

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA'NIN
HAYATI VE RİVAYETLERİ

ADEM ÖZSOY

140111008

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. HALİL İBRAHİM KUTLAY

İSTANBUL 2017

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans programı 140111008 numaralı öğrencisi Adem ÖZSOY'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa'nın Hayatı ve Rivayetleri**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **17.05.2017** tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahim ALKIŞ

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ebubekir SİFİL

(Jüri Üyesi)

Yalova Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Adem ÖZSOY

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa'nın Hayatı ve Rivayetleri

ÖZET

Kur'an-ı Kerîm ve Hadis-i Şeriflerin bir sonraki nesle aktarımında sahâbenin rolü ve önemi bilinmektedir. Bu çalışmamızda Ashâbü'n-Nebî içerisinde önemli bir yer tutan sahâbî Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa ve rivayetleri tanıtılmaktadır.

Tezimizin birinci bölümünde sahâbe hakkında genel bilgiler verilmiş, ikinci bölümünde adı geçen sahâbînin hayatı incelenerek ailesi, kişiliği, takvası, katıldığı savaşlar ve sahâbe arasındaki konumu üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise bu sahâbînin rivayetleri tüm detaylarıyla incelenerek çalışmamız ilim dünyasına takdim edilecek şekilde gelmiştir.

The Life Abu Usaid Malik b. Rebia'and His Narrations

ABSTRACT

The role and importance of the Sahaba, The Companions of The Prophet in the transfer of the Qur'an and Hadith to the next generation is well known. In this study, the life and narrations of Abu Usaid Malik b. Rebia Allah bless him, who occupied an important place in the companions are introduced.

In the first part of the our thesis, the general information about the named companion was given. In the second part, the life of the named companion was examined and his family, personality, his position among the other companions and the battles he joined were emphasized. In the third chapter, his narrations have been examined in detail and presented with a study to be presented to the world of science.

ÖNSÖZ

Her şeyi muhteşem ilahî bir takdir programıyla düzenleyen Rabbimiz, miladi 610 yılında son elçi olarak Hz. Muhammed (s.a.v)'i seçmişti. Yine tarih tekerrür etmiş O'na da karşı olanlar ve kabul edenler olmuştu.

Mekke dönemi baskı, hapis, işkence ve ekonomik boykotlarla geçen acılarla dolu bir dönem olmuştu. Önce Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalan Mekkeli Müslümanlar Medine'ye hicret ediyorlardı.

Hicret diyarı Medine'de Hz. Peygamber'e ve Mekkeli muhacirlere kucak açan, O'nun etrafında toplanan, O'nu gönülden destekleyen müstesna insanlar oldu. Bu insanlar için, onunla birlikte olanlar, arkadaşlar anlamında "Ensâr" kavramı kullanılmaktadır.

O'nun yakın dostluğunu kazanan ve Medine de on yıl boyunca İslâm'ı zirveye taşımada önemli katkıları olan bu değerli sahâbîlerden biri de Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa el-Ensârî'dir.

Hz. Peygamber'in özel işlerinde bile görev alarak ona eksiksiz bir şekilde hizmet etmiş olması, onun yanından hiç ayrılmamış bir sahâbî olması, Hadis kaynaklarında isminin sık sık geçmesi, hakkında ülkemizde ve İslâm Dünyasında akademik çalışma yapılmamış olması, bizi onun hayatını ve rivayetlerini incelemeye sevk etmiştir.

Bu çalışmamızla, İslâm Tarihine önemli katkılar sağlayan ve çok yönlü olarak tanıtılması gereken bu sahâbîyi yakından tanıma ve rivayetlerini tek tek ele alma imkânı elde edilecek, bu konudaki akademik boşluk doldurulacaktır.

Mantikî silsile takip edilerek, öncelikle sahâbe nesli, ardından bu neslin önemli şahsiyetlerinden olan Ebû Üseyd el-Ensârî ve son olarak da kaynaklarda nakledilen rivayetleri ele alınacaktır. Dolayısıyla tezimiz, ana girişten sonra üç bölümden teşekkül edecektir. Birinci bölümde "sahâbe" kavramı ve sahâbe nesli hakkında genel bilgiler verilecek, ikinci bölümde Ebû Üseyd'in hayatı ve kişiliği tanıtılacak, üçüncü bölümde ise rivayetleri ayrıntılı bir şekilde tahlil edilecektir.

Bu çalışmada Cenâb-ı Hakkın kitabında, Efendimiz (s.a.v)'in hadislerinde takdirle söz ettiği İslâm Tarihinin ilk dönem Medineli müslümanları (Ensâr) arasında tanınmış bir kabile olan Benî Sâide'ye mensup bir sahâbînin

tanıtılması hedeflenmektedir.

Bilindiği gibi; Ensâr'ı sevmek, iman alâmetlerindedir. Bu yüzden imanın delili, alâmeti ve göstergesi olan ‘Ensâr Sevgisi’ne bu çalışma ile bir katkı sunarak Cenâb-ı Allah'ın ve Hz. Peygamber'in rızasını kazanabilirsek, ne mutlu bize.

Öncelikle bu tezi bitirmeyi nasip eden Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd-ü senâlar olsun. Yetişmemde büyük emekleri olan ve eğitim hayatım boyunca her türlü desteği esirgemeyen anne ve babama, çalışmalarımı anlayışla karşılayarak bana destek olan eşime ve ilim yolculuğunda bugünlere gelmeme vesile olup üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tez konusunun belirlenmesinden itibaren yaptığım çalışmaları takip ederek yardımlarını esirgemeyen, bilgisi ve engin tecrübesiyle yardım eden, değerli vakitlerini ayırarak kıymetli tavsiyeler ve fikirleriyle yol gösteren tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY'a en içten saygı ve şükranlarımı sunar, bu çalışmanın hayırlara vesile kılmasını Rabbimden niyaz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
II. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEMİ.....	3
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	5
BİRİNCİ BÖLÜM	7
SAHÂBE HAKKINDA GENEL BİLGİLER	7
1.1 SAHÂBENİN TANIMI	7
1.2 SAHÂBENİN DEĞERİ.....	10
1.3 SAHÂBE TABAKALARI.....	22
1.4 SAHÂBE LİTERATÜRÜ	25
İKİNCİ BÖLÜM	28
EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA'NIN HAYATI	28
2.1 İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ.....	28
2.2 EBÛ ÜSEYD'İN KABİLESİ (SÂİDE OĞULLARI).....	31
2.3 DOĞUMU	35
2.4 AİLESİ.....	36
2.5 KİŞİLİĞİ ve TAKVASI	44
2.7 KATILDIĞI SAVAŞLAR.....	50
2.8 VEFATI	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	58
EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA ES-SÂİDÎ'NİN RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	58
3.1 EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA'NIN RİVÂYETLERİNİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	58
3.2. BUHÂRÎ VE MÜSLİM'İN SAHİH'İNDE YERALAN EBÛ ÜSEYD HADİSLERİ.....	63
3.2.1 BİRİNCİ HADİS	63
3.2.2 İKİNCİ HADİS	68
1.2.3 ÜÇÜNCÜ HADİS	72

3.2.4 DÖRDÜNCÜ HADİS	80
3.3. SAHİHAYN DIŞINDAKİ HADİS KAYNAKLARINDA YER ALAN EBÛ ÜSEYD HADİSLERİ	84
3.3.1 BEŞİNCİ HADİS	84
3.3.2 ALTINCI HADİS	91
3.3.3 YEDİNCİ HADİS	95
3.3.4 SEKİZİNCİ HADİS	99
3.3.5 DOKUZUNCU HADİS	104
3.3.6 ONUNCU HADİS	108
3.3.7 ONBİRİNCİ HADİS	113
3.3.8 ONİKİNCİ HADİS	116
3.3.9 ONÜÇÜNCÜ HADİS	119
3.3.10 ONDÖRDÜNCÜ HADİS	122
3.3.11 ONBEŞİNCİ HADİS	126
3.3.12 ONALTINCI HADİS	130
3.3.13 ONYEDİNCİ HADİS	134
3.3.14 ONSEKİZİNCİ HADİS	137
3.3.15 ONDOKUZUNCU HADİS	142
3.3.16 YIRMİNCİ HADİS	145
3.3.17 YIRMİBİRİNCİ HADİS	148
3.3.18 YİRMIİKİNCİ HADİS	151
3.3.19 YİRMIÜÇÜNCÜ HADİS	154
3.3.20 YİRMİDÖRDÜNCÜ HADİS	156
3.3.21 YİRMİBEŞİNCİ HADİS:	159
3.3.22 YİRMİALTINCI HADİS	163
3.3.23 YİRMİYEDİNCİ HADİS	165
3.4.0 EBÛ ÜSEYD İLE BİRLİKTE BİR BAŞKA SAHÂBİDEN ŞEK (VEYA) İFADESİYLE RİVAYET EDİLEN HADİSLER	168
3.4.1 YİRMİSEKİZİNCİ HADİS	168
SONUÇ	172
BİBLİYOGRAFYA	175

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı geçen dergi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.y.	: Aynı yer
b.	: Bin (Oğlu)
Bkz.	: Bakınız:
bsk	: baskı
ev.	: Çeviren:
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan:
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde
ö.	: Ölüml Tarihi
(ra)	: Radıyallâhü anh
s.	: Sayfa
(sav)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
Terc.	: Tercümesi
tsh.	: Tashih eden:
thk.	: Tahkik eden:
ts.	: Tarihsiz
TİB	: Temel İslâm Bilimleri
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesair
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

İnsanoğluna son ilahî hitap olan Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber tarafından peygamberlik dönemi boyunca en güzel şekilde tebliğ edilmiş, en veciz şekilde açıklanmış ve en ideal şekilde uygulanmıştır. O'nun açıklamaları ve uygulamaları sünnet olarak tescil edilmiştir.

Ancak bu noktada çok önemli bir görev vardı. Bu görev, Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilen ilahî buyruklar bütünü Kur'an'ın ve onun bir nevi açıklaması/hayatta tatbik şekli olan Sünnet'in daha sonraki nesillere aktarma görevi idi. Bu ulvî görevi üstlenecek sorumluluk sahibi, güvenilir insanlara ihtiyaç vardı.

“Sahâbe” dediğimiz ilk nesil, -Allah hepsinden razı olsun- bu sorumluluğu yüklenerek ellerinden geldiği kadar bunun gereğini yerine getirmeye çalışmışlardır. Onların maddî-manevi bu üstün gayretlerine tarih şahittir.

Buna göre; sahâbe olmazsa peygamber, peygamber olmazsa Kur'an, Kur'an olmazsa Allah'a ulaşmak mümkün değildir. Adeta bir domino taşı gibi birini devirdiğinizde, diğerlerinin de yıkılması kaçınılmaz olacaktır. İşte bu sebepten dolayı asr-ı saadete tanıklık yapmış ve o dönemde her biri önemli görevler üstlenmiş olan sahâbe nesli, bizim için çok değerlidir.

İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren sahâbe konusu, İslâm Ümmetinin gündeminde ve ilim dünyasında önemli bir yer işgal etmiş, onlar hakkında sürekli konuşulmuş, yazılmış ve çizilmiştir. Bu sayede tabakât ve rical kitapları arasında sahâbenin çok farklı yönlerini ortaya koyan Sahâbe Literatürü oluşmuştur. Günümüz dünyasında da sahâbe biyografileri, Hadis Edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutmakta, sahâbe hakkında kitaplar, makaleler ve tezler yazılmaktadır.

Her ne kadar tabakat kitapları veya sahâbe hakkında genel olarak yapılan çalışmalar sahâbîler hakkında bizlere bilgiler verseler de, bir sahâbînin bütün yönleri ile ele alınması mümkün değildir. Hatta bir kitapta rastladığımız bilgiye diğer kitapta rastlanılmamakta, bazen çelişkili bilgiler nakledilmektedir. Bu nedenle özel sahâbe biyografisi şeklindeki tez çalışmaları, o sahâbîyle ilgili bütün

bilgileri bir araya getirme yanında verilen bilgilerin karşılaştırma ve kritiğinin yapılması olduğu için büyük bir önem arz etmektedir. Böylece eserler arasında varsa tenakuz giderilmeye çalışılmış ve en doğrusunu bulma konusunda özen gösterilmiş olmaktadır.

“İlahiyat fakültelerinde sahâbîlerle ilgili tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinde bir inceleme” yapan Mahmut Yazıcı, 1953-2013 yılları arasında ülkemizde sahâbîlerle ilgili yapılan toplam 251 lisansüstü çalışması olduğunu belirtmektedir. Bu rakam, azımsanacak bir rakam değildir. Bu alanda İslâm dünyasında yapılan akademik çalışmalar belirtilen rakama dâhil edilmemiştir.

Bunun yanında şiiiler, oryantalistler ve modernistler tarafından dün veya bugün sahâbeye yöneltilen eleştiriler, sahâbe hakkında yapılacak çalışmaların önemini ve ciddiyetini ortaya koymaktadır. Tarafsız değil, hakkın, hakikatin ve hakkaniyetin taraftarı olarak sahâbe hayatı ve rivayetleri incelenmeli ve gerçekler bütün açıklığıyla ortaya konulmalıdır.

Araştırmamız neticesinde Efendimiz (s.a.v)’in on yıllık Medine hayatında pek çok meşhur sahâbî gibi, Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa el-Ensârî’nin de meşhur bir sahâbî olduğu görülmüştür. Bedir ehlinin en küçüğü ve Bedir mücahitlerinin en son vefat edeni, Mekke Fethi’nde kabilesinin sancaktarı olması gibi özellikleriyle onun hayatı, hatıraları ve rivayetlerinin incelenmesi oldukça büyük önem arz etmektedir. Önemine rağmen şu ana kadar bu konuda yazılmış kitap, tez hatta makale düzeyinde bile hiçbir akademik çalışmanın olmaması ilim dünyası için önemli bir eksiklik olarak kabul edilmektedir.

Çalışmamız sayesinde bu değerli sahâbî Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa el-Ensârî’nin kimliği ve rivayetleri ulaşabildiğimiz bütün kaynaklar taranarak incelenmiş olup, bu sahâbî hakkında hazırlanan ilk orijinal tez olarak ilim dünyasına sunulmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın metoduna gelince, araştırmamız giriş bölümünden sonra üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, elzem olan bazı başlıklarıyla ilgili olarak gerek Arapça gerekse Türkçe kaynak ve güncel eserlerden istifade ederek sahâbe hakkında genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, Ebû Üseyd'in doğumundan vefatına kadar, hayatı ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bağlı bulunduğu Benî Sâide kabilesi ve ailesi hakkında da bilgiler sunulmuştur.

Tezin üçüncü ve son bölümünde ise Ebû Üseyd'in rivayet ettiği hadisler tek tek incelenerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırmamızda takip edilen yöntem, temel hadis kaynakları, tabakât kitapları ve cerh-ta'dil literatüründe Ebû Üseyd el-Ensârî ile ilgili bütün rivayetlerin tek tek derinlemesine incelenmesi; bu incelenme neticesinde elde edilen bulgu ve sonuçlarla bu sahâbî hakkında genel perspektife ulaşmak yani istikra' (tümevarım) yöntemidir.

Çalışmamız boyunca Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa el-Ensârî'nin isminin geçtiği ulaşabildiğimiz bütün eserlerden yararlanılmıştır.

Hadislerin tahricinde başta Kütüb-i Sitte ve Kütüb-i Tis'a gibi ilim dünyasının geneli tarafından kabul görmüş, meşhur hadis/rivayet literatürü yanında hadislerin senetleriyle yer aldığı aslı derecedeki bütün hadis kaynaklarına başvurulmuş ve bunların tamamı dipnotlarda zikredilmiştir. Ayrıca ele alınan hadislerin farklı tariklerine de ilgili yerlerde işaret edilmiştir.

Buhârî ve Müslim hadisleri genel olarak "sahih" kabul edildiği ve konumuzla ilgili Sahihayn hadislerinde "iletli olması" gibi bir eleştiri bulunmadığı için, Buhârî ve Müslim hadisleri hakkında derinliğine inceleme gereği duyulmamış, bu iki kaynak dışındaki hadisler için "Ricalî" ve "Derecesi" başlığı açılmış, rical âlimlerinin –hakkında menfi görüş olmayanlar hariç- raviler hakkındaki görüşleri zikredilmiş ve bu görüşler ışığında hadisin derecesi belirlenmiştir.

Ele alınan hadislerin dereceleri hakkında İbn Hibbân'ın *Sikât*, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*, Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Mizânü'l-İ'tidâl ve el-Kâşif, Heysemî'nin *Mecmeu'z-Zevâid*, Busîrî'nin *Misbâhu'z-Zücâce* ve İbn Hacer'in *Takrîbü't-Tehzîb* ve *Tehzîbü't-Tehzîb* gibi cerh ta'dil, sikât, duafâ ve diğer rical kitaplarında mütekaddim muhaddisler tarafından zikredilen görüşler

yanında çağdaş hadis âlimlerinin ve hadis kaynakları eserlerini tahkik eden ilim erbabının görüşleri de dikkate alınmış ve özellikle belirtilmiştir.

“Değerlendirme” bölümünde hadisin anlamı ve hadisten çıkarılacak sonuçlar belirtilmiştir. Bu bölümde İbn Hacer’in *Fethu’l-Bârî*, Aynî’nin *Umdetü’l-Kârî*, Sehârenfûrî’nin *Bezlü’l-Mechûd*, Mübârekfûrî’nin *Tuhfetü’l-Ahvezî* ve Sâbûnî’nin *Fethü’l-İlâhi’l-Mün’im* gibi şerh kitapları ile Dağistanî’nin *Zübdetü’l-Buhârî*, Ahmed Davudoğlu’nun *Selâmet Yolları*, *Sahîh-i Müslim Tercümesi* ve Şerhi Kemal Sandıkçı ve Muhsin Koçak’ın *Câmiu’l-Usûl Tercümesi*, Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniel’in *Sünen-i Ebû Dâvûd Tercümesi* gibi Türkçe hadis tercüme ve şerhleri başvurulan ve yararlanılan eserler arasında yer almıştır.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Yapılan bu çalışma, ashâbın önde gelenlerinden biri olan Ebû Üseyd el-Ensârî'nin tanıtımı ve rivayetlerinin değerlendirilmesi olduğundan dolayı ilk bölümde sahâbe hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde sahâbe hakkında ulaşılan eski veya yeni kitap, makale ve sempozyum kitapçıklarına başvurularak önemli görülen hususlar paylaşılmıştır.

Hayatının ele alındığı ikinci bölümünde İbn Sa'd'ın *Tabakât*, İbn Kâni'nin *Mu'cemü's-Sahâbe*, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, İbn Abdilber'in *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, İbn Hacer'in *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, İbn Hazm'ın *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye* ve *Cemheratü Ensâbi'l-Arab*, Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Ebû Nuaym'ın *Ma'rifetü's-Sahâbe* ve *Delâilü'n-Nübüvve*, Dûlâbî'nin *el-Künâ ve'l-Esmâ*, Şâşî'nin *Müsned*, Süheylî'nin *er-Ravdü'l-Ünüf fî Tefsîri's-Sîrati'n-Nebeviyye*, Kalkaşendî'nin *Nihâyetü'l-Erab fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, Belâzürî'nin *Kitabü'l-Cümel min Ensâbi'l-Eşrâf*, Taberî'nin *Tehzîbü'l-Asâr ve Tafsilü's-Sâbiti an Rasûlillahi Sallallahü Aleyhi ve Sellem mine'l-Ahbâr*, İbn Hayyevyh'in *Men Vâfekat Künyetühû Künyete Zevcihî Mine's-Sahâbe*, Sa'lebî'nin *el-Kesfü ve'l-Beyân*, İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tahkîk fî Ehâdîsi'l-Hilâf*, Ebû'l-Arab'ın *el-Mihan* isimli eserlerinin yanı sıra başta "Ebû Üseyd" maddesi olmak üzere konuyla ilgili DİA maddelerinden de istifade edilmiştir.

Ebû Üseyd el-Ensârî'nin rivayetlerinin incelendiği üçüncü bölümde ise Ebû Üseyd hadislerine yer veren Kütüb-i Tis'a, İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzak'ın *Musannef*'leri, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Bezzâr ve Şâşî'nin *Müsned*'leri, İbn Zencûye ve Kâsım b. Sellâm'ın *Kitâbü'l-Emvâl*, İbn Ebî Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, Taberânî'nin *Mu'cem*'leri, Hâkim'in *Müstedrek*'i ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübra* ve *Şuabü'l-İmân*'ı gibi aslı hadis kaynaklarına müracaat edilmiştir.

Hadislerin senedlerindeki raviler incelenirken İbn Hibbân'ın *Sikât*, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*, Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Mizânü'l-İtidâl ve *el-Kâşif*, Heysemî'nin *Mecmau'z-Zevâid*, Busîrî'nin *Misbâhu'z-Zücâce* ve İbn

Hacer'in *Takrîbü't-Tehzîb* ve *Tehzîbü't-Tehzîb* gibi rical kitaplarına başvurulmuştur.

Genel kabul gören *sahihayn* hadislerinin derecelendirilmesi yapılmamıştır. Ancak diğer hadis kaynaklarında yer alan raviler tek tek incelenerek hadisin kabul ve red açısından derecesi belirtilmiştir.

"İlmî emanete riayet" ilkesi gereği, başvuru bütünü eserlerde yapılan nakillerde titizlikle hareket edilmiş, yapılan alıntılarda cilt ve sayfa numaraları ayrıca hadislerin yer aldığı kitap isimleri, bab ve hadis numaraları dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlarda sadece yararlanılan eserlerin isimleri zikredilmiş, çok önemli olmadıkça dipnotta bilgi verilmemesi için özen gösterilmiştir.

Tezde genel akademik teamüllere uyulmuş, ancak yaygın olmasına rağmen "*Ebu Abdullah*", "*İbn Ebû Şeybe*" gibi Arap gramerine aykırı, kulağı tırmalayan ifadeler yerine orijinal kullanım tercih edilmiştir. Eser isminin geçtiği ilk dipnotta eserin tam künyesi verilmiş, daha sonra geçen yerlerde kısa künyesi verilmeyle yetinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAHÂBE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1 SAHÂBENİN TANIMI

Sahâbe kavramının sözlük ve ıstılah anlamları arasında çok yakın irtibat olduğu görülmektedir. “Sahâbe” kavramıyla eşanlamlı olarak “ashâb” kelimesi kullanılmaktadır.

1.1.1. Sözlükte:

a. Sahâbî ve Sahâbe

Sözlükte Sahâbî, “bir kişi ile birlikte bulunan, onunla dost ve arkadaş olan” anlamına gelmektedir.¹

“Sahâbe”, (sahibe/ صحب) kök fiilinden alınan ve dördüncü babdan (Sahibe-yashabu-suhbeten ve sahâbeten ve shâbeten) şeklinde çekimi yapılan bir kelime olup bu fiilin ism-i mensubu olan sahâbî kelimesinin çoğuludur.²

b. Sâhib ve Ashâb

“Sahâbe” kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılan “ashâb” kelimesi, “sâhib” veya “sahb” kelimesinin çoğuludur.³

1.1.2. Kur’an-ı Kerîm’de

Kur’an-ı Kerîm’de “sâhib” kelimesi –türevleriyle birlikte- 19 yerde⁴ ve “ashâb” kelimesi ise 78 yerde⁵ olmak üzere toplam 97 yerde geçmekte; ama “sahâbî” ve “sahâbe” kelimeleri geçmemektedir.

¹ Ebu’l-Fazl İbn Manzûr, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, **Lisanü'l-Arab**, Dâr Sâdır, Beyrut, I, 519-521; İsmail Karagöz vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 571; Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA XXXV**, 491.

² Mustafa Solak, **Hadislerde Sahabe Kavramı**, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008, s. 2.

³ Solak, **a.g.e.**, s. 2.

Sahâbe kelimesinin Kur'an'da geçmemesinin hikmeti olarak şu söylenebilir: Herhangi bir isimlendirmenin, müsemmayı statik hale getirerek, hareket ve dinamizm imkânını gösteren zaman, mekân, gelişme imkânlarının dışına itmesi; adeta işlevsiz bir isim ve klişe olarak donduruyor olması ile izah edilebilir.⁶

“**Sâhib**” ve “**ashâb**” kelimelerinin Kur'an-ı Kerîm'deki kullanımları, bu kavramların kavramlaşma sürecinin çabuk gerçekleştiğini göstermektedir. Zira Kur'an-ı Kerîm'de “**Ashâbu Musa**”⁷ tamlaması ve Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşı olan Hz. Ebû Bekr için “**li-sâhibihî**”⁸ ifadesinin kullanılması, daha sonraları hadis edebiyatında istilâh haline gelecek olan “ashâb” tabiriyle aynen örtüşmektedir. Hatta bu ayetlerdeki kullanım, “ashâb” kavramının Hz. Peygamber'e inanan arkadaşlarına özel isim olarak tahsis edilmesine ışık tutmuş olabilir.⁹ Çünkü Allah Rasûlü daha hayattayken bizzat kendisi birçok hadislerinde “Sahâbî”, “Sahâbe” ve “Ashâb” kelimelerini yakın arkadaş ve dostları için kullanmıştır.¹⁰

Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'le birlikteliği uzun olanlara ve/ya devamlı istişare ettiği kimselere “**Ashâbü'n-Nebi**”, birlikteliği kısa olanlara ise sadece “**Ashâb**” kavramları kullanılarak iki farklı isimlendirmede yapılmıştır.¹¹

Bu tezi ileri sürenlerin en önemli delillerinden biri Hz. Enes'in şu sözü olmuştur; Enes b. Mâlik (r.a), hayatının son zamanlarında kendisine yöneltilen “Rasûlullah'ın ashâbından senden başka kimse kaldı mı?” sorusuna, “O'nu gören kimi bedevîler var ama onunla sohbet etmiş ashâbından kimse kalmadı,” cevabını vermiştir.¹²

⁴ Kehf, 18/76; Lokman, 31/15; Nisa, 4/36; Kalem, 68/48; Sebe, 34/46; Necm, 53/2; Tekvîr, 81/22; Tevbe, 9/40; Kehf, 18/34, 37; Araf, 7/184; Kamer, 54/29; Yusuf, 12/39, 41; Enam, 6/101; Cin, 72/3; Meâric, 70/12; Abese, 80/36.

⁵ bkz. Bakara, 2/39, 81, 82, 119, 217, 257, 275; Âl-i İmrân, 3/116; Nisa, 4/47; Mâide, 5/10, 29, 86; Enam, 6/71; Araf, 7/36, 42, 44, 46, 47, 48, 50, Tevbe, 9/70, 113; Yunus, 10/26, 27; Hud, 11/23; Ra'd, 13/5; Hicr, 15/78, 80; Kehf, 18/9; Taha, 20/135; Hac, 22/44, 51; Furkan, 25/24, 38.

⁶ Sadık Kılıç, “*Kur'an'da Sahâbe'nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları*”, **Kur'an ve Sahâbe**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2016, s. 39.

⁷ Şuara, 26/61.

⁸ Tevbe, 9/40.

⁹ Bünyamin Erul, **Sahabenin Sünnet Anlayışı**, TDV Yayınları, Ankara, 2000, s. 1-2.

¹⁰ Muhammed Emin Yıldırım, **Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız?** Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, s. 28

¹¹ Bu konu hususunda örnekleriyle birlikte bkz. Yıldırım, **ag.e.**, s. 93-97.

¹² Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân İbnü's-Salâh eş-Şehrazûrî, **Ulûmu'l-Hadîs**, thk. Nureddin İtr, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1986, s. 294.

Bu ve benzeri delillerle birlikte İbn Sa'd (ö. 230/845) ve Hâkim (ö. 405/1014) gibi âlimlerin sahâbeyi tabaka tabaka ayırması göstermektedir ki, sahâbe neslinden olma şansını yakalamış olmakla, Kur'an ve Sünnet'te sahâbiler hakkında söz konusu olan fazilet ve niteliklere sahip ve muhatap olmak bir birinden farklıdır.¹³

1.1.3. Hadis İstilahında:

Hadis istilâhında ise, "sahâbî" kavramının lügavî ve/ya örfî anlamının tercih edilmesinden kaynaklanan farklı tanımlamalar yapılmıştır.¹⁴

Muhaddisler, lügavî anlamını esas olarak alırken, usulcüler örfî anlamını esas almışlardır. Dolayısıyla Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi muhaddisler¹⁵ Rasûlullah'la birlikte bulunmada herhangi bir sınırlandırma getirmeyen, usulcüler ise Hz. Peygamber'le birlikteliğin uzun olması gerektiği kanaatini benimsemişlerdir.¹⁶

İbn Hacer de (ö. 852/1449) hem hadiscilerin hem de usulcülerin "sahâbî" tariflerini verdikten sonra şu tanımlamayı yapmıştır:

"Sahâbî", Hz. Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem'e iman (edip), iman ettiği hâlde kendisiyle bir araya gelen ve İslâm üzere ölen kişidir."¹⁷

"Hz. Peygamber'e İman edip" ifadesiyle Ebû Cehil ve Ebû Leheb gibi müşrikler, "kendisiyle bir araya gelen" ifadesiyle –Hz. Peygamber döneminde yaşayıp Müslüman olmuş fakat Peygamber'i görmemiş olan-¹⁸ Muhadramûn,¹⁹

¹³ İsmail Lütfi Çakan, "Soruşturma", **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 59.

¹⁴ Mahmut Demir, **Hadis ve İdeoloji**, Otto Yaymevi, Ankara, 2015, s. 26.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel'in tarifi şu şekildedir: "Allah Rasûlü ile bir yıl ya da bir ay veyahut bir gün, hatta bir saat birlikte olan, ya da onu gören herkes sahâbîdir." bkz. Ahmed b. Hanbel, **Kitâbü Fezâili's-Sahâbe**, thk. Vasiyyullâh b. Muhammed b. Abbâs, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Mekke, 1983, s. 9.

¹⁶ Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s. 26.

¹⁷ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dar Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, I, 8; Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s. 571; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfî, **Tedribü'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, thk. Ebû Muâz Tarık b. İvadullâh b. Muhammed, Daru'l-Âsime, Riyad, 2003, II, 226; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **es-Sahîh**, Dar İbn Kesîr, Beyrut, 2002, s. 897, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî I, bab başlığı.

¹⁸ Abdullah Aydınlı, **Hadis İstilahları Sözlüğü**, Hadisevi, İstanbul, 2006, s. 209; Karagöz, **a.g.e.**, s. 457.

¹⁹ "Muhadramûn" ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", **DİA**, XXX, 395-396; Osman Bilgen, **Muhadramların Hadis İlmindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya

“İslâm üzere ölen” ifadesiyle de mürted olarak ölenler²⁰ bu tarifi dışında kalmıştır.

Sahâbenin Hz. Peygamber’le birlikteliğinin uzun veya kısa olması meselesi ise, -diğer hususların yanında- sahâbe tabakalarının oluşturulmasında ve sahâbenin birbirine olan fazileti durumuna da önemli bir katkı sağladığı kanaatindeyiz.

“Sahâbî” kavramı ile ilgili hadis ve usûl âlimleri sonuç itibariyle aynı da olsa farklı farklı tanımlamalar yaparlarken;²¹ el-Âmidî (ö. 631/1233) ve İbnü’l-Hâcib (ö.646/1249) bu ihtilafın lafzî olduğunu ifade etmektedirler.²²

Burada bu iki ilmî disiplin tarafından yapılan tanımlamalara dair detaylı bilgi için bazı kaynaklara²³ atıfta bulunarak yetinmek istiyoruz.

1.2 SAHÂBENİN DEĞERİ

Her inançta, her dinde bir öncüler kategorisi bulunur. İslâm dinine ilk inanan, bağlanan, adananlar olmaları yanında, inanç sisteminin, din ve iman hakikatinin ilk muhatap ve uygulayıcıları sahâbe dediğimiz ilk nesildir.²⁴ Bilindiği üzere sahâbe, Kur’an-ı Kerîm’in ilk muhatapları ve vahyi hayatlarında uygulayan ilk nesildi. Böylelikle onlar vahyin hem öznesi hem de vahyin açıklanıp tebellür etmesinde başrol olmuşlardı.²⁵ Onlar âlemlere rahmet olarak gönderilen²⁶ Hz. Peygamber’i bizzat görmüşler, canlarıyla, mallarıyla O’nu desteklemişler, O’na

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998, s. 10-16; Seyit Avcı, “Hadisçilere Göre Muhadramlar”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, cilt:18, sayı: 2, 2005, s. 159-160.

²⁰ Süyûtî, **Tedribü’r-Râvî**, II, 227.

²¹ Solak, **Hadislerde Sahabe Kavramı**, s. 3-7; Efendioğlu, “Sahabe”, **DİA**, XXXV, 491. Harun Reşit Demirel, **Ehl-i Hadis ve Usûlcüler Arasında Sahâbe Tanımı Tartışması**, İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe –Sahâbe Kimliği ve Algısı- Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013, s. 453-463.

²² Sifî, **İslâmî Bilincin İhyası**, 43

²³ Erul, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, s. 1-9; Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s. 25-28; Efendioğlu, “Sahâbe”, **DİA**, XXXV, 491; Bilgen, **Muhadramların Hadis İlmindeki Yeri**, s. 1-4; Yıldırım, **Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız?**, s. 31-46; Talha Hakan Alp, “*Sahabe Tanımındaki İhtilafın Sahabe Tasavvuruna Etkisi*”, **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 6-10; İyâde b. Eyyüb el-Kubeyî, **Sahâbetü Rasûlillâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) fi’l-Kitâbi ve’s-Sünne**, Daru’l-Kalem, Dimeşk, 1986, s. 34-72; Muhammed Emin Yıldırım, “*Sahâbenin Fetih Anlayışı ve Bu Anlayışın Temelleri*”, 12. Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu, Eyüp Beldiyesi Kültür Yayınları No: 81, İstanbul, 2015, s. 12-17; Mehmet Efendioğlu, **Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler**, İFAV, İstanbul, 2014, s. 29-32.

²⁴ Kılıç, “*Kur’an’da Sahâbe’nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları*”, **Kur’an ve Sahâbe**, s. 21.

²⁵ Kılıç, **a.g.m.**, s. 22,

²⁶ Enbiya, 21/107.

yardım etmişlerdi. Kur'an'ın inişine bizzat şahit olmuşlar, hadisleri ise kulakları ile duyarak işitmişlerdi. Hz. Peygamber'e derinden saygı ile bağlanmışlar, söylenen emrin niteliğine bakmaksızın yerine getirmişlerdi.

Hz. Peygamber'i gören ve İslâm adına yapmış olduğu çalışmalarına destek olan, İslâm cemaatinin ilk mensubu olma şerefine nail olan sahâbe, İslâm'ın inşa etmek istediği "hayırlı ümmet" projesinin üzerlerinde tamamlandığı ilk nesil olmuştur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerîm'in hedefini gerçekleştirdiğine iman eden müminler, sahâbenin vahye muhataplık görevini başarı ile yerine getirdiğine de iman ederler.²⁷

Kur'an-ı Kerîm'in, 23 sene gibi uzun bir dönemde nüzulüyle inşa ettiği ilk nesil olan sahâbe-i kiram, Ümmet-i Muhammed'in öncüleridir. Hz. Peygamber vefat edip giderken son din İslâm'ı onlara emanet etmiştir. Dolayısıyla bizler, Kur'an'ı ve Hadis'leri onlar üzerinden öğrendik. Sadece bu durum bile sahâbenin değerini ortaya koymaya yetmektedir. Onların muhteşem gayretleri ile dinimiz İslâm bize eksiksiz bir şekilde ulaşmıştır.²⁸

Hayat suyunun (ilahî vahyin) tatlı, saf, buz gibi fişkırdığı gözenin başında bulunan²⁹ sahâbe, Hz. Peygamber'den aldıkları dini adeta bir bayrak yarışı gibi sonraki nesillere ulaştırmada üstün gayret göstermişlerdir. Eğer onlar bu görevi tam ve kâmil bir şekilde yerine getirmeselerdi kıyamete kadar devam edecek olan din sekteye uğrayacak ve hatta tam ve kâmil din, sadece Hz. Peygamber dönemine has kalacaktı ki bu, murad-ı ilâhiye uygun düşmeyecekti.

Kur'an ve Sünnet'in inceliklerine vâkîf olmak, Hz. Peygamber'in açıklamalarına ve uygulamalarına ulaşabilmek için tek bir kaynaktan istifade etme yerine Hz. Peygamber'in etrafında bir şekilde bulunmuş olan çok sayıda sahâbenin hafızasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Tüm çağlarda hayırlı ümmet ve hayırlı toplum olmaya talip kimseler için bir odak noktası, zirvelerde tutuşturulmuş bir meşale konumunda olan³⁰ sahâbe,

²⁷ Alp, "Sahabe Tanımındaki İhtilafın Sahabe Tasavvuruna Etkisi", **Ruhle**, sy. 7, s. 5.

²⁸ Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, **Mürûcû'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher**, Mektebetü'l-Asriyye, Sayda/Beyrut, 2005, III, 48-49.

²⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, **İ'lâmü'l-Muvakkî'n an Rabbi'l-Âlemîn**, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl-i Selmân, Dar İbnü'l-Cevziyye, Riyad, 1423, II, 8; Mustafa Öztürk, "Sahâbe Neslinin Kur'an'la İlişkisi ve Bu İlişkinin Tefsir Açısından Önemi", **Kur'an ve Sahâbe**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2016, s. 131.

³⁰ Kılıç, "Kur'an'da Sahâbe'nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları", **Kur'an ve Sahâbe**, s. 41.

nebevî bilgi zincirinin altın halkasını teşkil etmektedir. Sahâbenin bu ulvî konuma yükselmelerinin sebebi Hz. Peygamber'e ait bilgilerin başka bir yoldan alınmasının mümkün olmamasıdır. Bu itibarla hadis âlimleri, çok kısa bir süre bile olsa, Hz. Peygamber'le görüşen, O'na inanmış herkesi sahâbe kabul etmişlerdir. Çünkü o kısa anda bile Peygamberimiz (s.a.v) o kişiye özel bir bilgi vermiş olabilir. Amacımız Hz. Peygamber'e ait tüm bilgileri ve nebevî uygulamaları öğrenmek olduğuna göre her sahâbenin ayrı bir öneminin ve değerinin olduğu ortaya çıkmaktadır.³¹ Bu noktada hadisçilerin "sahâbe" tanımlamalarında ne kadar isabetli olduklarını ifade etmek isteriz.

Sahâbe, Kur'an'ın "üsve-i hasene" olarak tanıttığı en güzel örnek olan Muhammed Mustafâ (s.a.v)'in -O'nu görmemiş ve kıyamete kadar gelecek ümmete- hayatın her alanına dair bilgilerini aktardığı kimselerdir. O'nun nasıl yürüdüğü, nasıl konuştuğu, hangi durumda kızdığı ve sevindiği, nasıl dua ettiği ve bunun gibi yüzlerce/binlerce O'na ait olan her şey sahâbe tarafından aktararak, Hz. Peygamber'in örnekliliği vefat etmesiyle ortadan kalkmamıştır. Yine O'nun rehberliğinde ve örnekliliğinde hayatını yaşamak isteyen müminler için O'nunla ilgili bütün bilgiler hadis ve şemâil kitaplarına kaydedilerek muhafaza edilmesinde en etkin rol oynayan kimseler de sahâbedir.

Her insanın güvenilirliği noktasında bir referansa ihtiyacı vardır. Sahâbe dediğimiz ilk neslin referansı ise Allah ve Rasûlü'dür. Bu doğrultuda sahâbenin referansı bizatihi Allah olduğunu ifade eden Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), şu ifadelerle yer vermektedir:

"Sahâbenin adaleti, Allah'ın onları ta'dil etmesi ve (kalplerinin) temizliğini haber vermesiyle sabittir. Dolayısıyla Allah'ın onları ta'dil etmesinden sonra hiç kimsenin, onlardan herhangi birini ta'dil etmesine ihtiyaç yoktur. Bu, âlimlerin tamamının görüşüdür."³²

İmam Şafî (ö. 204/820)'ye göre; Sahâbe, Allah Rasûlü'ne vahyin indirildiği süreçte Hz. Peygamber'in hep yanındaydılar. Bu sayede Hz. Peygamber'in muradının genel mi-özel mi, bağlayıcı mı yoksa tavsiye niteliğinde mi olduğunu bilebilmişlerdir. Yine onlar, bizlerin vakıf olduğu ve olmadığı birçok nebevî

³¹ Murteza Bedir, **Sünnet Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı**, İSAM Yay. İstanbul, 2006, s. 59.

³² Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye**, Daru'l-Kütübi'l-Hadîse, Kahire, 1972, s. 46.

sünneti de bilmekteydiler. Onlar yeni bir hüküm istinbatına inkân tanıyacak hususlarda, verâ, akıl, icihad ve bütün dinî ilimlerde bizlerin fevkinde idiler. Kanaatimiz şudur ki, onların kişisel görüşleri, bizlerin kişisel görüşlerinden tercihe daha şâyândır.”³³

Dolayısıyla selef, karşılaştıkları meselelerde ilk olarak Kur’an ve Sünnet’e başvurmuş, bu iki kaynakta hükmünü bulamadığı meseleler için, Allah’ın rızasını kazanmış ve Hz. Peygamber tarafından en hayırlı nesil olarak tavsif edilmiş sahâbenin görüşlerine başvurmuşlardır.³⁴

Bu durumu ashâbın büyüklerinden Abdullah b. Mes’ûd (r.a) şu şekilde ifade eder: “Sizden biri eğer uyacaksa Hz. Peygamber’in ashâbına uysun. Çünkü onlar bu ümmetin en iyi kalplileri, en derin âlimleri, en az tekellüf yapanları, hidayette en doğru olanları, hal ve tavrı en güzel olanlarıdır. Onlar, Allah tarafından son Peygamber’inin sohbeti ve dininin ikamesi için seçmiş olduğu bahtiyar kimselerdir. Dolayısıyla onların faziletini takdir ediniz ve onların izinden gidiniz. Çünkü onlar dosdoğru bir hidayet üzeredirler.”³⁵

Siz sahâbileri rivayet açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna tahkik ve tahrir üstadı, muasır hadis âlimi merhum Şuayb el-Arnâvût (ö. 1438/2016) şu cevabı vermiştir: “Bize göre hiç şüphe götürmez bir şekilde sahâbenin tamamı adildir. Çünkü onlar Rasûlullah’ın elinde yetişmişlerdir. Özellikle de Hz. Peygamber’in yanında kalıp onunla uzun süreli arkadaşlık yaptıkları bilinenler. Onların adaletinde asla şüphe edilemez. Fakat bazılarının bir kısım rivayetlerinde hatalar söz konusu olabilir. Ancak bu adaletin olmamasından değil, yaşlarının ilerlemesi gibi nedenlerden kaynaklanır. Dolayısıyla biz adalet derken, sahâbilerde takva olduğunu, eğer bir hata sadır olmuşsa bunun unutmaktan ve yanılmaktan kaynaklandığını, kasten yapılmadığını söylüyoruz.”³⁶

Araştırmacı Mahmut Demir, sahâbenin cerh ve ta’dil’e tabi tutulamayacağı görüşündedir: “Sahâbe Hz. Peygamber’den hem Kur’an’ı hem de duyduğu

³³ Abdulkadir Yılmaz, “*Sebb-i Sahabe Meselesi –Sahabe-i Kiram Hakkında Uygunsuz Konuşmanın Hükümü-*”, **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 30-31

³⁴ Orhan Ençakar, “*Fıkhî Meselelerde Hüccet Olması Bakımından Sahabe Kavli*”, **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 50.

³⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtübî el-Girnâtî, **el-Muvâfakât**, thk. Ebû Ubeyd Meşhur b. Hasen Âl-i Selman, Dar İbn Affân, 1997, II, 459-460.

³⁶ Enbiya Yıldırım, **Hadisler ve Zihinlerdeki Sorular –Büyük Muhaddis Şuayb Arnâvût’la Söyleşi-**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, s. 245.

hadislerle İslâmî öğretileri nakleden ilk nesil olduğu için; onların cerh ve ta'dil amelîyesine tabi kılınmaları, dolaylı olarak İslâm dininin sorgulanması anlamına gelecektir. Onlardan Kur'an'ın nakli ve hadis rivayetiyle alakalı bir şüphe söz konusu olmuş olsaydı, o zaman din, Hz. Peygamber'in asrıyla sınırlı kalır, tüm zamanlara ulaşamazdı.³⁷

Hz. Peygamber'den sonra takip etmemiz, yollarını izlememiz ve ahlaken örnek almamız gereken kişiler sahâbilerdir. Çünkü onlar; sarsıntı içerisinde olanlara sabit dağlar, yolunu kaybedenlere yol olan nehirler ve yönlerini yitirenlere yön gösteren yıldızlardır.³⁸

Hz. Peygamber hayattayken, Allah'tan aldığı bilgileri insanlara ulaştırma noktasında ne kadar önemli bir konumda duruyorsa, sahâbe de, Hz. Peygamber vefat ettiğiğinde sonraki nesillere dini ulaştırma hususunda bir o kadar önemli konumdadır. Çünkü Allah'ın insanlara ulaştırdığı veya ulaştırmak istediği dinin bir sonraki nesillere tebliği, Hz. Peygamberden sonra sahâbeye kalmıştır. Kur'an ve Sünnet ile oluşan son ve tek Din İslâm bize ve gelecek kuşaklara kadar hiçbir noksanlığa maruz kalmadan ulaşmış olmasındaki zaruret bedihidir.³⁹ “*Kur'an'ı biz indirdik ve O'nu biz koruyacağız,*”⁴⁰ âyetindeki bu ilahi garanti, kıyamete kadar gelecek olan halka halka nesillerin ilk halkası olan sahâbe nesli ile gerçekleştiği bir vakıadır. Kur'an'ın olduğu gibi Sünnet'in de ilk muhatabı, muhafızı ve nakilcisi sahâbe olmuştur. Dolayısıyla Kur'an bağlamında sahâbe ne kadar önemliyse Sünnet bağlamında da bir o kadar önemlidir.⁴¹

İmam Mâlik (ö. 179/795) ise sahâbeyi ta'n edenlere karşı Hz. Peygamber ile sahâbe arasındaki bağlantıyı şu şekilde özetlemiştir: Bir adam kötü ise arkadaşı da kötüdür. Bir adam sâlih ise ashâbı da sâlihlerdendir. Kur'an'ı, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'in şeriatlarını aktaranlar ise sahâbedir. Onları kötülemek, naklettiklerinin doğru olmadığı manasına gelir, demiştir.⁴²

³⁷ Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s. 61.

³⁸ Yıldırım, **Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız?** s. 17.

³⁹ Sifil, **İslâmî Bilincin İhyası**, s. 36.

⁴⁰ Hier, 15/9.

⁴¹ Sifil, **İslâmî Bilincin İhyası**, s. 31.

⁴² Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Teymiyye el-Harrânî, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**, thk. Enver el-Bâz, Âmir el-Cezzâr, Darü'l-Vefâi, 2005, IV, 429; Aynur Ureler, **Sahâbe Uygulaması olarak Sünnete Bağlılık**, Işık Yayınları, İzmir, 2004, s. 302.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) de benzer bir tavır sergileyerek şöyle söylemiştir: “Rasûlullah’ın ashâbından herhangi birini kötülükle anan bir adam gördüğünde, onun Müslümanlığından şüphe et!”⁴³

Ebû Zür’a er-Râzî (ö. 264/878) bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: “Hz. Peygamber’in ashâbından birini tenkis eden birisini gördüğün zaman, kesinlikle iyi bil ki, o zındıktır. Çünkü bize göre Hz. Peygamber ve Kur’an haklıdır. Bize Kur’an’ı ve Sünnet’leri ulaştıran ise Hz. Peygamberin ashâbıdır. Onlar Kur’an ve Sünnet’i ortadan kaldırmak için bizim onlara olan (hüsni) şahadetimizi yaralamak (cerh) istiyorlar. Hâlbuki onları (sahâbeyi kötüleyenleri) cerh etmek daha evladır. Çünkü onlar zındıktırlar.”⁴⁴

Kurtubî (ö. 671/1273) de aynı görüşlere katılarak şu ifadelerle yer verir: “Sahâbeden birini küçük gören ya da sahâbeye dil uzatan kimse aslında âlemlerin Rabbi olan Allah’ı yalanlamakta ve Müslümanların şeriatını batıl görmektedir.”⁴⁵

İşte bu sebepten dolayı Hz. Peygamber, -sahâbe kanalıyla bir sonraki nesillere ulaşacak olan- hem Kur’an’ı hem de tesis etmiş olduğu sünnetini korumak ve kimsenin sahâbeye saldırmasına fırsat vermemek için, Kur’an’dan sonra bizzat kendisi de sahâbeye koruma altına alarak “**Kim ashâbıma söverse, Allah’ın, Meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Allah onun tövbesini ve ibadetini kabul etmez,**”⁴⁶ buyurmuştur.

Hz. Ömer’in oğlu Ubeydullah b. Ömer, (ö. 37/657) ashâb-ı kiramdan Mikdâd b. el-Esved el-Kindî’ye (ö. 33/653) hakaret ettiği zaman, Hz. Ömer (r.a) oğlunun dilini keseceğine dâir yemin etmişti. Bazı yakınları halifeye yemininden vazgeçmesi için ricada bulundular. O zaman Hz. Ömer (r.a) şunu söylemiştir: “Bırakın, ben onun dilini keseyim de, bundan sonra biri çıkıp da Muhammed aleyhisselâmın ashâbından birine dil uzatmaya cesaret edemesin!..”⁴⁷

⁴³ Ebu’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî ibnü’l-Cevzî, **Menâkibü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dar Hicr, Kahire, 1998, s. 216.

⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, **Kifâye**, s. 49.

⁴⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, **el-Câmiu li Ahkâmî’l-Kur’ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 2006, XIX, 347.

⁴⁶ Ebu’l-Kâsım Müsnidü’l-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1397, XVII, 140, hadis no: 349.

⁴⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2012, III, 538.

Bu gerçeklere rağmen İslâm geleneği içerisinde sahâbe arasında ayrımcılık yapan, sadece bir kısmını hayırla yâd edip genel olarak sahâbeyi kötülükle yâd eden “şia” damarı günümüze kadar varlığını devam ettirmiş,⁴⁸ Kur’an’a ve sahih nebevî çizgiye aykırı bu çarpık anlayış, müslümanlar arasında genel kabul görmemiştir.

Oysa Ehl-i Sünnet nazarında Hz. Peygamber’e dost ve arkadaş olan sahâbe, gökyüzündeki yıldızlar kadar değerli ve kıymetlidir. Hz. Peygamber, sahâbeyiilmekilmek işlemiş ve İslâm ahlakı üzere yetiştirmeye büyük bir heyecanla çalışmıştır. Elbette bazı ufak tefek sıkıntılarla karşılaşsalar da netice itibari ile sahâbe, Allah’ın razı olduğu kullar haline gelmişlerdir.

1.2.1. Kur’an’da Sahâbenin Değeri:

Kur’an-ı Kerîm’de sahâbeden söz edilirken “sahâbe” ve “ashâb” kelimeleri kullanılmamaktadır. Bunun yerine muhacirler,⁴⁹ ensâr,⁵⁰ hicret edenler,⁵¹ Hz. Peygamber’le beraber olanlar⁵² O’nu destekleyip yardım edenler⁵³ ve benzeri ifadeler kullanır.

Ehl-i Sünnet nazarında sahâbe, muhabbet duyulması vacip olan, faziletleri gerek Kur’an gerekse Sünnet tarafından sabit olmuş kimselerdir. İbn Teymiye (ö. 728/1327), ilim ve fıkıh ehlinin bu hususta ittifak halinde olduğunu söylemiştir.⁵⁴

Kur’an-ı Kerîm’e göre sahâbe, “en hayırlı ümmet” ifadesinin ilk muhataplarıdır.⁵⁵ Kâfirlere karşı şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler.⁵⁶ İslâm’ın ilk öncüleri, kendileri için ebedi cennetlerin hazırlandığı ve Allah’ın razı olduğu kimselerdir.⁵⁷ Allah’a karşı gelmekten sakınan ve kendilerine büyük mükâfatların hazırlandığı⁵⁸ ve hesap gününde utandırılmayacak⁵⁹ özel kişilerdir.

⁴⁸ Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s. 41.

⁴⁹ Tevbe, 9/100.

⁵⁰ Tevbe, 9/100.

⁵¹ Âl-i İmrân, 3/110

⁵² Fetih, 48/29.

⁵³ A’raf, 7/157

⁵⁴ Yılmaz, “*Sebb-i Sahabe Meselesi*, **Ruhle**, sy. 7, s. 30-31.

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/110.

⁵⁶ Fetih, 48/29.

⁵⁷ Tevbe, 9/100.

⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/172.

⁵⁹ Tahrir, 66/8.

Yoksullara yardım eden ve dosdoğru olan kimselerdir.⁶⁰ İhtiyaç sahibi olsalar bile mümin kardeşlerini kendilerine tercih eden örnek şahsiyetlerdir.⁶¹ En zor şartlarda bile “bize Allah yeter” diyecek kadar Allah’a bağlılıkları çok güçlü olan,⁶² kalpleri tertemiz insanlardır.⁶³ Kurtuluşa erenler olduklarının⁶⁴ yanı sıra Allah’ın kendilerine çok şefkatli ve çok merhametli olduğu⁶⁵ peygamber dostlarıdır. Onlar, Allah’a verdikleri takva sözünü yerine getirme hususunda ehil oldukları Kur’anî beyanla açıkça ifade edilip hakları teslim edilen ulvî şahsiyetler olup,⁶⁶ iman ettiği değerler uğruna mallarıyla ve canlarıyla hiç çekinmeden mücadele eden Allah’ın seçkin kullarıdır.⁶⁷

Ayrıca Yahudiler’e, Hristiyanlar’a ve sonraki mümin nesillere hitaben; “Sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, doğru yolu bulmuş olurlar,”⁶⁸ ifadesiyle hidayet noktasında sahâbenin öncü nesil oldukları belirtilmektedir.

Kur’an genel olarak (Zeyd b. Hârise hariç)⁶⁹ hiçbir sahâbenin adını anmaz; kimliğin ve kişisel değerinin nominal sınırlanması demek olan özel isimlere atfı yapmaz, bunun yerine bize eylem, dinamizm, hareket ve ahlakî davranış tiplerini sergileyen pek çok halden, davranıştan, aksiyondan söz eder.⁷⁰

Buraya kadar zikredilen ayetlerde de açıkça görüldüğü gibi Yüce Allah, sahâbenin ne şahıslarından, ne Hz. Peygamber’i görmüş olmalarından ve ne de aynı zaman ve mekânda yaşamış olmalarından söz etmektedir. Bilakis onları başkalarından üstün ve faziletli kılan vasıflarından, yüksek erdemlerinden bahsetmektedir. Gayet açıktır ki, onların Allah’ın rızasına erişmiş olmaları, sadece Hz. Peygamber’i görmelerinden, onun çağdaşları olmalarından değil; ilahi övgüye mazhar oldukları iman, ittiba, itaat, bey’at, hicret, cihad, infak, kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma, mallarını ve canlarını Allah yolunda seve seve feda

⁶⁰ Haşır, 59/8.

⁶¹ Haşır, 59/9.

⁶² Âl-i İmrân, 3/173.

⁶³ Fetih, 48/18.

⁶⁴ Tevbe, 9/88.

⁶⁵ Tevbe, 9/117.

⁶⁶ Fetih, 48/26.

⁶⁷ Tevbe, 9/88.

⁶⁸ Bakara, 2/137.

⁶⁹ Ahzab, 33/37.

⁷⁰ Kılıç, “Kur’an’da Sahâbe’nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları”, **Kur’an ve Sahâbe**, s. 46-47.

edebilme gibi tarihte eşine pek rastlanmayan yüce meziyetlerden kaynaklanmaktadır.⁷¹

Hız. İsa (a.s)'ın havâriilerine; **“Allah yolunda bana kim yardımcı olur?”** sorusuna havâriilerin; **“Biz Allah'ın dininin yardımcılarıyız,”** şeklinde cevap verdiklerini nakleden kitabımız; mü'minlere hitaben; **“Ey İman edenler! Allah'ın dininin yardımcıları olunuz,”**⁷² emrini vermektedir, Nitelik ve varoluş karakteri bakımından sahâbenin genelinin *“Allah'ın dininin yardımcıları”* ifadesine layık olduklarını söylemek mümkündür.⁷³ İmam Matürîdî (ö. 333/944) bundan dolayı hiç ayırım yapmaksınız ashâb-ı kirâm'ın bütünü Hız. Peygamber'in havâriileridir, der.⁷⁴

Kur'an-ı Kerîm'de de yer yer sahâbenin fazilet bakımından birbirlerine eşit olmadıklarını, her ne kadar hepsi eşit olmasa da, tamamına cennet vaad edildiğini görüyoruz. Bu duruma örnek olarak şu ayeti misal olarak verebiliriz:

*“...İçinizden (Mekke) feth(in)den önce (Allah yolunda) harcayan ve savaşanlar, (diğerleriyle) bir olmaz. İşte onlar derece bakımından, (fetihten) sonra harcayan ve savaşanlardan daha büyüktür. Allah, yine de (bunların) her birine en güzel (mükâfat olan Cennet'i) vaad etmiştir. Allah bütün işlediklerinizden haberdardır.”*⁷⁵

Bu bölümde görüldüğü üzere; Kur'an, sahâbe üzerinden muhataplarını terbiye etmektedir. Onların göstermiş olduğu olumlu ve güzel örnekleriyle motivasyon sağlamakta, olumsuz örneklerle de ibret dersi vermektedir. Ama ne olursa olsun, onlar hakkında hep nazik ifadeler kullanmakta ve onları mutlu sonla müjdelemektedir.⁷⁶

1.2.2. Hadislerde Sahâbenin Değeri:

Hız. Peygamber (s.a.v)'in dilinde ise sahâbe, **“İnsanların en hayırlısı benim dönemimde yaşayanlardır,”**⁷⁷ iltifatına mazhar olan kimselerdir. Hız.

⁷¹ Erul, **Sahabenin Sünnet Anlayışı**, s. 12.

⁷² Saf, 61/14

⁷³ Kılıç, *“Kur'an'da Sahâbe'nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları”*, **Kur'an ve Sahâbe**, s. 24.

⁷⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Matürîdî es-Semerkindî, **Te'vîlâtü Ehli's-Sünne**, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1995, III, 648,

⁷⁵ Hadid, 57/10.

⁷⁶ Zekerîya Güler, *“Soruşturma”*, **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 63.

⁷⁷ Buhârî, **Sahih**, s. 897, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî 1, hadis no: 3650.

Peygamber, sahâbeye hakaret edilmemesini hatta onların yapmış olduğu infâka kimsenin erişemeyeceğini ifade buyurmuştur.⁷⁸ Yine Hz. Peygamber (s.a.v) onlardan kimini cennetle müjdelemiş,⁷⁹ kimini de farklı farklı müjdelerle anmıştır.⁸⁰ Kalpleri en hayırlı olanlar olmaları sebebiyle, Rabbimiz onları Hz. Peygamber'in etrafında vezirler kılmıştır.⁸¹

Kur'an-ı Kerîm ve hadislerle, değeri ve kıymeti ortaya konan sahâbenin diğer fertlerden insan olmaları bakımından hiçbir farklılıkları yoktur. Ancak zikredilen farklı hususiyetlerin sahâbede bulunması onları güzellikle anmamızın elzem olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ashâb-ı kirâm'ı severiz ve onları ancak hayırla anarız. Çünkü onları sevmek din, iman ve ihsandır. Onlara buğz etmek ise küfür, nifak ve tuğyândır.⁸²

Sahâbeye gereken değerin verilmemesi, bizleri hem bu dünya da hem de ahirette ebedî mutluluğa taşıyacak olan Kur'an ve Sünnet'in tereddütle karşılanmasına zemin hazırlamış olacaktır.

Bu durum yalnızca bir varsayım ve tahminden ibaret değildir. Zira sahâbe tabakasına ilişkin olumsuz görüşleri malum olan Şia mezhebinin önde gelen otoriteleri, Kur'an-ı Kerîm'in birçok ilâve ve çıkartmalara maruz kaldığını, Allah'ın kitabının tıpkı önceki ilahi kitaplar gibi tahrif ve tebdile uğradığını söyleme cür'etini göstermişlerdir.⁸³

Hız. Peygamber'i devreden çıkardığımız zaman nasıl ki Kur'an'dan ve İslâm'dan söz etmemiz mümkün değilse, sahâbeyi de devreden çıkardığımızda Kur'an'dan, Sünnet'ten yani İslâm'dan bahsetmemiz mümkün olmayacaktır.

Sahâbe nesli, Kur'an ayetlerinin ve Hadis metinlerinin sağlıklı anlaşılması ve yorumlanması konusunda çok önemli bir misyona sahiptir. Sahâbe, olayların toplumsal-kültürel ve dış bağlamını biliyorlardı. Dolayısıyla sahâbenin Kur'an'la vakıa/olgu arasındaki bağlantıyı, sonraki nesillerden daha sağlıklı bir biçimde

⁷⁸ Buhârî, **Sahih**, s. 903, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî 4, hadis no: 3673.

⁷⁹ Buhârî, **Sahih**, s. 908, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî 6, hadis no: 3693.

⁸⁰ Buhârî, **Sahih**, s. 916, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî 13, hadis no: 3719.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaût vd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998, VI, 84, hadis no: 3600.

⁸² Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **el-Akîdetü't-Tahâviyye**, Dar İbn Hazm, Beyrut, 1995, s. 29; Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Hasen b. Mansûr et-Taberî el-Lâlekâî, **Şerhu Usûli İtikâdi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa**, thk. Ebû Ya'kûb Neş'et b. Kemâl el-Misrî, Daru'l-Basîra, İskenderiyye, 1411, s. 1057-1266.

⁸³ Yılmaz, "*Sebb-i Sahabe Meselesi*", **Rihle**, sy. 7, s. 31.

kurabildiklerini kabul etmek zorunludur.⁸⁴ Sahâbenin devreden çıkarılması, rivayet-dirayet dengesinin bozulması ve dinin “keyfemâ yeşâ” yorumlanması demektir.⁸⁵ İşte bütün bunlar gösteriyor ki sahâbe, peygamber dönemini müşahede ettiği ve olayların arka planını bildikleri için Kur’an’ın yanlış anlaşılmasında önüne geçmişlerdir. Böylelikle günümüzde samimi her Müslümanın Kur’an’ı anlamaya yönelik çabasında sahâbeyi dikkate alması ve sahâbe nesline referansta bulunması bir tercih değil, mecburiyettir.⁸⁶

Hz. Peygamber’i görmeleri, O’nunla beraber yaşamaları, O’na ve dine hizmet etmeleri, sahâbeye çok büyük bir şeref kazandırmıştır. Bu özelliklerinden dolayı da kendilerinden sonra gelen hiçbir kimse bu şerefe nail olamamıştır.⁸⁷ Bu değer zedelenmemesi hususunda sahâbenin büyükleri, sahâbenin küçükleri ve tabînin büyükleri çok büyük duyarlılık örneği göstermişlerdir.⁸⁸ O kadar ki İslâm âlimleri sahâbeye saygısızlık konusunu ilmi anlamda tartışmışlar ve netice itibarıyla “sahâbeye saygısızlık küfürdür” veya “sahâbeye saygısızlık fisk ve dalâlettir” şeklindeki kanaatlerini delilleriyle ispatlamaya çalışmışlardır.⁸⁹

Bununla birlikte sahâbenin bütün bu güzel vasıflarına rağmen zaman zaman ikaz edildikleri de görülmektedir. Allah, Onların sadece iyiliklerini anıp bazı yapmış oldukları hataları zikretmemiş olsaydı, adaletini zedelemiş ve karşımıza – kıyamete kadar oluşturulamayacak- kusursuz bir toplum tablosu ortaya çıkacaktı.⁹⁰ Böylece Allah, onları oldukları gibi tanıtmış, her daim ağır basan erdemli kişiliklerine de işaret buyurmuştur.

Ehl-i Sünnet’in sahâbe tasavvurunun büyük ölçüde Şia’nın sahâbe hakkındaki olumsuz kanaatlerine tepki olarak ortaya çıktığı⁹¹ veya Ehl-i Sünnet’in sahâbeyi takdir ve tafdil etmesi Şia’nın zuhurundan sonra ki döneme tekabül

⁸⁴ Mevlüt Erten, “*Tefsirde Sahâbenin Öznelliği*”, **Kur’an ve Sahâbe**, s. 177.

⁸⁵ Güler, “*Soruşturma*”, s. 64

⁸⁶ Mustafa Öztürk, “*Sahâbe Neslinin Kur’an’la İlişkisi ve Bu İlişkinin Tefsir Açısından Önemi*”, **Kur’an ve Sahâbe**, s. 132.

⁸⁷ Mehmet Efendioğlu, “*Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dinî Hükümü*”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, İstanbul, 2010, VIII/I, s. 9-11.

⁸⁸ Efendioğlu, **a.g.d.**, s. 11-23.

⁸⁹ Efendioğlu, **a.g.d.**, s. 26-30; Ahmed b. Abdülhalim b. Abdüsselâm b. Teymiyye el-Harrânî, **es-Sârimü'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, nşr. Daru'l-Vatan, Riyad, 1983, s. 567-580; Yılmaz, “*Sebb-i Sahabe Meselesi*”, **Rihle** sy. 7, s. 33-38.

⁹⁰ Kılıç, “*Kur’an’da Sahâbe’nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları*”, **Kur’an ve Sahâbe**, s. 54.

⁹¹ Demir, **Hadis ve İdeoloji**, s. 58.

ettiği⁹² şeklindeki tespitlerin doğruyu yansıtmadığı kanaatindeyiz. Çünkü sahâbenin faziletini Kur'an, Hadis literatüründen önce ortaya koymuştur. Dolayısıyla fezâilü's-sahâbe literatürü, bu iki karşıt cephenin çatıştığı, hesaplaştığı ve adeta kozlarını paylaştığı bir alan görünümünde⁹³ asla olmamıştır. Eğer tarihte Şia/sahâbeye sövme hareketi olmasaydı, Hz. Peygamber'in daha hayattayken gerek muhacirleri gerekse ensâr'ı ve kişisel bazda sahâbeyi öven sözleri bir sonraki nesillere aktarılmayacak mıydı?

Bizim tespitimize göre ise, Ehl-i Sünnet, Şia'ya karşı sahâbeyi övme yarışmasına girmemiş, sadece onların -zaten mevcut olan- faziletlerini ortaya çıkarma gayreti içerisinde olmuşlardır. Ehl-i Sünnet, sahâbenin fazileti ile ilgili özelliklerini abartmamış, sahâbeyi Kur'an'ın ve Sünnet'in övdüğü gibi övmüştür. Gayet tabii olarak sahâbenin de beşer olmaları ve masum olmamaları sebebiyle onlardan bazı hatalar sudûr etse de, bu durum onların genel anlamdaki faziletine hâlel getirmemiştir. Aksi takdirde yukarıda ifade edilenlerin doğruluğunu düşünürsek, sahâbe hakkındaki soru(n)lar ve şüpheler artacaktır. Sahâbenin şüphelerle karşılandığı durumda da dinimiz İslâm'ın ne hale geleceği izahattan vârestedir.

Sahâbeden bir teki hakkında bile sarf edilecek uygunsuz sözlerin zamanla sahâbe tabakası hakkında bir karalama kampanyasına dönüşeceğini ve bunun da başta Kur'an-ı Kerîm olmak üzere dinin diğer bütün sabitelerini sarsacağını görme basiretini gösteren Ehl-i Sünnet âlimleri olmuştur. Onların bu tutumunu bir tarafgirlik ve mezhepçilik duygusu ile izah etmek, Ehl-i Sünnet'e büyük haksızlık olarak değerlendirilmelidir.⁹⁴

Hicrî II (VII). asır boyunca ve III (VIII). asrın başında gündemi çokça meşgul etmiş olan Havâric, Şia ve Mu'tezile gibi fırkaların sahâbeye yönelik eleştirileri, III (IX). asrın ikinci yarısından itibaren muhaddisler başta olmak üzere Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından kaleme alınan eserler ve reddiyeler sayesinde önce durmuş, sonra da gündemden düşmüştür. Ancak miladî XIX. Yüzyılın

⁹² Demir, **a.g.e.** s. 353.

⁹³ Demir, **a.g.e.** s. 108.

⁹⁴ Yılmaz, "*Sebb-i Sahabe Meselesi*, **Rihle**, sy.7, s. 30-31.

ortalarından itibaren müsteşriklerin ve müsteşrikleşmiş kimselerin gündeme taşınmaları ile bu süreç yeniden başlamıştır.⁹⁵

Şunu da tekrar ifade edelim ki, Sahâbe nesli, hiçbir zaman bizler için sadece tarihi şahsiyetler olarak kalamazlar. Onlar, dinin bir sonraki nesle güvenilir şekilde intikali ve muhafazası için, Allah tarafından seçilmiş, Rasûlullah tarafından yetiştirilmiş bir nesildir. Dolayısıyla sahâbe neslini tanımak ne sadece bir vefa, ne sadece tarihî bir malumat ne de sadece geçmişe dair bir özlemin ifadesidir. Sahâbe neslini tanımak, Allah'ı, Peygamber'i, Kitab'ı, dolayısıyla İslâm'ı tanımanın en doğru yoludur.⁹⁶

1.3 SAHÂBE TABAKALARI

“Tabaka” kelimesi sözlükte hal, konum, derece, sınıf, zümre, birbiri ardına gelen topluluklar, nesil, soy, birbirine denk/benzer şeyler veya insanlar vb. anlamlara gelmektedir.⁹⁷ Bu manaları zaman, mekân ve hal odaklı olarak üç grupta toplayabiliriz. Temel İslâm ilimlerinde “tabaka” kavramı “nesil, soy” anlamında özellikle zaman boyutuyla ön plana çıkmaktadır.⁹⁸ Fakat burada konunun gereği olarak “tabaka” kelimesi hal yönünden incelenecektir. Bu da “derece ve mertebeleri birbirine yakın şeyler veya kimseler” anlamına gelmektedir.⁹⁹

“Sahâbenin Değeri” başlığı altında Kur'an-ı Kerîm, hadisler ve akli delillerle sahâbenin fazilet sahibi insanlar oldukları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak gayet tabîi olarak fazilet bakımından hepsi aynı durumda değillerdir.¹⁰⁰

Ahmed b. Hanbel, her ne kadar Hz. Peygamber'i bir defa dahi gören kimseyi sahâbî saysa da, İslâm'a girmedeki öncelik ile Hz. Peygamber'i dinlediği

⁹⁵ Mehmet Efendioğlu, “*Sahabe'den Bir Kısmı Münafık olabilir mi?*”, **Rihle**, İstanbul, 2009, sy. 7, s. 42.

⁹⁶ Muhammed Emin Yıldırım, **Sahabe İklimi**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2016, I, 25.

⁹⁷ İbn Manzur, **Lisânü'l-Arab**, X, 209-215; İsmail Durmuş, “Tabakat”, **DİA**, XXXIX, 288; Emin Âşıkutlu, *Tabaka Kavramı ve Muhaddislerin Tabaka Anlayışı*, **MÜİF Dergisi**, İstanbul, 2007, sy. 32, s. 6.

⁹⁸ Âşıkutlu, **a.g.d.** sy. 32, s. 7.

⁹⁹ Âşıkutlu, **a.g.d.** sy. 32 s. 6.

¹⁰⁰ Ömer Özpinar, *Fedâilü's-Sahâbe Edebiyatının Teşekkülü ve Muhtevasına Etki Eden Sebepler Üzerine*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe –Sahâbe Kimliği ve Algısı-** Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013, s. 115.

ve O'nu gördüğü oranında sahâbîliği vardır, ifadesine de yer vermektedir.¹⁰¹ Bu da muhaddislerin sahâbeyi ayrı ayrı mertebelerde anladığını göstermektedir.¹⁰²

Bütün bu ifâdelerin neticesinde görüyoruz ki; Ehl-i Sünnet, derece ve fazilet bakımından sahâbenin hepsini aynı derecede olmadığını kabul eder. Onlar arasında İslâm'a ilk girenler, hicret edenler, Ehl-i Bedir, Efendimiz (s.a.v)'in ehl-i beyti, cennetle müjdelenenler... gibi diğerlerinden daha üstün olanlar vardır.¹⁰³ Hatta Kur'an-ı Kerîm, cihada katılanlarla katılmayanlar arasında üstünlük derecesi olduğunu¹⁰⁴ ve fetihden önce infakta bulunanlarla bulunmayanların eşit olmadıklarını¹⁰⁵ açık bir şekilde ifade etmektedir.

Nitekim bundan dolayı İslâm âlimleri, sahâbe tabakasını kendi içinde farklı farklı tabakalara ayırmışlardır. Örneğin İbn Sa'd, (ö. 230/845) Hz. Ömer'in fey' gelirlerini dağıtmak üzere düzenlediği divan defterindeki anlayışa uygun olarak, sahâbeyi beş tabakada incelemiştir.¹⁰⁶

1- Bedir Gazvesi'ne katılan muhacirler ve ensar.

2- Bedir Gazvesi'nde bulunamamış Habeşistan muhacirleri gibi ilk Müslüman olan kişilerle Uhud Gazvesi'ne katılanlar.

3- Hendek ve sonrasındaki gazvelere katılanlarla Mekke'nin fethinden önce ihtidâ edenler.

4- Mekke'nin fethi sırasında ve daha sonra Müslüman olanlar.

5- Hz. Peygamber'i çocukluğunda görenler

Hâkim en-Neysabûrî (ö. 405/1014) ise "*Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis*" adlı eserinde sahâbe tabakalarını on iki kısma ayırarak şöyle belirlemiştir:

1- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Mekke'de ilk Müslüman olanlar.

2- Dâru'n-Nedve ashâbı.

3- Habeşistan'a hicret edenler.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü Fezâilî's-Sahâbe*, s. 9.

¹⁰² Alp, "*Sahabe Tanımındaki İhtilafın Sahabe Tasavvuruna Etkisi*", *Rihle*, sy. 7, s. 10.

¹⁰³ Ebubekir Sifil, *İstikamet Yazıları*, Rihlekitap, İstanbul, 2012, s. 347.

¹⁰⁴ Nisa, 4/95.

¹⁰⁵ Hadîd, 57/10.

¹⁰⁶ Mustafa Fayda, "İbn Sa'd", *DİA*, XX, 295.

- 4- Birinci Akabe Bey'atı'na katılanlar.
- 5- İkinci Akabe Bey'atı'na katılanlar.
- 6- Hz. Peygamber henüz Medine'ye ulaşmayıp Kuba'da bulunduğu sırada bu şehre gelen ilk muhacirler.
- 7- Bedir savaşına katılanlar.
- 8- Bedir savaşı ile Hudeybiye Barışı arasında Medine'ye hicret edenler.
- 9- Rıdvan Bey'atı'na katılanlar.
- 10- Hudeybiye ile Mekke fethi arasında Medine'ye hicret edenler.
- 11- Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olanlar.
- 12- Mekke fethi, Veda Haccı ve sonrasında Hz. Peygamber'i gören çocuklar.¹⁰⁷

Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037) ise bu taksimatı daha da detaylandırarak şu sıralamayı uygun görmüştür:

- 1- İslâm'a ilk girenler.
- 2- Hz. Ömer (r.a) müslüman olduğunda İslâm'a girenler.
- 3- Habeşistan'a ilk hicret edenler.
- 4- Birinci Akabe Bey'atı'na katılanlar.
- 5- İkinci Akabe Bey'atı'na katılanlar.
- 6- Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Medine'ye hicret edenler ve Medine'ye girmeden önce Kuba'da iken O'na yetişenler.
- 7- Hz. Peygamber (s.a.v)'in Medine'ye girmesinden Bedir savaşına kadar geçen sürede hicret edenler.
- 8- Bedir savaşına katılanlar.
- 9- Uhud savaşına katılanlar.
- 10- Hendek savaşında bulunanlar.
- 11- Hendek savaşı ile Hudeybiye barışı arasında Medine'ye hicret edenler.
- 12- Rıdvan Bey'atı'nda bulunanlar.
- 13- Hudeybiye barışı ile Mekke'nin fethi arasında Medine'ye hicret edenler.
- 14- Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olanlar.
- 15- Mekke'nin fethinden sonra grup grup İslâm'a girenler.

¹⁰⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Neysâbüri, **Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs**, thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2003, s. 158-165.

16- Hz. Peygamber dönemine yetişen ve O'ndan az bir miktarda hadis rivayet eden çocuklar.

17- Veda Haccı esnasında Hz. Peygamber'e getirilen çocuklar.¹⁰⁸

İslâm tarihçileri ve hadis âlimleri tarafından yapılan bu fazilet sıralaması, genellikle sahâbenin müslüman olmadaki öncelikleri, Hz. Peygamber'e yakınlıkları, önemli tarihi olaylardaki durumları, ilmî ve dinî konuları gibi genel hususlar dikkate alınarak yapılmıştır.¹⁰⁹

Bu sınıflandırmada bir önceki tabakanın bir sonraki tabakadan genel olarak dönem itibariyle "daha hayırlı" olduğu belirtilmiştir. Gayet tabii olarak sahâbe, "sahâbî" olma özellikleri sebebiyle bir sonraki nesilden (Tabiîn'den) daha hayırlı ve daha faziletlidir.¹¹⁰

1.4 SAHÂBE LİTERATÜRÜ

Sahâbe nesli, Hz. Peygamber (s.a.v) ile sonraki müslüman nesiller arasında bir köprü görevi görmektedir. Sahâbe nesli, konuları itibari ile İslâm tarihi boyunca dikkatlerin hep üzerlerinde olduğu "en değerli nesil" olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeptir ki, İslâm tarihinde her bir sahâbî üzerinde titizlikle durulmuş ve her birinin biyografisi yazılarak ciltler dolusu sahâbe biyografileri meydana getirilmiştir.¹¹¹

Sahâbe, ilk asırlardan itibaren İslâm'ın ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'ten ayrılan fırkaların teşekkülünde ve modern zamanlarda özellikle müsteşriklerin İslâm'ı zayıflatma projeleri çerçevesinde üzerinde soru işaretleri oluşturulmuş bir nesildir. Hz. Peygamber'in etrafında bulunan ilk inanan nesil olmaları, O'nun hadislerini ilk duyan, yaşayan ve sonraki nesillere ulaştırma noktasında muhafaza

¹⁰⁸ Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir et-Temîmî el-Bağdâdî, **Usûlü'd-Dîn**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 298-303.

¹⁰⁹ Özpınar, **Fedâilü's-Sahâbe**, s. 115.

¹¹⁰ Nâsır b. Ali Âid Hasen eş-Şeyh, **Akîdetü Ehli's-Sünneti ve'l-Cemâati fi's-Sahâbeti'l-Kirâm**, nşr. el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2009, s. 96.

¹¹¹ Bilgen, **Muhadramların Hadis İlimindeki Yeri**, s. 1.

edip nakleden kişiler olmaları bakımından sahâbe tabakasının, İslâm tarihinde hayatî önemi bulunmaktadır.¹¹²

İslâm tarihinde böylece kilit konumunda olan ashâb-ı kirâm'ın, tıpkı Hz. Peygamber'in bütün yönleriyle hayatının kayda alınması gibi, onların da biyografileri, isimleri, künyeleri, sayıları, rivâyetleri ve vefat yerleri incelenmiş ve İslâm âlimleri tarafından -hicri üçüncü asrın başından, hicri onuncu yılın başlarına kadar devam eden bir süreçte- sahâbe hakkında eserler telif edilmiştir.

Siyasî olarak sahâbe hakkında çalkantıların yoğun olması, özellikle Şîa'nın sahâbeyi ta'n etmesi ve bir takım insanların, sahâbenin bir kısmını çok yüceltip bir kısmını yermesi gibi nedenler, sahâbe literatürünün/edebiyatının oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹¹³ Dolayısıyla sahâbe literatürü, sünmî anlayışta sahâbenin seçkin konumunu, diğer fırkaların da sahâbeye karşı tekfir, ta'n ve teberri gibi eğilimlerine bir reddiye tavrını yansıtmaktadır.¹¹⁴

Mücteba Uğur, sahâbe biyografileri hakkında 49, fedâilü's-sahâbe hakkında 22, sahâbe istidrakleri hakkında 2 ve sahâbe hakkında çeşitli konularda 11 eser olmak üzere toplam 84 eser zikretmiştir.¹¹⁵

Halil İbrahim Kutlay hocamız, doktora tezi olarak tahkik ettiği "*Mu'cemü's-Sahâbe*" isimli eserin mukaddimesinde -gerek yazma gerekse matbu olsun, zamanımıza ulaşsın ya da ulaşmasın- sahâbe literatürü ile ilgili toplam 88 kitap tespit etmiştir.¹¹⁶

Bu eserlerden bazıları ilim dünyasında meşhur olduğu halde bir kısmı şöhretlerini yitirmişlerdir. Burada sahâbe literatürü ile ilgili meşhur olan bazı eserler zikredilecektir:

1. Ebû Abdillâh Muḥammad b. Sa'd b. Menî' el-Başrî el-Haşimî (ö. 230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübra**.

¹¹² Özpınar, **Fedâilü's-Sahâbe**, s. 111-112.

¹¹³ Özpınar, **a.g.e.**, s. 116-128.

¹¹⁴ Yusuf Benli, *Ehl-i Sünnet Geleneğinde Sahâbe Algısı*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe –Sahâbe Kimliği ve Algısı-** Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013, s. 396.

¹¹⁵ Mücteba Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, TDV Yayınları/202, Ankara, 1996, s. 231-236.

¹¹⁶ Ebu'l-Huseyn Abdülbakî b. Kâni' b. Mezûk el-Bağdâdî, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Daru'l-Baz, Mekke, 1998, I, 62-75 (Mukaddime).

2. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî (ö. 241/855), **Fezâilü's-Sahâbe.**
3. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî (ö. 279/892), **Tesmiyetü Ashabi Rasûlillah Sallallahu Aleyhi Vesellem.**
4. Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî (ö. 303/915), **Fezâilü's-Sahâbe.**
5. Ebü'l-Kasım Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz el-Beğavî, (ö. 317/929), **Mu'cemu's-Sahabe.**
6. Ebü'l-Huseyn Abdülbakî b. Kânî b. Marzûk el-Ümevî el-Bağdâdî (ö. 351/962), **Mu'cemü's-Sahâbe.**
7. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), **es-Sikât,** (Sahabe bölümü).
8. Ebû Ahmed Hasan b. Abdullah b. Saîd el-Askerî (ö. 382/992), **Ma'rifetü's-Sahâbe.**
9. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038), **Ma'rifetü's-Sahâbe.**
10. Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülberr en-Nemerî (ö. 463/1071), **el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb.**
11. Ebü'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed b. el-Esîr eş-Şeybânî el-Cezerî (ö 630/1233), **Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe.**
12. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımaşkî (ö.748/1348), **Tecridü Esmâ's-Sahabe.**
13. Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (ö.852/1449), **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe.**

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA (R.A)'IN HAYATI

2.1 İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ

2.1.1 İsmi ve Nesebi

Tanıtmaya çalışacağımız sahâbî, Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın nesebi çok küçük ihtilaflar dışında şu şekildedir:

Mâlik¹¹⁷ b. Rebîa b. el-Beden b. Âmir b. Avf b. Hârise¹¹⁸ b. Amr¹¹⁹ b. el-Hazrec¹²⁰ b. Sâide¹²¹ b. Ka'b¹²² b. el-Hazrec¹²³ b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir¹²⁴ el-Bedrî,¹²⁵ el-Hazrecî,¹²⁶ es-Sâidî,¹²⁷ el-Ensârî,¹²⁸ el-Medenî.¹²⁹

¹¹⁷ Ebu Üseyd'in nesebi kaynaklarda genellikle (Mâlik b. Rebîa) olarak geçmektedir. Nesebini zikreden âlimlerden sadece İbn Kâni', Ebû Üseyd'in ismini Mâlik b. Zürâra b. Rebîa olarak zikretmiştir. bkz. Ebu'l-Huseyn Abdülhakî b. Kâni' b. Merzûk el-Bağdâdî, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk. Hamdi ed-Demurdaş Muhammed, Mektebetü Nizar Mustafa Daru'l-Baz, Mekke 1998, XIII, 4648.

¹¹⁸ İbn Hazm, "Hârise" yerine "Hâzim" ismini zikretmiştir. bkz. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cevâmiu's-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk. Abdülkerîm Sâmi el-Cündî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 80.

¹¹⁹ İbn Sa'd, "Amr" yerine "Ebî Amr" olarak zikretmektedir. bkz. İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kübrâ**, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001, s. 516.

¹²⁰ İbn Sa'd, Ebû Üseyd'in nesebini buraya kadar zikretmiştir. bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, s. 517; İbn Kâni' ise "el-Hazrec"i zikretmemektedir. bkz. İbn Kâni', **Mu'cemü's-Sahâbe**, III, 36.

¹²¹ Hâkim, Ebu Nuaym, İbn Hazm, İbnü'l-Esîr ve es-Safedî Ebu Üseyd'in nesebini buraya kadar zikretmişlerdir: Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, **el-Müstedrek ala's-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dar Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, III, 590, hadis no: 1785; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshâk el-İsfahânî, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, thk. Âdil b. Yusûf el-Azâzî, Dar Vatan, 1998, s. 2450; İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheratü Ensâbi'l-Arab**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Daru'l-Meârif, Kahire, 1982, s. 366; Ebu's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, **el-Câmi'u'l-Usûl fi Ehâdisü'r-Rasûl**, thk. Abdülkâdir el-Arnâvût, Dar el-Fikr, 1969, XII, 837; Salahaddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî el-Alâî, **Nükesü'l-Himyân fi Nüketi'l-Amyân**, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, s. 219.

¹²² Mizzî Ebû Üseyd'in nesebini buraya kadar zikretmiştir: Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992, XXVII, 138.

¹²³ Ebu Sa'id eş-Şâşî, Ebubekr ed-Dülâbî, İbn Abdilberrî, İbnü'l-Esîr ve İbn Hacer Ebû Üseyd'in nesebini buraya kadar vermişlerdir: Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, **Müsned**, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medinetü'l-Münevvere, 1993, III, 391; Ebû Bîşr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd ed-Dülâbî, **el-Künâ ve'l-Esmâ**, thk. Nazar Muhammed el-Fâriyâbî Ebû Kuteybe, Dar İbn Hazm, 2000, s. 41; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusûf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberrî en-Nemerî, **el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb**, thk. Muhammed

Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın ismi ile ilgili, Hilâl b. Rebîa veya Rebîa b. Mâlik olduğu yönde bazı şaz ifadeler olsa da doğrusunun Mâlik b. Rebîa olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir.¹³⁰ İbnü'l-Esîr (ö 630/1233) *Üsdü'l-Ğâbe* isimli eserinin üç farklı yerinde “Rebîa b. Mâlik”, “Mâlik b. Rebîa” ve “Ebû Üseyd” başlıkları altında onun hakkında kısa bilgiler verir. Ancak İbnü'l-Esîr, (ö 630/1233) “Rebîa b. Mâlik” başlığı altında doğru olan Mâlik b. Rebîa'dır der.¹³¹

Kaynaklarda Ebû Üseyd (r.a)'ın dedesinin ismi (el-Beden) hakkında el-Bediyy,¹³² el-Yedî¹³³ ve el-Bedâ¹³⁴ şeklinde farklı rivayetler olmakla birlikte genellikle “el-Beden” ismi tercih edilmiştir.¹³⁵ Diğer isimlerin nasihler tarafından yapılan tashif (noktalama hatası) olması muhtemeldir.¹³⁶

Ali el-Becâvî, 1992, s. 1351; Ebu'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2012, s. 1066; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 535.

¹²⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 259, hadis no: 575. Ayrıca Mâlik b. Rebîa'nın nesebinde iki tane Hazrec olduğunu görmekteyiz. Hârise b. Sa'lebe'nin meşhur oğlu ve kabilenin ismini aldığı Hazrec ikincisidir.

¹²⁵ Taberânî, *a.g.e.*, XIX, 259.

¹²⁶ Taberânî, *a.g.e.*, XIX, 259.

¹²⁷ Bazıları için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 445, hadis no: 16049; Taberânî, *a.g.e.*, XIX, 259; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 837.

¹²⁸ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s. 2451; Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-Esmâ*, s. 40; Taberânî, *a.g.e.*, XIX, 259; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, XII, 837.

¹²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *et-Târîhu's-Sağîr*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1986, s. 108.

¹³⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1279;

<http://www.sahaba.rasoolona.com/Sahaby/19192/%D8%AA%D8%B5%D9%81%D8%AD-%D9%85%D9%88%D8%AC%D8%B2%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%B9%D8%A9-%D8%A8%D9%86-%D9%85%D8%A7%D9%84%D9%83-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D9%8A>. Son Erişim tarihi: 03.03.2017

¹³¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, s. 390.

¹³² İbn Hazm ve Süheylî, Ebû Üseyd'in dedesinin ismini “el-Bediyy” olarak zikretmiştir. bkz. İbn Hazm, *Cemhera*, s. 366; Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed b. Ebu'l-Hasen el-Has'amî es-Süheylî, *er-Ravdü'l-Ünüf fi Tefsîri's-Sîrati'n-Nebeviyye*, thk. Mecdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 155.

¹³³ İbn Sa'd, Ebû Üseyd'in dedesinin ismini “el-Yedî” olarak zikretmiştir. bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 516.

¹³⁴ İbn Kânî, Ebû Üseyd'in dedesinin ismini “el-Bedâ” olarak zikretmiştir. bkz. İbn Kânî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, III, 36.

¹³⁵ İbn Abdilberr ve İbnü'l-Esîr Ebû Üseyd'in dedesinin ismi hakkında “el-Beden” ve “el-Bediyy” şeklinde iki rivayet olduğuna işaret edip doğrusunun “el-Beden” olduğunu ifade etmişlerdir. bkz. İbn Abdilberr, *İstî'âb*, s. 1351; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 1066.

¹³⁶ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, XX, 328.

Ensâb âlimleri, Arapları, Adnânîler ve Kahtânîler olmak üzere iki kola ayırırlar.¹³⁷ Kahtân'ın soyundan olan Ezd kabilesine bağlı Hazrec ve Evs kabileleri, dedeleri Sa'lebe b. Amr döneminde muhtemelen milâdî II veya III. yüzyıllarda¹³⁸ Yemen'de yaşarken Arîm selinden¹³⁹ dolayı meydana gelen Me'rib Seddi'nin yıkılmasıyla¹⁴⁰ yaşadıkları şehri terk edip Müzeykiyâ lakaplı Amr b. Âmir'in önderliğinde Tihâme'ye oradan da Arabistan'ın kuzeyinde yer alan Yesrib'e yerleşmişlerdir.¹⁴¹

Hârise b. Sa'lebe'nin iki oğlundan biri olan Hazrec'in beş oğlu vardı. Bunlar: Cüşem, Avf, Hâris, Amr ve Ka'b'dır.¹⁴²

Tezimizin konusu olan sahâbî Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın soyu ise Ka'b'a ve onun oğlu aynı zamanda meşhur el-Hazrec'in torunu olan Sâide'ye dayanmaktadır.

2.1.2. Künyesi (Ebû Üseyd)

Mâlik b. Rebîa (r.a), isminden çok künyesi olan Ebû Üseyd ile meşhurdur. O kadar ki hadis kitaplarında isimleri geçen ve kendisinden rivayetlerde bulunan iki oğlu Hamza ve Münzir babalarına nisbet edilirken "İbn Ebî Üseyd" olarak zikredilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in kendisine ismi ile değil künyesi ile hitap ettiği de bilinmektedir.¹⁴³ Bu sebeptendir ki bu tez çalışmamızın başlığında Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın ismi künyesiyle birlikte verilmiştir.

Mâlik b. Rebîa (r.a), künyesini büyük oğlu Üseyd el-Ekber'den dolayı almıştır.¹⁴⁴ Tabakât kitaplarının bir kısmında künyesinin başlığı altında kendisinden bahsedilirken,¹⁴⁵ bir kısmında da ismi altında kendisinden bilgi verilmektedir.¹⁴⁶

¹³⁷ Mustafa Fayda, "Kahtân", **DİA**, XXIV, 201.

¹³⁸ Hüseyin Algül, "Ensar", **DİA**, XI, 251. V. Yüzyıl diye de belirtilmiştir bunun için bkz. Ahmet Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

¹³⁹ Ahmed Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

¹⁴⁰ Hüseyin Algül, "Ezd", **DİA**, XII, 46.

¹⁴¹ Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, **Nihâyetü'l-Erab fi Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab**, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dar Kitâb, Beyrut, 1980, s. 53; Ahmed Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

¹⁴² Kalkaşendî, **a.g.e.**, s. 53.

¹⁴³ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 263, hadis no: 585.

¹⁴⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, s. 517.

¹⁴⁵ Örnek için bkz. İbn Sa'd, **a.g.e.**, s. 516; Şâşî, **Müsned**, III, 391.

¹⁴⁶ Örnek için bkz. İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, s. 1066.

Kaynaklarda -“Esed” (أسد) kelimesinin ism-i tasğiri olan- “Üseyd” (أسيد) kelimesinin okunuşu ile ilgili bilgi verilmiş, kelimenin hemzenin dammesi ve sinin fethası ile yani tasğir sigası ile okunması şeklinde ittifak edilmiştir. Hatta “Üseyd” şeklinde okuma hususunda hadis ashâbı, şüphe etmemişler, tasğir sigası ile okumanın doğru olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁷

Ensâr arasında, (Ebû Esîd Abdullah b. Sâbit Ebû Esîd el-Ensârî¹⁴⁸ ve Ebû Üseyd b. Ali b. Mâlik el-Ensârî)¹⁴⁹ isimli şahsiyetler de vardır. Tezimizin konusu (Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa el-Ensârî) ile karıştırılmamalıdır.

Ayrıca yeri gelmişken şunu da belirtmekte fayda vardır; bu tezin konusu Mâlik b. Rebîa ile isimleri aynı fakat künyesi Ebû Meryem es-Selûfî olan Bey’atü’r-Rıdvân’a katılmış sahâbî (Ebû Meryem Mâlik b. Rebîa es-Selûfî) de kaynaklarımızda geçmektedir.¹⁵⁰

2.2 EBÛ ÜSEYD (R.A)’IN KABİLESİ (SÂİDE OĞULLARI)

2.2.1. Sâide Oğullarının Hayırlı bir Kabile Olarak Tavsif Edilmesi

Sâide (ساعدة), İbn Düreyd’in (ö. 321/933) *Kitabu’l-İştikâk*’da ifade ettiğine göre kelime anlamı itibariyle “arслан” demektir.¹⁵¹

Sâide Oğulları Peygamberimiz tarafından diğer Ensâr kabileleri gibi hayırlı bir kabile olarak nitelendirilmiştir. Ancak Hz. Peygamber, Ensâr kabileleri arasında hayırlı kabileleri zikrederken Benî Sâide kabilesini en sonda zikredince Mâlik b. Rebîa (r.a), Sâide kabilesinin lideri olan Sa’d b. Ubâde (r.a)’a:

-Görmedin mi, Hz. Peygamber Ensâr’ın bir kısmını diğerlerinden daha hayırlı kıldı. Biz Sâide oğullarını ise hayırlılıkta sonuncu yaptı, demiş, bunun üzerine Sa’d (r.a) Efendimize:

¹⁴⁷ Ebû Ahmed el-Hasen b. Abdullah b. Saîd el-Askerî, **Tashîfâtü’l-Muhaddisîn**, thk. Mahmûd Ahmed Mîra, el-Arabîyyetü’l-Hadîse, 1982, s. 939; el-Cezerî, **Câmi’u’l-Usûl**, XII, 837; Şâşî, **Müsned**, III, 391; Aynî, **Umdetü’l-Kârî** XXII, 325.

¹⁴⁸ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXXIII, 40; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-Gâbe**, s. 1279. İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, s. 1109.

¹⁴⁹ İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, s. 1279.

¹⁵⁰ İbnü’l-Esîr, **a.g.e.**, s. 1067; İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, s. 915; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXVII, 141.

¹⁵¹ Ebû Bekr Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, **İştikâk**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun, Daru’l-Cil, Beyrut, 1991, s. 439.

-Ya Rasulallah!.. Biz Sâide oğulları sonuncu mu olduk? demiş, Efendimiz (s.a.v) de:

-“**Hayırlılardan olmanız size yetmez mi**”? buyurmuştur.¹⁵²

2.2.2. Sâide Oğulları Çardağı (Sakîfetü Benî Sâide)

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebâa (r.a)'m, mensubu bulunduğu Benî Sâide kabilesi, tarihte ilk halifeye bey'at edilmesi gibi çok önemli bir olaya tanık olması, hatta Ehl-i Sünnet ile Şia'nın ayrıldığı temel noktalardan biri olan Hz. Ebû Bekr'in halife seçiminde söz konusu olan Sâide çardağının sahibi olması bakımından önemli bir konumda yer almaktadır.

Ensâr, Hz. Peygamber'in vefatının hemen akabinde, halife seçimi için istişareye başlamışlar, hem Evs hem de Hazrec'i içinde barındıran Ensâr'm, Hazrec kabilesinin Benî Sâide kabilesine mensup olan Sa'd b. Ubâde (r.a)'ı halife olarak seçip etrafında toplanmayı düşünmeleri¹⁵³ de Benî Sâide kabilesinin diğer kabilelerin yanında önemini ortaya koymaktadır.

Sa'd b. Ubâde (r.a)'m, Evs'in lideri olan Sa'd b. Muâz (r.a)'m vefat etmesiyle Evs ve Hazrec'in lideri konumuna gelmesi sebebiyle önemli olaylar ve toplantılar Benî Sâide kabilesinin çardağında gerçekleşiyordu.¹⁵⁴ Bir defasında Hz. Peygamber ashâbı ile birlikte Benî Sâide çardağına oturmuşlar, dinlenmişler ve orada su içmişlerdir.¹⁵⁵ Hz. Peygamber'in zaman zaman burada dinlendiği de rivayet edilmiştir.¹⁵⁶

İslâm Tarihinde söz konusu edilen Benî Sâide çardaklığı, Mescid-i Nebevî'nin 500 m. kuzeybatısındaki Sultaniye üçgeni içerisinde yer almakta iken, günümüzde Sühaymî Caddesi'ndeki genişletme sırasında yıkılmış ve yeri Hadîkatü'l-Bey'a adıyla anılan bir park haline getirilmiştir.¹⁵⁷

¹⁵² Buhârî, **Sahih**, s. 929, Menakibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3791.

¹⁵³ Buhârî, **Sahih**, s. 901, Fedâilü Ashâbi'n-Nebî 4, hadis no: 3668.

¹⁵⁴ Mehmet Azimli, “Sa'd b. Ubâde”, **DİA**, XXXV, 377.

¹⁵⁵ Buhârî, **Sahih**, s. 1429, Eşribe 30, hadis no: 5637.

¹⁵⁶ Mustafa Sabri Küçükaşcı, “Sakîfetü Benî Sâide”, **DİA**, XXXVI, 12.

¹⁵⁷ Küçükaşcı, “Sakîfetü Benî Sâide”, **DİA**, XXXVI, 12.

2.2.3. Sâide Oğullarına ait Budâa' kuyusu

Rivayetlerde Benî Sâide kabilesine ait Hz. Peygamber'in zaman zaman abdest alıp suyunu içtiği¹⁵⁸ Budâa' Kuyusu (بئر بضاعة) isimli bir kuyudan söz edilmektedir.

Ebü'l-Hasen el-Belâzürî (ö. 279/892)'nin belirttiğine göre; Budâa' Kuyusu, 7 zira x 7 zira genişliğindedir. -Birçok su kaynağından beslenen- pınarları çoktur. Dolayısıyla Budâa' Kuyusunun suyu çekilmez (kurumaz).¹⁵⁹ Hz. Peygamber, (herhangi bir yere yolculuk yaptığında) defalarca Budâa' Kuyusunun önünde durur, su içer, abdest alır ve bereketlenmesi için dua ederdi. Hz. Peygamber döneminde birisi hastalandığında efendimiz (s.a.v); **“Onu Budâa' kuyusunun suyu ile yıkayınız,”** buyururdu. Yıkandığında ise o kişi hastalığından kurtulurdu.¹⁶⁰

Belâzürî, Budâa' Kuyusunun tarihi ile ilgili şu kısa bilgiyi de aktarmaktadır: Denilir ki, bu kuyuyu (ilk olarak) Yahudiler kazdılar. Daha sonra Benî Sâide orayı temizledi ve kullanılmaya uygun hale getirdiler.¹⁶¹

Fakat Ebû Üseyd'in oğlu Hamza b. Ebî Üseyd bu kuyunun, Benî Sâide kabilesine değil, babası Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'a ait özel bir kuyu olduğunu ifade etmektedir. Hatta Hz. Peygamber (teberrüken) o kuyuya hafifçe tükürmüş, Ebû Üseyd (r.a)'de çok sevinmiş ve kuyu çok bereketlenmişti.¹⁶²

Ebü Saîd el-Hudrî (r.a) (ö.74/693) anlatıyor: Hz. Peygamber'e içine hayız (bezleri), köpek etleri ve iğrenç kokulu şeyler atılan -Benî Sâide kabilesine ait-¹⁶³ Budâa' kuyusundan abdest alabilir miyiz? diye soruldu. Bu soru üzerine Hz. Peygamber:

¹⁵⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 433.

¹⁵⁹ Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, **Kitabü'l-Cümel min Ensâbi'l-Eşraf**, thk. Süheyl Zekkâr Riyâd Zeriklî, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1996, II, 202.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 435.

¹⁶¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşraf**, II, 202.

¹⁶² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, XIX, 260, hadis no: 585.

¹⁶³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, **Tehzîbü'l-Asâr ve Tafsîlü's-Sâbiti an Rasûlillahi Sallallahü Aleyhi ve Sellem mine'l-Ahbâr**, nşr. Muhammed Mahmûd Şâkir, Matbaatü'l-Medenî, Kahire, 1982, s. 702.

-“**Su temizdir. Onu hiç bir şey kirletmez**” buyurdu.¹⁶⁴ Hatta bir defasında Efendimiz (s.a.v) bi zatihi kendisi orada abdest alırken aynı soru sorulmuş, soran kişiye aynı cevabı vermiştir.¹⁶⁵

Bununla birlikte “**Rengi veya tadı yahutta kokusunu değiştirmedığı sürece hiçbir şey suyu kirletmez**”¹⁶⁶ buyuran Efendimiz (s.a.v)’dir. Dolayısıyla yukarıdaki Hz. Peygamber’in içine necis şeylerin atıldığı kuyudan abdest alması olayını da bu hadis çerçevesinde anlamamız gerekmektedir. Zira az veya çok olsun hadiste belirtilen üç maddeden biri meydana gelirse su necistir ve onunla abdest alınması caiz değildir.

Budâa’ Kuyusu ise birçok su kaynağından beslendiği ve sürekli kendisini yenileyip temizleyen bir kuyu olması sebebiyle abdest alınıp kullanılması caizdir.

2.2.4. Sâide Oğulları Mescidi

Medine-i Münevvere de Mescid-i Nebevî ile birlikte dokuz mescit vardı. Bu mescitlerden biri, Benî Sâide kabilesinin olduğu yerde olup ismi de “Mescidü Benî Sâide” (Sâide Oğulları Mescidi) diye biliniyordu.¹⁶⁷

2.2.5. Medine Pazarı İçin Yer Tahsisinde Sâide Oğulları

Medine-i Münevvere’de pazar yerine ihtiyaç duyulmuştu. Pazar kurulması için en uygun yerlerden biri Sâide Oğulları’na ait geniş geçitlerdi. Hz. Peygamber Sâide Oğullarına bu geçitlerin bir kısmının pazar yeri olarak tahsis edilmesi teklifinde bulundu. Kabilenin bir kısmı kabul etti. Bir kısmı ise: “Burası bizim geçiş yollarımızdır. Hanımlarımız bu geçitleri kullanıyorlar”, diyerek bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber oradan ayrıldı. Bu teklifi kabul etmeyenler, Hz. Peygamber’in ardından koşarak teklifi kabul ettiklerini söylediler.

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, Daru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Dimâşk, 2009, I, 49; Tahâret 33, hadis no: 66.

¹⁶⁵ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **Sünenü’s-Suğrâ**, thk. Merkezî’l-Buhûs ve Takniyeti’l-Ma’lûmât, Daru’t-Ta’sîl, Kahire, 2012, I, 465, Miyâh I, hadis no: 330.

¹⁶⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnâvût, Dar er-Risâletü’l-Âlemiyye, Dimeşk, 2009, I, 327, Tahâret 76, hadis no: 521.

¹⁶⁷ Ebu’l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bağdadî ed-Dârakutnî, **Sünen**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Âlî Muhammed Muavvid, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 2001, II, 242, Cenâiz 14, hadis no: 1.

Hız. Peygamber de orasını pazar yeri olarak tahsis etti. Bir rivayete göre; burası İbn Ebî Zî'b Yurdu ile Zeyd b. Hârise Yurdu arası idi.¹⁶⁸

Bu olay kaynaklarda şöyle anlatılmaktadır: Hız. Peygamber Benî Sâide kabilesine geldi. Onlara:

-“Size bir ihtiyaç için geldim” dedi. Onlar da:

-“Nedir o ihtiyaç Ey Allah'ın Peygamberi?” dediler. Hız. Peygamber ise:

-“Geçitlerinizin yerini¹⁶⁹ bana verin. Orayı pazar yapacağım,” dedi.

Onlardan bazıları buna razı oldu, bazıları ise buna yanaşmayarak şöyle dediler:

-“Orası bizim geçitlerimiz ve hanımlarımızın (gelip gittikleri) yollarıdır.”

Bunun üzerine Hız. Peygamber (s.a.v) oradan ayrıldı. Bunun ardından –az önce vermeye yanaşmayanlar- peşinden koşup yetiştiler ve istediği yeri verdiler. Hız. Peygamber (s.a.v) de orayı çarşı yaptı.¹⁷⁰

2.3 DOĞUMU

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın doğumu hakkında kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Buna rağmen eldeki bilgilerden doğum tarihinin tespit edilmesi mümkündür.

Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu Münzir, babasının yaşını çıkarabileceğimiz bir bilgiyi şöyle haber verir: “*Babam Bedir'e katılanların en küçüğü idi. Ve kavmin hizmet edeniydi.*”¹⁷¹

Umeyr b. Ebî Vakkâs, Bedir'de şehit edildiğinde 16 yaşında¹⁷² ise bu rivayete göre Ebû Üseyd'in Bedir Günü –en küçük sahâbî olması nedeniyle- 15 yaşında olduğunu söyleyebiliriz. Hız. Peygamber'in 15 yaşından küçüklere, savaşa

¹⁶⁸ Buhârî, **Sahih**, s. 929, Menakibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3791.

¹⁶⁹ Bazı kaynaklarda “kabir için ayırdığımız yer” diye ifade edilmektedir. bkz: Muhammed b. Hasen b. Zebâle, **Ahbâru'l-Medîne**, thk. Salâh Abdülazîz, Suudi Arabistan, 2003, s. 239.

¹⁷⁰ Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî, **el-Müsned**, Müessesetü Kurtuba, 1995, II, 228, hadis no: 1100.

¹⁷¹ Buhârî, **et-Târîhu's-Sağîr**, s.108.

¹⁷² Mustafa Asım Köksal, **İslâm Tarihi Hız. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyet**, Şamil Yayinevi, İstanbul, ty., IX, 84.

katılmalarına izin vermediğini¹⁷³ temel alırsak ve Ebû Üseyd Bedir'e katılanların en küçüğü ise doğum tarihinin -tam net olmamakla birlikte- milâdî 608/609 olduğunu söyleyebiliriz.

Ebû Üseyd, baba ve anne tarafından Benî Sâide kabilesine mensup olduğu için büyük bir ihtimalle Mescid-i Nebevî'nin 500 m. kuzeybatısında yer alan Benî Sâide kabilesinin yaşadığı yerde doğup büyümüş olmalıdır. Hz. Peygamber döneminde Benî Sâide yurdunda yaşadığı ise rivayetlerle sabittir.

2.4 AİLESİ

Kaynakların isim ve nesebi dışında, haklarında hiçbir bilgi vermediği babasının adı Rebîa, annesinin adı ise Amra bnt. el-Hâris b. Habl¹⁷⁴ b. Ümeyye b. Hârise b. Amr¹⁷⁵ b. Hazrec b. Sâide'dir.¹⁷⁶ Ebû Üseyd (r.a)'ın babası ile annesinin nesebi Hârise b. Amr'da birleşmektedir.

İbn Sa'd (ö. 230/845), Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın başka hiçbir eserde bilgilerini göremediğimiz yedi hanımı ve beşi erkek dokuz çocuğu olduğunu eserinde zikretmiş, çocuklarının ve annelerinin isimlerini şu şekilde vermiştir:

1. **Üseyd el-Ekber:** Annesi, Ümmü Üseyd lakabıyla bilinen Selâme bnt. Vehb b. Selâme b. Ümeyye b. Hârise b. Amr b. el-Hazrec b. Sâide olup sahâbiyyedir. Ebû Üseyd ile nesebi Hârise b. Amr da birleşmektedir.

2. **Münzir:** Üseyd el-Ekber'in ana-baba bir kardeşidir.

3. **Ğaliz b. Ebî Üseyd:** Annesi, Kays kabilesinin Fezâre kolundan Selâme bnt. Damdame b. Muâviye b. Seken'dir.

4. **Üseyd el-Asğar:** Annesi Ümmü Veled'dir.

¹⁷³ Hz. Peygamber, Abdullah b. Ömer'e 15 yaşına girdiği için Hendek savaşına katılmasına izin vermesi örnek olarak zikredilebilir. Bu bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", **DİA**, I, 126.

¹⁷⁴ İbn Hibbân, "İbn Cemîl" olarak zikretmektedir. bkz. Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Sikât**, thk. Muhammed Abdülmü'îd Hân, Meârifü'l-Osmaniyye, 1973, III, 375; Halife b. Hayyât ise "İbn Cebel" olarak zikretmektedir. bkz. Ebû Amr Halife b. Hayyât b. Halife eş-Şeybânî el-Basrî, **Tabakât**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dar Taybe, Riyad, 1982, s. 97.

¹⁷⁵ Halife b. Hayyât "Hârise b. Amr" yerine "Amr b. Hârise" olarak zikretmektedir. bkz. Halife b. Hayyât, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 517.

5. **Meymûne:** Annesi, Benî Sâide kabilesinin Benî Kışbe kolundan Fâtıma bnt. el-Hakem'dir.

6. **Habbâne:** Annesi, Kaysü Aylân kabilesinin Benî Muhârib b. Hasefe kolundan er-Rabâb'dır.

7. 8. **Hafsa ve Fatıma:** Anneleri, Ümmü Veled'dir.

9. **Hamza:** Annesi, Kaysü Aylân kabilesinin Fezâre kolundan Selâme bnt. Vâlân b. Muâviye b. Seken b. Hadîc'dir.¹⁷⁷

10. **Zübeyr b. Ebî Üseyd:** Bu ismi İbn Sa'd eserinde zikretmezken Zehebî (ö. 748/1348), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve İbn Hibbân (ö. 354/965) Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu olarak zikretmektedirler. Böylece Ebû Üseyd (r.a)'ın çocuklarının sayısı, altısı erkek toplam on çocuğa ulaşmaktadır.¹⁷⁸

İbn Sa'd, Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu Üseyd el-Asğar ile kızları Hafsa ve Fâtıma'nın annelerinin ismini Ümmü Veled olarak verirken ayrı ayrı zikretmektedir. Fakat bunların aynı kişi olup olmadıkları hakkında bilgi vermemektedir. Aynı kişiler olsaydı muhtemelen üç çocuğunun ismini verdikten sonra Ümmü Veled ismini zikrederdi. Dolayısıyla bu sebeple Ümmü Veled isimlerini iki ayrı şahıs olarak ifade ederek, Ebû Üseyd (r.a)'ın hanımlarının sayısı altı değil yedi olarak zikredilmiştir.

2.4.1 Ebû Üseyd (r.a)'ın hanımı: Ümmü Üseyd (r.anhâ)

Kaynaklar Ebû Üseyd (r.a)'ın yedi hanımından sadece **Selâme bnt. Vehb'i** hanım sahâbîler arasında zikretmektedirler. İbn Hayyeveyh (ö. 366/976) sahâbîler arasında künyeleri aynı olan eşler ile ilgili kitabında 12 kişi tespit etmiş ve o kişiler arasında Ebû Üseyd (r.a) ile Ümmü Üseyd (r.anhâ)'yı da zikretmiştir.¹⁷⁹

İbn Hacer (ö. 852/1449) *el-İsabe*'de ismini zikredip Ümmü Üseyd diyerek sadece künyesini belirtmiş,¹⁸⁰ İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) ise Ebû Üseyd (r.a)'ın

¹⁷⁷ İbn Sa'd, **a.g.e.**, III, 517.

¹⁷⁸ Zehebî, **Siyer**, II, 538; Zehebî, **Kâşif**, I, 401; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 334; İbn Hibbân, **Sikât**, IV, 261.

¹⁷⁹ Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdillâh b. Zekeriyâ b. Hayyeveyh en-Neysâbûrî, **Men Vâfekat Künyetühû Künyete Zevcihî Mine's-Sahâbe**, Dar İbn Kayyum, el-Arabiyyetü's-Suûdiyye, 1988, s. 41-43.

¹⁸⁰ İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 182.

hanımı olduğunu zikrettikten¹⁸¹ sonra *Sahih-i Buhârî*¹⁸² ve *Sahih-i Müslim*'de¹⁸³ geçen şu kıssaya yer vermiştir:

Ebû Üseyd (r.a), evlendiği zaman Rasûlullah'ı ve ashâbını (evine) çağırdı. Sonra onlara yemek yapıp servis eden, -henüz yeni evlendiği eşi- Ümmü Üseyd idi. O (Ümmü Üseyd) geceleyin taş bir tencere içinde hurma ıslatmış, Hz. Peygamber (s.a.v) yemeği bitirdiğinde O'na o şıradan kendi eliyle ikram edip içirmişti.

Buhârî (ö. 256/870) söz konusu hadisi, "Düğün yemeğine icabet etme hakkı" babında,¹⁸⁴ "Kadının düğününde erkeklere bizzat hizmet etmesi" başlıklı babda¹⁸⁵ ve "Düğünde sarhoş edici olmayan şıra" babında;¹⁸⁶ Müslim ise *Sahih*'inde; "Şiddetli ve sarhoş edici olmayan şırayı içmenin mübah oluşu" babında¹⁸⁷ tahrir etmiştir.

İbn Hacer (ö. 852/1449)¹⁸⁸ ve Aynî (ö. 855/1451),¹⁸⁹ bu hadisin şerhinde fitneden emin olunduğu ve farz olan tesettüre riayet ettiği takdirde kadının, düğününde kocası ve davetlilere hizmet etmesinin caiz olduğunu gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Ancak Kurtubî (ö. 671/1273),¹⁹⁰ Nevevî (ö. 676/1277)¹⁹¹ ve Aynî'nin (ö. 855/1451)¹⁹² -eserinin bir başka yerindeki- ifadelerine göre, bu olay kadınlara hicabın farz olmasından önce meydana gelmiştir. Hicab ayetinden önce kadının davetlilere hizmet etmesinde bir mahzur yoktu. Dolayısıyla bu hadis, kadının düğünde erkek misafirlere hizmet etmesinin caiz olduğuna delil olarak kabul edilemez.

Ebû Üseyd (r.a)'ın Ümmü Üseyd ile evliliğinde gelin hanımın misafirlere hizmet etmesine fıkıh, hadis ve İslâm tarihi konularında önemli atıflar yapıldığı ve

¹⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s. 1596.

¹⁸² Buhârî, *Sahih*, s. 1319, Nikâh 71, hadis no: 5176.

¹⁸³ Müslim, *Sahih*, s. 1590, Eşribe 9, hadis no: 2006.

¹⁸⁴ Buhârî, *Sahih*, s. 1319, Nikâh 71, hadis no: 5176.

¹⁸⁵ Buhârî, *Sahih*, s. 1320, Nikâh 77, hadis no: 5182.

¹⁸⁶ Buhârî, *Sahih*, s. 1320, Nikâh 78, hadis no: 5183.

¹⁸⁷ Müslim, *Sahih*, s. 1590, Eşribe 9, hadis no: 2006.

¹⁸⁸ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdurrahmân b. Nâsir el-Berrâk, Dar Taybe, Riyad, 2005, XI, 554 (Nikâh 77 hadis no: 5182).

¹⁸⁹ Aynî, *Umdetü'l-Karî*, XX, 233 (Nikâh 77 hadis no: 5182).

¹⁹⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XI, 166 (Hûd: 71).

¹⁹¹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, et-Tab'atü'l-Mısıryye, Mısır, 1930, XIII, 177 (Eşribe, 9).

¹⁹² Aynî, *Umdetü'l-Karî*, XX, 225 (Nikâh 71, hadis no: 5176).

farklı değerlendirmeler bulunduğu halde, “bu evliliğin “hicab ayetinden önce” olduğunu vurgulayan âlimlere işaret edilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmelidir. Bizim bu konuya temas eden âlimleri bulup bu ilmî tesbite işaret etmemiz, konunun netleşmesi bakımından önemlidir.

Bilindiği gibi hicab emri, hicretin beşinci yılında Zilka’de ayında Nûr Sûresinin 31. âyetinin nüzûlü ile farz kılınmıştır.¹⁹³ Ümmü Üseyd’in küçük oğlu Münzir, İbn Hacer’in ifadesiyle Mekke Fethi yılında -yani hicretin sekizinci yılında- doğdu.¹⁹⁴ Büyük kardeşi Üseyd el-Ekber gayet tabî Münzir’den önce dünyaya gelmişti. Dolayısıyla bu düğünün, hicretin beşinci yılında hicab ayetinin inmesinden önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ebû Üseyd (r.a), Hicrî dokuzuncu yılda, Hz. Peygamber’in zıfafa girmeden önce boşanmış olduğu hanımı Esmâ’ya “Evinde oturur, örtünür ve ancak sana mahrem olanlarla görüşürsün”¹⁹⁵ sözleri de hicab ayetinden sonra mümin hanımların takınacağı tavrı olması bakımından yukardaki tesbitimizi takviye eder niteliktedir.

Ayrıca kaynakların bize verdiği bilgiye göre Ebû Üseyd (r.a)’ın hanımlarından sadece Selâme bnt. Vehb (r.anhâ) hanım sahâbilerdendir.

2.4.2 Ebû Üseyd (r.a)’ın oğlu Münzir b. Ebî Üseyd

Ebû Üseyd (r.a)’ın beş oğlundan biri olan **Münzir** Mekke’nin fethedildiği hicretin sekizinci yılında doğmuştur. Doğduğunda isminin konulması hakkında yaşanan olay şu şekildedir:

Münzir b. Ebî Üseyd doğduğu zaman Hz. Peygambere getirildi. Hz. Peygamber de onu kucağına oturttu. Ebû Üseyd (r.a) ise (bu esnada orada) oturuyordu. Fakat Hz. Peygamber (o esnada) önündeki bir şeyle meşguldü. Bundan dolayı Ebû Üseyd oğlunun Hz. Peygamber’in kucağından alınıp götürülmesini istedi. Hz. Peygamber meşgul olduğu işi bitirince:

-“Çocuk nerede?” diye sordu. Ebû Üseyd:

-“Onu (eve) gönderdik, Ey Allah’ın elçisi!. dedi. Hz. Peygamber:

-“İsmi ne?” diye sordu. Ebu Üseyd:

¹⁹³ İbn Sa’d, **Tabakat**, VIII, 75.

¹⁹⁴ İbn Hacer, **İsâbe**, VI, 208.

¹⁹⁵ İbn Sa’d, **Tabakât**, X, 141.

-“Falan”, dedi. Hz. Peygamber:

-“**Sen onun ismini Münzir koy,**” buyurdu. Ebû Üseyd, o anda(n itibaren) çocuğunun ismini Münzir koydu.¹⁹⁶

Bedrüddin el-Aynî, bu hadisi şerh ederken çocuğun önceki isminin ne olduğunu belirtmez. Ancak babası (Ebû Üseyd) onu kötü bir isimle isimlendirdiği için Hz. Peygamber’in ismini değiştirdiğini ifade etmektedir.¹⁹⁷

Bedrüddin el-Aynî, bu konuyla ilgili naklettiği bir diğer görüşe göre ise; Hz. Peygamber, Ebû Üseyd (r.a)’ın kabilesinden, Bedir ve Uhud’a katılan ve Bi’r-i Maüne’de şehit olan meşhur sahâbî Münzir b. Amr’ın ismini, Ebû Üseyd (r.a)’ın oğluna isim olarak koymuştur.¹⁹⁸

Münzir b. Ebî Üseyd, İbn Hibbân’ın (ö. 354/965) *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikredilirken¹⁹⁹ İbn Hacer (ö. 852/1449) ise onun Hz. Peygamber döneminde doğduğunu, ismini Efendimiz (s.a.v)’in koyduğunu dolayısıyla sahâbeden sayıldığını beyan eder.²⁰⁰ Ayrıca İbn Sa’d (ö. 230/845), künyesi Ebû Sa’îd olan Münzir b. Ebî Üseyd’in altı tane erkek olmak üzere toplam 11 çocuğu ve 4 tane hanımı olduğunu isimlerini vererek zikretmektedir.²⁰¹ Münzir babası Ebû Üseyd (r.a)’den 4 tane hadis rivayet etmiştir. Ne zaman vefat ettiği ile ilgili kaynaklarımızda bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Zikrettiğimiz bu iki hadis (Ebû Üseyd’in düğün yemeği ve Münzir b. Ebî Üseyd’in isminin konulması) ışığında Ebû Üseyd’in çocuklarından sadece iki oğlu Üseyd el-Ekber ve Münzir’in Hz. Peygamber döneminde doğduklarını kesin olarak söyleyebiliriz. Fakat diğer hanımları ve çocukları hakkında bunu kesin bir ifade ile söylememiz mümkün görünmemektedir.

¹⁹⁶ Buhârî, **Sahih**, s. 1545, Edeb 108, hadis no: 6191; Ebû’l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü’rî, **Sahih**, Daru’l- Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1991, s. 1692, Âdâb 5, hadis no: 29.

¹⁹⁷ Aynî, **Umdetü’l-Karî**, XXII, 325.

¹⁹⁸ Aynî, **a.g.e.**, XXII, 325; Münzir b. Amr (r.a) hakkında detaylı bilgi için bkz. Yusuf Ziya Keskin, “Münzir b. Amr”, **DİA**, XXXII, 34.

¹⁹⁹ İbn Hibbân, **Sikât**, V, 419.

²⁰⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 971.

²⁰¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, VII, 268.

2.4.3 Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu Hamza b. Ebî Üseyd

Hadis isnadı içerisinde yer alan ravilerden birisi de Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu **Hamza b. Ebî Üseyd**'dir. Künyesi Ebû Mâlik olan Hamza'nın Mâlik ve Yahyâ isimli oğulları vardır.²⁰²

Kişiliği, görünümü vs. hakkında bilgi aktarılmamış olan Hamza b. Ebî Üseyd için Seleme b. Meymûn şu sözleri söylemektedir: “Hamza b. Ebî Üseyd'i üzerinde püskülle örülmüş bir elbise olduğu halde gördüm.”²⁰³

Buhârî (ö. 256/870), Ebû Dâvûd (ö. 275/889) ve İbn Mâce (ö. 273/887) de rivayetlerine yer verilen²⁰⁴ Hamza b. Ebî Üseyd için İbn Hacer (ö. 852/1449) sadûk'tur derken²⁰⁵ İbn Hibbân (354/965) *Sikât* isimli eserinde onu zikretmiştir.²⁰⁶

Doğumu ile ilgili bir bilgi bulunmayan Hamza b. Ebî Üseyd, Emevî halifesi Velîd b. Abdülmelik zamanında²⁰⁷ (miladî 705-715) vefat etmiş olup, babası Ebû Üseyd'den 5 tane hadis nakletmiştir.

2.4.4 Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu Zübeyr b. Ebî Üseyd

Zübeyr b. Ebî Üseyd, Mâlik b. Rebîa (r.a)'nın çocuklarından biridir.²⁰⁸ Ancak bazı kaynaklarda Zübeyr, Münzir b. Ebî Üseyd'in oğlu Ebû Üseyd'in torunu şeklinde zayıf bir görüş (قیل) olduğu bilgisi de verilmektedir.²⁰⁹ Fakat İbn Hacer (ö. 852/1449) bu görüşe katılmayarak onu sadûk bir ravi olarak nitelirmektedir.²¹⁰ Ayrıca Zehebî (ö. 748/1348) de böyle bir ihtilafâ değinmeden Ebû Üseyd (r.a)'ın oğlu olarak kendisine *Kâşif*'te yer vermektedir.²¹¹ İbn Hibbân (ö. 354/965) ise adeta bu ihtilafi ortadan kaldırırçasına Hamza b. Ebî Üseyd'in kardeşi diyerek kendisini *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmektedir.²¹²

²⁰² İbn Sa'd, **a.g.e.**, VII, 267.

²⁰³ İbn Sa'd, **a.g.e.**, VII, 267.

²⁰⁴ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, VII, 312.

²⁰⁵ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 271.

²⁰⁶ İbn Hibbân, **Sikât**, IV, 168.

²⁰⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 267; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, VII, 312; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 271.

²⁰⁸ Zehebî, **Siyer**, II, 538.

²⁰⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 334; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, IX, 293.

²¹⁰ İbn Hacer, **a.g.e.**, s. 334.

²¹¹ Zehebî, **Kâşif**, I, 401.

²¹² İbn Hibbân, **Sikât**, IV, 261.

2.4.5 Ebû Üseyd (r.a)'ın Mevlâsı (azadlı kölesi) Ebû Sa'îd

Ebû Sa'îd, Ebû Üseyd (r.a)'ın mevlâsı (kölesi) idi. Ebû Sa'îd, Ebû Üseyd (r.a)'e yapmış olduğu hizmet dönemini anlatırken şöyle söyler:

“Ebû Üseyd abdest tazelemeye gittiği zaman, ben ona su götürürdüm. O da suyla (istibra yapıp) temizlenirdi.”²¹³

Ebû Sa'îd evlendiğinde sahâbenin kendisini ziyaret ettiklerini ve evinde namaz ile ilgili yaşanmış olan hatırasını şöyle nakleder:

Ben köleyken evlenmişim. İçlerinde Ebû Zer, İbn Mes'ûd ve Hüzeyfe (r.anhüm)'ın bulunduğu Hz. Peygamber'in ashâbını davet etmişim. (Bu ziyaret esnasında) namaz vakti girmişti. Ebû Zer (r.a) namaz kıldırmak istediğinde Hüzeyfe (r.a) ona: “Ev sahibi (namaz kıldırmaya) daha layıktır,” dedi. Sonra beni (namaz kıldırmak için) öne geçirdiler. Köle olduğum halde onlara namaz kıldırdım.²¹⁴

Ebû Üseyd (r.a)'ın azadlı kölesi Ebû Sa'îd, hürriyetine kavuşması ile ilgili olarak Ebû Üseyd (r.a) ile yapmış olduğu anlaşmayı ve Ebû Üseyd (r.a)'ın kendisine yaptığı iyiliği şöyle anlatmaktadır: Ebû Üseyd (r.a) benimle bin iki yüze²¹⁵ mukâtebe akdi²¹⁶ yaptı. Ben bin iki yüzü getirdim. Ebû Üseyd (r.a), bin'i aldı iki yüzü bana geri verdi.²¹⁷

²¹³ Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Şeybe, **Musannef**, thk. Hamd b. Abdullâh el-Cüm'ati, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004, I, 279, Tahâret 188, hadis no: 1635.

²¹⁴ İbn Ebî Şeybe, **a.g.e.** III, 103, Salâh 523, hadis no: 6157; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, III, 179, Salâh 749, hadis no: 5323.

²¹⁵ Bu rivayette paranın cinsiyeti ile alakalı bilgi verilmemektedir.

²¹⁶ Mukâtebe akdi: kölenin çalışarak belirli bir bedeli ödemesi üzerine azat olması konusunda efendisi ile arasında yapılan akdi ifade eder. bkz. Karagöz, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s. 492.

²¹⁷ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbûrî, **el-Keşfü ve'l-Beyân**, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Daru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 2002, VII, 98.

2.4.6 Ebû Üseyd (r.a)'ın Mevlâsı (azath kölesi) Ali b. Ubeyd

Ali b. Ubeyd hakkında kaynaklar, el-Ensârî, el-Medenî, es-Sâidî ve Ebû Üseyd (r.a)'ın azatlısı olduğunu ifade etmekte,²¹⁸ bunun dışında hiçbir bilgi vermemektedirler.

Hadis rivayetindeki durumu hakkında Zehebî (ö. 748/1348) *Mizân*'da “la yu'raf/ tanınmayan meçhul kişî” olduğunu belirtirken,²¹⁹ *Kâşif*'te vüssika/tevsik edilmiştir der. İbn Hacer (ö. 852/1449), *Takrib*'de “makbul” ravi olduğunu belirtmiş,²²⁰ İbn Hibbân (ö. 354/965) ise *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde onu zikretmiştir.²²¹

2.4.7 Ebû Üseyd (r.a)'ın Mevlâsı (azath kölesi) Seleme b. Meymûn

Kaynakların kendisi hakkında hiçbir bilgi vermediği Seleme b. Meymûn'un, -araştırmamız neticesinde- yukarda zikredilen Hamza b. Ebî Üseyd'le ilgili bir rivayeti bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hibbân (ö. 354/965) *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde onu zikretmektedir.²²²

2.4.8 Ebû Üseyd (r.a)'ın Mevlâsı (azath kölesi) Yezîd b. Zeyd

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda hakkında pek bilgi bulunmayan Yezîd b. Zeyd, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde²²³ zikredilmekle birlikte Dârakutnî'nin (ö. 385/995), Berkânî'nin (ö. 425/1034) sorusuna verdiği cevapta onun Ebû Üseyd'in azatlısı olduğu, **meçhûl (ve) metrûk**

²¹⁸ Zehebî, *Mizân*, III, 144; İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 403; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 166.

²¹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizânü'l-İtidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1969, III, 144.

²²⁰ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 403; Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Şuayb el-Arnâvût, *Tahrîru Takribü't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, III, 49; Ebû Muâz Târk b. İvedullâh b. Muhammed, *Tehzîbü Takribü't-Tehzîb*, Mektebetür'r-Rüşd, Riyad, 2010, IV, 30.

²²¹ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 166.

²²² İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 400.

²²³ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 540

biri olduğu ifade edilmiştir.²²⁴ Ayrıca Yezîd b. Zeyd, Mevlâsı Ebû Üseyd (r.a)'den sadece bir hadis rivayetinde bulunmuştur.

2.5 KİŞİLİĞİ ve TAKVASI

Sahâbe, Hz. Peygamber'in tedrisatında, O'nun ahlakı ile ve vahiyle yetişmiş bir nesildi. Hiç kuşkusuz bu güzelliklerle donananlardan ve Hz. Peygamber'le aynı zaman ve mekânı paylaşıp o atmosfer içerisinde bulunanlardan biri de Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'dır.

Sahâbenin büyüklerinden olan²²⁵ Ebû Üseyd (r.a)'m, fiziki görünümü itibari ile kısa boylu, saçı sakalı ağarmış ve saçlarının çoğu dökülmemişti. Gözleri ise sonradan kör olmuştu. O'nun bu durumunu Sehl b. Sa'd (r.a) şöyle aktarıyor:

“Ebû Üseyd es-Sâidî'yi, gözleri kör olduktan sonra, onu saçı sakalı beyazlamış şekilde gördüm. Ancak başında saçının çoğu duruyordu.”²²⁶

Ebû Üseyd (r.a), Hz. Peygamber'in bıyıklarını kısalttığı gibi²²⁷ bıyıklarını kısaltırdı. Onun bu halini bize aktaran Ebû Râfi diyor ki:

“Ebû Üseyd (r.a), berber kardeşim gibi bıyıklarını iyice kısaltıyordu.”²²⁸

Osman b. Abdullah, mekteb yıllarını anlatırken bazı sahâbîlerin mektebe gelip gittiklerinden bahseder. Onlardan bazıları dikkatini çekmiş ve kendisinde derin izler bırakmış olacak ki onları şöyle anlatır:

Biz sıbyan mektebinde iken, Ebû Üseyd, Ebû Hureyre, Ebû Katâde ve İbn Ömer (r.anhüm) bize uğrarlardı. Onlardan misk kokusu gelirdi. Sakallarını da safranla sarıya boyamış olurlardı.²²⁹

²²⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Zeylû Mîzânî'l-İ'tidâl**, thk. Ebû Ridâ er-Rifâî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, VIII, 208; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, VIII, 495.

²²⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1982, II, 538.

²²⁶ Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 1790.

²²⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülkhâlik el-Bezzâr, **Müsned**, thk. Âdil b. Sa'd, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medînetü'l-Münevver, 2004, XII, 28, hadis no: 5399.

²²⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 517.

Mâlik b. Rebîa (r.a), Hz. Osman (r.a)'m (ö. 35/656) şehit edilmesinden önce gözlerini kaybetmesi ve bu çok üzücü olayı gözleriyle görmemesi nedeniyle Allah'a şöyle hamd etmiştir:

“Hz. Peygamber hayattayken (Peygamber'i görmemi sağlayarak) gözümü gönlümü bayram ettiren, kullarına fitne murad ettiği zaman da ise gözlerimi benden alan Allah'a hamd olsun.”²³⁰

Ebû Üseyd (r.a), elli yaşına gelmeden gözlerini kaybetti. Zehebî, (ö.748/1374) ömrünün sonunda gözlerini kaybettiğini kaydeder.²³¹ Fakat -vefatı kısmında da ele alınacağı gibi- hicrî 65 yılında vefat eden Ebû Üseyd (r.a)'m, Hz. Osman (r.a)'m hicrî 35 yılında şehit edilmeden önce gözlerini kaybettiği az önce bir rivayette geçmişti. Dolayısıyla hicrî 35 yılı ile vefat ettiği hicrî 65 yılı arasında, 30 sene gibi uzun bir zaman dilimi söz konusu olduğu için; Zehebî'nin; “ömrünün sonunda gözlerini kaybetti,” ifadesi isabetli değildir.

Ebû Üseyd (r.a)'m, Bedir'e katıldığı sırada –yapığımız araştırmalar neticesinde- 15 yaşında olduğu bilinmektedir. Ebû Üseyd (r.a), hicretin ikinci yılında gerçekleşen Bedir savaşında 15 yaşındaysa, Hz. Osman (r.a)'m şehit edildiği hicrî 35 yılında ise 48/49 yaş civarında olmalıdır. Dolayısıyla bu sonuçla 48/49 yaşına gelmeden gözlerini kaybettiği anlaşılmaktadır.

Hz. Osman (r.a)'m şehit edilmesiyle fitnenin baş gösterdiği dönemde âmâ olduğu için Hz. Alî (r.a) ve Hz. Muâviye (r.a) arasında cereyan eden olaylarda fizikî bir katılımı olmamıştır. Her iki gruptan birini desteklediği şekilde kendisinden herhangi bir söz de nakledilmemiştir.

Böylece Allah Rasûlü ile birlikte i'lâ-yı kelimetullah için bütün savaşlara katılarak mücadele eden Ebû Üseyd (r.a), sahâbe arasında cereyan eden olaylara, ihtilaflara ve fitnelere katılmamış ve bu fitneye düşmeyen sahâbîlerden biri olmuştur.

Cahiliyye döneminde Arapların içine sirayet etmiş olan kavmiyetçiliği, Hz. Peygamber (s.a.v) Allah'ın izniyle sahâbenin kalbinden arındırıp temizlemiştir.

²²⁹ İbn Sa'd, a.g.e., III, 517.

²³⁰ Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XIX, 260, hadis no: 576.

²³¹ Zehebî, Siyer, II, 538.

Allah Rasûlü'nün rehberliğinde (kavmiyetçilik bakımından) dünya görüşü değişmiş olan sahâbîlerden biri de Ebû Üseyd (r.a) idi. O'nun bu kötü ahlaktan arındığı, kişilik ve karakterinin İslamlaştığını Muhammed b. Talha şöyle naklediyor:

“Ben Ebû Üseyd'i, (Velîd) b. Utbe'nin yanında hutbe okurken dinledim. Şöyle söyledi: Rasûlullah (s.a.v): **“Ensâr kabilelerinin en hayırlısı, Benî Neccâr, Benî Abdi'l-Eşhel, Benî Hâris b. Hazrec ve Benî Sâide yurtlarıdır,** buyurdular. (Hadisin akabinde ise Ebû Üseyd, sözlerine şöyle devam etti) “Vallahi bunlardan birini tercih edecek olsaydım kendi kabilemi seçerdim.”²³²

Bir başka rivayette de Ebû Seleme O'nun şöyle dediğini nakletmektedir: “Ben (hiç) Rasûlullah (s.a.v) adına yalan söylemekle itham edilebilir miyim? Şayet yalancı olsaydım, (Ensâr kabilelerinin hayırlılarını zikrederken) kendi kabilem Benî Sâide'den başlardım.”²³³

Kişinin takvasının derecesi, emanete riayet, dünya malı ve kadın konusundaki hassasiyeti ile ölçülür. Ebû Üseyd (r.a), bu konuda Hz. Peygamber'in güvenini kazanmıştı. Ebû Üseyd (r.a), kadın konusunda Hz. Peygamber'in en çok güvendiği kimselerden biriydi.²³⁴ Bu konuyla ilgili hadiseyi özetle şöyle aktarabiliriz:

Ebû Avn ed-Devsî anlatıyor: Nu'man, Müslüman olarak Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde

-“Ya Rasûlallah!.. Seni arapların en güzel dul kadını Esmâ bnt. Nu'mân el-Cevniyye ile evlendireyim mi?” diye sormuş, Efendimiz (s.a.v) de kabul etmiş ve hicretin 9. Yılında Rebûlevvel ayında Esmâ ile evlenmişti. Esmâ, Necid bölgesinin Şerebbe vadisinde oturduğu için Nu'mân:

-“Ya Rasûlallah!.. Esmâ'yı sana getirecek birini gönder,” dedi. Hz. Peygamber'de Ebû Üseyd (r.a)'i gönderdi.

Ebû Üseyd (r.a), Esmâ'yı almak için evine gittiğinde içeri girmesi için izin istedi. O da izin vermişti. Fakat Ebû Üseyd (r.a), ona:

²³² Müslim, **Sahih**, s. 1950, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 178.

²³³ Müslim, **Sahih**, s. 1950, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 179.

²³⁴ Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 1788.

-Rasûlullah'ın eşlerini başka bir erkek göremez. Mahremim olmayan kimselerle konuştuğunda aranızda bir perde olması gerekir, dedi. Ebû Üseyd (r.a) onu üç gün sonra bir örtü içerisinde deveyle Medine'ye getirdi.

Hz. Peygamber, Esmâ'ya yaklaştığında Esmâ, Efendimiz'e:

-“Senden Allah'a sığınırım” dedi. (Bunun üzerine Efendimiz ona dokunmadı.) Hz. Peygamber, Ebû Üseyd (r.a)'ın yanına geldi ve

-“**Onu ailesine götür ve iki tane de elbise ver**” buyurdu.²³⁵

Katâde'nin (ö. 117/735) haber verdiğine göre: Bir gün Efendimiz (s.a.v), Ebû Üseyd (r.a)'ı hiç görmediği Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinden olan bir kadını istemesi için gönderdi. Ebû Üseyd (r.a), o kadını Hz. Peygamber'le evlendirdi. Sonra Ebû Üseyd (r.a) Medine'ye gelince kadını Hz. Peygamber'in evine gönderdi. Hz. Peygamber, kadında baras hastalığı olduğunu görünce onu boşadı.²³⁶ İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233) ve İbn Abdilberr (ö. 463/1071) yine Katâde'den yaptıkları nakilde Hz. Peygamberin Benî Âmir b. Sa'saa kabilesine gönderdiği kişinin Ebû Üseyd es-Sâidî değil Ebû Üseyd b. Alî b. Mâlik el-Ensârî olduğunu belirtirken getirilen hanımın ismi Zeyneb bnt. Huzeyme (ö. 4/625) olduğunu naklederler.²³⁷ Dolayısıyla boşama ile ilgili bilgi de verilmemektedir. Çünkü Zeyneb bnt. Huzeyme, Hz. Peygamber'le evlenmiş kısa bir süre sonrada vefat etmiştir.²³⁸

Genelde sahâbenin özelde Ebû Üseyd (r.a)'ın, Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) öğrenmiş oldukları şeyleri birbirlerine aktarmaları ve gündemlerinde bu ve benzeri şeyler olması sahâbenin içinde bulunduğu durumu bize yansıtmaktadır.

Bir gün içlerinde Ebû Üseyd (r.a)'ın da olduğu bir ortamda Medine'nin bir sokağında kuşluk vaktinde oturmuşlar, Hz. Peygamber'in nasıl namaz kıldığını tartışırken her biri diğerine Allah Rasûlü'nün namaz kılış şeklini en iyi ben bilirim derler. Sonra içlerinden biri kalkar Hz. Peygamber'in namaz kılış şeklini

²³⁵ Hâkim, **a.g.e.**, IV, 40, hadis no: 2414.

²³⁶ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, s. 3236.

²³⁷ İbn Abdilberr, **İstî'âb**, s. 1599; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, s. 1280.

²³⁸ Ayşe Esra Şahyar, “Zeyneb bint Huzeyme”, **DİA**, XXXIV, 361.

uygulayarak anlatır. Diğer ikisi ise, onu tasdikleyerek evet Hz. Peygamber aynen bu şekilde kılıyordu derler.²³⁹

Ebû Üseyd (r.a)'ın iki oğlu Hamza ve Zübeyr'in, babaları (Ebû Üseyd) vefat ettiğinde parmağında bulunan altın yüzüğü çıkardıkları rivayet edilir.²⁴⁰ Mâlik b. Rebîa (r.a), muhtemelen altın yüzük takmanın haramlığını bilmiyordu. Zira Bedir ehlinde olan ve gençlik döneminden itibaren Hz. Peygamber'in yanında yetişmiş olan bir sahâbînin bu hükmü bilip de bunu dikkate almadığı düşünülemez. Bununla birlikte sahâbe içerisinde altın yüzük takmanın haram olduğunu düşünmeyen veya kendilerine ruhsat verilen bazı sahâbîlerin de olduğu bilinmektedir.²⁴¹

Ebû Üseyd (r.a), diğer sahâbîler gibi gece ibadete düşkün olan bir sahâbî idi. O'nun bu halini yansıtan olay Süleymân b. Yesâr tarafından şu şekilde aktarılır: - Bir sabah- Ebû Üseyd istirca' ederek (innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn diyerek) uyandı. Ona:

-Ne oldu? diye sorulduğunda şöyle cevap verdi:

-“Gecenin bir kısmında uyudum. Hâlbuki gecenin o saatlerinde Bakara süresini virdim olarak (okuyordum). (Uyuyakalıp okuyamadığım için rüyamda bir inek gördüm, sanki beni süsüyordu.”²⁴²

Ebû Üseyd (r.a), Hz. Peygamber dönemiyle alakalı kendinden bahsederken hem sahâbenin en küçüğü olduğunu, hem de Hz. Peygamber'e ve hadislerine çok düşkün olduğunu şöyle haber verir:

“Ben Peygamber'in ashâbının en küçüğü idim ama onlar arasında en çok hadis dinleyen kişiydim.”²⁴³

²³⁹ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Neysâbûrî, **Sahîh**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebû'l-İslâmî, Riyad, 1980, I, 361, Salât 206, hadis no: 681.

²⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, thk. Muhammed Abdülmüîd Hân, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, III, 410; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 518; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VIII, 345, Libâs 62, hadis no: 25547.

²⁴¹ İsmail Yalçın, “Yüzük”, **DİA**, XXXIV, 58.

²⁴² Ebu'l-Fazl İbn Manzur Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, **Muhtasarü Târîhi Dimâşk l'İbn Asâkir**, thk. Muhammed Mutî' el-Hâfiz, Darü'l-Fikr, Dimâşk, 1990, XXVII, 331.

²⁴³ Buhârî, **et-Târîhu's-Sağîr**, s. 107; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IV, 102, Cenâiz 151, hadis no: 7102.

Ebû Üseyd, son zamanlarında iyice yaşlanmış olacak ki, oğlu Münzir imam, kendisi arkasında cemaat olarak namaz kıldığında ve namaz biraz uzadığında oğluna şöyle söyler:

-“Ey yavrucuğum bugün bize (namazı) çok uzattın.”²⁴⁴

Bir başka rivayette de iki oğlu Hamza ve Zübeyir derler ki:

Üseyd, (muhtemelen Üseyd el-Ekber) bize imamlık yapardı da (babamız) Ebû Üseyd ona:

-“Namazı bize çok uzun kıldırın,” derdi.²⁴⁵

Hâlbuki gençlik çağını ve en verimli zamanını Hz. Peygamber’in yanında yer alarak geçiren Ebû Üseyd (r.a)’ın gençlik yılları ile ilgili bir hatırasını Belâzürî, (ö. 279/892) Vâkidî’den (ö. 207/823) şu şekilde aktarır:

Ebû Üseyd (r.a), (bir seferinde) Hz. Peygamberle birlikte yarış yapmış, - Efendimiz (s.a.v)’e İskenderiye kralı Mukavkıs’ın hediye ettiği²⁴⁶ “**lizâz**” (لِزَاز) isimli atını geçmiş ve Efendimiz (s.a.v) ona ödül olarak Yemen elbisesi vermişti.²⁴⁷

Tabîin arasında güzel sesiyle Kur’an okuyan bir kimse olarak bilinen ve sahâbî Ebu’d-Derdâ’nın azadlı kölesi olan²⁴⁸ Huleyd b. Sa’d anlatıyor: Huleyd, Ümmü’d-Derdâ (el-Vassâbiyye)’nin evinde ona Kur’an okurdu. Cami cemaati de (zaman zaman) bu evde Ümmü’d-Derdâ’nın ricasıyla Huleyd’e Kur’an okumak için bir araya gelirlerdi. Ebû Üseyd (r.a) onların aralarına katıldığında, Ümmü’d-Derdâ Huleyd’e şöyle derdi: Ebû Üseyd (r.a)’e (manen) ağır gelmeyecek her ayeti oku. (çünkü manevi anlamda) ağır gelecek ayet okunduğunda Ebû Üseyd (r.a) bayılır, kendinden geçerdi. Ümmü’d-Derdâ derdi ki: “Allah’a hamd olsun ki bize ağır ayetler, Ebû Üseyd (r.a)’e ise yumuşak ayetler okunması gerekiyor.”²⁴⁹ Anlatılan bu olay, Ebû Üseyd (r.a)’ın ince ruhlu ve ayetlerden etkilenen bir sahâbî olduğuna işaret etmektedir.

²⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, III, 106, Salâh 524, hadis no: 6170; Buhârî, Ezân 63, Bab başlığı.

²⁴⁵ Buhârî, **et-Târîhu’l-Kebir**, III, 410.

²⁴⁶ Belâzürî, **Ensâbü’l-Eşraf**, II, 160.

²⁴⁷ Belâzürî, **a.g.e.**, II, 161.

²⁴⁸ İbn Hibbân, **Sikât**, IV, 210.

²⁴⁹ Ebû’l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfiî ibn Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, thk. Ömer b. Çarâme el-Amrî, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1995, XVII, 28.

Hız. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde Mekke'li muhacirlerle Medine'li müslümanların birbirleriyle kardeş ilan edilmeleri (muâhât) esnasında Ebû Üseyd (r.a.)'ın ismine rastlamamaktayız. Muhtemelen Ebu Üseyd (r.a.)'ın o sırada yaşının küçük olması ve evli olmaması sebebiyle ismi zikredilmemiş olabilir.

2.6 Ebû Üseyd (r.a.)'ın Şairliği

Ebû Üseyd (r.a.)'ın çok farklı bir kişiliğinin yanı sıra araştırmamız neticesinde ona ait bir şiirle de karşılaşırız. İnce bir ruha sahip olan Ebû Üseyd (r.a.), Benî Sâide kabilesinin yerleşim yeri olan **Budâa' Yurdu** ile ilgili dilinden şöyle sözler dükülür:

نَحْنُ حَمِينَا عَنْ بُضَاعَةَ كَلِّهَا وَنَحْنُ بَنِينَا مُعْرَضًا فَهَوَ مُشْرِفٌ
فَأَصْبَحَ مَعْمُورًا طَوِيلًا قَدَالَهُ وَتَخْرُبُ آطَامَ بِهَا وَتُقْصَفُ

Biz koruduk, Budâa' Yurdunun tamamını,
Biz inşa ettik, uzaktan görünen yüksek duvarlarını,
Nice kaleler harap olup yerle bir edilirken,
Mamur oldu bu yurt, uzun müddet devam ettirdi hayatını.²⁵⁰

2.7 KATILDIĞI SAVAŞLAR

Kaynaklarda Ebû Üseyd (r.a.)'ın başta Bedir ve Uhud olmak üzere Hz. Peygamber'le beraber bütün savaşlara katıldığı ifade edilmektedir.²⁵¹ Ebû Üseyd

²⁵⁰ Ebû Muhammed Kâsım b. Sâbit el-Avfî es-Serkustî el-Endelüsî, **Kitâbü'd-Delâil fi Ğarîbi'l-Hadîs**, thk. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs, Mektebetü'l-Abîkân, Riyad, 2001, s. 313-314; Muhammed b. Abdillâh Ebubekr İbnü'l-Arabî, **Ahkâmu'l-Kur'an**, Muhammed Abdülkadir Ata Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, VI, 162; Abdullah b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr el-Bekrî el-Endelüsî Ebû Ubeyd el-Bekrî, **Mu'cemu Me'sta'cem**, thk. Mustafa es-Sekkâ, Kahire 1945, I, 255.

²⁵¹ Zehebî, **Siyer**, II, 537; İbn Abdilberr, **İstî'âb**, s. 1351; Safedî, **Nükesü'l-Himyân**, s. 219.

(r.a) ise katıldığı savaşlarla ilgili olarak; “Ben Rasûlullah (s.a.v) ile beraber 20 savaşa katıldım,” demiştir.²⁵²

a. Ebû Üseyd (r.a) Bedir Savaşı'nda

Bedir'e katılan en küçük sahâbî olan Ebû Üseyd (r.a), zaman zaman Bedir'den bahseder ve savaş meydanında yaşananları anlatırdı. Bir gün Bedir'le ilgili konu açılmıştı. Allah'ın İslâm ordusuna meleklerle nasıl yardım ettiği konuşulurken Ebû Üseyd (r.a), Sehl b. Sa'd (r.a)'a şöyle demiştir:

“Şayet şimdi ben ve sen Bedir'de olsak, sonra Allah bana gözlerimi geri verse, -iki omuzlarının arasından sarkıttıkları sarı sarıklarla-²⁵³ meleklerin bize yardım için çıkıp geldiği dağ yolunu hiç şüphe etmeden kesinlikle sana gösterirdim.”²⁵⁴

Buhârî'nin (ö. 256/870) Bedir Savaşı'na katılan sahâbîler içerisinde zikrettiği Ebû Üseyd (r.a),²⁵⁵ Bedirle ilgili hatıralarından bahsederken Hz. Peygamber (s.a.v)'in savaş için saf tutan sahâbeye şöyle dediğini anlatır:

“Size yaklaştıklarında onlara ok atınız. Onlar, sizi iyice yakından sarıncaya kadar da kılıç çekmeyiniz.”²⁵⁶

Hz. Peygamber (s.a.v)'in haber vermesiyle Allah tarafından bağışlandıklarını öğrendiğimiz: **“Allah bedir ehlinin (kalbine) bakıp haberdar oldu da sonra şöyle buyurdu: Her ne isterseniz yapın sizi bağışladım,”**²⁵⁷ hadisinin muhatabı üçyüz civarındaki Bedir mücahidlerinden biri olan Ebû Üseyd (r.a), Bedir savaşında Mekke'li müşriklerden Züheyr b. Ebû Rifâa' isimli kişiyi öldürmüştür.²⁵⁸ Ayrıca Münebbih b. el-Haccâc isimli müşriki öldürenler içerisinde de Ebû Üseyd (r.a) zikredilmektedir.²⁵⁹

²⁵² Bezzâr, **Müsned**, VI, 266, hadis no: 2298.

²⁵³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dar Hicr, Kahire, 2001, VI, 34.

²⁵⁴ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 260, hadis no: 578.

²⁵⁵ Buhârî, **Sahih**, s. 987, Megâzî 13, Bab başlığı.

²⁵⁶ Ebû Dâvûd, **Sünen**, IV, 298; Cihâd 115, no: 2663.

²⁵⁷ Buhârî, **Sahih**, s. 740, Cihâd 141, hadis no: 3007.

²⁵⁸ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşraf**, I, 359.

²⁵⁹ Belâzürî, **a.g.e.**, I, 360.

Yine bir başka hadiste de “**Bedir ve Hudeybiye’de yer almış hiç kimse asla Cehennem’e girmeyecektir**”²⁶⁰ müjdesine nail olan Mâlik b. Rebîa (r.a), Bedir’de göstermiş olduğu kahramanlıklardan birisini de şöyle aktarmaktadır.

“Bedir günü İbn Âyiz’in Merzûbân isimli kılıcını ele geçirdim. Ne zaman ki Allah’ın Rasûlü insanlara “**ellerinizde bulunan şeyleri getirin**” diye emredince, (ele geçirdiğim) kılıçla geldim ve Hz. Peygamber’in (önüne kılıcı) ganimet olarak bıraktım.²⁶¹

b. Ebu Üseyd (r.a) Uhud Savaşı’nda:

Uhud harbine de katılan Ebû Üseyd, savaş sonrası tüyler ürperten bir sahneyi şöyle aktarmaktadır:

Ben Rasûlullah’la beraber Hamza b. Abdülmuttalib’in kabri başındaydım. Hz. Hamza’nın yüzüne doğru çizgili bir elbiseyi (kefen olması için) çektiler, ayakları açıkta kaldı. (Elbiseyi) ayaklarına doğru çektiklerinde ise yüzü açıkta kalıyordu. Rasûlullah “**Örtüyü yüzüne doğru çekin, ayaklarının üzerini de şu ağaçla örtün,**” buyurdu. Sonra Hz. Peygamber başını kaldırdı bir de baktı ki sahâbe ağlıyordu...²⁶²

Hz. Peygamber’in yanında olağanüstü olaylarla karşılaşan Ebû Üseyd (r.a), Uhud savaşının akabinde Hz. Peygamber’in gördüğü bir olayı aktardıktan sonra yaşamış olduğu mucizevî bir hadiseyi de şöyle aktarır:

Muhammed b. Sa’d rivayet ediyor: Hanzala b. Ebî Âmir (r.a) Uhud savaşında şehit edildiğinde Hz. Peygamber şöyle söyledi:

-“Ben, meleklerin gök ile yer arasında altın kap içerisinde olan firat suyuyla Hanzala b. Ebî Âmir (r.a)’ı yıkadıklarımı gördüm.” Hz. Peygamber’in bu sözünden sonra Ebû Üseyd (r.a) diyor ki:

Gittik Hanzala (r.a)’a baktık. Birde ne görelim başından su damlıyordu. Gittim Hz. Peygamber’e gördüğüm –olağandışı- olayı anlattım. Hz. Peygamber de beni Hanzala’nın hanımına –farklı bir durum yaşandı mı diye- sormam için gönderdi. Hanımına sordum oda şu cevabı verdi:

²⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIV, 410, hadis no: 15335.

²⁶¹ Ahmed b. Hanbel **a.g.e.**, XXV, 452, hadis no: 16056.

²⁶² Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Ke bîr**, XIX, 265, hadis no: 587.

-“O evden çıkarken cünüptü.”²⁶³

Hız. Peygamber döneminde –her ne kadar günümüzde diğler meşhur sahâbîler gibi ismi çok meşhur olmasa da- çok faal olan Ebû Üseyd (r.a), Allah Rasûlü'nün yanından hiç ayrılmamış, savaşlarda bile her daim yanında olmuştü. Asr-1 Saâdette, Hız. Peygamber'i adeta bir gölgesi gibi takip etmişti. O'nu Bedir'de, Uhud'da gördüğümüz gibi Hendek gazvesinde de görmek mümkündür.

c. Ebû Üseyd (r.a) Hendek Savaşı'nda

Ebû Üseyd (r.a), Bedir ve Uhud'la ilgili hatıralarını anlattığı gibi Hendek gazvesi ile ilgili bir hatırasını şöyle paylaşmaktadır:

Medineliler hendek kazmak için Hız. Peygamber'e yardım ediyorlar aynı zamanda hicret etmek konusunda O'na biat ediyorlardı. Hendek kazma işi tamamlanınca Hız. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

“Ey Ensâr topluluğu!.. Siz hicret etmek üzere biat etmeyin. Çünkü insanlar size (sizin yurduzuza) hicret edecekler. Kim Ensâr'ı severek Allah'a kavuşursa (ölürse), Allah onu sevdiği halde Allah'a kavuşmuş olur. Kim Ensâr'a buğz ederek Allah'a kavuşursa (ölürse), Allah ona buğz ettiği halde Allah'a kavuşmuş olur.”²⁶⁴

d. Ebû Üseyd (r.a) Bahreyn'de

Ca'fer b. Muhammed babasından naklen anlatıyor: Ebû Üseyd el-Ensârî (r.a) Bahreyn'den (bir takım) esirlerle geldi. (esirleri) saf saf dizdiler. Rasûlullah (s.a.v) kalktı, esirlere baktı. Esirler arasında bir kadın ağlıyordu. Efendimiz (s.a.v):

-“Niçin ağlıyorsun” diye sordu. Kadın:

-“Oğlum Abs Oğullarına (köle olarak) satıldı” dedi. Hız. Peygamber (s.a.v)

Ebû Üseyd (r.a)'e:

²⁶³ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, **et-Tahkîk fî Ehâdisi'l-Hilâf**, thk. Mis'ad Abdülhamîd Muhammed es-Sa'denî, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, II, 10; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. İshâk el-İsfâhânî, **Delâilü'n-Nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal'acı – Abdülber Abbâs, Darü'l-Enfâs, Beyrut, 1986, s. 486.

²⁶⁴ Taberânî, **a.g.e.**, XIX, 267, hadis no: 591.

-“**Hemen bineğine atlıyorsun ve onu hemen buraya getiriyorsun,**” buyurdu. Ebû Üseyd (r.a) (bineğine) bindi ve kadının oğlunu bulup getirdi.²⁶⁵

e. Ebû Üseyd (r.a) Mekke Fethi'nde

Ebû Üseyd (r.a), İslâm'ın önünü açan en önemli fetihlerden biri olan Mekke'nin fethine katılmakla kalmamış, bu harekâta önemli bir görev üstlenerek çok genç olduğu dönemde 21/22 yaşlarında Benî Sâide kabilesinin sancaktarlığını yapmıştır.²⁶⁶

Buraya kadar verilen bilgiler dışında onun, Hz. Peygamber sonrası savaşlara katılıp katılmadığı ile ilgili kaynaklarımızda hiçbir bilgiye rastlamamaktayız.

2.8 VEFATI

Doğumu ile ilgili hiçbir bilgi bulunmayan Ebû Üseyd (r.a)'ın, vefatı ile ilgili olarak hem yaşı hem de vefat ettiği sene ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kaynakların tek birleştiği husus ise onun Medine'de vefat ettiğidir.²⁶⁷

Vefat tarihi hakkında hicrî 30, 40, 60, 65²⁶⁸ gibi çok farklı tarihlerden söz edildiği gibi yaşı ile ilgili olarak 75, 78, 80,²⁶⁹ 90,²⁷⁰ 92,²⁷¹ 98²⁷² yaşlarında vefat ettiği geçmektedir.

²⁶⁵ Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 6193.

²⁶⁶ Zehebî, **Siyer**, II, 539.

²⁶⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 518; Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 1790; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXVII, 139.

²⁶⁸ İbn Sa'd, **a.g.e.**, III, 518; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, s. 1067; Mizzî, **a.g.e.**, XXVII, 139; Zehebî, **Siyer**, II, 538.

²⁶⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, III, 518; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, s. 1067; Mizzî, **a.g.e.**, XXVII, 139; Zehebî, **a.g.e.**, II, 538.

²⁷⁰ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, XIX, 263, hadis no: 577.

²⁷¹ Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 1789; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, s. 2450.

²⁷² Hâkim, **a.g.e.**, III, 591, hadis no: 1780.

Kaynaklar, Ebû Üseyd (r.a)'ın vefat yılı ve yaşı ile ilgili ifadelerin gerçekten çelişkili ve içinden çıkılması zor bir durum olduğunu belirtmektedirler.²⁷³ Fakat bütün rivayetleri incelediğimizde şu sonuca varabiliriz:

a. Hicrî 30 yılı: Hz. Osman (r.a)'ın hicrî 35 yılında şehit edildiğinde Ebû Üseyd'in söylediği -ve yukarıda aktardığımız "...kullarına fitne murad ettiği zaman gözlerimi benden alan Allah'a hamd olsun"-²⁷⁴ sözünden dolayı, hicrî 30 yılında vefat etmediği çok rahat söylenebilir. Hatta İbn Düreyd'in (ö. 321/933) Ebû Üseyd (r.a), -hicrî 10 yılında gerçekleşen- Yemâme savaşında öldürüldü²⁷⁵ ifadesi de kesinlikle doğruyu yansıtmadığı açıkça ortaya çıkmış olur.

b. Hicrî 40 yılı: *DİA* maddesinde hicri 40 yılında vefat ettiği görüşü tercih edilmiştir.²⁷⁶ Bunun yanında hiç bir kaynakta 75 yaş altında vefat ettiği zikredilmemekle birlikte en son vefat eden Bedir ehli olduğu²⁷⁷ ifade edilmektedir. Ayrıca bu çalışmamızın "Kişiliği ve Takvası" bölümünde Muhammed b. Talha'dan nakledilen hadiste Ebû Üseyd'in Medine Valisi Velîd b. Utbe'nin yanında hutbe okuduğu rivayetine yer verilmişti. Velîd b. Utbe ise hicri 56 veya 57 yılında Medine valiliği yapmıştır.²⁷⁸ Bu durumda ise hicrî 40 tarihini de elemiş oluruz.

c. Hicrî 60 yılı: Bu tarih, kaynaklarda şu şekilde yer almaktadır: "Ebû Üseyd (r.a), Hz. Muâviye (r.a)'ın vefat ettiği sene vefat etti."²⁷⁹ Hz. Muâviye (r.a) ise hicrî 60 yılında vefat etmiştir. Ebû Üseyd (r.a) ise bu tarihte 70/71 yaşlarındadır.

M. Yaşar Kandemir, Raşit Küçük ve İsmail Lütfü Çakan'ın telif ettiği *Riyâzü's-Sâlihîn* tercüme ve şerhinde Ebû Üseyd (r.a)'ın vefatı hicrî 60 olarak verilmektedir.²⁸⁰

²⁷³ İbn Abdilberr, *İstî'âb*, s. 1351; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 139; İbn Hacer, *İsâbe*, s. 535.

²⁷⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, XIX, 260, hadis no: 576.

²⁷⁵ İbn Düreyd, *İştikâk*, s. 457.

²⁷⁶ Çakan, "Ebû Üseyd", *DİA*, XX, 251.

²⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 139.

²⁷⁸ Ahmet Önkâl, "Velîd b. Utbe", *DİA*, XXXXIII, 36.

²⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 139.

²⁸⁰ M. Yaşar Kandemir vd, *Riyâzü's-Sâlihîn / Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay. İstanbul, 1997, II, 501.

Hâkim en-Neysabûrî (ö. 405/1014) ise, Ebû Üseyd (r.a)'ın vefatı hakkında iki rivayet nakletmektedir: Hâkim'in bir rivayetine göre Ebû Üseyd (r.a), hicrî 60 senesinde 92 yaşında,²⁸¹ diğer bir rivayette de hicrî 60 senesinde 98 yaşında²⁸² vefat etmiştir.

Dolayısıyla Hâkim en-Neysabûrî'nin (ö. 405/1014) Ebu Üseyd (r.a)'ın 92 ve 98 yaşında vefat ettiği şeklindeki rivayetleri, sonuca varmış olduğumuz tarihi verilere uygun düşmemektedir.

d. Hicrî 65 yılı: Ebû Üseyd (r.a)'ın vefat tarihi hakkında en isabetli görüş budur. Zira İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233), Ebû Nuaym'dan (ö. 430/1038) yapmış olduğu nakilde, hicrî 60 tarihinin yanlış olduğu kanaatini belirtmesi²⁸³ ve Ebû Üseyd (r.a)'ın 75 yaşının altında vefat ettiği şeklinde hiçbir kaynakta rivayetin olmaması, ortaya bu sonucu çıkarmaktadır. Bu görüşe göre; Hz. Peygamber vefat ettiğinde 23/24 yaşlarında olan Ebû Üseyd (r.a), hicrî 65, milâdî 684/685 yılında 75 yaşında vefat etmiştir.

Mâlikî fakihî, muhaddis ve tarihçi Ebu'l-Arab et-Temimî'nin (ö. 333/945) *el-Mihan* isimli eserinde rastladığımız bir bilgi, Ebû Üseyd (r.a)'ın vefat tarihi ve yaşı ile ilgili ulaştığımız sonucun doğruluğunu teyit eder niteliktedir.

el-Mihan adlı eserde şu şekilde bir bilgi yer almaktadır: Ebû Üseyd es-Sâidî'ye:

- Harre günü²⁸⁴ neredeydin? diye sorulduğunda; Ebû Üseyd,

-Evdeydim, dedi. Soran kişi Ebû Üseyd'e:

-Niçin Harre'ye gitmedin? dedi. Ebû Üseyd (r.a)'ın aynı zamanda kişiliğini, karakterini ve dünya görüşünü de yansıtacak olan cevabı şu şekildedir:

-Ben barışı (huzuru) seviyorum, ölümden (kandan) ise nefret ediyorum.²⁸⁵

Aktarmış olduğumuz bu bilgi, 63/683 tarihinde gerçekleşen Harre savaşında hayatta olduğunu anladığımız Ebû Üseyd hakkında iddia edilen hicri 30, 40 ve 60 yıllarında vefat ettiği şeklindeki görüşlerin yanlışlığını ortaya koymaktadır.

²⁸¹ Hâkim, **Müstedrek**, III, 591, hadis no: 1789.

²⁸² Hâkim **a.g.e**, III, 591, hadis no: 1780.

²⁸³ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, s. 1067.

²⁸⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Harre Savaşı", **DİA**, XVI, 245-247.

²⁸⁵ Ebû'l-Arab Muhammed b. Ahmed b. Temimî et-Temimî, **el-Mihan**, thk. Ömer Süleymân el-Ukaylî, Daru'l-Ulûm, Riyad, 1984, s. 200.

İbn Sa'd (ö. 230/845)'in ifadesine göre; Bedir'e katılanların en küçüğü ve Bedir ehlinen en son vefat eden sahâbî olma özelliklerine sahip olan Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'m nesebi Medine'de ve Bağdat'ta devam etmiştir.²⁸⁶ İbn Hibbân (ö. 354/965) ise sadece Medine'de soyunun devam ettiğini belirtmiştir.²⁸⁷

²⁸⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 518.

²⁸⁷ İbn Hibbân, **Sikât**, III, 376.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA ES-SÂİDÎ'NİN RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 EBÛ ÜSEYD MÂLİK B. REBÎA'NIN RİVÂYETLERİNİN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.1 Ebû Üseyd (r.a)'m Rivâyet Ettiği Hadislerin Sayısı ve Konuları

Ebû Üseyd (r.a)'m rivayet ettiği toplam 28 hadisten sadece biri *Sahihayn*'da, ikisi *Sahih-i Buharî*'de biri *Sahih-i Müslim*'de yer alırken; diğer hadisler ise sünen ve müsnedler ile diğer hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Bakî b. Mahled'in *el-Müsned* isimli eserinin -sadece günümüze ulaşan- mukaddimesinde Ebû Üseyd (r.a)'m toplam 28 hadis rivayet ettiği bilgisi verilmektedir.²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde -tekrarlarıyla birlikte- 14, Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de -nesebini ve vefatını bildiren rivayetinin yanı sıra tekrarlarıyla birlikte- 23, Şâşi *el-Müsned*'inde -tekrarlarıyla birlikte- 7, Bezzâr *el-Müsned*'inde 3 ve Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve ekibinin hazırladığı *el-Müsnedü'l-Câmi*' isimli muasır eserde de -tekrarlarıyla birlikte- 13 hadisine yer vermişlerdir.²⁸⁹

Ebû Üseyd, Fıkıh, Menâkıb, İslâm Tarihi, Meğâzî, Edeb ve Ticaret konularının başlıkları altında kendisinden rivayet edilen hadislerle, ilim dünyasının zenginliğine zenginlik katmıştır.

3.1.2 Ebû Üseyd (r.a)'m Az Hadis Rivayet Etmesinin Sebepleri:

Sahâbe-i Kirâm dinin korunup muhafaza edilmesi konusunda çok titiz davranmışlardır. Hadis öğrenmek, öğretmek ve sonraki nesillere aktarmak Kur'an kadar önemli kabul edildiği için sahâbe, hadis rivayetinde ihtiyatlı davranıp kesin

²⁸⁸ Ebu Abdîrahman Bakî b. Mahled el-Kurtubî el-Endelüsî, **Mukaddimetü Müsnedihî (Adedü Mâ Liküllî Vâhidin Mine's-Sahâbe Mine'l-Hadîs)**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, 1.bsk, el-Medînetü'l-Münevvere, 1984, s. 89.

²⁸⁹ Beşşâr Avvâd Ma'rûf vd. **el-Müsnedü'l-Câmi**, Daru'l-Cil, Beyrut, 1993, XV, 31-41.

kanaat (tesebbüt) sahibi olmadıkça nakletmemeye ve bu amaçla gerekli araştırmaları yapmaya (taharride bulunmaya) çalışmışlardır.²⁹⁰

Fazilet bakımından derece derece olan sahâbe, Kur'an ve Sünneti bir sonraki nesle aktarmada da derece derecedirler. Kimi binden fazla hadis nakledeken, kimi de çok az sayıda hadis nakletmişlerdir.

Sahâbe, hadis rivayetlerinin azlığı ve çokluğu bakımından iki kısma ayrılırlar:

a. Müksirûn: Çok sayıda hadis rivayet eden sahâbiler için kullanılan bir terimdir.²⁹¹ Binden fazla hadis rivayet edenler bu grup içerisinde kabul edilmişlerdir.²⁹² Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) en çok hadis rivayet eden sahâbilerin altı kişi olduğunu ifade edip bunları: Enes b. Mâlik (ö. 93/711), Câbir b. Abdullah (ö. 74/693), Abdullah İbn Abbâs (ö. 68/687), Abdullah İbn Ömer (ö. 73/692), Ebû Hureyre (ö. 58/678) ve Hz. Âişe (ö. 58/678) şeklinde sıralarken;²⁹³ Süyûtî, bu gruba Ebû Sa'id el-Hudrî'yi (ö. 64/683) de dâhil edip Müksirûn'u yedi kişi olarak belirlemektedir.²⁹⁴

Sahâbilerin hadis dinlemeye ve hadis rivayet etmeye vermiş oldukları öneme göre rivayet ettikleri hadis sayıları farklılık göstermiştir. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'le olan münasebetleri ve yakınlıkları ile hadis rivayet etmeleri artmış veya azalmıştır. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer gibi; Hz. Peygamber'e çok yakın oldukları halde az hadis rivayet eden sahâbilerin olduğu da bir gerçektir.

Diğer sahâbilere nisbetle kendilerinden çok hadis rivayet edilmiş olan bu şahıslar, dikkat edilirse Hz. Peygamber'in çok yakınında olan ve devamlı onunla birlikte bulunma imkânı elde edebilen kimselerdir. Bu şahıslardan Ebû Hureyre (r.a) "Suffe" ashâbındandır. Hz. Âişe Hz. Peygamber'in hanımı, İbn Abbâs ise

²⁹⁰ Ahmet Yücel, **Hadis Tarihi ve Usûlü**, M.Ü. İFAV Yay. No: 228, İstanbul, 2010, s. 43.

²⁹¹ Cemal Ağırman, "Müksirûn", **DİA**, XXXI, 534.

²⁹² Ağırman, "Müksirûn", **DİA**, XXXI, 534.

²⁹³ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dımaşkî eş-Şâfî, **el-Bâisü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadis**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 180.

²⁹⁴ Suyûtî, **Tedribü'r-Râvî**, II, 235-237.

yeğenidir. Enes ve Cabir (r.anhümâ) sürekli Rasûl-i Ekrem'in hizmetinde bulunmuşlardır. İbn Ömer (r.a) ise Hz. Peygamber'in kayınbiraderidir.²⁹⁵

Müksirûn içerisinde yer alan sahâbe, Hz. Peygamber'in “**Benden bir ayette olsa tebliğ edin**²⁹⁶ ve **hadislerimi nakledin,**”²⁹⁷ veda hutbesinde ise “**Burada bulunanlar bulunmayanlara tebliğ etsin,**”²⁹⁸ emirleri ve “**Allah, bizden bir söz işitip onu muhafaza edenin ve sonrada bir başkasına onu ulaştırmanın yüzünü ak etsin,**”²⁹⁹ duasına mazhar olmak için bildikleri hadisleri paylaşmaya ve sonraki nesillere aktarmaya çalışmışlardır.

Müksirûn içerisinde yer alan sahâbe, Hz. Peygamber döneminde genç yaşta olduğu için hafızaları diğer sahâbîlere nispetle daha güçlüydü ve O'nun vefatından sonra da uzun dönem yaşamışlardı. Diğer sahâbîler ibadet, cihad, ticaret ve yöneticilik gibi işlere yönelirken; müksirûn'dan olan bu sahâbîler daha Hz. Peygamber hayattayken ilme yönelmişlerdi.³⁰⁰ Hatta o kadar ki bırakın Allah Rasûlü'nden işittiği hadisleri nakletmeyi, Kur'an'ı ve Sünnet'i iyice içselleştirmiş olup Hz. Peygamber hayattayken fetva verecek seviyeye erişen altı sahâbe mevcuttu.³⁰¹

b. Mukillûn: Az sayıda hadis rivayet eden sahâbîler için kullanılan bir terimdir.³⁰² Binden az hadis rivayet edenler bu grup içerisinde kabul edilmiştir.³⁰³ Sahâbenin az hadis rivayet etmesinin birçok nedenleri vardır. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi Peygamberî ikazlar olduğu düşünülmektedir: “**Kişiyeye her duyduğunu nakletmesi yalan olarak yeter**”³⁰⁴ ve “**Kim benim adıma kasten**

²⁹⁵ Mustafa Karataş, *Mukillûn ve Hadis Sayıları*, **Diyanet İlmî Dergi**, Ankara, 2001, cilt XXXVII, sy. 2, s. 120.

²⁹⁶ Buhârî, **Sahih**, s. 857, Ehâdîsü'l-Enbiyâ 50, hadis no: 3461.

²⁹⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, **Şerefü Ashâbi'l-Hadîs**, thk. Muhammed Saîd Hatipoğlu, nşr. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1969, s. 13.

²⁹⁸ Buhârî, **Sahih**, s. 39, İlim 37, hadis no: 105.

²⁹⁹ Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, **Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dar İhyâu't-Türâsi'l-Arabiyy, Beyrut, 1975, V, 33, İlim 7, hadis no: 2656.

³⁰⁰ Karataş, *Mukillûn ve Hadis Sayıları*, s. 119; Sezai Engin, *Hadis Rivâyetinde Muksirûn Olgusu ve Ortaya Çıkış Sürecindeki Etkenler*, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II –Sahâbe ve Rivâyet İlimleri-** Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2015, s. 427- 446.

³⁰¹ Sifîl, **İslâmî Bilincin İhyası**, s. 31.

³⁰² Ağırman, “Mukillûn”, **DİA**, XXXI, 138.

³⁰³ Ağırman, **a.g.e.**, XXXI, 534.

³⁰⁴ Müslim, **Sahih**, s.10, Mukaddime 3, hadis no: 5.

yalan uydurursa Cehennem'deki yerine hazırlansın,³⁰⁵ gibi hadisler sebebiyle, sahâbenin çok hadis rivayet etmemiş olabileceği ifade edilmiştir.

Diğer taraftan bir kısım sahâbîler de unutkanlık gibi illetlerden dolayı Hz. Peygamber'den yanlış, eksik ya da fazla sözlerle hadis nakletmenin sorumluluğunu düşünerek hadis rivayetinden kaçınmışlardır.³⁰⁶ Bu durum dışında bazı sahâbîler halifelik, valilik, kadılık ve vergi memurluğu gibi devlet işleri ile uğraşırken, bir kısmı ise özel işleri sebebiyle Hz. Peygamber'in meclisine çok fazla devam edememişlerdi. Bir kısmı Hz. Peygamber'den sonra "Müksirûn" gibi çok uzun hayatta kalamamışken,³⁰⁷ bir kısmı da ilim merkezlerinin dışında hayatlarını sürdürdükleri³⁰⁸ için kendilerinden çok hadis rivayet edilememiştir.

Tezimizin konusu olan sahâbî Ebû Üseyd (r.a)'ın, Mescid-i Nebevî'nin çok yakınında ikamet etmemesi, hicri 35'ten önce gözlerinin görme duyusunu kaybetmesi, yaşanan fitne olaylarından uzak durmaya çalışması, hadis rivayetiyle meşhur olmaması ve genel olarak sahâbenin hadis rivayetinden çekinmeleri, insanların daha çok Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik gibi hadis rivayetiyle meşhur olanlara yönelmeleri gibi sebeplerle fazla hadis rivayet etmemiş olabileceği kanaatindeyiz.

Yapılan tesbitlere göre; bizlere hadisleri ulaşan sahâbîlerden 1000'in üzerinde rivayet eden 7 kişi, 500'ün üzerinde rivayet eden 4 kişi, 100'ün üzerinde rivayet eden 27 kişi, 10'un üzerinde hadis rivayet eden 194 kişi ve 1 ile 9 arasında hadis rivayet eden 800 kişidir.³⁰⁹ Ebu Üseyd (r.a) ise 10'un üzerinde rivayet eden 194 sahâbe kategorisi içerisinde yer almaktadır.

Hâlbuki Ebû Üseyd (r.a)'ın rivayet etmiş olduğu hadislerin muhtevasından anladığımıza göre; Ebû Üseyd Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra on yıl boyunca daima O'nun yanında olmuş, çok önemli olaylara iştirak etmiş, O'nun tarafından verilen önemli görevleri üstlenmişti. Fakat yukarıda işaret ettiğimiz hususlar, çok hadis rivayet etmesi bir yana Hz. Peygamber döneminde çok

³⁰⁵ Buhârî, **Sahih**, s. 857, Ehâdisü'l-Enbiyâ 50, hadis no: 3461.

³⁰⁶ Karataş, *Mukillûn ve Hadis Sayıları*, s. 122.

³⁰⁷ Karataş, a.g.e, s. 122-123.

³⁰⁸ Ağırman, "Müksirûn", **DİA**, XXXI, 534.

³⁰⁹ Erul, **Sahabenin Sünnet Anlayışı**, s. 8.

meşhur, çok tanınan birisi olmasına rağmen bu şöhretini yitirmesine sebep olmuştur.

3.1.3 Ebû Üseyd (r.a)'ın Ravileri:

Hız. Peygamber, Kur'an-ı Kerim'in şârihi (açıklayıcısı) olması sebebiyle Müslümanlar için hadislerin ne kadar önemli olduğu izahtan varestir. Bu vesile ile başını sahâbenin çektiği sonraki dönemlerde de İslâm âlimlerinin omuzladığı bir hadis külliyyatı ortaya çıkmıştır. Bu kadar büyük hadis külliyyatı içerisinde –cüz'i bir miktarda olsa- yer alan sahâbîlerden birisi de Ebû Üseyd Mâlik b. Rebâa (r.a)'dır.

On yıl boyunca Hız. Peygamber'le her alanda beraber olan Ebû Üseyd (r.a)'ın, Hız. Osman (r.a)'ın şehadetinden önce gözlerini kaybetmesi nedeniyle sosyal ortamlara fazla iştirak edemeyeceği bir gerçektir.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla kendisi hiçbir sahâbeden hadis naklinde bulunmamıştır. Kendisinden oğulları Hamza, Zübeyr, Münzir ve torunu Mâlik b. Hamza ile azadlı köleleri Ali b. Ubeyd, Ebû Sa'id ve Yezid b. Zeyd el-Medenî rivayet etmişlerdir. Ayrıca sahâbeden Enes b. Mâlik, Sehl b. Sa'd, Ebû Humejd es-Sâidî; Tabiünden Abbâs b. Sehl, Abdülmelik b. Sa'id b. Süveyd, Ebu Seleme b. Abdîrrahman, Kurra b. Ebî Kurra, Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî, Süleymân b. Yesâr, Irâk b. Mâlik, Abdullah b. Ebî Bekr, Abdülazîz b. Ebî Seleme, Ebû Yûnus Süleym b. Cübeyr, Atâ, Muhammed b. Hâlid ravileri arasında yer almaktadır.

3.2. BUHÂRÎ VE MÜSLİM'İN SAHİH'İNDE YERALAN EBÛ ÜSEYD HADİSLERİ

Ebû Üseyd'in rivayet ettiği toplam 28 hadisten sadece biri *Sahihayn*'da, ikisi *Sahih-i Buhârî*'de biri *Sahih-i Müslim*'de yer alırken; diğer hadisler ise sünen ve müsnedler ile diğer hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Ebû Üseyd (r.a) tarafından rivayet edilen dört hadis şunlardır:

3.2.1 BİRİNCİ HADİS Ensâr Kabilelerinin En Hayırlıları

a. Metni

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ، ثُمَّ بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ خَزْرَجٍ، ثُمَّ بَنُو سَاعِدَةَ. وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ.» فَقَالَ سَعْدٌ: مَا أَرَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَدْ فَضَّلَ عَلَيْنَا. فَقِيلَ: قَدْ فَضَّلَكُمْ عَلَى كَثِيرٍ. (رواه البخاري في صحيحه بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a), Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “Ensâr kabilelerinin en hayırlısı Neccâr oğullarıdır. Sonra (sırasıyla) Abdü'l-Eşhel oğulları, sonra el-Hâris b. Hazrec oğulları, sonra Sâide oğullarıdır.” Bunun üzerine Sa'd (b. Ubâde) (r.a) dedi ki:

-“Ben Hz. Peygamber'in (bazı Ensâr kabilelerini) bizden daha faziletli kıldığını düşünüyorum.” O'na denildi ki:

-“O, sizi birçok (Ensâr kabileleri) üzerine faziletli kılmıştır.”

c. Tahrirci:

Hadisimiz müttefakun aleyh hadislerdendir. Hadisimizi Buhârî³¹⁰ ve Müslim³¹¹ *Sahih*'lerinde, Tirmizî³¹² ve Nesâî³¹³ *Sünen*'lerinde, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,³¹⁴ Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de,³¹⁵ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî *Müsned*'inde,³¹⁶ İbn Kâni' *Mu'cemü's-Sahabe*'de,³¹⁷ İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'de,³¹⁸ Ebû Nuaym *Ma'rifetü's-Sahâbe*'de,³¹⁹ Beyhakî *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da,³²⁰ Şâşî *Müsned*'inde³²¹ rivayet etmişlerdir. Ayrıca İbn Hayyevyh³²² ve Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü Fezâili's-Sahâbe*'de³²³ rivayet etmişlerdir.³²⁴

d. Hadis Metnindeki Farklılıklar

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'m rivayetine yer vermiş olduğumuz birinci hadisi Buhârî, *Sahih*'inin farklı yerlerinde de Ebû Üseyd tarikiyle zikretmektedir. Ancak bir rivayetinde “**Ensâr kabilelerinin en hayırlısı Neccâr oğullarıdır.**” sözüyle hadisi sonlandırırken,³²⁵ diğer bir rivayette de dört kabileyi zikrettikten sonra Sa'd (r.a)'m sözünü ve kendisine verilen cevabı aktarmaz.³²⁶ Bir başka yerde de hadisi aynen aktarır fakat Sa'd (r.a.)'m sözüne başlamadan “**Medine'li ilk müslümanlardan Sa'd b. Ubâde**” ifadesiyle onu tavsif eder.³²⁷

³¹⁰ Buhârî, **Sahih**, s. 929, Menâkibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3789.

³¹¹ Müslim, **Sahih**, s. 1949, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 2511.

³¹² Tirmizî, **Sünen**, VI, 199, Menâkib 66, hadis no: 3911.

³¹³ Nesâî, **Sünen**, VII, 382, Menâkib 66, hadis no: 8281.

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 445, hadis no: 16049.

³¹⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 261, hadis no: 579.

³¹⁶ Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, **Müsned**, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, Dar Hicr, 1999, II, 693, hadis no: 1452.

³¹⁷ İbn Kâni', **Mu'cemü's-Sahabe**, XIII, 4649, hadis no: 1756.

³¹⁸ İbn Ebî Âsım Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, **el-Âhâd Ve'l-Mesânî**, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbira, Daru'r-Râye, Riyad, 1991, III, 453, hadis no: 1906

³¹⁹ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, s. 2451

³²⁰ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Kısmü'l-Fey'i ve'l-Ğanîme 64, hadis no: 13109.

³²¹ Şâşî, **Müsned**, III, 392, hadis no:1514

³²² İbn Hayyevyh, **Men Vâfekât Künyetühû Künyete Zevcîhî Mine's-Sahâbe**, s. 41

³²³ Ahmed b. Hanbel, **Kitâbü Fezâili's-Sahâbe**, s. 805, hadis no: 1450.

³²⁴ bkz. Beşşâr Avvâd Ma'rûf vd. **el-Müsnedü'l-Câmi'**, Daru'l-Cil, Beyrut, 1993, XV, 40, hadis no: 11317

³²⁵ Buhârî, **Sahih**, s. 1516, Edeb 47, hadis no: 6053.

³²⁶ Buhârî, **a.g.e.**, s. 928, Menâkibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3789.

³²⁷ Buhârî, **a.g.e.**, s. 932, Bab 15, hadis no: 3807.

Müslim'in yer verdiği bir rivayette ise, Efendimiz (s.a.v)'in bu sözü ne zaman ve nerede söylediğine dair bir bilgi verilmektedir. Bu rivayete göre; Hz. Peygamber ve sahâbe Tebük gazvesinden dönerken Medine'ye yaklaştıklarında Efendimiz (s.a.v), “**İşte Tâbe (Medine) ve işte Uhud!. Uhud öyle bir dağdır ki o bizi sever bizde onu severiz,**” buyurmuş daha sonra da Hz. Peygamber yukarıda zikrettiğimiz hadisi söylemiştir.³²⁸

Buhârî, Sa'd b. Ubâde'ye (r.a) bu sözü ulaştırmanın Ebû Üseyd (r.a) olduğu bilgisini verirken,³²⁹ Müslim ise Ebû Seleme'den yapmış olduğu nakilde Sa'd b. Ubâde'ye (r.a) cevap veren kişinin, kardeşinin oğlu Sehl (r.a) olduğunu bildirir ve aralarındaki konuşmayı şu şekilde aktarır; Bu söz Sa'd b. Ubâde'ye (r.a.) ulaşınca gücenmiş:

-“Biz geriye bırakıldık. Dört kabilenin en sonuncusu olduk. Bana merkebimi semerleyin (hazırlayın), Rasûlullah'a gideceğim” demiş. Kardeşinin oğlu Sehl (r.a) ise ona;

-“Hz. Peygamber her şeyi en iyi bilen kişi olduğu halde O'nun söylediği söze karşılık vermek için mi gideceksin? Sana dördün dördüncüsü olmak yetmiyor mu?” diyerek onu engellemek istemiştir. Bunun üzerine Sa'd (r.a) geri dönerek;

-“Allah ve Rasûlü en iyisini bilir,” demiş ve merkebinin çözülmesini emretmiştir.³³⁰

İbn Ebî Âsım (ö. 287/900), naklettiğimiz hadisi aynen rivayet eder, fakat eserin bir başka yerinde üçüncü sıradaki ile dördüncü sıradaki kabilelerin yerlerini değiştirerek Sâide Oğulları kabilesini üçüncü sırada zikrederken,³³¹ bir başka yerde ise Sa'd b. Ubâde (r.a) yerine Sa'd b. Muaz (r.a)'ın ismini zikreder.³³² Ayrıca hadisimiz, -tespît edebildiğimiz kadarıyla- Enes b. Mâlik,³³³ Ebû

³²⁸ Müslim, **Sahih**, Fezâil 43, hadis no: 1392; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, VI, 124, hadis no: 5720.

³²⁹ Buhârî, **Sahih**, Menakibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3791; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Kısmü'l-Fey'i ve'l-Ğanîme 64, hadis no: 13110.

³³⁰ Müslim, **Sahih**, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 2511; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 266, hadis no: 589.

³³¹ İbn Ebî Âsım, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, III, 383, hadis no: 1794.

³³² İbn Ebî Âsım, **a.g.e.**, III, 383, hadis no: 1795.

³³³ Müslim, **Sahih**, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 2511; Nesâî, **Sünen**, VII, 382, Menâkıb 66, 8278; Bezzâr, **Müsned**, III, 332, hadis no: 6202; İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 274, hadis no: 7284.

Hureyre,³³⁴ Câbir b. Abdillâh,³³⁵ Ebû Humejd³³⁶ ve Sehl b. Sa'd'dan³³⁷ da rivayet edilmiştir. Ancak Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Müslim Şerhi'nde* sahâbî rivisini Ebû Üseyd (r.a) değil, Üseyd b. Hudayr olarak zikretmiştir. Bunun yanlış olduğu ise açıktır.³³⁸

e. Derecesi

Hadisimiz, sahîh ve müttefekun aleyh bir hadistir. Buhârî ve Müslim *Sahîh*'lerinde rivayet etmişlerdir.

f. Değerlendirme

Hadisimizde, Ensâr kabileleri içinde en hayırlı kabileler zikredilmektedir. En hayırlı Ensâr kabileleri sırasıyla **Neccâr oğulları, Abdü'l-Eşhel oğulları, el-Hâris b. Hazrec oğulları ve Sâide oğulları** şeklinde zikredilmiştir. Kendilerine hayırlılıkta dördüncü sırada yer verilmesinden pek memnun kalmayan ve Sâide Oğulları'nın lideri olan Sa'd b. Ubâde (r.a), bu durumdan rahatsız olmuş fakat ona, "kendilerinin (ismi zikredilmemiş) birçok Ensâr kabilelerinden daha faziletli oldukları" ifade edilince Sa'd (r.a) bu tavrından vazgeçmiştir.

Bu ve benzeri hadisler, İslâm'a hizmetlerinden dolayı bazı kabilelerin "toplu takdir'e layık olduklarını göstermektedir. Sâide Oğulları içinden çıkan **Sa'd b. Ubâde es-Sâidî, Ebu Üseyd es-Sâidî, Sehl b. Sa'd es-Sâidî, Ebu Humejd es-Sâidî, Ebû Dücâne es-Sâidî, el-Hâris b. Ziyâd es-Sâidî, Bedir'e katılan ve Ebû Üseyd'in amcasının oğlu olan Mâlik b. Mes'ûd b. el-Beden** gibi mümtaz sahâbîler, bu kabilenin değerine değer katmışlardır.

Hadisimizin metninde yer alan (ذُور) kelimesi kabile anlamında olup, muzafun ileyh konumundadır. Muzaf olan (أهل) ise hazf edilmiştir.³³⁹ Dolayısıyla Efendimiz (s.a.v)'in burada kastedtiği kabileler değil, kabileleri oluşturan

³³⁴ Müslim, **Sahih**, Fezâilü's-Sahâbe 44, hadis no: 2512; Bezzâr, **a.g.e.**, V, 355, hadis no: 8054.

³³⁵ Tirmizî, **Sünen**, VI, 200, Menâkib 66, 3912.

³³⁶ Buhârî, **Sahih**, Menâkibü'l-Ensâr 7, hadis no: 3791; Müslim, **Sahih**, Fezâil 3, hadis no: 1392; İbn Hibbân, **Sahih**, X, 354, hadis no: 4503.

³³⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, VI, 124, hadis no: 5720.

³³⁸ Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Fethü'l-İlâhî'l-Mün'im fi Şerhi Sahîhi Müslim**, Kalkan Matbaacılık, Ankara, IV, 191.

³³⁹ Aynî, **Umdetü'l-Kârî** XVI, 357.

insanlardır. Ayrıca “kabile” ismi sadece erkekleri içinde barındırır. Kadınlar “kabile” kelimesinin kapsamı içerisinde yer almaz. Erkeklerin (قوم) kelimesi ile isimlendirilmelerinin sebebi ise; erkekler kabilenin işlerini yaptıkları için bu isim verilmiştir.³⁴⁰

Bilindiği gibi Ensâr, Evs ve Hazrec kabilelerinden oluşmaktadır. Bu her iki kabilenin de alt kolları vardır. Zikredilen hadiste de görüleceği üzere, Efendimiz (s.a.v), her iki kabileden de ikişer kol zikretmiştir. Bunlardan Abdü'l-Eşhel ve Hâris b. el-Hazrec oğulları Evs kabilesine bağlı iken, Neccâr ve Sâide oğulları ise Hazrec kabilesine bağlıdır. Aynı zamanda Neccâr oğulları Hz. Peygamber'in dedesinin dayılarıdır. Çünkü Abdülmuttalib'in annesi onlardır. Efendimiz (s.a.v)'in daha sonra –her ne kadar dereceleri/mertebeleri farklı olsa da-³⁴¹ Ensâr'ın hepsinin hayırlı olduğunu ifade etmesi, hadisimizdeki bu sıralamanın sadece fazilet sıralaması olduğunu gösterir.³⁴² Bununla birlikte ismi geçen kabilelerin diğerlerinden hayırlı olduğunun haber verilmesi, Allah katındaki konumlarına da işaret etmektedir.

Efendimiz (s.a.v), Medineli Müslümanlar grubunu oluşturan hem Evs hem de Hazrec'ten sadece ikişer kabileyi zikretmesi –muhtemelen- bu iki kabilenin birbirine üstünlük sağlamaması ve eski kabilecilik duygularının canlanmaması için yapılmış olabilir.

Hadisimiz, ayrıca Müslümanlığı kabul etmede önce davranan, yaptıkları hizmetlerden dolayı kibre ve gurura götürmeme şartıyla bazı kabileleri ve şahısları faziletli olarak saymanın caiz olduğu gösterilmektedir.³⁴³ Hz. Peygamber'in, bu hadisinde bazı kabileleri diğerlerinden üstün saydığı gibi, başka hadislerinde sahâbîleri de birbirinden üstün saydığı ve bazı sahâbîlere ayrı bir önem verdiği görülmektedir.³⁴⁴

³⁴⁰ Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî ibnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-Müşkil min Hadisi's-Sahîhayn**, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997, II, 132.

³⁴¹ Ebü'l-Ali Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî**, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Daru'l-Fikr, Beyrut, X, 411.

³⁴² Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Câmiu'l-Usûl**, trc. ve şerh Kemal Sandıkçı – Muhsin Koçak, Ensar, İstanbul, 2008, XIV, 383.

³⁴³ Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî**, X, 410.

³⁴⁴ Tirmizî, **Sünen**, VI, 57-59, Menâkib 49, hadis no: 3682, 3686.

3.2.2 İKİNCİ HADİS

Savaş Stratejisi

a. Metni

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الرَّبِيعِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْغَسِيلِ، عَنْ
حَمَزَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ وَالْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ: «إِذَا أَكْثَبُوكُمْ، يَعْني كَثُرُوكُمْ، فَارْمُوهُمْ وَاسْتَبَقُوا نَبْلَكُمْ.»

(رواه البخاري في صحيحه بهذا السند والمتمن)

b. Tercümesi

Hamza b. Ebî Üseyd ve Münzir b. Ebî Üseyd babaları (Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa)'dan; demiştir ki: Bedir günü Hz. Peygamber (s.a.v) bize şöyle buyurdu:

-“(Düşman askerleri) size yaklaştıkları zaman yani sizi (iyice yakından) sardıkları zaman onlara (ok) atınız. (Ok menzilinın dışında kalacak kadar uzak oldukları zaman ise) oklarınızı (atmayınız, yanınızda) muhafaza ediniz.”

c. Tahrici

Hadisimizin üç ayrı rivayeti bulunmaktadır:

1. Hamza b. Ebî Üseyd ve Münzir b. Ebî Üseyd kardeşler kanalıyla Ebû Üseyd'den gelen rivayet: Hadisimizi, Buhârî *Sahih*'inde,³⁴⁵ Ebû Ahmed ez-Zübeyrî- Abdurrahman b. Süleyman b. el-Gasîl- Hamza b. Ebî Üseyd ve Münzir b. Ebî Üseyd kardeşler kanalıyla Ebû Üseyd'den rivayet etmiştir.

2. Sadece Hamza b. Ebî Üseyd'in babası Ebû Üseyd'den naklettiği rivayet: Buhârî *Sahih*'inde,³⁴⁶ Ebû Dâvûd *Sünen*'inde,³⁴⁷ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,³⁴⁸ Taberânî *el-Mu'cemü'l-Ke bîr*'inde,³⁴⁹ Hâkim *Müstedrek*'inde³⁵⁰ Ebû Nuaym *Ma'rifetü's-Sahâbe*'sinde³⁵¹ ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde³⁵²

³⁴⁵ Buhârî, *Sahih*, s. 978, Megâzî 10, hadis no: 3985.

³⁴⁶ Buhârî, *Sahih*, s. 716, Cihad 78, hadis no: 2900.

³⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV, 298, Cihad 115, hadis no: 2663.

³⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXV, 458, hadis no: 16060.

³⁴⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Ke bîr*, XIX, 263, hadis no: 582.

³⁵⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, 24, hadis no: 4303.

³⁵¹ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s. 2452.

Abdurrahman b. Süleyman b. el-Gasîl- Hamza b. Ebî Üseyd ve Münzir b. Ebî Üseyd kardeşler kanalıyla Ebû Üseyd'den rivayet etmişlerdir.

3. Ebû Üseyd'in oğlu Hamza b. Ebî Üseyd ve torunu Zübeyir b. Münzir'den gelen rivayet: Buhârî *Sahih*'inde³⁵³ Abdullah b. Muhammed el-Cu'fî- Ebû Ahmed ez-Zübeyrî- Abdurrahman b. Süleyman b. el-Gasîl- Hamza b. Ebî Üseyd ve Zübeyir b. Münzir kanalıyla hadisi rivayet etmiştir.

Beyhakî ise *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da,³⁵⁴ hadisimizi hem sadece Hamza b. Ebî Üseyd'den hem de iki kardeşten rivayet etmektedir. Bu farklılık, muhtemelen hadisimizi Ebû Ahmed ez-Zübeyrî'den nakleden rivayetlerden kaynaklanmaktadır.

d. Hadis Metnindeki Farklılıklar

Her rivayet edilen hadisin farklı varyantlarını göz önüne aldığımız zaman, söz konusu hadisin ayrıntılarına ulaşmamız kolaylaşacaktır.

Hadisimizi Buhârî, *Sahih*'inin iki farklı yerinde daha zikretmiştir. Cihad bölümünde olan hadiste, Ebû Üseyd (r.a), Hz. Peygamber'in bu sözü söylediği zamana işaret ederek "Biz Bedir günü Kureyş (Mekkelî müşrikler)'e karşı saf tuttuğumuzda ve onlarda bize karşı saf düzeni aldıklarında"³⁵⁵ yani düşman ordusuyla karşı karşıya gelindiğinde Efendimiz (s.a.v)'in bu sözü söylediğini belirtmiştir. Taberânî'nin rivayetinde de "Savaş için saf düzeni aldığımızda" ibaresine yer verilmiştir.³⁵⁶

Ahmed b. Hanbel ise "Biz kavimle (müşriklerle) karşılaştığımızda" şeklinde ifade etmiştir.³⁵⁷ Abdürrezzâk, "Kim müşriklerin size yaklaştıklarını görürse (ok) atınız" ilavesine yer verirken,³⁵⁸ Ebû Dâvûd, Buhârî'nin rivayetine ziyade de bulunarak "Sizi iyice yakından sarıncaya kadar kılıçlarınızı çekmeyin,"³⁵⁹ kısmını

³⁵² İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, XIII, 284, Megâzî 25, hadis no: 37712.

³⁵³ Buhârî, **Sahih**, s. 978, Megâzî 10, hadis no: 3984.

³⁵⁴ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Siyer 142, hadis no: 18475.

³⁵⁵ Buhârî, **Sahih**, s. 716, Cihad 78, hadis no: 2900; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, XIII, 284, Megâzî 25, hadis no: 37712.

³⁵⁶ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, XIX, 263, hadis no: 581.

³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, XXV, 458, hadis no: 16060.

³⁵⁸ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, **el-Musannef**, thk. Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1972, V, 178, hadis no: 9295.

³⁵⁹ Ebû Dâvûd, **Sünen**, IV, 299, Cihâd 116, hadis no: 2664; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IX, 261, Siyer 143, hadis no: 18476.

eklemiştir. Ebû Nuaym ise bütün rivayetlerin aksine hadisi aynen rivayet eder, fakat “Bedir günü” ifadesini zikretmez.³⁶⁰

e. Derecesi

Hadisimiz, sahih hadistir. Buhârî *Sahih*'inde rivayet etmiştir.

f. Değerlendirme

Hız. Peygamber, 610 yılında kendisine “Allah'ın elçisi” görevi verildiğinden itibaren, vahyin rehberliğı doğrultusunda tebliğ görevine başladı. Bu tebliğ, ilk zamanlarda gizli davet şeklinde başlamış, daha sonra açık davetle devam ederek İslam'ın devletini kurmaya kadar uzamıştır. Tabi ki İslâm devleti denilince diğer devletlerin ayakta kalması gibi iktisadi, sosyal ve daha farklı alanlarda söz sahibi olunması gerekiyordu. Bu alanlardan birisi de devlet sınırlarını, halkın izzetini, onurunu, namusunu korumak, İslâm'ın yaşanması için güven ortamı hazırlamak ve bir devlet olarak varım diyebilmek için askerî alanda da başarılı konumda olunması elzemdir.

Kur'an'da, İnananların yeryüzünde Allah'ın dini adına tek yetkili olan Hız. Peygamber'e itaat etmeleri emredilirken, O'na isyan etmeleri yasaklanmıştır.³⁶¹ Böylece Hız. Peygamber, her ne derse, uyulması gereken bir makamda kabul edilmiştir. Dolayısıyla özellikle Medine döneminde Hız. Peygamber'in hem yasama hem de yönetme yetkisini kendisinde topladığı ve aynı anda hem hukukî hem de siyasal otorite olduğu görülür.³⁶²

Hız. Peygamber ve O'na gönülden bağlanmış Müslümanlar, i'la-yi kelimetullah amacıyla hareket ettiklerinden dolayı ülkeleri fethederken, tarihin hiçbir döneminde istilâ, işgal, yok etme, yakıp yıkma ve sömürü için girişimlerde bulunmamışlardır. Kur'anî ve Nebvî önemli bir kavram olan “cihad” kavramının sadece maddi yönden bir fetih manası taşıdığı söylenemez. Çünkü “cihad” kavramı, öncelikle kalb ve aklı İslâm gerçeğine açmak, İslâm mesajının önündeki her türlü engeli kaldırmak, insanın kalbine ve aklına ulaşmayı mümkün kılacak ortamı hazırlamak anlamına gelir. Yoksa gerçekleştirilen fetihler işgal ve ganimet

³⁶⁰ Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, s. 2835.

³⁶¹ Mâide, 5/92; Ahzâb, 33/36.

³⁶² Hayreddin Karaman vd., *İlmihal*, İSAM, İstanbul, 1999, II, 262.

elde etme hareketi değildir. Ve İslam asla kılıç ve şiddetle yeryüzünde yayılmış bir din olmamıştır.³⁶³

Bedir savaşından önce küçük çaplı gazve ve seriyeler olsa da, Müslümanların ilk defa savaş tecrübesini yaşadıkları yer Bedir kuyularının olduğu alan olmuştur. Efendimiz (s.a.v), hiç istemediği halde Bedir savaşına katılmak zorunda kalmıştır. Bu durum Mekke'nin fethinde müşriklere karşı göstermiş olduğu tavırla açıkça ortadadır. Fakat bununla birlikte Hz. Peygamber, İslâm devletinin en zirvesindeki kişi olması hasebiyle bu gibi durumlarda ordusuna başkomutanlık yapması gayet tabiidir.

İşte rivayetine yer vermiş olduğumuz Ebû Üseyd (r.a.)'ın hadisinde de Hz. Peygamber'in başkomutan olarak ordusuna vermiş olduğu direktifleri görüyoruz. Bu direktifleri, sadece Ebû Üseyd (r.a) hadisleri çerçevesinde görebildiğimiz bütün farklılıklarıyla yukarıda aktarmaya çalıştık.

Zikredilen hadis-i şerifte Efendimiz (s.a.v), atılan okun çok uzağa gitmeyeceği için acele edilmemesi ve düşman iyice yaklaşınca okların atılması gerektiği emrini veriyor. Aksi takdirde atılan ok hedefine ulaşmadan yere düşecektir.³⁶⁴ Ayrıca -belki de ilk kılıç çeken Müslüman taraf olmaması için- iyice yaklaşmadan kılıçların çekilmemesi ve herkesin bulunacağı yeri gösterip savaş düzenine sokması Efendimiz (s.a.v)'in başkomutan olarak gösterdiği tutum ve davranışlar olarak bize yansımaktadır.

³⁶³ Sadık Eraslan, *Hz. Peygamber'in Askerî Faaliyetleri Üzerine Bazı Düşünceler*, **Diyanet İlmî Dergi**, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) –Özel Sayı-, Ankara, 2000, 453-455.

³⁶⁴ Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, **Bezlü'l-Mechûd fî Halli Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Muhammed Zekeriyâ b. Yahyâ el-Kandehlevî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, XII, 192.

1.2.3 ÜÇÜNCÜ HADİS

Zifafa Girmeden Önce Boşama

a. Metni

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ غَسِيلٍ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى انْطَلَقْنَا إِلَى حَائِطٍ يُقَالُ لَهُ الشَّوْطُ، حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى حَائِطَيْنِ فَجَلَسْنَا بَيْنَهُمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اجْلِسُوا هَا هُنَا." وَدَخَلَ وَقَدْ أُتِيَ بِالْجُؤَيْبَةِ، فَأُنزِلَتْ فِي بَيْتٍ فِي نَحْلِ فِي بَيْتِ أُمِّمَةَ بِنْتِ النُّعْمَانِ بْنِ شَرَّاحِيلَ وَمَعَهَا دَائِيَّتُهَا حَاضِنَةٌ لَهَا، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «هِيَ نَفْسِكَ لِي.» قَالَتْ: وَهَلْ تَهَبُ الْمَلَكَهَ نَفْسَهَا لِلسُّوقَةِ؟ قَالَ: فَأَهْوَى بِيَدِهِ يَضَعُ يَدَهُ عَلَيْهَا لِتَسْكُنَ، فَقَالَتْ: "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ." فَقَالَ: «قَدْ عُذْتُ بِمَعَاذِ.» ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ: «يَا أَبَا أُسَيْدٍ، اكْسُهَا رَازِقِيَّتَيْنِ وَأَلْحِقْهَا بِأَهْلِهَا.» (رواه البخاري في صحيحه بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a) anlatıyor: Hz. Peygamber'le birlikte dışarı çıktık, Şavt denilen bostana doğru yürüdük. Nihayet iki bostana vardığımızda aralarında oturduk. Hz. Peygamber bize:

-“Şuraya oturun,” buyurdu ve kendisi bahçeye girdi. Oraya, hurmalıktaki bir eve Cevn kabilesinden Nu'mân b. Şerâhîl'in kızı Ümeyme getirilmişti. Yanında da kadının ebesi vardı. Hz. Peygamber kadının yanına girince;

-“Kendini bana hibe et,” dedi. Kadın:

-“Bir kraliçe kendisini sıradan birine teslim eder mi? diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadını teskin etmek amacıyla elini (kadının) elinin üzerine koymak istedi. Ama kadın:

-“Senden Allah'a sığınırım,” diye karşılık verdi. O zaman Hz. Peygamber:

-“Çok yüce bir makama sığındın,” diyerek dışarı çıktı, yanımıza geldi ve bana:

-“Ya Ebâ Üseyd!. Bu kadına râzikiyye (beyaz keten) kumaşından iki kat elbise ver ve onu ailesine götür,” buyurdu.

c. Tahrici

Hadisimiz üç ayrı isnadla rivayet edilmektedir:

1. Hadisimizi Buhârî *Sahîh*'inde³⁶⁵ ve Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde³⁶⁶ Abdurrahman b. Gasîl'den, o Hamza b. Ebî Üseyd'den o da babası Ebû Üseyd'den rivayet etmiştir. Bûsîrî, *İthâfî'l-Hıyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânîdi'l-Aşera* isimli eserinde³⁶⁷ hadisin ravisinin Ebû Üseyd'den değil, oğlu Hamza olduğunu ifade etmektedir.

2. Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de³⁶⁸ ve Ebû Nuaym *Ma'rifetü's-Sahâbe*'sinde³⁶⁹ Abdurrahman b. Gasîl'den, o da (Abbâs b. Sehl) vasıtasıyla Hamza b. Ebî Üseyd'den, o da babası Ebû Üseyd'den rivayet etmiştir.

3. Hadisimizin Buhârî'nin rivayet ettiği üçüncü isnadında ise³⁷⁰ Abdurrahman b. Gasîl, Abbâs b. Sehl'den o da babası Sehl b. Sa'd ile Ebû Üseyd'den rivayet etmektedir. Bu isnad, bu konudaki hadislerin en muhtasarı olarak değerlendirilebilir. Ancak burada Ümeyme, babasına değil de dedesine nisbet edilerek “Ümeyme bnt. Şerâhîl” olarak zikredilmektedir. Ayrıca sadece Ümeyme'nin “hoşlanmadığı” ifadesi yer almakta, “Allah'a sığınırım” ifadesi geçmemektedir.

Bir başka ifade ile hadisin her üç isnadı da muttasıl olmasına rağmen Taberânî ve Ebu Nuaym'in isnadı ile Buhârî'nin bir rivayetinde (Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî) ilave edilmiştir. Bu çeşit isnadın Hadis Istılahı'nda adı, **el-Mezîd fî Muttasîli'l-Esânîd** (muttasıl senedlere yapılan ilâve)'dir.³⁷¹ Zira Taberânî ve Ebû Nuaym'in senedlerindeki ravi (Abbâs b. Sehl b. Sa'd es-Sâidî) sika bir ravidir.³⁷²

³⁶⁵ Buhârî, **Sahîh**, s. 1339, Talak 3, hadis no: 5255.

³⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 460, hadis no: 16061.

³⁶⁷ Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî, **İthâfî'l-Hıyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânîdi'l-Aşera**, thk. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Sa'd- Ebû İshâk es-Seyyid b. Mahmûd b. İsmâîl, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1998, V, 45, hadis no: 4406.

³⁶⁸ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 263, hadis no: 583.

³⁶⁹ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, s. 3238.

³⁷⁰ Buhârî, **Sahîh**, s. 1339, Talak 3, hadis no: 5255-5256.

³⁷¹ Ebu Amr Osman b. Abdirrahman b. Salah eş-Şehrezûrî, **Ulûmu'l-Hadis**, thk. Nureddin Itr, Daru'l-Fikr, III. bsk, Beyrut, 1997, s.286; Ebu'l- Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el- Askalanî el- Mısırî eş-Şaffî, **Nüzheti'n-Nazar fî Tavzihi Nuhbeti'l-Fiker**, thk. Nureddin Itr, Daru'l-Hayr,

Şuayb el-Arnâvût, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned* tahkikinde ilgili hadisin dipnotunda hadisin "**Buhârî'nin şartı üzere sahîh**" olduğunu belirtir.³⁷³

d. Derecesi

Hadisimiz, sahîh hadistir. Buhârî *Sahîh*'inde rivayet etmiştir.

e. Değerlendirme

Hadisimizi daha geniş perspektiften görebilmek için aynı olayı Hâkim'in *Müstedrek*'in de detaylı bir şekilde naklettiği rivayete yer vermek daha doğru olacaktır:

Hâkim'in rivayetine göre;³⁷⁴ Ebû Avn ed-Devsî anlatıyor: Nu'mân b. Ebî Cevn el-Kindî, Medine'ye geldi. Nu'mân kardeşleriyle beraber Necid (bölgesinde) Şerebbe (denen bir vadide) oturuyordu. Nu'mân, Müslüman olarak Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde

-“Ya Rasûlallah!.. Seni arapların en güzel dul kadını Esmâ bnt. Nu'mân el-Cevniyye ile evlendireyim mi? O amcasının oğlu ile evliydi. Eşi ölünce dul kaldı. O seninle evlenmek ve sana gelmek istiyor,” deyince Efendimiz (s.a.v) onunla on iki ûkiyye³⁷⁵ ve bir neş mehir karşılığında evlendi. Nu'mân:

-“Ya Rasûlallah! Mehri az tutma,” deyince Efendimiz (s.a.v);

-“**Ben eşlerime bundan daha fazla mehir vermedim. Kızların da bu miktardan fazla mehir almadılar,**” buyurdu. Nu'mân:

-“Ya Rasûlallah!.. Esmâ'yı sana getirecek birini gönder de onu alıp getirsin. Ben de senin gönderdiğin kişiyle beraber olacağım. Esmâ'yı da onunla göndereceğim,” dedi. Hz. Peygamber'de Ebû Üseyd'i gönderdi. Ebû Üseyd ve Nu'mân oraya varınca kadın girmeleri için izin verdi. Ebû Üseyd, ona:

1.bsk, Beyrut, 1993, s. 478, Ahmed Muhammed Şakir, **el-Bâ'isü'l-Hasîs Şerhu İhtisârî 'Ulûmi'l-Hadîs**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, s. 176.

³⁷² Şihâbuddin Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Takribü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvame, Daru'r-Reşid, Halep, I.bsk, 1986, s. 293.

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 460.

³⁷⁴ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 39, hadis no: 2414.

³⁷⁵ **Ûkiyye**: Gümüş olarak 112,512 gr. Altın olarak ise 31,7475 gramdır. bkz. Muhammed Revvâs Kal'acî, **Fıkıh Lugatı**, trc. Ayhan Ak, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 324; ayrıca geniş bilgi için bkz. Cengiz Kallek, “Ukiyye”, **DİA**, XXXXII, 67-70.

-“Rasûlullah’ın eşlerini başka bir erkek göremez,” dedi. (Ebû Üseyd olayı anlatırken; Bu olay, hicab ayetinden sonra olmuştu, diye ilâve etti.) Ebû Üseyd daha sonra:

-Mahrem olmayan kimselerle konuştuğunda aranızda bir perde olması gerekir,” deyince kadın bunu kabul etti. Ben orada üç gün kaldıktan sonra kadını bir örtü içerisinde deveyle Medine’ye getirdim. Onu Sâide Oğulları mahallesine yerleştirdim. O mahallenin kadınları yanına varıp, hoş geldin dediler. Oradan ayrıldıklarında onun güzelliğini dile getirdiler. Böylece onun gelişi Medine de yayıldı. Ebû Üseyd dedi ki;

-“Rasûlullah’a gittim. O sırada Amr b. Avf oğulları mahallesindeydi. Durumu ona haber verdim.” O sırada Esmâ’nın yanına bir kadın girdi. Çok güzel olmasından dolayı (tuzak kurmak için) ona;

-“Sen bir kraliçesin, şayet istersen Rasûlullah’dan istediğini alırsın. Yanına gelirse ondan Allah’a sığın. Sana rağbet gösterdiği anda ondan istediğini alacaksın,” dedi.

Buhârî’nin bir başka rivayetinde ise; Efendimiz (s.a.v), kadınla arasında yaşanan bu diyalogdan sonra Benî Sâide çardağına geldiği ve burada Sehl (r.a)’den su isteyip içtiği bilgisi yer almaktadır.³⁷⁶

İbn Sa’d’ın rivayetinde Esmâ’yı geri götüreren Ebû Üseyd’le en son diyalogu ise şu şekildedir; Ebû Üseyd, Esmâ’yı kavmine götürünce insanlar bağırışıp “Şüphesiz ki sen mübarek olmayan bir kadınsın, Şu başına gelenler nedir?” diye sordular. O da:

-“Bana tuzak kuruldu ve bana şöyle şöyle yap” denildi, deyip kendisine söylenenleri dile getirdi. Ailesi ona:

-“Sen bizi Araplar içerisinde meşhur ettin,” dedi. Ebû Üseyd gitmek için davranınca Esmâ ona,

-“Olan oldu artık, peki bundan sonra ne yapmalıyım?” deyince, o da:

-“Evinde oturur, örtünür ve ancak sana mahrem olanlarla görüşürsün, Rasûlullah (s.a.v) ile evlenmiş olmandan dolayı bundan sonra müminlerin annesisin,” dedi. O günden sonra Esmâ, mahremleri dışında kimseyle görüşmedi ve Hz. Osman zamanında Necid’de ailesinin yanında vefat etti.³⁷⁷ Bu dört rivayet

³⁷⁶ Buhârî, **Sahih**, s. 1429, Eşribe 30, hadis no: 5637.

³⁷⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, X, 141.

bir araya getirilerek olay, başından sonuna kadar bütün yönleriyle anlatılmış olmaktadır.

Hadiste geçen **Cevn** kabilesi, **Kinde** kabilesinin önemli bir kolu idi. Bazı rivayetlerde Kilâbiyye diye geçse de doğrusu Kinde olduğu belirtilmiştir.³⁷⁸ Nu'mân ise bu kabilenin reisi idi. Hz. Peygamber'le hısımlık kurmak istemiş ve dul kızı **Ümeyme**'yi (diğer ismiyle Esmâ'yı) kendisine teklif etmiş ve Hz. Peygamber de bunu kabul etmişti.³⁷⁹

Hadisimizde geçen "**Şavt**" herkesçe tanınan, bilinen bir bahçe olup,³⁸⁰ Medine'de ki "Zübâb" dağının arkasında kalan bir mevkide olduğu ifade edilmektedir.³⁸¹ Aynı zamanda Ebû Üseyd'in "O'nu Benî Sâide yurduna yerleştirdim," ifâdesiyle bu bahçenin Benî Sâide yurdunda olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisimizde geçen bir başka garîb kelime de "**râzikiyye**"dir. Tercümede de belirttiğimiz üzere uzun beyaz keten kumaş demektir. Sırf beyaz değil içinde maviler olan beyaz bir kumaş olduğu da belirtilmiştir.³⁸²

Görüldüğü üzere Ebû Üseyd'in ravisi olarak yer vermiş olduğumuz hadiste, Efendimizle evlenen hanımın ismi Ümeyme bnt. Nu'mân b. Şerâhîl olarak zikredilirken Hâkim'in Ebû Avn ed-Devsî'den naklettiği hadiste ise Esmâ bnt. Nu'mân olarak geçmektedir. İbn Hacer, bu iki rivayeti de bir araya getirerek aradaki tenakuzu çözmek için; "Belki de kadının ismi Esmâ, lakabı Ümeyme'dir," demiştir.³⁸³

Esmâ veya Ümeyme isimli bu kadının Hz. Peygamber'e niçin "senden Allah'a sığınırım" dediği ile ilgili bazı hadislerde hiçbir bilgi verilmezken³⁸⁴ bazısında isim verilmeksizin bir kadın bu sözü söylemesini telkin etti, rivayetine yer verilir.³⁸⁵

³⁷⁸ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, XII, 23.

³⁷⁹ İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, XVIII, 590.

³⁸⁰ Aynî, **Umdetü'l-Kârî** XX, 328.

³⁸¹ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, XII, 25.

³⁸² Aynî, **Umdetü'l-Kârî** XX, 329; İbn Hacer, **a.g.e.**, XII, 27.

³⁸³ İbn Hacer, **a.g.e.**, XII, 25.

³⁸⁴ Buhârî, **Sahih**, s. 1339, Talak 3, hadis no: 5255.

³⁸⁵ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 39, hadis no: 2414.

Bazı rivayetlerde ise bu sözü söylemesini (kışkandıklarından dolayı) Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'nın telkin ettiği yer almaktadır.³⁸⁶ Bir başka rivayette de kadının söylemiş olduğu sığınma sözü değil sadece hoşlanmadığı aktarılır.³⁸⁷ Bir başka rivayet olan ve bu olayı özet şekilde sunan Hâkim'in rivayetinde Hz. Peygamber kadının bulunduğu odaya girip onu yanına çağırdı. Fakat kadın, “sen gel” deyince Efendimiz (s.a.v)'in boşadığı aktarılmaktadır.³⁸⁸

Daha sonra Hz. Peygamber'le evlendiği halde (muhtemelen) zıfafa girmedeği için O'nun eşlerinden sayılmamış olan kadına:

-O kimdi biliyor musun? O Hz. Peygamber idi denilince, kadın:

-“Ben çok bahtsız bir kadının”³⁸⁹ diye hayıflandığı, bir başka rivayette de “Beni bırakın ben kötülerdenim”³⁹⁰ dediği nakledilir. Dolayısıyla kadının Hz. Peygamber'i tanımadığı için bu sözü söylediği de ihtimal dâhilindedir.³⁹¹

Ayrıca kadının akıbeti ile ilgili İbn Akîl (ö. 513/1119), O kadın daha sonra Muhâcir b. Ebî Ümeyye, ondan sonra da Kays b. Mekşûh ile evlendi derken,³⁹² Hz. Peygamber'le yaşamış olduğu bu hadiseden sonra kahrından öldüğü de rivayet edilir.³⁹³ Evine döndüğünde ise ailesi de kadına çok büyük bir tepki göstermiş ve “çekemeyen kadınlar beni aldattı” diye kendisini savunmuştur.³⁹⁴ Bütün bu anlatılanlar kadının saf ve gafil birisi olduğunu gösteriyor. Böyle bir kadın ise müminlerin annesi olmaya uygun değildir, denilmiştir.³⁹⁵

Ancak günümüz siyer araştırmacılarından Muhammed Emin Yıldırım, Hz. Peygamber'in on dört hanımla evlendiğini ifade ederken birisi de zıfafa girmeden boşadığı hanımı Esmâ bnt. Nu'mân olduğunu kaydeder.³⁹⁶

³⁸⁶ Hâkim, **a.g.e.**, IV, 40, hadis no: 2414.

³⁸⁷ Buhârî, **Sahih**, s. 1339, Talak 3, hadis no: 5255-5256.

³⁸⁸ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 37, hadis no: 2407.

³⁸⁹ Buhârî, **Sahih**, s. 1429, Eşribe 29, hadis no: 5637.

³⁹⁰ Hâkim, **a.g.e.**, IV, 40, hadis no: 2414.

³⁹¹ İbn Hacer, **Fethü'l-Bârî**, XII, 26.

³⁹² Aynî, **Umdetü'l-Kârî** XX, 326.

³⁹³ Ömer Ziyaeddin Dağüstani, **Zübdetü'l Buhârî Tercümesi**, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul, 1977, s. 900.

³⁹⁴ Dağüstani, **a.g.e.**, s. 900.

³⁹⁵ Nureddin İtr, **Bulûğu'l-Merâm Şerhi**, trc. Ahmet Efe vd., Tahlil Yayınları, İstanbul, 2015, III, 460.

³⁹⁶ Muhammed Emin Yıldırım, **Hız. Peygamber'in (sallahu aleyhi ve sellem) Albümü**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, s. 128.

Bu konuyla ilgili bütün hadisler incelendiğinde; hicretin dokuzuncu yılında meydana geldiği rivayet edilen bu evlilik hakkında verilen bilgilerde ciddi anlamda farklılıkların göze çarptığı; gerek kadının ismi ve kimliği, gerekse Hz. Peygamber'in onu, ailesine geri gönderme sebebi ve gerekse kadının Hz. Peygamber'i istememesi ile ilgili ifadelerde önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir.³⁹⁷

f. Hadisten Çıkarılacak Hükümler

1- Veli, velayeti altındaki kimseleri evlendirebilir. Nitekim Nu'mân, velisi olduğu kızı Ümeyme'yi Hz. Peygamber'le evlendirmiştir. Bu evliliğin geçerli (sahih) olduğu, Hz. Peygamber'in kadını boşamasıyla ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in kadını boşaması abesle işigal olurdu. Ancak veli, ergenlik çağına gelmeyen çocuğunu evlendirdiğinde, buluş muhayyerliği vardır. Ergenlik çağına gelen evlendirildiğinde ise onunda nikâhı onaylama ve/ya onaylamama hakkı vardır.³⁹⁸

2- Boşama iki çeşittir:

a) **Sarih boşama:** Boşanmadan başka bir anlama gelmesi mümkün olmayan, özellikle örfen boşanma için kullanılan sözlere. “Seni boşadım, boşsun” gibi. Bunlara sarih/açık sözler denir.

b) **Kinayeli boşama:** Boşanma anlamına gelebileceği gibi, başka anlamlara da gelebilen sözlere. “İraden elinde olsun, babanın evine git” gibi. Bunlara ise kinayeli sözler denir.³⁹⁹ Elbânî'nin “Sarih ve Kinayeli Boşama” başlığı altında yer verdiği⁴⁰⁰ bu rivayette, Hz. Peygamber'in “Onu ailesine götür” ifadesi kinayeli lafızlarla boşamanın hem geçerli olduğuna bir delil hem de kinayeli boşamaya bir örnek teşkil etmektedir. Ancak kinaye lafızla, boşama murad edilmiyorsa boşama gerçekleşmez.⁴⁰¹

Âlimler kinaye ibarelerinde niyetin veya kızgınlık, kavga etme yahutta kadının boşanmak istemesi gibi bazı haller ile karinelerin şart olduğu konusunda

³⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, XVIII, 587.

³⁹⁸ Celâl Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Uysal Kitabevi, Konya, 1980, II, 1002-1004.

³⁹⁹ Karaman, *İlmihal*, II, 227.

⁴⁰⁰ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *İrvâü'l-Ğalîl fi Tahrîci Ehâdisi Menâri's-Sebîl*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1979, VII, 146.

⁴⁰¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî* XX, 326; Ayrıca bkz. Ahmed Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, III, 381.

görüş birliğine varmışlardır. Çünkü söz, hal ve karineler, Şafler hariç diğer üç mezhebe göre niyetin yerine geçer.⁴⁰²

3- Hadisimiz, Hz. Peygamber'in evliliklerinin şehvî duygularla değil, siyasî ve ictimâî sebeplerden dolayı olduğunu bize göstermektedir. Zira kadının "Senden Allah'a sığınırım" dedikten sonra Hz. Peygamber'in tutumu olayın bu şekilde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

4- Buhârî'nin rivayetinde mehir konusunun zikredildiği görülmesi de, Hâkim'in rivayetinde Ümeyme (diğer ismiyle Esmâ)'nın babası ile Hz. Peygamber arasında geçen mehri belirleme ve üzerinde konuşma ortadadır. Hz. Peygamber'in Ümeyme ile evlenmediği⁴⁰³ veya Hz. Peygamber'in evlenmediği sadece Ebû Üseyd'i dünür olarak gönderdiği⁴⁰⁴ ifadelerinin doğru olamayacağı kanaatindeyiz. Çünkü Hz. Peygamber'in kadının yanına girmesi ve elini kadına uzatması nikâh yapılmadığı iddiasını çürütmektedir.⁴⁰⁵ Buna ilaveten "**Talak ancak nikahdan sonra olur,**"⁴⁰⁶ hadisi de ortada bir nikâhın olduğunu ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in kadını kinayeli lafızla boşadığı gerçeğini yansıtmaktadır.

5- Bu durumda ise yani mehir belirlendikten sonra cinsel ilişkiden önce boşama gerçekleşirse; "*Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır...*"⁴⁰⁷ mealindeki ayete göre, üzerinde karar kılınan mehrin yarısı kadına verilmelidir.

Rivayet edilen hadisimizde ise Hz. Peygamber'in mehrin yarısını değil sadece müt'a verdiği görülmektedir. Muhtemelen Hz. Peygamber, belirlenen mehri vermiş, (örneğin kadının babasıyla göndermiş olabilir) buna ilaveten de müt'a vermiştir. Aksi takdirde ayetin açık ifadesi ile sabit olan bir hususu uygulamadığı iddiası gündeme gelebilecektir ki, bu durum Allah'ın elçisi için düşünülemez.

⁴⁰² İtr, **Bulûğu'l-Merâm Şerhi**, III, 460.

⁴⁰³ Aynî, **a.g.e.**, XX, 330.

⁴⁰⁴ Davudoğlu, **Selâmet Yolları**, III, 381.

⁴⁰⁵ Davudoğlu, **a.g.e.**, III, 381.

⁴⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VI, 370, Talak 15, hadis no: 17996.

⁴⁰⁷ Bakara, 2/237.

3.2.4 DÖRDÜNCÜ HADİS

Mescide Girme Âdâbı

a. Metni

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ أَوْ أَبِي أُسَيْدٍ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ، وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ.» (رواه مسلم في صحيحه بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Humeyd veya Ebû Üseyd'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz mescide girdiği zaman: Allah’ım! Bana rahmetinin kapılarını aç desin. (Mescitten) çıktığı zaman ise; Allahım! Senin lütfundan niyaz ediyorum desin.”

c. Tahrici

Hadisimizin sahâbî ravisinin ismi hakkında iki ayrı rivayet nakledilmiştir:

a. **Ebû Humeyd veya Ebû Üseyd** şeklindeki ihtimalli rivayet: Müslim *Sahih*'inde,⁴⁰⁸ Ebû Dâvûd,⁴⁰⁹ Dârimî,⁴¹⁰ Beyhakî⁴¹¹ ve İbn Hibbân⁴¹² *Sünen*'lerinde, ve Bezzâr⁴¹³ *Müsned*'inde, Taberanî *Kitabu'd-Dua*'da⁴¹⁴ Rebîa b. Ebî Abdirrahmân- Abdülmelik b. Saîd- Ebû Humeyd veya Ebû Üseyd kanalıyla rivayet etmişlerdir.

⁴⁰⁸ Müslim, *Sahih*, s. 494, Salâtü'l-Misâfirîn 10, hadis no: 713.

⁴⁰⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, I, 349, Salât 18, hadis no: 465.

⁴¹⁰ Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *Sünen*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Darü'l-Muğnî, Riyad, 2000, III, 1762, İsti'zân 56, hadis no: 2733

⁴¹¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 619, Salat 541, hadis no: 4317

⁴¹² Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahih*, thk. Şuayb Amavût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, V, 397, Salat 12, hadis no: 2048

⁴¹³ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Müsned*, thk. Mahfûzrahmân Zeynullâh, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medînetü'l-Münevver, 1997, IX, 170, hadis no: 3720

⁴¹⁴ Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberanî, *Kitabu'd-Dua*, thk. Muhammed Said b. Hasen el-Buharî, Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, I.bsk, 1987, II, 993 hadis no: 426.

b. **Ebû Humejd ve Ebû Üseyd** şeklindeki ihtimalsiz rivayet: Nesâî⁴¹⁵ *Sünen*'inde ve *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl*'inde⁴¹⁶ ve Ahmed b. Hanbel⁴¹⁷ *Müsned*'inde Rebîa b. Ebî Abdirrahmân- Abdülmelik b. Saîd- Ebû Humejd ve Ebû Üseyd kanalıyla rivayet etmişlerdir.

c. **Ebû Humejd** rivayeti: Muhammed Ali es-Sabûnî, *Müslim Şerhi'nde* ise ilginç bir şekilde Ebû Üseyd ismini zikretmeyip, doğrudan Ebû Humejd'den yapılan bir rivayet olarak göstermiştir.⁴¹⁸ Hâlbuki yukarıda sened ve metnini vermiş olduğumuz hadisimiz, Müslim'in *Sahih*'inde Ebû Humejd veya Ebû Üseyd şeklinde rivayet edilmiştir.

d. Hadis Metnindeki Farklılıklar

Beyhakî ve İbni Hibbân yukardaki duanın öncesinde “**selâm verir**” rivayetine yer verirken, Ebû Dâvûd ise “**Peygamber'e selâm verir**” rivayetiyle selâmı sadece Hz. Peygamber'e hasretmiştir.

e. Derecesi

Sahih hadis şartlarını taşıyan hadisimiz, İmam Müslim'in *Sahih*'inde zikrettiği hadislerdendir.

Şuayb el-Arnâvût (ö. 1438/2016), yapmış olduğu tahkik çalışmalarından İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde ilgili hadis hakkında “isnadı sahihtir” derken, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise “Müslim'in şartı üzere hadis sahihtir,” der.

f. Değerlendirme

İnsan yaratılırken aynen bir makinaya entegre edilen programlar gibi kendisiyle bütünleşmiş programlarla var edilmiştir. Bu duruma din istilâhında “fitrat” diyoruz. Zira Allah insanı fitrat üzere yarattığını beyan etmektedir.⁴¹⁹

⁴¹⁵ Nesâî, **Sünen**, Mesâcîd 36, hadis no: 810.

⁴¹⁶ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl**, thk. Fâruk Hamâde, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, s. 220, hadis no: 177.

⁴¹⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 454, hadis no: 16057.

⁴¹⁸ Muhammed Alî es-Sâbûnî, **Fethü'l-İlâhî'l-Mün'im fi Şerhi Sahîhi Müslim**, I, 561.

⁴¹⁹ Rûm, 30/30.

İnsanda var olan fitrat, ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumlarını belirtir.⁴²⁰ İnsanın içine, sığınma, korunma ve yardım isteme hissinin, ilk yaratılış anında programlandığı gayet açıktır. Doğal olarak insan ulaşmak istediği hususlar için “her şeye gücü yeten” varlığa, ellerini açar ve ondan o dileğinin gerçekleşmesini ister. Peygamberlerin çocuk sahibi olmayı istemeleri,⁴²¹ Müslüman olarak ölmeyi arzu etmeleri,⁴²² ilmin artırılma talebinde bulunmaları⁴²³ gibi maddî ve manevî isteklerde buldukları Kur’an penceresinden görülmektedir.

Bununla birlikte her gün en az kırk defa, sadece O’ndan yardım istememizin⁴²⁴ sözlü talini yaptırılarak, bu tavrı fiiliyata yansıtılmamız hedeflenmektedir. Rahmeti her şeyi kuşatan Rabbimizin,⁴²⁵ insanların aksine kendisinden bir şey istenmediğinde kızdığını Hz. Peygamber haber vermektedir.⁴²⁶ Dolayısıyla hem sözlü hem de fiili olarak bu hale bürünen kişiye cevap vereceğini Rabbimiz, ilahî beyanıyla haber vermiştir.⁴²⁷

Kulun bütün benliğiyle yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması anlamına gelen dua,⁴²⁸ Hz. Peygamber’in hayatının bütününi kuşatmaktadır. Ve bunu inananlara mescidinde öğrettiğini aktardığımız hadiste görüyoruz.

İstemek, yardım talep etmek⁴²⁹ manalarına gelen duanın yapılması gereken yerler ve o yerlere uygun dua cümleleri Kur’an-ı Kerîm’de ve Hadis-i Şeriflerde yer almaktadır. Rivayetine yer vermiş olduğumuz hadisimiz ise mescide girerken ve çıkarken ne gibi dualar yapılması gerekiyor bunu örneklendirmektedir.

Mescide girerken; **“Rabbinin rahmeti (onların) topladıkları şeylerden daha hayırlıdır,”**⁴³⁰ meâlindeki ayet gereğince Allah’ın rahmeti istenmekte ve

⁴²⁰ Hayati Hökelekli, “Fitrat”, **DİA**, XIII, 47.

⁴²¹ Meryem, 19/5.

⁴²² Yusuf, 12/101.

⁴²³ Taha, 20/114.

⁴²⁴ Fatıha, 1/5.

⁴²⁵ A’raf, 7/156.

⁴²⁶ Tirmizî, **Sünen**, V, 387, Deavât 3, hadis no: 3373.

⁴²⁷ Bakara, 2/186; Mümin, 40/60.

⁴²⁸ Osman Cilacı, “Dua”, **DİA**, IV, 529.

⁴²⁹ Cilacı, “Dua”, **DİA**, IV, 529.

⁴³⁰ Zuhruf, 43/32.

mescitten çıkarken ise “(Cuma) Namaz(ı) kılındığı zaman yeryüzüne yayılıp Allah’ın fazlından isteyiniz,”⁴³¹ mealindeki ayete muvafık olarak da Allah’ın fazlından istenmektedir. Şârihler, hadiste geçen “Fadl” kelimesini “helal rızık” olarak izah etmişlerdir. Çünkü cami dışında insanları en çok rızık endişesi sarar.⁴³²

Mescid, Allah’ı zikir ve Peygamber’e salatü selam göndermenin yeridir. Her ne kadar diğer mekânlarda da bu iki husus yapılmaktaysa da özellikle mescidler, sadece Allah’ı anma ve Peygamber’i selamlama mekânlarıdır. Çünkü bunun için bina edilmişlerdir. Dolayısıyla mescide giren bir mümin, ahirette huzurlu ve mutlu olmayı talep ettiğinden, Allah’ın rahmetini isteyerek mescide girmesi uygun düşmektedir.⁴³³

Hadisimizde bu duanın yapılması her ne kadar emir kipi ile istense de, mescide girerken ve çıkarken yapılan bu duaları söylemek müstehabdır.⁴³⁴

⁴³¹ Cum’a, 62/10.

⁴³² Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, **Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987, II, 228-230.

⁴³³ Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, **Feyzu’l-Kadîr Şerhu’l-Câmii’s-Sağîr**, Daru’l-Ma’rife, Beyrut, 1994, I, 336.

⁴³⁴ Halil Ahmed b. Mecîd es-Sehâranfûrî, **Bezlü’l-Mechûd fî Halli Ebî Davud**, Daru’l-Küttübi’l-İlmiyye Beyrut, 2007, III, 307; Yeniçel, Kayapınar, **a.g.e**, II, 230; Ahmed Davudoğlu, **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, Sönmez Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1986, II, 156.

3.3. SAHİHAYN DIŞINDAKİ HADİS KAYNAKLARINDA YER ALAN EBÛ ÜSEYD HADİSLERİ

Sahihayn dışındaki hadis kaynaklarında Ebû Üseyd tarafından rivayet edilen 24 hadis bulunmaktadır. Bu hadisler şunlardır:

3.3.1 BEŞİNCİ HADİS

Evladın vefat eden ana-babasına yönelik görevleri

a. Metni

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ - الْمَعْنَى - قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ مَوْلَى بَنِي سَاعِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ مَالِكِ بْنِ رَبِيعَةَ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ مِنْ بَرِّ أَبِي شَيْءٍ أَبْرُهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟ قَالَ: «نَعَمْ، الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا، وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُمَا، وَإِنْفَاذُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا، وَصِلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا تُوصَلُ إِلَّا بِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقِهِمَا.» (رواه أبو داود في سننه بهذا السند والمثلن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa es-Sâidî anlatıyor: Bizler Rasûlullâh'ın (s.a.v) huzurunda otururken, Benî Selime'den bir adam geldi ve dedi ki:

-“Ey Allah'ın Rasûlü! Anam-babam öldükten sonra onlara yapabileceğim herhangi bir iyilik var mı?” diye sordu. Hz. Peygamber:

-“Evet, Anne-babaya dua etmek ve onlar için mağfiret dilemek, vasiyetlerini yerine getirmek, ancak onlar vasıtasıyla ulaşılan akraba ile ilişkiyi devam ettirmek, onların dostlarına ikram etmektir,” buyurdu.

c. Tahrici

Hadisimizi Ebû Dâvûd⁴³⁵ ve İbn Mâce⁴³⁶ *Sünen*'lerinde, İbn Ebî Şeybe *el-Edeb*'inde,⁴³⁷ Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,⁴³⁸ Buhârî *el-Edebü'l-Müfred*'inde,⁴³⁹ İbn Hibbân *Sahîh*'inde,⁴⁴⁰ İbn Kâni' *Mucemü's-Sahabe*'de,⁴⁴¹ Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*⁴⁴² ve *el-Mu'cemü'l-Evsât*'ta,⁴⁴³ Hâkim *Müstedrek*'inde,⁴⁴⁴ Beyhakî *es-Sünenü'l-Kübrâ*,⁴⁴⁵ *Şuabü'l-İmân*⁴⁴⁶ ve *el-Âdâb*'da⁴⁴⁷ İbn Şâhîn *et-Tergîb*'inde⁴⁴⁸ Abdurrahmân b. Süleymân- Esîd b. Ali b. Ubeyd- babası Alî'den- o da Ebû Üseyd kanalıyla rivayet etmişlerdir.

Senedimizde yer alan (**Esîd b. Ali**), sadece İbn Mâce'de dedesi Ubeyd'e nispet edilmektedir. Senedimizde yer alan bir başka ravi (**Abdurrahmân b. Süleyman**) ise Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Hâkim, Beyhakî (*es-Sünenü'l-Kübrâ*'da) ve İbn Hibbân tarafından babası Süleyman'a nisbet edilirken, Taberânî, Ahmed b. Hanbel, Beyhakî (*Şuabü'l-İmân*'da), İbn Ebî Şeybe ve Buhârî tarafından ise babasının dedesi olan "Gasîl" lakablı sahâbeden Hanzala (r.a.)'a nisbet edilmiştir.

⁴³⁵ Ebû Dâvûd, *Sünen*, VII, 456, Edeb 128, hadis no: 5142.

⁴³⁶ İbn Mâce, *Sünen*, IV, 632, Edeb 2, hadis no: 3664.

⁴³⁷ Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Edeb*, thk. Muhammed Rızâ Kahvecî, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, I, 190, hadis no: 132.

⁴³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 457, hadis no: 16059.

⁴³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989, s. 27, hadis no: 35.

⁴⁴⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 162, el-Birru ve'l-İhsân 4, hadis no: 418.

⁴⁴¹ İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahabe*, XIII, 4652, hadis no: 1759.

⁴⁴² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 263, hadis no: 592.

⁴⁴³ Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. İvadullâh b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Daru'l-Harameyn, Kahire, 1995, VIII, 65, hadis no: 7976.

⁴⁴⁴ Hâkim, *Müstedrek*, IV, 171, hadis no: 7260.

⁴⁴⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 45, Cenâiz 99, hadis no: 6893.

⁴⁴⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, thk. Muhammed Saîd, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, VI, 199, hadis no: 7514.

⁴⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *el-Âdâb*, thk. Ebû Abdillâh es-Sa'îd el-Mendûh, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1988, s. 7, hadis no: 4.

⁴⁴⁸ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân b. Şâhîn, *et-Tergîb fi Fezâili'l-A'mâl ve Sevâbi Zâlike*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 94, hadis no: 300.

d. Ricali

İbn Hibbân'ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrettiği⁴⁴⁹ **Ali b. Ubeyd** hakkında Zehebî *Mizân*'da onun “*la yu'raf/ tanınmayan meçhul kişi*” olduğunu ve sadece bir hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁴⁵⁰ (Bu hadis, yukarıda zikrettiğimiz hadis olabilir. Her ne kadar biz bu tezimizde 5. ve 6. Hadis diye iki ayrı hadis olarak zikretsek de bu iki hadisi Beyhakî⁴⁵¹ cem etmektedir.) Ancak bir diğer eseri olan *Kâşif*'te *vüssika/tevsik edilmiştir* şeklinde bilgi aktarmaktadır.⁴⁵² Bu ifade, muhaddisler tarafından *sika* olduğu ifade edilmese de, nadiren bazı muhaddisler tarafından *sika* olarak kabul edildiği anlamına gelmektedir. İbn Hibbân'ın tevsikte yalnız kalması da bunun delilidir.

İbn Hacer ise (az hadis rivayet eden, rivayetinin terk edilmesini gerektirecek derecede cerh edilmeyen ve rivayetinde tek kalmayıp mütâbî olan ravi anlamında)⁴⁵³ “*makbul*” ravi olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁴ Alî b. Ubeyd için diğer kaynaklar, el-Ensârî, el-Medenî, es-Sâidî ve Ebû Üseyd (r.a.)'ın azatlısı olduğunu ifade edip,⁴⁵⁵ bunun dışında hiçbir bilgi vermemektedirler.

e.Derecesi:

Şuayb el-Arnâvût (ö. 1438/2016), senedimizde yer alan **Ali b. Ubeyd**'in “cehaletî” dolayısıyla hadisimizin *zayıf* olduğunu, diğer ravilerin ise “*sika*” olduğunu ifade ettikten sonra, sadece İbn Hibbân'ın onu *Sikât/Güvenilir Raviler*

⁴⁴⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 166.

⁴⁵⁰ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, thk. Alî Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1969, III, 144

⁴⁵¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 102, Cenâiz 151, hadis no: 7102.

⁴⁵² Zehebî, *Kâşif*, II, 44.

⁴⁵³ Ahmet Yücel, “Makbul”, *DİA*, XXVII, 429.

⁴⁵⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 403; Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Şuayb el-Arnâvût, *Tahrîru Takrîbü't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997, III, 49; Ebû Muâz Târk b. İvedullâh b. Muhammed, *Tehzîbü Takrîbü't-Tehzîb*, Mektebetür'r-Rüşd, Riyad, 2010, IV, 30.

⁴⁵⁵ Zehebî, *Mizân*, III, 144; İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 403; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 166.

isimli eserinde zikrettiği açıklamasını yapmıştır.⁴⁵⁶ Elbânî de (Alî b. Ubeyd'den dolayı olsa gerek) hadisi *zayıf* kabul etmiştir.⁴⁵⁷

Hâkim en-Neysabûrî ise hadisin isnadının sahih olduğunu fakat Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde rivayet etmediğini ifade etmiş, Mustafâ Abdülkâdir Atâ da *Müstedrek* tahkikinde hadisimizin *sahih* olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁸

Mevâridü'z-Zam'ân isimli eserin tahkikini yapan Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, hadisimizin isnadının *ceyyid* olduğunu belirtmektedir.⁴⁵⁹ Muhammed Hasan ise İbn Şâhîn'in eseri *Terğîb*'de ilgili hadisin **sahih** olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁰ Muhakkik Neşet b. Kemâl el-Mısrî ise hadisin *zayıf* olduğu kanaatindedir.⁴⁶¹

Hadisimiz, senedindeki **Ali b. Ubeyd** isimli ravinin *meçhul* bir ravi olması sebebiyle “**zayıf**” bir hadistir.

Ancak (الاستغفار لهما) kısmının şahidi olarak Hz. Osman (r.a)'dan sahih senedle rivayet edilen, Nebî (s.a.v), ölünün defin işlemi bittiği zaman onun yanında durur ve “**Kardeşinizin başışlanması için istiğfar ediniz ve onun (islam üzere) sabit olmasını dileyiniz. Çünkü o, şu an hesaba çekiliyor,**” derdi,⁴⁶² hadisi zikredilebilir.

Ayrıca (إكرام صديقهما) kısmının şahidi olarak Abdullah ibn Ömer (r.a)'dan merfu olarak rivayet edilen; “**Kişinin babası öldükten sonra baba dostlarıyla irtibatı devam ettirmesi iyiliklerin en güzellerindedir**”⁴⁶³ hadisi zikredilebilir.

Bu şahidler sebebiyle hadisimiz, “**hasen li-gayrihi**” derecesindedir.

⁴⁵⁶ Ebû Dâvûd, **Sünen**, VII, 456; İbn Mâce, **Sünen**, IV, 632; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 457.

⁴⁵⁷ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Daifu İbni Mâce**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1997, s. 298; Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Daifu't-Terğîb ve't-Terhîb**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 2000, II, 141, hadis no: 1482.

⁴⁵⁸ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 171, hadis no: 7260.

⁴⁵⁹ Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, **Mevâridü'z-Zam'ân ilâ Zevâid İbn Hibbân**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Daru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, Dimeşk, 1996, VI, 352.

⁴⁶⁰ İbn Şâhîn, **et-Terğîb**, s. 94,

⁴⁶¹ el-Lâlekâî, **Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa**, s. 983.

⁴⁶² Ebû Dâvûd, **Sünen**, V, 127, Canâiz 73, hadis no: 3221.

⁴⁶³ Ebû Dâvûd, **Sünen**, VII, 456, Edeb 128, hadis no: 5143.

f. Hadis Metnindeki Farklılıkları

Hadisi şerifte yer alan “Benî Selime (kabilesinden) bir adam geldi” yerine “Benî Sâide (kabilesinden) bir adam geldi” ifadesine yer verilmiştir.⁴⁶⁴ Her iki kabile de Ensâr’a aittir. (Belki de bu durumdan dolayı) bir rivayette –kabile ismi zikredilmeksizin- “Ensâr’dan bir adam geldi” ifadesine rastlarken,⁴⁶⁵ diğer bir rivayette ise soruyu soran kişinin meclis dışından gelerek değil, orada bulunanlardan “bir adam dedi” olarak belirtilmiştir.⁴⁶⁶

Hadisimizin bazı tariklerinde “Anne babam öldükten sonra onlara yapabileceğim herhangi bir iyilik var mı?” diye soran kişiye, Hz. Peygamber cevap olarak “Dört şey vardır” diyerek rakam vermiştir.⁴⁶⁷ Bazı tariklerde ise Hz. Peygamber rakam vermeden öldükten sonra anne ve babamıza karşı üzerimizdeki sorumlulukları sıralamıştır.⁴⁶⁸

İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Edeb*'inde Hz. Peygamber, soran kişiye “Dört şey vardır” buyurduktan sonra sırasıyla; Ana-babaya dua etmek, istiğfar etmek, vasiyetlerini yerine getirmek ve ancak onlar vasıtasıyla ulaşılan akrabaya sıla yapmak şeklinde rivayet etmiştir.⁴⁶⁹ Ancak diğer hadis kaynaklarında olan “Onların dostlarına ikram etmek” maddesi yer almamaktadır. Bu maddeyi eklediğimizde ise dört rakamı, beşe çıkmaktadır. Bu durumda “onlara dua etmek” ve “onlara istiğfar etmek” maddelerini birleştirirsek (ki, iki madde de de dua yer almaktadır) bu tenakuzu ortadan kaldırmış oluruz.

Ebû Dâvûd, “Onların dostlarına ikram etmek” maddesini son madde de rivayet ederken, diğer kaynaklar ise son sırada “Ancak onlar vasıtasıyla ulaşılan akrabaya sıla yapmak” maddesini rivayet etmişlerdir.

Hadisimizdeki soru soran kişiye Hz. Peygamber'in cevap vermesiyle diyalogun bitmediği ve “bunlar ne kadar çok ve ne güzel şeyler” diyerek hayretini

⁴⁶⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Cenâiz 99, hadis no: 6893.

⁴⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 263, hadis no: 592; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 199, hadis no: 7514; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 457, hadis no: 16059.

⁴⁶⁶ Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 27, hadis no: 35.

⁴⁶⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 263; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Cenâiz 99, hadis no: 6893; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 457, hadis no: 16059; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 27, hadis no: 35; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Edeb*, I, 190, hadis no: 132.

⁴⁶⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 128, hadis no: 5142; İbn Mâce, *Sünen*, IV, 632, Edeb 2, hadis no: 3664;

⁴⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Edeb*, I, 190, hadis no: 132.

ve memnuniyetini izhar ettiğini farklı varyantlarda bulmaktayız. Hz. Peygamber'in o adamın memnuniyetine karşılık olarak **“Bu (saydığım) şeyleri yap. (Bu şekilde) anne ve babana sıla-i rahim yapmış olursun,”** buyurduğu da rivayetlerde yer almaktadır.⁴⁷⁰

f. Değerlendirme

Rivayetine yer vermiş olduğumuz hadisimiz, anne ve babanın öneminin ve onlara karşı sorumluluklarımızın çok büyük olduğunu bir kez daha hatırlatmış olmaktadır. Cennete ulaşmamızdaki en önemli durağımız olan dünya'ya gelmemize vesile olan anne ve babalarımız, bizim için çok büyük sıkıntılara katlanmaktadırlar. Bu sıkıntının ise, daha anne karnındayken başladığını Kur'an beyan etmektedir.⁴⁷¹

İnsanın vefa duygusunun en üst seviyeye ulaşması, -belki de Rabbimize karşı vefalı olmayı becerebilmenin talimini yaptırmak için- hemen yanı başındaki anne ve babasına iyilikte bulunması ve teşekkür etmesi emredilmiştir.⁴⁷² Hadisimiz anne ve babaya iyilik ve teşekkürün, onlar yok olup gittikten sonra da devam ettiğini ve sorumluluklarımızın bitmediğini göstermektedir. Ayrıca onlar hayattayken, onlara sıla-i rahim yapmak bize nasıl *sevap* kazandırıyor, öldükleri vakit de bizi sevaptan mahrum bırakmayıp ecir kazandırmaya devam ediyorlar.

Dolayısıyla anne ve babamızın, bizlere yapmış oldukları hayır dualar, bizlere aktarmış oldukları tecrübeler, (onlara yapılan sıla-i rahim ile) bize sevap kazandırmaları ve bize karşı çok merhametli olmaları bizim için daima rahmet vesilesi olmuştur.

Soruyu soran sahâbî, muhtemelen ebeveyni hayattayken onlara karşı görevini yapmış olacak ki, ölümlerinden sonrada yapılacak başka bir hizmet bulunup bulunmadığını sorup öğrenmek istiyor. Efendimiz (s.a.v) ise -Kur'an'da öğretildiği gibi-⁴⁷³ onlara hayır dua etmesini, hayatlarında yapmaya fırsat bulamadıkları -dine ters düşmeyen- görevleri ve arzularını yerine getirmesini,

⁴⁷⁰ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Cenâiz 99, hadis no: 6893; İbn Hibbân, **Sahîh**, II, 162, el-Birr ve'l-İhsân 4, hadis no: 418.

⁴⁷¹ Lokman, 31/14.

⁴⁷² Ahkaf, 46/15; Lokman, 31/14.

⁴⁷³ İsrâ, 17/24; İbrahim, 14/41.

akrabaları ile ilgilenmeyi ve onların dostlarına iyilik ve ikramda bulunmayı nasihat etmiştir.⁴⁷⁴ Hadisimiz aynı zamanda ölenlerin arkasından, onlar adına hayır dua etmenin, iyilik ve ikramlarda bulunmanın onlara fayda sağlayacağına delil teşkil etmektedir.

Ayrıca âlimlerimiz, bu ve benzeri rivayetlerden baba dostlarına ikramda bulunmanın, onların hal ve hatırlarını sormanın müstehab olduğuna delil çıkarmışlardır.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Kandemir vd, **Riyâzü's-Sâlihîn terc.**, II, 502-503.

⁴⁷⁵ İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1984, II, 490.

3.3.2 ALTINCI HADİS

Ashâbın Küçüğü ve Çok Hadis Dinleyen

a. Metni

حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ أَبِي شَمْلَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أُسَيْدِ السَّاعِدِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَصْغَرَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَكْثَرَهُمْ مِنْهُ سَمَاعًا. (رواه البخاري في التاريخ الصغير بهذا السند والمثنى)

b. Tercümesi

Ali b. Ubeyd, Ebû Üseyd'in şöyle dediğini aktarır: “Ben Nebî (s.a.v)’in ashâbının en küçüğü ve O’ndan en çok hadis dinleyen kişiydim.”

c. Tahrici

Buhârî *et-Târihu’s-Sağîr*’inde İbrâhîm b. Münzir- Abbâs b. Ebî Şemle- Mûsâ b. Ya’kûb- Esîd b. Ali- Ali b. Ubeyd o da Ebû Üseyd’den hadisi rivayet etmiştir.⁴⁷⁶

d. Ricali

İbn Hibbân’ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrettiği⁴⁷⁷ **Mûsâ b. Ya’kûb** hakkında; İbn Maîn “*sika*”, Ebû Dâvûd “*sâlih*”, İbn Adiy “*lâ be’sê bih*”, İbn Kattân “*sika*” şeklinde olumlu yönde kanaat belirtirlerken, Ali el-Medenî “*zayîfü’l-hadîs, münkerü’l-hadîs*” ve Nesâî “*leyse bi’l-kaviyy*” diyerek olumsuz olarak düşüncelerini paylaşmışlardır.⁴⁷⁸ Zehebî onun hakkında “*leyyin*”⁴⁷⁹ terimini kullanırken, İbn Hacer ise onun hakkında “*sadûk, seyî’u’l-hıfz/doğru sözlü ama hafızası zayıf*” ifadesini kullanmaktadır.⁴⁸⁰

İbn Hibbân, **İbrâhîm b. Münzir**’i *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikreder.⁴⁸¹ Zehebî, *sadûk*⁴⁸² ve *hafız*’dır derken,⁴⁸³ ayrıca Ebû Hâtim’in *sadûk*,⁴⁸⁴

⁴⁷⁶ Buhârî, *et-Târihu’s-Sağîr*, s. 107.

⁴⁷⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 458.

⁴⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 192; Mizî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIX, 172; Zehebî, *Mizân*, IV, 227.

⁴⁷⁹ Zehebî, *Kâşif*, II, 309.

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 987.

⁴⁸¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 73.

İbn Maîn'in ise *sika* dediğini nakleder.⁴⁸⁵ Mizzî ise Nesâî'nin (hadisleri yazılır ve gözden geçirilir anlamında) “*lâ be'se bih*” dediği bilgisini verir.⁴⁸⁶ Ancak kaynaklar İbrâhîm b. Münzir'in, (Halku'l-Kur'an tartışmalarına katıldığı için Ahmed b. Hanbel'in onu zemmettiği ve “tekelleme fih” (hadislerinin yazılmasına engel olmayacak derecede hakkında konuştuğu)⁴⁸⁷ bilgisini vermektedir.⁴⁸⁸ İbn Hacer'de *sadûk* olarak kabul edenlerdendir.⁴⁸⁹

Ali b. Ubeyd hakkında ise 5. hadisin “Ricali” bölümünde zayıf olduğuna dair bilgi verilmişti.⁴⁹⁰

e. Derecesi

Hadisimiz, isnaddaki ravilerden **Ali b. Ubeyd**'in zayıflığı ve **Mûsâ b. Ya'kûb**'un zabtnın zayıflığı sebebiyle **zayıftır**.

Ancak Buhârî'nin *et-Târihu's-Sagîr*'de⁴⁹¹ Münzir b. Ebî Üseyd'in (babası) Ebû Üseyd'den; **O (Ebû Üseyd), Bedir'e katılanların en küçüğü ve kavmin hizmet edeni idi**, şeklinde naklettiği senedi zayıf hadis sebebiyle hadisimiz, **hasen li-gayrihî** derecesindedir.

f. Değerlendirme

Hz. Peygamber, risaletin başlangıcından itibaren, gençlerle çok iyi iletişime geçmiş ve onları etrafında toplamayı başarmıştı. Mekke döneminde Mus'ab, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Hz. Ali gibi kişiler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Efendimiz (s.a.v), onları İslâm dairesi etrafında toplamamın yanı sıra onlara güvenmiş ve onlara ciddi sorumluluklar, vazifeler vermiştir. Bununla ilgili

⁴⁸² Zehebî, **Kâşif**, I, 225.

⁴⁸³ Zehebî, **Mizân**, I, 67.

⁴⁸⁴ Zehebî, **a.g.e.** I, 67; Zehebî, **Siyer**, X, 689.

⁴⁸⁵ Zehebî, **a.g.e.** I, 67

⁴⁸⁶ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, II, 209.

⁴⁸⁷ Mücteba Uğur, **Hadis Terimleri Sözlüğü**, TDV Yayınları/76, Ankara, 1992, s. 399.

⁴⁸⁸ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, II, 210; Zehebî, **Mizân**, I, 67; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 87 İbn Hacer, **Takrîb**, s. 116;

⁴⁸⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 116; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 87.

⁴⁹⁰ Ali b. Ubeyd hakkında bkz. s. 85.

⁴⁹¹ Buhârî, **et-Târihu's-Sagîr**, s. 108

olarakta Mus'ab'ı Medine'ye gönderip İslâm devleti kurulmasının alt zeminini oluşturması, Üsâme'yi ordu komutanı yapması örnek olarak ifade edilebilir.

Tezimizin konusu olan Ebû Üseyd ise, Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde -muhtemelen- on dört yaşındaydı. Dolayısıyla özellikle sahâbenin önde gelenlerinin yanında yaş itibari ile küçüktü. Tabiki bu ondan daha küçüğü yok anlamına gelmemelidir. Zira on yaşında Enes b. Mâlik'in olduğunu da bilmekteyiz.⁴⁹²

Ebû Üseyd'in "Ben sahâbenin en küçüğü idim" ifadesi kanaatimizce, Hz. Peygamber, savaş olsun, (hasta veya misafirlik şeklinde) ziyaret olsun her nereye gitmişse Ebû Üseyd de orada O'nun yanında oluyordu. Dolayısıyla bu yönüyle Hz. Peygamber'in her daim yanında olanların en küçüğü olabilir. Tabi ki bunun neticesinde dikkatle ve titizlikle onu dinleyen en küçük kişi de o olacaktır.

Ebû Üseyd'in "doğumu" bölümünde Bedir'e katıldığı zaman -büyük bir ihtimalle- on beş yaşında olduğunu ve savaşa katılan en küçük kişi olduğunu bazı verilerle ispat etmeye çalışmıştık. Bu delillerle yola çıktığımızda ise Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Ebû Üseyd'in yaşının ondört olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Bedir savaşı hicrî 2. Yılda yapılmıştır.

Bedir savaşında yer alan 319⁴⁹³ kişinin içerisinde ve hatta onların en küçüğü olduğunu gerek kendisinin aktardığı, gerekse de oğlu Münzir'in rivayetinden dolayı bilmekteyiz. Ayrıca Buhârî⁴⁹⁴ ve diğer kaynaklar da onun Bedir savaşına katıldığını belirtmektedirler.⁴⁹⁵

Aslında Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa'nın adını (birçok hususun yanında) ön plana çıkartan en önemli özelliği Bedir'e katılanların en küçüğü ve Bedir ehlinin en son vefat eden kimse olmasıdır. Hangi toplum veya hangi kültür olursa olsun genelde büyükler değil, küçükler getir götür vs. hizmetleri yaparlar. İşte bu sebepten dolayı Ebû Üseyd, "ben kavmin hizmet edeniydim" demiştir. Aynı ifadeyi -küçük olması sebebiyle- Hz. Enes b. Mâlik içinde görüyoruz. "O (Enes)

⁴⁹² İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", **DİA**, XI, 234.

⁴⁹³ Müslim, **Sahih**, Cihâd 18, hadis no: 1763.

⁴⁹⁴ Buhârî, **Sahih**, Megâzî 13, Bab başlığı.

⁴⁹⁵ Zehebî, **Siyer**, II, 537; İbn Abdilber, **İstif'âb**, s. 1351.

savaşta Efendimiz (s.a.v)'in ashâbına hizmet ederdi.”⁴⁹⁶ Ancak Hz. Enes ile Ebû Üseyd'in arasındaki fark şu şekilde ortaya çıkmaktadır; Enes (r.a), Bedir'e savaşçı olarak değil, hizmetkâr olarak katılmış,⁴⁹⁷ Ebû Üseyd (r.a) ise Bedir'e hem hizmetkâr hem de savaşçı olarak katılmıştır. Enes (r.a)'ın savaşçı anlamında ilk katıldığı sefer Hudeybiye Antlaşması'dır.⁴⁹⁸

Hz. Peygamber, Mekke'de gençlere ilgi gösterdiği gibi Ebû Üseyd'e de yakın ilgi göstermiş ve onun kalbini kazanmış olacak ki, Ebû Üseyd –savaşlar dâhil- on yıllık Medine döneminde hep Hz. Peygamber'in yanında olmuş ve O'na daima hizmet etmiştir.

⁴⁹⁶ İbn Kuteybe Abdullah b. Müslim, **Ğarîbü'l-Hadîs**, thk. Abdullah el-Cebûrî, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat, 1977, II, 398.

⁴⁹⁷ Canan, “Enes b. Mâlik”, **DİA**, XI, 234.

⁴⁹⁸ Canan, a.g.e.

3.3.3 YEDİNCİ HADİS

Yolda Kadınlarla Birlikte Yürümek

a. Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ - يَعْنِي ابْنَ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي الْيَمَانِ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَبِي عَمْرٍو بْنِ حِمَّاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ، وَهُوَ خَارِجٌ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاخْتَلَطَ الرَّجَالُ مَعَ النِّسَاءِ فِي الطَّرِيقِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلنِّسَاءِ: «اسْتَأْخِرْنَ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكُنَّ أَنْ تَحْتَقِنَ الطَّرِيقَ، عَلَيَكُنَّ بِخَافَاتِ الطَّرِيقِ»، فَكَانَتِ الْمَرْأَةُ تَلْتَصِقُ بِالْجِدَارِ، حَتَّى إِنَّ ثَوْبَهَا لَيَتَعَلَّقُ بِالْجِدَارِ مِنْ لُصُوقِهَا بِهِ. (رواه أبو داود في سننه بهذا الإسناد والمتن)

b. Tercümesi

Hamza b. Ebî Üseyd babası Ebû Üseyd'den rivayet ediyor: Ebû Üseyd (bir gün) Rasûlullâh (s.a.v)'i mescidin dışında konuşurken işitmiş (ve orada Hz. Peygamberin konuşmakta olduğunu gören) erkekler (Hz. Peygamberi daha yakından dinleyebilmek için) yolda bulunan kadınlarla karışmışlar. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v) kadınlara (hitaben):

-“Sizler geri çekilin, sizin yolun ortasından gitmeniz (doğru) olmaz. Size gereken yolun kenarı (ndan yürümeniz)dir” buyurdu. Bunun üzerine kadınlar duvara sürtünerek yürüyorlardı. Hatta duvar(lar)a sürtünürcesine yürümelerinden dolayı elbiseleri duvar(lar)a takılıyordu.

c. Tahrici

Ebû Dâvûd *Sünen*'inde,⁴⁹⁹ İbn Kâni' *Mu'cemü's-Sahâbe*'de,⁵⁰⁰ Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde,⁵⁰¹ Beyhakî *Şuabü'l-İmân*'ında⁵⁰² ve Şâşî *Müsned*'inde⁵⁰³

⁴⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Sünen*, VII, 543, Edeb 180, hadis no: 5272.

⁵⁰⁰ İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahabe*, XIII, 4650 hadis no: 1757.

⁵⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 261, hadis no: 580.

⁵⁰² Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VI, 173, hadis no: 7437.

⁵⁰³ Şâşî, *Müsned*, III, 393, hadis no: 1515.

Abdülazîz b. Muhammed- Ebü'l-Yemân- Şeddâd- (o da babası) Ebû Amr b. Himâs'tan- Hamza b. Ebî Üseyd- o da babası Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa kanalıyla rivayet etmişlerdir.

Senedimizde yer alan **Ebû Amr b. Himâs**, Taberânî tarafından zikredilmeyip seneddeki **Şeddâd**'dan sonra doğrudan Hamza b. Ebî Üseyd'e geçmektedir. eş-Şâşi ise senedde **Şeddâd**'a yer vermemektedir.

d. Ricali

İbn Hibbân, **Ebü'l-Yemân**⁵⁰⁴ ve **Şeddâd b. Ebî Amr**'⁵⁰⁵ *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmektedir. Zehebî ise *Mizan*'da **Şeddâd b. Ebî Amr**'ın "*lâ yu'raf/meçhul*" olduğunu söylerken⁵⁰⁶ **Ebü'l-Yemân**'ı zikretmemiştir.

İbn Hacer ise *Takrib*'de her iki ravi hakkında bilgi aktararak **Şeddâd b. Ebî Amr** için "*meçhul*" derken,⁵⁰⁷ **Ebü'l-Yemân**'ı (hadis rivayetiyle fazla meşgul olmadığı için muhaddislerce tanınmayan veya cerh-ta'dîl yönünden hakkında bir hüküm bulunmayan ya da hakkında ne hüküm verileceği bilinmeyen ravi anlamında)⁵⁰⁸ "*mestur*" olarak kabul eder.⁵⁰⁹

e. Derecesi

Hadisimiz, senedindeki **Ebü'l-Yemân** ve **Şeddâd b. Ebî Amr** isimli "*meçhul*" raviler sebebiyle "**zayıf**"tır. Ancak Abdullah b. Ömer (r.a) kanalıyla gelen; "Hz. Peygamber bir erkeğin iki –yabancı- kadın arasında yürümesini nehyetti"⁵¹⁰ rivayeti ve Elbânî'nin isnadı hasen dediği⁵¹¹ Ebû Hureyre (r.a) aracılığı ile Hz. Peygamber'den rivayet edilen; "**Yolun ortası kadınların hakkı**

⁵⁰⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 351.

⁵⁰⁵ İbn Hibbân, *a.g.e.*, VI, 441.

⁵⁰⁶ Zehebî, *Mizân*, II, 265.

⁵⁰⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 264.

⁵⁰⁸ Emin Aşıkutlu, "Mestûr", *DİA*, XXIX, 337.

⁵⁰⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 685.

⁵¹⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen*, VII, 544, Edeb 180, hadis no: 5273.

⁵¹¹ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisü's-Sahîha*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1995, II, 511, hadis no: 856.

değildir”,⁵¹² şeklindeki hadis sebebiyle hadisimiz “**hasen li-gayrihî**” derecesine yükselmektedir.

Şuayb el-Arnâvût, hadisimizin isnadının **Ebü'l-Yemân** ve **Şeddâd b. Ebî Amr**'ın “meçhul” kişiler olmasından dolayı “zayıf” olduğunu söylerken;⁵¹³ Abdülkâdir el-Arnâvût “isnadı zayıf” diyerek aynı görüşte olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁴

Elbânî⁵¹⁵ ve Beyhakî'nin *Şuabü'l-Îman*'ını tahkik eden Muhtâr Ahmed en-Nedvî⁵¹⁶ ise hadisimizi (muhtemelen şevâhidleri sebebiyle) **hasen** olarak kabul etmişlerdir.

f. Değerlendirme

İnsan'ın var ediliş süresine baktığımız zaman ilk önce Hz. Adem yaratılmış, bir müddet sonra da ondan bütün insanlığın annesi olacak Hz. Havva yaratılmıştır.⁵¹⁷ Dinimiz İslam, kadını “Anne” yani insanlığı sırtlayan, taşıyan, yetiştiren ve ilk eğitim veren bir varlık olarak görür. Böylece kadın, cahiliyye de ve batı medeniyetinde görmediği bir değere sahip olmuştur.

Biri olmadan diğeri bir hiç olduğu erkek ve kadın, Allah'ın rızasını kazanmada birbirlerine yardımcı olmalıdırlar. Erkek ve kadın yaratılış ve bir imtihan gerekçesi olarak birbirlerinin dikkatini çekme özelliği ile yaratılmışlardır. Ancak bu durum kadında daha da ön plana çıkmaktadır.

Dolayısıyla İslâm, erkek ve kadının bu imtihanı kazanıp fitnedden emin olmaları için bazı ipuçları göstermiştir. Kadının konuşurken sesini eğip bükmemesi, yüzü hariç bütün vücudunu belli etmeyecek şekilde örtmesi, kadın erkeğe, erkek kadına karşı gözlerini yumması⁵¹⁸ ve hadisimizde de işaret edildiği

⁵¹² İbn Hibbân, **Sahîh**, XII, 416, el-Hazru ve'l-İbâha 40, hadis no: 5601.

⁵¹³ Ebû Dâvûd, **Sünen**, VII, 543.

⁵¹⁴ İbnü'l-Esîr, **el-Câmi'u'l-Usûl**, VI, 664.

⁵¹⁵ Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1998, III, 295, hadis no: 5272.

⁵¹⁶ bkz. Beyhakî, **Şuabü'l-Îman**, **thk.** Muhtâr Ahmed en-Nedvî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003, X, 240.

⁵¹⁷ Nisa, 4/1.

⁵¹⁸ Nur, 24/30-31.

üzere sokakta bile erkeklerin arasına karışmadan yürüme bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Hız. Peygamber, her zaman ve mekânı İslâmı anlatmak için fırsat bilip tebliğ etmeye çalışmıştır. O'nu adım adım izleyenlerden biride Ebû Üseyd olduğunu ilgili hadisimizde görmekteyiz. Ancak sahâbe, her ne kadar İslâm'ı dinleme ve uygulamada çok istekli de olsa bu, İslâm'ın oturtmak istediği çerçevede olması gerekir. Bu sebeple Hız. Peygamber, kadınlara “**Geri çekilin**” uyarısını yapmıştır. Tabi burada kadınların söylenen emre nasıl itaat ettikleri de calib-i dikkattir.

Hadisimiz kadınların sokaklarda, caddelerde, alışveriş merkezlerinde, toplu taşıma araçlarında ve daha burada sayamayacağımız çeşitli sosyal alanlarda nasıl bir tavır takınması gerektiğini göstermektedir. Sahâbe kadınlarının bu emri nasıl uyguladığını yansıtan hadisimiz ise, İslâm kadınlarına elbette bir örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla bir erkeğin kendisine nikâh düşen yabancı kadınlarla birlikte yollarda gezip dolaşmaları, elele tutuşmaları asla caiz olmaz.⁵¹⁹ Hatta Hız. Ali (r.a), sokakta erkeklerle kadınların birbirine karışarak yürümesini, ateşle odunun birbiriyle karışmasına benzetmektedir.⁵²⁰

Kendisine nikâh düşen bir kadını gezip dolaşan bir erkeğin o kadına bakıp, onunla konuşup hatta gülüşmesi ise kaçınılmaz bir olaydır. Çünkü göz herşeyi kalbe ulaştıran en büyük kapıdır. Dolayısıyla bakış tebessüme, tebessüm selama, selam konuşmaya, konuşma anlaşmaya, anlaşma da -Allah korusun- gayri meşru bir şekilde bir araya gelmeye vesile olabilir.⁵²¹

⁵¹⁹ Yeniél, Kayapınar, **Ebû Dâvûd Terc.**, XVII, 536.

⁵²⁰ Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Temiyye el-Harrânî, **İstikâme**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Dar Hicr, Kahire, 1991, s. 361.

⁵²¹ Yeniél, Kayapınar, **a.g.e.**, XVII, 536.

3.3.4 SEKİZİNCİ HADİS

Hz. Peygamber'in Ehli Beyte Özel Duası

a. Metni

حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ الْهَرَوِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ إِسْحَقَ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، حَدَّثَنِي جَدِّي أَبُو أُمِّي مَالِكُ بْنُ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدِ السَّاعِدِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُسَيْدِ السَّاعِدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَدَخَلَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ.» «قَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، قَالَ: «كَيْفَ أَصَبَحْتُمْ؟» قَالُوا: بِخَيْرٍ نَحْمَدُ اللَّهَ، فَكَيْفَ أَصَبَحْتَ بَابِينَا وَأَمْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَصَبَحْتُ بِخَيْرٍ أَحْمَدُ اللَّهَ.» «(رواه ابن ماجه في سننه بهذا السند والمثنى)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd es-Sâidî (r.a)'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) (bir gün amcası) Abbâs b. Abdulmuttalib'in evine girerken Abbâs (r.a)'a (ve ailesine)

-“Esselâmü aleyküm” (Selam sizin üzerinize olsun) buyurmuş. Onlar da:

-“Ve aleyke's-Selâmü ve rahmetüllâhi ve berakâtühü (Selam, Allah'ın rahmeti ve bereketleri seninde üzerine olsun) diyerek selamını almışlar. (Sonra) Hz. Peygamber (s.a.v):

-“Nasıl sabahladınız?” (yani nasılsınız diyerek onların halini sormuş)

Onlar:

-“Hayırla sabahladık. Allah'a hamd ederiz. Babamız ve anamız sana feda olsun, sen nasıl sabahladın Ya Rasûlallah!” diye karşılık vermişler. Hz. Peygamber (s.a.v) de:

-“Hayırla sabahladım. Allah'a hamd ederim” buyurmuştur.

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Mâce *Sünen*'inde,⁵²² Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde,⁵²³ Beyhakî *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde,⁵²⁴ Ebû Nuaym *Fezâil*'inde,⁵²⁵ Ebû Bekir eş-Şâfiî *Kitâbü'l-Fevâid*'inde,⁵²⁶ İbn Şâhîn *Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne*'de⁵²⁷ ve İbnü's-Sünnî *Amelü'l-Yevmi ve'l-Leyle*'de⁵²⁸ Abdullah b. Osmân- o dedesi İshâk'tan- o Mâlik b. Hamza'dan- o babası Hamza'dan- o da babası Ebû Üseyd kanalıyla rivayet etmişlerdir.

d. Ricali

İbn Hibbân, **Mâlik b. Hamza**'yı *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmiş,⁵²⁹ **Abdullah b. Osmân**'a ise kitabında yer vermemiştir. Zehebî⁵³⁰ ve İbn Hacer,⁵³¹ Abdullah b. Osmân hakkında Yahyâ b. Maîn'in "*Lâ A'rifuhû/Onu tanımtıyorum*" dediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim ise Abdullah b. Osmân'ı karışık-şüphe götüren bir takım hadisler rivayet eden bir ravi olarak tanıtmaktadır.⁵³² İbn Hacer, kendisi bi zatihî bu ravileri değerlendirirken Abdullah b. Osmân'ın *mestur*,⁵³³ Mâlik b. Hamza'nın ise *makbul* ravi olduğunu belirtmektedir.⁵³⁴

⁵²² İbn Mâce, **Sünen**, IV, 659, Edeb 18, hadis no: 3711.

⁵²³ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 263, hadis no: 584.

⁵²⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, thk. Abdülmü'tî Kalacî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II, 433.

⁵²⁵ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Fezâilü'l-Hulefâi'l-Erbaa ve Çayrihim**, thk. Sâlih b. Muhammed el-Ukayl, Daru'l-Buhârî, el-Medînetü'l-Münevvere, 1997, s. 128, hadis no: 145.

⁵²⁶ Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah b. İbrâhîm eş-Şâfiî, **Kitabü'l-Fevâidi's-Şehîr bi'l-Ğiyâlâniyyât**, thk. Hilmî Kâmil Es'ad Abdülhâdî, Daru İbni'l-Cevziyye, Riyad, 1997, s. 308, hadis no: 313.

⁵²⁷ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed. Osmân b. Şâhîn, **Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne ve Ma'rifeti Şerâi'i'd-Dîn ve't-Temessük bi's-Sünen**, thk. Âdil b. Muhammed, Müessesetü Kurtubâ, 1995, s. 297, hadis no: 186.

⁵²⁸ Ebû Bekr İbnü's-Sünnî, Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, thk. Abdurrahmân Kevser el-Bernî, Daru'l-Erkam, Beyrut, 1998, s. 123, hadis no: 185.

⁵²⁹ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 461.

⁵³⁰ Zehebî, **Mizân**, II, 460.

⁵³¹ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Lisânü'l-Mizân**, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Nşr. Mektebü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002, IV, 523.

⁵³² İbn Hacer, **a.g.e.**, IV, 523; Haydar Hatipoğlu, **Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi**, Kahraman Neşriyat, İstanbul, IX, 503.

⁵³³ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 525.

⁵³⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 914; Ayrıca bkz. Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 263.

Şuayb el-Arnâvût, Abdullah b. Osmân'ın zayıf ravi olduğunu söyler. Devamında ise -Zehebî'nin de aktardığı gibi;⁵³⁵ Mâlik b. Hamza için ise Buhârî'nin *ed-Duafâ* isimli eserinde lâ yütâbau aleyh (rivayet ettiği herhangi bir hadis, başka raviler tarafından desteklenmemektedir)⁵³⁶ ifadesine yer verdiğini söylemektedir.⁵³⁷

e. Derecesi

Hadisimiz **Abdullah b. Osman**'ın *meçhul* olması sebebiyle **zayıf** hadistir. Ancak Sa'd b. İyâs el-Ensârî'nin hadisinin⁵³⁸ şهادetiyle hadisimiz **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

Elbânî hadisimizi zayıf kabul etmiştir.⁵³⁹ Şuayb el-Arnâvût'ta, bahse konu olan hadisimizin, -Bûsîrî'nin söylediği gibi⁵⁴⁰ isnadının **zayıf** olduğunu belirttikten sonra, Abdullah b. Osmân'ın zayıf ravi olduğunu söyler. Devamında ise -Zehebî'nin de aktardığı gibi-⁵⁴¹ Mâlik b. Hamza için ise Buhârî'nin *ed-Duafâ* isimli eserinde (bir ravinin rivayet ettiği herhangi bir hadisin başka raviler tarafından rivayet edilmemiş olması anlamında)⁵⁴² “*lâ yütâbau aleyh*” ifadesine yer verdiğini söyler.⁵⁴³ Muhakkik Hilmî Kâmil ise hadisimizin isnadının zayıf ve ravi Abdulah b. Osmân'ın, *meçhûlü*'l-hâl durumunda olduğunu belirtir.⁵⁴⁴

Muhakkik Âdil b. Muhammed, *Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne*'de biraz farklı lafızlarla yeralan hadisimiz için “bu lafzı ile sahih olmadığını” söylemektedir.⁵⁴⁵ Heysemî ise “Taberânî hasen isnadla hadisi rivayet etmiştir,” demiştir.⁵⁴⁶

⁵³⁵ Zehebî, *Mizân*, III, 425.

⁵³⁶ Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 197.

⁵³⁷ İbn Mâce, *Sünen*, IV, 659.

⁵³⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, s. 459.

⁵³⁹ Elbânî, *Daifu İbni Mâce*, s. 302.

⁵⁴⁰ Şihâbüddîn Ahmed b. Abdullah el-Bûsîrî, *Misbâhü'z-Zücâce fi Zevâid İbni Mâce*, thk. Alî b. Hasan b. Ali b. Abdülhamîd, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1998, III, 556, Edeb 18, hadis no: 3778.

⁵⁴¹ Zehebî, *Mizân*, III, 425.

⁵⁴² Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 197.

⁵⁴³ İbn Mâce, *Sünen*, IV, 659

⁵⁴⁴ Ebû Bekir eş-Şaffî, *Kitabü'l-Fevâid*, s. 308.

⁵⁴⁵ İbn Şâhîn, *Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne*, s. 297.

⁵⁴⁶ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 438.

f. Değerlendirme

Taberânî ve Beyhakî'nin rivayetleriyle hadisimizdeki olayın öncesini ve sonrasını görme imkânımız daha kolay olacaktır. Dolayısıyla değerlendirmeye geçmeden önce o rivayete yer vermemiz daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

Ebû Üseyd es-Sâidî (r.a)'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v) Abbâs b. Abdulmuttalib'e buyurdu ki:

-“Yâ Ebe'l-Fadl!. Ben yarın size gelinceye kadar sen ve çocukların evden ayrılmayın.” (Kendilerine söylenildiği gibi) Hz. Peygamberi beklediler. Tâ ki Hz. Peygamber kuşluk vaktinden sonra geldi, onların yanına girdi ve

-“es-Selâmü aleyküm” diyerek selam verdi. Hz. Abbas;

-“Ve aleyke's-Selâm ve rahmetullâhi ve berakâtühû” diyerek selamını aldı. Hz. Peygamber (s.a.v);

-“Nasıl sabahladınız?” diye sordu. Hz. Abbas;

-“Hayır ile sabahladık. Allah'a hamd ederim” diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.v);

-“(Bana) Yaklaşın! Yaklaşın! Yaklaşın!” buyurdu. Birbirlerine (iyice) yaklaştılar. Nihayet Hz. Peygambere (örtü örtmek için) imkan tanıdılar. (O'da) onların üzerine örtüsünü örttü ve sonra şöyle buyurdu:

-“Ya Rabbi! bu amcamdır. Baba yarısıdır. Bunlarda ehli beytimdir. Onları şu örtümlle örttüğüm gibi sende ateşe karşı ört.” Ebu Üseyd (r.a) diyor ki;

-“Kapının eşiği ve evin duvarları “amin” dedi. Onlarda (üç kere) “amin amin amin” dediler.”⁵⁴⁷

Hz. Peygamber, İslâm'ın, dinî, iktisadî, sosyal vb. boyutlarını hem sözlü hem de uygulamalı bir şekilde anlatarak ve öğreterek “Allah'ın elçisi” olma görevini tamamlamıştır. Hadisimizde iki müslüman karşılaştığında konuşmaya başlama adabının nasıl olduğunu öğreniyoruz. İlk önce selam ile iki taraf birbirlerine dua ediyorlar. İkinci olarak hal ve hatır soruluyor. Daha sonra ise asıl

⁵⁴⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 263, hadis no: 584; Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüve**, II, 433.

mevzuya geçiliyor. Hz. Peygamber'le Abbâs (r.a) arasındaki bu diyalog, konuşmaya girişin bir örneğini bize sunmaktadır.

Haydar Hatipoğlu, İbn Hacer'in şu yorumuna yer verir: İslâm dini, karşılaşan iki müslümanın selamlaşmasını meşru kıldı. Sonra hal hatır sorma usûlü ihdas edildi.⁵⁴⁸ Ayrıca hadisimiz bizim halimizi, hatırımızı, durumumuzu soran kişiye Allah'a hamd ederek karşılık vermek müstehab olduğunu gösterir. Ancak hadis zayıf olduğu için sabitliği bilinmemektedir. Eğer hadis sabitse müstehab hükmü verilir.⁵⁴⁹

Hadisimizde yeralan "babam anam sana feda olsun" kalıbındaki cümle, başta Efendimiz (s.a.v)'in amcası Abbas (r.a) olmak üzere, sahâbenin Hz. Peygamber'e karşı saygısının ve sevgisinin ne denli büyük olduğunu göstermektedir.

Hadisimizde Hz. Peygamber, amcası ve ailesine özel bir muamelede bulunup, onlara özel dua etmektedir. Akabinde ise başta hadisimizin ravisi Ebû Üseyd (r.a) olmak üzere orada bulunanlar, duvardan yankı olarak değil, mucizevî olarak amin seslerinin duyulduğuna şahit olmuşlardır. Böylece Hz. Peygamber'in mucizelerinden bir mucizesini de bu hadisle görmüş olmaktadır.

Ebû Üseyd'in, hadisi naklettiği ifadelerden bi zatihi kendisinin de orada olduğunu ve o tabloda yer aldığını anlıyoruz. Bu durum tezimizin konusu olan Ebû Üseyd'in, Hz. Peygamber'in yanındaki konumunu da ortaya koymaktadır. Şöyle ki; Hz. Peygamber onu genel olan yerlerde yanında bulundurduğu gibi, özel yerlerde de yanında bulundurmıştır.

⁵⁴⁸ Hatipoğlu, **İbn Mâce Terc.** IX, 504.

⁵⁴⁹ Hatipoğlu, **a.g.e.**, IX, 504.

3.3.5 DOKUZUNCU HADİS

Ekonomide İlk Adım

a. Metni

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْدَرِ الْحَرَامِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعِيدٍ، حَدَّثَنِي صَفْوَانُ بْنُ سُلَيْمٍ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ وَعَلِيُّ ابْنَا الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ الْبَرَادِ، أَنَّ الزُّبَيْرَ بْنَ الْمُنْدَرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ حَدَّثَهُمَا، أَنَّ أَبَاهُ الْمُنْدَرَ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ أَنَّ أَبَا أُسَيْدٍ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَهَبَ إِلَى سُوقِ النَّبِيطِ، فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ: «لَيْسَ هَذَا لَكُمْ بِسُوقٍ»، ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى سُوقٍ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ: «لَيْسَ هَذَا لَكُمْ بِسُوقٍ»، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى هَذَا السُّوقِ، فَطَافَ فِيهِ ثُمَّ قَالَ: «هَذَا سُوقُكُمْ، فَلَا يُنْتَقَصَنَّ، وَلَا يُضْرَبَنَّ عَلَيْهِ خَرَجٌ.» (رواه ابن ماجه في سننه بهذا

السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd es-Sâidî şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v) Nebî çarşısına gitti, oraya baktı sonra:

-“Burası siz (müminler)e (uygun) bir çarşı değildir,” buyurdu. Sonra başka bir çarşıya gitti, oraya da baktıktan sonra:

“Burası (da) size (uygun) bir çarşı değildir,” buyurdu. Sonra dönüp bu çarşıya geldi ve burada dolaştı, sonra:

“Burası sizin çarşıdır. Sakın bu çarşı iptal edilmesin ve bu çarşı (satıcı ve alıcıları) üzerine vergi konulmasın,” buyurdu.

c. Tahrici

Hadisimiz iki ayrı senedle rivayet edilmiştir:

a. Münzir b. Ebî Üseyd rivayeti: İbn Mâce *Sünen*'inde⁵⁵⁰ ve İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'de⁵⁵¹ İbrâhîm b. el-Münzir el-Hizâmî- İshâk b. İbrâhîm b. Sa'îd- Safvân b. Süleym- el-Hasan b. Ebi'l-Hasan el-Berrâd'm oğulları

⁵⁵⁰ İbn Mâce, *Sünen*, III, 343, Ticaret 40, hadis no: 2233.

⁵⁵¹ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd Ve'l-Mesânî*, III, 454, hadis no: 1908.

Muhammed ve Alî- Zübeyir babası Münzir'den- o da babası Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmiştir.

b. **Zübeyr b. Ebî Üseyd rivayeti:** Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁵⁵² Musâ b. Hârûn- Ebû Musâ el-Ensârî- el-Hasan b. Alî- babası Alî b. Hasan'dan- Zübeyir b. Ebî Üseyd- o da babası Ebû Üseyd kanalıyla hadisi aktarmıştır.

d. Ricali

İbn Hibbân yukardaki isimlerden **İshâk b. İbrâhîm b. Sa'id**'i *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrederken,⁵⁵³ İbn Hacer, Ebû Hâtim İshâk b. İbrâhîm b. Sa'id'in hadiste *leyyin* derecesinde olduğunu ifade ederlerken,⁵⁵⁴ Ebû Zür'a'da *münkerü'l-hadis* ve *leyse bi'l-kaviyy* olduğunu belirtmektedir.⁵⁵⁵ Toplam üç hadis rivayet etmiştir.⁵⁵⁶

İbn Hacer, el-Hasan b. Ebî'l-Hasan el-Berrâd'ın oğullarından **Ali**'yi *makbul*⁵⁵⁷ **Muhammed**'i ise *mestur* olarak nitelendirmektedir.⁵⁵⁸ Zehebî ise Ali'ye yer vermez ancak Muhammed'in hakkında *cehalet* olduğu bilgisini verir.⁵⁵⁹ Her ikisinde tek rivayette bulunup İbn Mâce eserinde, bu rivayeti zikretmiştir.⁵⁶⁰

Ebû Üseyd'in torunlarından biri olan **Zübeyir b. Münzir** hakkında Zehebî "neredeyse hiç tanınmıyor" derken,⁵⁶¹ İbn Hacer *mestur* olduğu bilgisini vermektedir.⁵⁶²

İbrâhîm b. Münzir hakkında Altıncı Hadisin "Ricali" bölümünde *sadûk* olduğuna dair bilgi verilmiştir.⁵⁶³

⁵⁵² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 264, hadis no: 586.

⁵⁵³ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 109.

⁵⁵⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 125.

⁵⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 110.

⁵⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 364.

⁵⁵⁷ İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 692.

⁵⁵⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 836.

⁵⁵⁹ Zehebî, *Kâşif*, II, 164.

⁵⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 368, XXV, 60.

⁵⁶¹ Zehebî, *Mizân*, II, 68.

⁵⁶² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 336.

⁵⁶³ İbrâhîm b. Münzir hakkında bkz. s. 91.

e. Derecesi

Hadisimizin isnadı, Busîrî'nin de ifade ettiği gibi, İshâk b. İbrâhîm b. Sa'îd ile Hasan b. Ebî'l-Hasan el-Berrâd'ın oğulları **Muhammed ve Ali ve Zübeyir b. Münzir**'in cehaletinden dolayı **zayıf** bir hadistir.⁵⁶⁴

Şuayb el-Arnâvût, aynı kişilerin cehaletinden dolayı **isnadın zayıf** olduğunu belirtirken,⁵⁶⁵ Elbânî'de hadisi **zayıf** kabul etmiştir.⁵⁶⁶

f. Değerlendirme

Hadisimiz, bir rivayette Ebû Üseyd'in oğlu Münzir'den, diğer rivayette de bir başka oğlu Zübeyir'den aktarılmıştır. Taberânî'nin Zübeyir b. Ebî Üseyd'den aktarmış olduğu rivayette, gerçekleşen olay biraz daha farklı anlatılmaktadır:

Bu rivayete göre Ebû Üseyd es-Sâidî'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam Efendimiz (s.a.v)'e geldi ve O'na:

-“Babam anam sana feda olsun. Ben çarşı (olabileceğini düşündüğüm) bir yer gördüm. (Gelip) oraya bakar mısınız? dedi. Efendimiz (s.a.v):

-“Evet” dedi ve adamla beraber kalkıp o çarşı yerine geldi. Hz. Peygamber, Orayı görünce çok hoşuna gitti ve (beğendiğini gösteren bir hareketle) ayağını yere vurdu. Sonra:

-“Burası çarşınız (olması için) ne güzel bir yer. Sakın bu çarşı iptal edilmesin ve bu çarşı (satıcı ve alıcıları) üzerine vergi konulmasın” buyurdu.⁵⁶⁷

Hız. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicret eder etmez İslâm devletinin adımlarını atmaya başlamıştır. Efendimiz (s.a.v) önderliğinde Mescidin inşası, Müslümanlar arasında kardeşlik ilan edilmesi ve ekonomi anlamında çarşı, pazar kurulması gibi atılımlar gerçekleştirilmiştir. Hadisimizde de görüldüğü üzere, Hz. Peygamber'in bir pazaryeri araması veya aratması sonucu bir sahâbî gelerek “Ben çarşı (olabileceğini düşündüğüm) bir yer gördüm. (Gelip) oraya bakar mısınız? demiştir. Efendimiz (s.a.v)'de gidip görmüş ve o yeri beğenmiştir. Belki de devlet başkanı olarak -ekonomi anlamında- yapmış olduğu en önemli ilk adımı “**Bu çarşı (satıcı ve alıcıları) üzerine vergi konulmasın,**” talimatı ile olmuştur.

⁵⁶⁴ Bûsîrî, **Misbâhü'z-Züccâce**, II, 484, Ticaret 40, hadis no: 2273.

⁵⁶⁵ İbn Mâce, **Sünen**, III, 344.

⁵⁶⁶ Elbânî, **Daifu İbni Mâce**, s. 172.

⁵⁶⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebir**, XIX, 264, hadis no: 586.

Hz. Peygamber, devlet olarak güçlü olmanın yollarından biri hatta en önemlisinin “ekonomi” olduğunu çok iyi bildiği için, güçlü bir ekonominin temellerini, -Müslümanların hâkim ve söz sahibi olacağı bir pazar ile- atmıştır. Günümüz dünyasında da ekonomik güç kimin elindeyse, söz sahibi olanların da onlar olduğu aşikârdır. Geçmiş tarihte böyle olduğu gibi, gelecekte de bu durum aynı olacaktır.

Hz. Peygamber’i sadece ahlak veya namaz konusunda örnek almakla, Kur’an’ın hedeflediği İslâm toplumunu oluşturmak mümkün olmayacaktır. Cenab-ı Hakkın, İslâmî düzeni inşa etmek, topluma ahlakî hasletleri yerleştirmek gibi Ümmet-i Muhammed’e yüklediği bu ulvî görevler için Hz. Peygamber neler yapmış? Hangi adımları atmış? Hangi yöntemlere başvurmuş? Güçlü devletin adımlarını atarken hangi usulleri uygulamış, devletler ve diğer dinlerle ilişkisini nasıl şekillendirmiş ve Müslümanlara hedef olarak ne göstermiştir? Bu soruları düşünüp tefekkür etmekle hedefe doğru ilk adım atılmış olacaktır.

3.3.6 ONUNCU HADİS

Faiz Hadisi

a. Metni

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا عَتِيقُ بْنُ يَعْقُوبَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ
إِبْرَاهِيمَ بْنِ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِيَّ، وَبُنَّ عَبَّاسٍ يُفْتِي
بِالدِّينَارِ بِالدِّينَارَيْنِ، فَقَالَ أَبُو أُسَيْدٍ وَأَغْلَطَ لَهُ الْقَوْلُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ أَحَدًا
يَعْرِفُ قَرَابَتِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ لِي مِثْلَ هَذَا يَا أَبَا أُسَيْدٍ، فَقَالَ أَبُو
أُسَيْدٍ: أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «الدِّينَارُ بِالدِّينَارِ، وَالذَّرْهَمُ
بِالذَّرْهَمِ، وَصَاعٌ حِنْطَةٌ بِصَاعٍ حِنْطَةٍ، وَصَاعٌ شَعِيرٍ بِصَاعٍ شَعِيرٍ، وَصَاعٌ مِلْحٍ بِصَاعٍ مِلْحٍ، لَا
فَضْلَ بَيْنَ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ»، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هَذَا شَيْءٌ كُنْتُ أَقُولُهُ بِرَأْيِي وَمَا أَسْمَعُ فِيهِ شَيْئًا
(رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî'den rivayet ediliyor; Ebû Üseyd es-Sâidî'yi şöyle derken işittim:

(Abdullah) İbn Abbâs, bir dinar (altın) karşılığında iki dinarın satılmasına fetva veriyordu. Bunun üzerine Ebû Üseyd, ona sert söz söyledi. İbn Abbâs ise ona cevap olarak şöyle dedi:

“Benim Rasûlullah (s.a.v)’e yakınlığımı herhangi birisi bilipte (senin söylediğin) bu şeyin benzerini bana söylediğini zannetmiyorum (bilmiyorum) Ey Ebâ Üseyd!” Ebû Üseyd dedi ki:

“Ben şahitlik ederim ki, muhakkak Rasûlullah (s.a.v)’i şöyle derken işittim. O şöyle diyordu”:

“Altın ile altın, gümüş ile gümüş, bir ölçek buğday ile bir ölçek buğday, bir ölçek arpa ile bir ölçek arpa, bir ölçek tuz ile bir ölçek tuz (karşılıklı peşin olarak satılır.) Bu şey(ler) arasında bundan fazlası söz konusu olamaz.”

Bunun üzerine (Abdullah) İbn Abbâs dedi ki:

“Bu benim söylemiş olduğum şey benim görüşümdür. Bu konuda (kimseden) hiçbirşey işitmedim.

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde,⁵⁶⁸ Hâkim *Müstedrek*'inde⁵⁶⁹ ve Şâşî *Müsned*'inde⁵⁷⁰ Ali b. Abdülazîz- Atık b. Ya'kûb ez-Zübeyrî- Abdülazîz b. Muhammed- İbrâhîm b. Tahmân- Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî o da Ebû Üseyd (r.a) kanalıyla hadisi rivayet etmişlerdir.

d. Ricali

Mahfûzurrahmân Zeynullâh, Şâşî'nin *Müsned* tahkikinde **Atık b. Ya'kûb**'un Dârakutnî'nin *sika* ravileri içerisinde olduğunu belirtir, Buhârî'nin onun hakkında sükût ettiğini söyler.⁵⁷¹

Zehebî⁵⁷² ve İbn Hacer,⁵⁷³ **Abdülazîz b. Muhammed**'in *sadûk* olduğunu ifade ederlerken, **İbrâhîm b. Tahmân** için ise sadece Muhammed b. Abdullah b. Ammâr el-Mavsîfî'nin *zayıf* ravi dediğini belirtir. Sonra da İbn Maîn ve Dârakutnî'nin onun hakkında *sika* dediklerini naklederler. Zehebî⁵⁷⁴ ve İbn Hacer⁵⁷⁵ de bu görüşü tasdikler. Ahmed b. Hanbel ise onun hakkında "*makbûlü'l-hadîs*" ifadesini kullanmıştır.⁵⁷⁶

e. Derecesi

Hadisimiz, Hamdi Abdülmecîd es-Selefi'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'in tahkikinde ifade ettiği gibi ⁵⁷⁷ **isnadı sahih** bir hadistir.

Hâkim, hadisin sonunda -Zehebî'nin de kabul ettiği gibi-⁵⁷⁸ **Müslim'in şartı üzere sahih** derken,⁵⁷⁹ *Müstedrek*'in tahkikini yapan Mustafâ Abdülkâdir

⁵⁶⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 268, hadis no: 595.

⁵⁶⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 23, hadis no: 2193.

⁵⁷⁰ Şâşî, *Müsned*, III, 397, hadis no:1519.

⁵⁷¹ Şâşî, *Müsned*, III, 397.

⁵⁷² Zehebî, *Mizân*, II, 633.

⁵⁷³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 109.

⁵⁷⁴ Zehebî, *Mizân*, I, 38.

⁵⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 109.

⁵⁷⁶ Zehebî, *Mizân*, I, 38.

⁵⁷⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 268.

⁵⁷⁸ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 555.

⁵⁷⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 23, hadis no: 2193.

Atâ'da aynı ifadeyi kullanmaktadır.⁵⁸⁰ Hâlbuki *Müstedrek*'in tahkikini yapan bir başka muhakkik Ebû Abdurrahmân el-Vâdî ise senedde yer alan Atfık b. Ya'kûb Müslim'in, kitabında yer verdiği ravilerden olmadığını ifade etmektedir.⁵⁸¹ Heysemî ise Taberânî'nin isnadını verdikten sonra "isnadı hasendir" der.⁵⁸²

f. Değerlendirme

Ödünç işlemlerinde ve alışverişte karşılığı bulunmayan hakiki veya hükmî fazlalık anlamına gelen⁵⁸³ faiz, Hz. Peygamber'in üzerinde çokça durduğu konulardandır. Ümmete toplu olarak son kez konuştuğu, adeta yirmi üç yıllık peygamberliğini özetlediği konuşmasında yer verdiği konulardan biride faizdir.⁵⁸⁴ Faizin dinimizdeki hükmü haramdır. Haramlığı ise Kitap,⁵⁸⁵ Sünnet⁵⁸⁶ ve İcmâ ile sabittir. Dolayısıyla inkârı küfrü, işlenmesi büyük günahı gerektirir.⁵⁸⁷

"Şayet (faiz hakkında söylenenleri) yapmazsanız Allah'a ve Peygamberine savaş açtığınızı bilin"⁵⁸⁸ ayeti ve "Rasûlullah (s.a.v) faizi yiyene de, yedirene de lanet etti"⁵⁸⁹ hadisi çok açık bir şekilde konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Çünkü dinimiz İslâm, sömürüyü reddetmekte, emekle kazanmayı teşvik edip bunun yollarını açmaktadır.

Rabbimiz, faiz yasağı ile ilgili, günümüzdeki pedagojik ve psikolojik yöntemlere de kaynak olacak şekilde dört kademe de faizin haramlığını ilan etmiştir.⁵⁹⁰

Rivayetine yer vermiş olduğumuz hadiste, altın, gümüş, buğday, arpa ve tuz olmak üzere beş madde olarak zikredilirken, bazı rivayetlerde de bunlara hurma

⁵⁸⁰ Hâkim, *a.g.e.*, II, 23.

⁵⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, thk. Ebû Abdurrahmân el-Vâdî, Daru'l-Harameyn, Kahire, 1997, II, 25.

⁵⁸² Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 555.

⁵⁸³ İsmail Özsoy, "Faiz", *DİA*, XII, 110.

⁵⁸⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen*, V, 223, Buyû 5, hadis no: 3334.

⁵⁸⁵ Bakara, 2/275, 276, 277, 278, 279.

⁵⁸⁶ Bazı örnekler için bkz. Müslim, *Sahih*, Müsâkât 19, hadis no: 1597; Ebû Dâvûd, *Sünen*, V, 223, Buyû 5, hadis no: 3334.

⁵⁸⁷ Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, III, 331.

⁵⁸⁸ Bakara, 2/279.

⁵⁸⁹ Müslim, *Sahih*, Müsâkât 19, hadis no: 1597.

⁵⁹⁰ İlgili âyetler: Rûm, 30/39; Nisâ, 4/161; Âl-i İmrân, 3/130; Bakara, 275, 276, 277, 278, 279.

da eklenerek altı madde zikredilmektedir.⁵⁹¹ Bu altı madde hem tartı hem de ölçü ile mübadele edilecek mallar için örnek teşkil etmektedir.

Dolayısıyla bu altı maldan her biri kendi cinsi ile, mesela altın altın ile, buğday buğday ile değiştirilecekse, bunun peşin ve eşit olması gerekir. Aksi halde faiz gerçekleşmiş olur. Örneğin, bir kimse on gramlık külçe altını yine on gramlık işlenmiş altın ile veresiye olarak değiştirecek olsa faizli muamele yapmış olur. Bu çeşit faize, vade faizi (**Ribe'n-Nesîe**) denir. Bunların değişimi peşin olmakla birlikte biri diğerinden fazla olursa, yine faiz meydana gelmiş olur. Buna da fazlalık faiz (**Ribe'l-Fadl**) denir.

Mallar kendi aralarında, ölçekleri de kendi aralarında mübadele edilecekse, peşin olmaları şartıyla, birbirlerine eşit olma şartı aranmaz. Örneğin, yüz kilo buğday yüz kilo arpa ile peşin olarak değiştirilebilir fakat veresiye değiştirilemez.

Değiştirilen iki maldan biri tartılıklardan, diğeri ise ölçekle ölçülerdence ne eşitlik ve ne de peşin olma şartı vardır.⁵⁹²

Ancak hadisimizde Abdullah İbn Abbâs'ın yukarıda verilen örneklere aykırı fetva verdiğini görüyoruz. Bu konuyla ilgili hadisin sonunda Hz. Peygamber'den kendisine bir şey ulaşmadığını ve sadece kendi fikri olduğunu bi zatihi kendisi belirtmektedir. Fakat daha sonra ilgili hadisleri duyduğunda bu görüşünü terk etmiştir.⁵⁹³

Sahâbîlerin ortak özelliklerinden birisi de, karşısındaki kim olursa olsun hakkı söylemeleridir. Ebû Üseyd'de Hz. Peygamber'in yeğeni Abdullah İbn Abbâs'ın konumuna bakmadan hem de te'kitli ifadelerle doğruyu söylemiştir. Hakkı söylemek, cesaret göstermektir. Ebû Üseyd'de cesur sahâbîlerden olduğunu böylece bize göstermektedir.

g. Faizin Haram Kılınmasının Nedenleri

İslâm dininde bütün emir ve yasaklar, fert ve toplumun umumî menfaati ile ilgili birtakım hikmet ve amaçlar taşır. Bu hikmetlerden bazıları insanlar tarafından

⁵⁹¹ Ebû Dâvûd, **Sünen**, V, 237, Buyû 12, hadis no: 3349.

⁵⁹² İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, II, 299.

⁵⁹³ İbnü'l-Esîr, **a.g.e**, II, 326.

kolayca anlaşılabilir.⁵⁹⁴ Faizin içtimaî ve iktisadî hayatta neden olduğu maddî, manevî, ahlakî, ekonomik ve toplumsal zararlarından (asıl konumuz olmaması hasebiyle) bazısını paylaşmakla yetinmek istiyoruz.

1- Faiz, bireyleri menfaat temeli üzerine kurulu bir yaşam tarzına sürükler.

2- Faiz, bireylerde cimrilik, bencillik, para kazanma hırsı gibi kötü duyguları harekete geçirir.

3- Faiz, insanları ticaret, ziraat, sanat ve el işleri gibi kazanç yollarına yönelmekten alıkoyar. Faizle birlikte zahmetsiz kazanca alışmış olan insanlar iktisadî faaliyette bulunmak istemez.

4- Faiz, ticarî hayatta fırsat eşitliğini yok eder.

5- Faize dayalı sistemler, emeği sermaye ile çağrıştırıp, fukarayı zenginle çatışmaya sevk ederek insanlığın sosyal hayatını sarsar.

6- Faiz, toplumda gelir dağılımının bozulmasına sebep olur.⁵⁹⁵

Yukarda maddeler halinde yer vermiş olduğumuz faizin zararları elbette bu kadar değildir. İlgili kitaplara müracaat edildiğinde ve konunun üzerinde çokça düşünüldüğünde daha ne gibi zararları olduğuna vâkıf olunabilir.

⁵⁹⁴ Özsoy, “Faiz”, **DİA**, XII, 118.

⁵⁹⁵ Selim Çimen, **İslam Hukukunda Faizin İletisi ile İlgili İhtilaflar**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 85-89; Ayrıca bkz. Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslam Fıkhı**, III, 334-335.

3.3.7 ONBİRİNCİ HADİS

Ebû Üseyd'in Kendisini Fitnelerden Koruduğu için

Allah'a hamdetmesi

a. Metni

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا عَارِمٌ أَبُو التُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ حَارِثٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ أَبَا أُسَيْدٍ السَّاعِدِيَّ، أُصِيبَ بَصْرُهُ قَبْلَ قَتْلِ عُثْمَانَ، فَقَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَتَّعَنِي بِبَصَرِي فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أَرَادَ اللَّهُ الْفِتْنَةَ فِي عِبَادِهِ، كَفَّ بَصَرِي عَنْهَا". (رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Süleymân b. Yesâr anlatıyor: Ebû Üseyd (r.a), Hz. Osmân (r.a) şehit edilmeden önce gözlerini kaybetmişti. Bu olay üzerine şöyle dedi: "Hz. Peygamber (s.a.v) hayattayken (O'nu görmekle) gözümü gönlümü bayram ettiren, kullarına fitne murad ettiği zaman da ise gözlerimi benden alan Allah'a hamd olsun."

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁵⁹⁶ ve Hâkim *Müstedrek*'inde⁵⁹⁷ Ali b. Abdülazîz- Ârim Ebü'n-Nu'mân- Hammâd b. Zeyd- Yezîd b. Hâzim- Süleymân b. Yesâr o da Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmişlerdir.

d. Ricali

Zehebî, *Mizan*'da **Ârim Ebü'n-Nu'mân**'m, Muhammed b. Fadl başlığı altında zikrederek, Buhârî'nin şeyhi olduğunu, *hâfız* ve aynı zamanda *sadûk* olduğunu belirtir. Ancak Buhârî, Ebû Hâtim ve Dâra Kutnî'den yapmış olduğu

⁵⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 260, hadis no: 576.

⁵⁹⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 591, hadis no: 6189.

nakillerde ömrünün sonlarına yaklaştığında *zabtının zayıfladığı* bilgisini de aktarır.⁵⁹⁸

İbn Hacer, Ârim lakabıyla bilinen **Muhammed b. Fadl Ebü'n-Nu'mân**'⁵⁹⁹ *sika* olarak zikretmektedir.

Heysemî, **Yezîd b. Hâzim**'in *sika*, diğer ravilerin ise sahih ricali olduğunu söyler.⁶⁰⁰

e. Derecesi

Hadisimizin ricali *sika* ravilerden oluştuğu için Hadisimiz **sahih** derecesindedir. Hâkim hadisi *Müstedrek*'te zikretmiş, Zehebî ise bu hadis hakkında herhangi bir hüküm belirtmemiştir.⁶⁰¹

f. Değerlendirme

Günümüzde de yaşayarak müşahede ettiğimiz fitne olayları Ümmet-i Muhammed'in içinde hep varolagelmıştır. Mekke döneminde müşrikler, hicretten sonra Medine'de Yahudi ve Münafıklar, Hz. Peygamber'in vefatıyla yaşanan ridde olayları ve Hz. Ömer (r.a)'ın şehit edilmesinden sonra bir türlü dinmek bilmeyen iç karışıklıklar hep Müslümanlar'ın başında bir fitne (imtihan) olarak devam ede gelmiştir.

Hz. Osmân (r.a)'ın şehit edilmesiyle sahâbe ve özellikle de O'nun faziletini bilenler çok üzülmüşlerdi. Çünkü Hz. Osmân (r.a)'ın şehit edilmesi sıradan bir insanın şehit edilmesi değil, ilk defâ Müslümanlar'ı iç savaşa götürecek derece de mühim bir olayın vuku bulmasıydı.

İşte bu sebepten dolayı ve işin ciddiyetine vakıf olduğu için Ebû Üseyd (r.a), hiç değilse bu üzücü olayı gözleriyle görmemiş olmasına karşı hamd etmektedir. Ayrıca Ebû Üseyd (r.a), Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden

⁵⁹⁸ Zehebî, **Mizân**, IV, 8.

⁵⁹⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 889

⁶⁰⁰ Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994, IX, 607.

⁶⁰¹ Hâkim, **a.g.e**, III, 591.

sonra, İslâmiyetin sıfırdan nasıl zirveye ulaştığını görmüş hatta kendisi de bu safhada önemli konumda bulunmuştur. Müslümanlar'ın birlik ve beraberliği ile çok kısa zamanda büyük başarılar elde edilmiş, daha sonra iç karışıklıklardan dolayı Müslüman halkta sarsıntı meydana gelmiştir. Bu sarsıntı ise zaman zaman minimize edilse de hep mevcudiyetini korumuştur. Belki de biz, içinde bulunduğumuz bu yüzyılda çalkantıların zirvesinde olduğumuz bir dönemi yaşıyoruz.

Ancak hadisimizde çok dikkat çekici bir ifadenin atlanmaması gerekir. Ebû Üseyd (r.a)'ın "fitne murad ettiği zaman da" ifadesi, herşeyin Allah'ın takdiri dâhilinde olduğunu ve bu dönemde de (Hz. Osmân'ın şehid edildiği zaman diliminde de) imtihan murad ettiğini belirtmektedir. Ebû Üseyd (r.a)'ın olaya bu şekilde yaklaşması İslâm ahlakı çerçevesinde Müslümanın sıkıntılar karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiği konusunda sahâbe düzeyindeki örneğini yansıtmaktadır.

3.3.8 ONİKİNCİ HADİS

Ayete'l-Kürsî'nin Fazileti

a. Metni

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَرَوِيُّ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَانَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مِنْ أَبِي أُمِّي مَالِكِ بْنِ حَمْرَةَ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُسَيْدِ السَّاعِدِيِّ الْخُزْرَجِيِّ، قَالَ: وَلَهُ بئرٌ بِالْمَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا بئرٌ بُضَاعَةٌ قَدْ بَصَقَ فِيهَا فِيهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَهُوَ يُبَشِّرُ بِهَا وَيَتَيَّمَنُ بِهَا، قَالَ: فَلَمَّا قَطَعَ أَبُو أُسَيْدٍ ثَمْرَةَ حَائِطِهِ جَعَلَهَا فِي غُرْفَةٍ لَهُ، فَكَانَتِ الْغُولُ تُخَالِفُهُ إِلَى مَشْرُبَتِهِ فَتَسْرِقُ ثَمْرَهُ وَتُفْسِدُهُ عَلَيْهِ، فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «تِلْكَ الْغُولُ يَا أَبَا أُسَيْدٍ، فَاسْتَمِعْ عَلَيْهَا، فَإِذَا سَمِعْتَ افْتِحَامَهَا، يَعْنِي وَجِبَتَهَا، فَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، حَبَسَنِي رَسُولُ اللَّهِ.»، فَقَالَتِ الْغُولُ: يَا أَبَا أُسَيْدٍ، اعْفِنِي أَنْ تُكَلِّفَنِي أَدْهَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَعْطِيكَ مَوْتَقًا مِنَ اللَّهِ أَنْ لَا أُخَالَفَكَ إِلَى بَيْتِكَ وَلَا أُسْرِقَ ثَمْرَكَ، فَأَذْلَكَ عَلَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَتَقْرَأَ بِهَا عَلَى بَيْتِكَ فَلَا تُخَالَفَ إِلَى أَهْلِكَ، وَلَا نَكْشِفَ غِطَاءَهُ، فَأَعْطَنَهُ الْمَوْتِقَ الَّذِي رَضِيَ بِهِ مِنْهَا، فَقَالَتِ: الْآيَةُ الَّتِي أَدْلُكَ عَلَيْهَا هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ، ثُمَّ حَكَّتِ اسْتَهَا تَضْرُطُ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَّةَ حَيْثُ وُلَّتْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَدَقَتْ وَهِيَ كَذُوبٌ.» (رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Hamza b. Ebû Üseyd, (babasının şöyle bir olay yaşadığını) anlatıyor: Ebû Üseyd'in Medine'de bir kuyusu vardı. –bu kuyuya budâa' kuyusu denirdi- (bir gün) Hz. Peygamber (teberrüken) o kuyuya tükürmüştü. Ebû Üseyd bu sebeple çok sevinmiş ve o kuyuyla çok bereketlenmişti. Ebû Üseyd bahçesindeki meyveleri (hasad zamanı) toplayıp onları odasına (kilerine) koydu. Sonra bir cin (toplamaş olduğu mahsulüne) gelip gitmeye ve onun hurmasını çalıp bozmaya başlamış. Ebû Üseyd, bu durumu Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Hz. Peygamber de:

-Yâ Ebâ Üseyd!. O cin'dir. Sen onu dinle, odaya saldırdığında yani yemek için geldiği saati takip et (ve onu gördüğünde şöyle) söyle: “bismillah

habesenî rasûlullah” buyurdu. (Cin gelip Ebû Üseyd onu yakalayınca) cin dedi ki:

-“Beni Hz. Peygamber’in huzuruna gitmek (gibi) zor bir işi yapmaya zorlamaktan muaf tut (beni affet). Ben Allah’tan sana kesin bir söz veriyorum senin evine bir daha uğramayacağım ve senin hurmanı bir daha çalmayacağım. (Birde) sana Allah’ın kitabından bir ayet göstereyim ki sen onu okuduğunda biz senin ailenin yanına gidip gelemeyiz ve onların kabını açamayız.” Bende ona razı olduğu (istediği) sözü verdim. Cin dedi ki:

-Sana göstereceğim (söyleyeceğim) ayet, Ayete’l-Kürsî’dir. Sonra cin dübürünü kaşıyıp yellenerek (gitti). (Bu olaydan sonra Ebû Üseyd) Hz. Peygamber’e geldi ve yaşanan olayı olduğu gibi anlattı. Hz. Peygamber’de

-“**Doğru söylemiş! Ama aslında o yalancıdır**” buyurdu.

c. Tahrici

Hadisimizi Taberânî *el-Mu’cemü’l-Kebîr*’inde⁶⁰² Ali b. Abdülazîz- İbrâhîm b. Abdullah el-Herevî- Abdullah b. Osmân- Mâlik b. Hamza- o babası Hamza b. Ebî Üseyd’den, o da babası Ebû Üseyd kanalıyla rivayet etmiştir.

d. Ricali

Abdullah b. Osmân’ın *mestûr*, **Mâlik b. Hamza**’nın *makbul* ravi olduğu hakkında bilgi 8. Hadisin “Ricali” bölümünde bilgi verilmişti.⁶⁰³

e. Derecesi

Hadisimiz, senedindeki **Abdullah b. Osmân**’ın *mestur* olması sebebiyle **zayıf** hadistir. Heysemî, seneddeki ravilerin bir kısmı *zayıf* olmakla birlikte, diğerleri “*sika*”dır derken;⁶⁰⁴ muhtemelen Abdullah b. Osmân’ın zayıflığına işaret etmiş olmaktadır.

⁶⁰² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XIX, 263, hadis no: 585.

⁶⁰³ Abdullah b. Osmân ve Mâlik b. Hamza hakkında bkz. s. 99.

⁶⁰⁴ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, VII, 42.

f. Değerlendirme

Hadisimizde tezimizin konusu Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa (r.a)'ın kendisine musallat olan cin ile diyalogu aktarılmaktadır. Kur'an-ı Hakîm, "Cin Suresi" ile cinlerin varlığını ve Hz. Peygamber'den Kur'an dinleyip (onlardan bir kısmının) iman ettiği bilgisini vermektedir.⁶⁰⁵

Naklettiğimiz hadisimizde ise kötü niyetli cinlerin insanlara, insanların ailesine ve insanların malına –çok nadir olsa da- musallat olabileceğini görmekteyiz. Ancak bu durumdan korkulmaması gerektiği, Hz. Peygamber'in öğrettiği cümle ile veya Ayete'l-Kürsî ile korunabileceğimiz öğrenilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm, kendisiyle amel edilmesi için gönderilen bir kitaptır. Ancak okunduğu zaman –manasını anlayalım veya anlamayalım- sevap kazanılan ve hadisimizde aktarıldığı üzere onunla Allah'a sığınarak kötü niyetli kişilerin tehlikelerinden korunabileceğimizde delil teşkil etmektedir.

Ayrıca Ebû Hureyre (r.a)⁶⁰⁶ ve Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a)⁶⁰⁷ gibi sahâbeden başkalarının da buna benzer olaylar yaşadığı kaynaklarımızda mevcuttur. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, *el-Ğûl* isimli eserinde, sahâbeden benzer olayları yaşayan kimseleri tek tek ele almış,⁶⁰⁸ Nesaî'nin rivayetine göre Übeyy b. Ka'b; Tirmizî rivayetine göre Ebû Eyyûb el-Ensârî; Taberanî rivayetine göre Ebû Üseyd; İbn Ebi'd-Dünya rivayetine göre de Zeyd b. Sabit benzeri olayı yaşamıştır. İbn Hacer'e göre bunlar müteaddit olaylar olarak nitelendirilmiştir.⁶⁰⁹ Mübarekfürî de farklı sahâbîlerin benzer olayı yaşadığının aktarılması, olayın müteaddit defa gerçekleştiği şeklinde yorumlanmıştır, demiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ Cin, 72/1.

⁶⁰⁶ Buhârî, **Sahih**, Vekâlet 10, hadis no: 2311.

⁶⁰⁷ Tirmizî, **Sünen**, V, 9, Fedâilü'l-Kur'ân 3, hadis no: 2880.

⁶⁰⁸ Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, **el-Ğûl Beyne'l-Hadîsi'n-Nebeviyy ve'l-Mevrûsü's-Şa'biyy**, Dar İbnü'l-Kayyim, Riyad, 1989.

⁶⁰⁹ İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, VI, 101, hadis no: 2311.

⁶¹⁰ Mübarekfürî, **Tuhfetü'l-Ahvezî**, VIII, 185.

3.3.9 ONÜÇÜNCÜ HADİS

Medine'nin Fazileti

a. Metni

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحِ التَّمَّارِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ السَّاعِدِيِّ، قَالَ: أَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرِ حَمْرَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَجَعَلُوا يَجْرُونَ النَّمْرَةَ عَلَى وَجْهِهِ فَتَنكشَفَ قَدَمَاهُ، وَيَجْرُونَهَا عَلَى قَدَمَيْهِ، فَينكشَفُ وَجْهُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اجْعَلُوهَا عَلَى وَجْهِهِ، واجْعَلُوا عَلَى قَدَمَيْهِ مِنْ هَذَا الشَّجَرِ»، قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسَهُ، فَإِذَا أَصْحَابُهُ يَبْكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَخْرُجُونَ إِلَى الْأَرْيَافِ فَيَصِيبُونَ بِهَا مَطْعَمًا وَمَسْكَنًا وَمَرْكَبًا أَوْ قَالَ مَرَاكِبَ، فَيَكْتُبُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ، هَلُمَّ إِلَيْنَا، فَإِنَّكُمْ بِأَرْضٍ مَجَازٍ جَدُوبَةٍ، وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَلَا يَصْبِرُ عَلَى لَأْوَائِهَا وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.» (رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a) anlatıyor: Rasûlullah'la beraber ben Hamza b. Abdulmuttalib'in kabri başındaydık. Hz. Hamza'nın yüzüne doğru çizgili bir elbiseyi (kefen yapmak için) çektiler. Ancak ayakları açıkta kaldı. Ayaklarına doğru çektiklerinde ise yüzü açıkta kalıyordu. Rasûlullah (s.a.v)

-“Örtüyü yüzüne doğru çekin ayaklarının üzerini de şu ağaçla örtün” buyurdu. Ravi (Ebû Üseyd) diyor ki:

-“Sonra Hz. Peygamber başını kaldırdı bir de baktı ki sahâbe ağlıyorlardı. Bu durum üzerine Hz. Peygamber

-“Muhakkak ki insanlar öyle bir zamana erişecekler ki; insanlar ekili arazilere gidecekler. Orada (çeşit çeşit) taâm, mesken ve binek bulacaklar. (veya binekler dedi) Ailelerine siz kurak bir yerdesiniz buraya gelin diye

(mektup) yazacaklar. Hâlbuki şayet bilerseniz Medine sizin için daha hayırlıdır. Hiç kimse oranın (Medine'nin) musibetlerine ve sıkıntlarına sabretmez. Ancak sabrederlerse onlar için kıyamet gününde şefaâtçi ve şahit olurum” buyurdu.

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁶¹¹ ve Şâşî *Müsned*'inde⁶¹² Ali b. Abdülazîz- Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî- Muhammed b. Sâlih et-Temmâr- Yezîd b. Zeyd- o da Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmişlerdir.

d. Ricali

İbn Hibban **Yezîd b. Zeyd**'i *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde⁶¹³ zikretse de, Dârakutnî, Berkânî'nin sorusuna verdiği cevapta onun Ebû Üseyd'in azatlısı, *meçhûl* (ve) *metrûk* biri olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁴

İbn Hacer, **Muhammed b. Sâlih et-Temmâr** için (adaletine hükmedilen ravi güvenilir olmakla birlikte zabt kusuru taşıyor anlamında)⁶¹⁵ **صديق يخطئ** hükmünü verirken, Zehebî sadece *sadûk* olduğunu söylemektedir.⁶¹⁶

e. Derecesi

Hadisin derecesi **Yezîd b. Zeyd** sebebiyle **zayıftır**. Ancak bu hadisin *Sahih-i Müslim*'de Ebû Sa'id el-Hudrî,⁶¹⁷ Ebû Hureyre⁶¹⁸ ve Süfyân b. Ebî Züheyr⁶¹⁹ tarafından rivayet edilen şevâhidi bulunmaktadır. Bu konudaki sahîh şevâhid sebebiyle hadisimiz **hasen li-gayrihî** derecesindedir.

⁶¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 265, hadis no: 587.

⁶¹² Şâşî, *Müsned*, III, 398, hadis no: 1520.

⁶¹³ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 540

⁶¹⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Zeylû Mizânî'l-İ'tidâl*, thk. Ebû Ridâ er-Rifâî, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, VIII, 208; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VIII, 495.

⁶¹⁵ Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 333.

⁶¹⁶ Ebû Muâz, *Tehzîbü Takrîbi't-Tehzîb*, IV, 393.

⁶¹⁷ Müslim, *Sahih*, s. 1001, Hac 86, hadis no: 1374.

⁶¹⁸ Müslim, *Sahih*, s. 1005, Hac 88, hadis no: 1381.

⁶¹⁹ Müslim, *Sahih*, s. 1008, Hac 90, hadis no: 1388.

Münzirî, Taberânî'nin hadisi **hasen** senedle rivayet ettiğini ifade etmektedir.⁶²⁰ Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'in tahkikinde hadisimizin isnadının **hasen** olduğunu belirtirken,⁶²¹ Elbânî de hadis hakkındaki hükmünü **hasen li gayrihî** olarak belirtmektedir.⁶²²

f. Değerlendirme

Ebû Üseyd (r.a), İslâm'a çok hizmetleri olmuş, Müslümanlar'a cesaret vermiş ve Hz. Peygamber'in amcası aynı zamanda da çok sevdiği bir kişinin - bizleri derinden yaralayan ve çok üzen- defnedilme hadisesini aktarıyor. Sahâbe de çaresizliklerinden dolayı ve üzerini örtecek bir kefen bile bulunamayışına karşı ağlıyorlar.

Hiz. Peygamber ise bütün bunlara rağmen, -her zorlukta ayakta kalmaya çalışan ve yıkılmayan bir baba gibi- sanki başkasının amcası şehit olmuş O'da onları teselli ediyormuşçasına adeta bir psikolog gibi davranmıştır.

İslâm'ın aziz olacağı günlerin geleceğini ve bu sıkıntılı dönemin biteceği müjdesini mucizevî bir şekilde oradaki sahâbeye anlatmıştır. Ancak yine de Müslümanlar'ın merkezi kalesi Medine'dir. Ve bu Hadis-i Şerif, Müslümanlar'a Medine'den ayrılmayın uyarısında da bulunmuştur. Belki ekonomik anlamda daha rahat daha güzel yerler olabileceğini fakat Medine şehri hepsinden hayırlı olduğunu dikkat çekici bir üslupla vurgulayıp, kaleye sahip çıkanlar içinde hem şefaathçi hem şahit olacağı müjdesini vermiştir.

⁶²⁰ Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, **et-Tergîb ve't-Terhîb**, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, II, 145.

⁶²¹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 265.

⁶²² Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, **Sahîhu't-Tergîb ve't-Terhîb**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 2000, II, 52, hadis no: 1191.

3.3.10 ONDÖRDÜNCÜ HADİS

Hicret Yurdu Sadece Medine'dir.

a. Metni

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ النَّوْفَلِيُّ الْمَدِينِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا بِن أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ عَبْدِ الْمُجِيدِ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْعَسِيلِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ حَمَزَةَ، عَنْ أَبِي أُسَيْدِ السَّاعِدِيِّ، أَنَّ النَّاسَ جَاؤُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لِحُفْرِ الْحَنْدَقِ يُبَايِعُونَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ، فَلَمَّا فَرَّغَ، قَالَ: «يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، لَا تُبَايِعُونَ عَلَى الْهِجْرَةِ، إِنَّمَا يُهَاجِرُ النَّاسُ إِلَيْكُمْ، مَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ يُحِبُّ الْأَنْصَارَ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ يُحِبُّهُ، وَمَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ يُبْغِضُ الْأَنْصَارَ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ يُبْغِضُهُ.» (رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Mâlik b. Hamza, Ebû Üseyd (r.a)'dan naklediyor: İnsanlar hendek kazmak için Hz. Peygamber'e geldiler ve hicret etmek üzere (Hz. Peygamber'e) biat ediyorlardı. Hendek kazma işlemi bitince Hz. Peygamber: "Ey Ensâr topluluğu! siz hicret etmek üzere biat etmeyin çünkü insanlar sizin (beldenize) hicret edecekler. Kim Ensâr'ı severek Allah'a kavuşursa, Allah onu sevdiği halde O'na kavuşmuş olur. Kim Ensâr'a buğzederek Allah'a kavuşursa, Allah ona buğz ettiği halde O'na kavuşmuş olur" buyurdu.

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁶²³ ve İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'de⁶²⁴ Ca'fer b. Süleymân en-Nevfelî- İbrâhîm b. Münzir- İbn Ebî Füdeyk- Abdülmecîd b. Sehl- Abdurrahmân b. Gasîl- Mâlik b. Hamza o da dedesi Ebû Üseyd'den hadisimizi rivayet etmiştir. Ancak İbn Ebî Âsım, hadisimizin baş tarafını zikretmemektedir.

⁶²³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 267, hadis no: 591.

⁶²⁴ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 211, hadis no: 1706.

d. Ricali

İbn Hacer,⁶²⁵ Zehebî,⁶²⁶ Şuayb el-Arnâvût⁶²⁷ ve Ebû Muâz⁶²⁸ senedimizdeki ravinin ismini **Abdülmeçîd b. Süheyl** ve *sika* olarak zikretmektedirler.

Ayrıca kaynaklarda Abdülmeçîd'in babasının ismi Sehl veya Süheyl olarak bir farklılık daha gözükmektedir. Hadisimizdeki sened zincirinde Abdülmeçîd b. Sehl olarak geçmektedir. İbn Hibbân da *Sikât* isimli eserinde Abdülmeçîd b. Sehl şeklinde zikretmektedir.⁶²⁹ Ancak eserinin farklı bir yerinde ise Abdülmeçîd b. Süheyl olarak geçmektedir.⁶³⁰ *Takrîbü't-Tehzîb* isimli eseri tahkik eden Ebü'l-Eşbâl Sağîr Ahmed Şâğîf el-Bâkistânî, bu konuya değinerek nüshalarının çoğunda Süheyl olarak geçtiğini ve Sehl isminin yanlış olduğunu beyan etmektedir.⁶³¹

İbrâhîm b. Münzir hakkında 6. Hadisin "Ricali" bölümünde *sadûk* olduğuna dair bilgi verilmişti.⁶³²

İbn Hibbân'ın, *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrettiği,⁶³³ asıl adı Muhammed, künyesi ise Ebû İsmâîl olan ve kaynakların Muhammed b. İsmâîl b. Müslim b. Ebî Fudeyk olarak zikrettiği⁶³⁴ senedimizdeki **İbn Ebî Fudeyk**, dedesinin babasına nispet edilmektedir.⁶³⁵ İbn Ebî Fudeyk, Zehebî⁶³⁶ ve İbn Hacer⁶³⁷ tarafından *sadûk* olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Zehebî İbn Sa'd'ın (sağlam biri değil anlamında) "leyse bi-hucce" dediğini ama diğerlerinin ise sika dedikleri bilgisini de naklederken,⁶³⁸ Mizzî ise Nesâî'nin "leyse bihî be's" dediğini söyler.⁶³⁹

⁶²⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, s. 620.

⁶²⁶ Zehebî, **Siyer**, VI, 204.

⁶²⁷ Beşşâr, Arnâvût, **Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb**, II, 378.

⁶²⁸ Ebû Muâz, **Tehzîbü Takrîbi't-Tehzîb**, III, 376.

⁶²⁹ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 136.

⁶³⁰ İbn Hibbân, **a.g.e.**, VII, 199.

⁶³¹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 620.

⁶³² İbrâhîm b. Münzir hakkında bkz. s. 91.

⁶³³ İbn Hibbân, **Sikât**, IX, 42.

⁶³⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 826; Mizzî, **a.g.e.**, XXIV, 485. İbn Hibbân, **a.g.e.**, IX, 42.

⁶³⁵ İbn Hacer, **a.g.e.**, s. 826.

⁶³⁶ Zehebî, **Kâşif**, I, 158.

⁶³⁷ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 826.

⁶³⁸ Zehebî, **Mizân**, III, 483.

⁶³⁹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIV, 488.

Babasının dedesi olan “Gasîl” lakaplı sahâbeden Hanzala (r.a.)’a nisbet edilen ve asıl ismi **Abdurrahmân b. Süleymân** olan ravi, İbn Hibbân’ın, *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde geçmektedir.⁶⁴⁰ Zehebî, onun hakkında yorum yapmayarak Ebû Zür’a ve Dârakutnî’nin *sika*, Nesâî’nin ise “*leyse bil-kaviyy*” dediklerini aktarır.⁶⁴¹ İbn Hacer ise onu “*sadûk*” ama (rivayette gevşeklik vardır, anlamında)⁶⁴² “*fîhi lîn*” diyerek değerlendirir.⁶⁴³

Mâlik b. Hamza’nın *makbul* ravi olduğu hakkında bilgi 8. Hadisin “Ricalî” bölümünde verilmişti.⁶⁴⁴

e. Derecesi

Hadisimiz senedindeki ravilerden **İbrâhîm b. Münzir, İbn Ebî Füdeyk ve Abdurrahmân b. Süleymân**’ın “*sadûk*” derecesinde olmaları sebebiyle “**hasen**” derecesindedir.

Hadisimiz, Ebû Avâne’nin *Müstahrec*’inde⁶⁴⁵ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde⁶⁴⁶ el-Haris b. Ziyad (r.a) tarafından -Irakî’ye göre⁶⁴⁷ sahih bir senedle- rivayet edilmektedir. Ayrıca İbn Ebî Asım’ın *el-Âhâd ve’l-Mesânî* kitabında Ebû Hureyre (r.a)’den de rivayet edilmektedir.⁶⁴⁸ Bu şevâhid sebebiyle hadisimiz, **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

Heysemî: Abdulhamîd b. Süheyl’i tanımiyorum ancak diğer raviler sikadır, der.⁶⁴⁹ Fakat isnad zinciri içerisinde Abdulhamîd b. Süheyl yok. Muhtemelen harf hatasından kaynaklanan bir durumdan dolayı Heysemî, Abdülmecîd yerine Abdulhamîd ismini gördüğü için tanımadığını söylemiş olabilir. Senedde

⁶⁴⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 85.

⁶⁴¹ Zehebî, *Mizân*, II, 568.

⁶⁴² Uğur, *Hadis Terimleri*, s.99.

⁶⁴³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 581.

⁶⁴⁴ Abdullah b. Osmân ve Mâlik b. Hamza hakkında bkz. s.96.

⁶⁴⁵ Ebû Avâne Ya’kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî, *el-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Müharrac alâ Sahîhi Müslim*, thk. Hanî b. Ahmed b. Ömer, el-Câmiatü’l-İslâmiyye, Suûdiyye, 2014, XV, 13, hadis no: 7366.

⁶⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 303, hadis no: 15540.

⁶⁴⁷ Zeynüddîn Ebü’l-Fadl Abdürrahîm b. el-Hüseyn el-İrâkî, *Mehaccetü’l-Kurb ilâ Muhabbeti’l-Arab*, thk. Abdülazîz b. Abdullah b.İbrâhîm Daru’l-Âsime, Riyad, 2000, s.251.

⁶⁴⁸ İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, III, 212, hadis no: 1707.

⁶⁴⁹ Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, IX, 779.

Abdülmeccid'in babası Süheyl olarak geçmediği halde Sehl yerine Süheyl diyerek (yukarıda belirtildiği gibi) doğru olanı söylemesi de şaşırtıcıdır.

f. Değerlendirme

Hız. Peygamber, kendisine Mekke'de Peygamberlik verilmesinin ardından ilahî emir ve tavsiyeler doğrultusunda İslâm dinini yaymaya çalışıyordu. Her ne kadar Mekke'de Müslümanların sayısı belli bir sayıya ulaşsa da İslâm'ın Mekke'ye hâkim olması –otoritenin güçlü olması sebebiyle- mümkün olamıyordu. Efendimiz (s.a.v), Müslümanlara Medineye hicret edilmesi emrini verdi. Çünkü düşmana karşı bir ve beraber olunacak böylece İslâm, Arap yarımadasında varlığını kabul ettirecekti.

Müslümanların, İslâm diyarı olarak belirlenen Medine'ye hicret etmesi Hız. Peygamber'in emri ile farz edilmişti.⁶⁵⁰ Hız. Peygamber'in; **“Bir müşrik Müslüman olduktan sonra, müşriklerden ayrılıp Müslümanlara katılmadıkça Allah onun amelini kabul etmez,”**⁶⁵¹ ifadesi, konunun ciddiyetini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

İşte bu emir doğrultusunda Müslüman olanlar Hız. Peygamber'e hicret için beyat etmeye geliyorlardı. Muhtemelen Medine'li Müslümanlar da hicret sevabından mahrum kalmamak ve Allah için hicret edenlere muhacir diye özel bir isim verilip övüldüklerinden dolayı onlarda hicret etmek istiyorlardı. Ancak Hız. Peygamber onlara hitaben yapmış olduğu konuşmasında, Ensâr'ı övmüş ve sizin yurdunuz olan Medine hicret diyarıdır. Siz değil onlar size gelecekler buyurmuş ve Ensâr'ın Allah katındaki değerinin ne kadar değerli olduğunu kendisine has üslubuyla ifade ederek onların gönüllerini almıştır.

⁶⁵⁰ İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, IV, 103.

⁶⁵¹ İbn Mâce, **Sünen**, III, 575, Hudûd 2, hadis no: 2536.

3.3.11 ONBEŞİNCİ HADİS

Hurma ile kuru üzümün karıştırılıp sıra yapılmaması

a. Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعِجْلِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمِ الْمُؤَدَّبِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتِ الْجَزْرِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ الْمِصْرِيُّ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يُجْمَعَ بَيْنَ التَّمْرِ وَالزَّبِيبِ. (رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمَعْجَمِ الْكَبِيرِ بِهَذَا السَّنَدِ وَالْمَتْنِ)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a)'den rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v), hurma ile kuru üzümün karıştırılmasını (ve bu ikisinden sıra yapılmasını) yasakladı.”

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde Ubeyd el-İcl- Muhammed b. Hâtim el-Müeddîb- Ali b. Sâbit el-Cezerî- Abdülhamîd b. Ca'fer- Yezîd b. Ebî Habîb el-Mısrî- İrâk b. Mâlik o da Ebû Üseyd'den hadisimizi rivayet etmiştir.⁶⁵²

d. Ricali

Abdülhamîd b. Ca'fer, İbn Hibbân'ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde ismi geçerken,⁶⁵³ İbn Hacer *sadûk* olduğunu belirtir.⁶⁵⁴ Zehebî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in **ليس به بأس** dediğini, İbn Maîn ve Afî b. el-Medîni'nin ise *sika* dediklerini nakleder.⁶⁵⁵ Ali b. el-Medîni ayrıca kaderiyye'den olduğunu söylese de İbn Hacer bunun doğru olmadığını belirtir.⁶⁵⁶ Belki de bu ithamdan dolayı Ebû Hâtim *Lâ yuhteccu bih/ Onunla hüccet olunmaz*, derken, Süfyân ise *zayıf* ravi olduğu kanaatindedir.⁶⁵⁷

⁶⁵² Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XIX, 268, hadis no: 594.

⁶⁵³ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 122.

⁶⁵⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 564.

⁶⁵⁵ Zehebî, **Mizân**, II, 539.

⁶⁵⁶ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 564.

⁶⁵⁷ Zehebî, **Mizân**, II, 539.

e. Derecesi

Hadisimiz, **Ali b. Sâbit**⁶⁵⁸ ve **Abdülhamîd b. Ca'fer**⁶⁵⁹'in "sadûk" olmaları sebebiyle "hasen" derecesindedir. Diğer raviler ise "sika/güvenilir" ravilerdir.

Heysemî, Taberanî'nin senedinde yer alan bütün ravilerin sika olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁰

Hadisimiz, benzer bir ifade ile İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir (r.anhüm) gibi yirmi ayrı sahabî tarafından rivayet edilmiştir.⁶⁶¹ Dolayısıyla bu şevâhid sebebiyle **sahih li-gayrihî** derecesindedir.

f. Değerlendirme

Bilindiği üzere İslâm dairesini helaller ve haramlar oluşturmaktadır. İslâm'ın korumayı amaçladığı beş temel hedeften birisi de aklın muhafazasıdır. Bu sebepten dolayı akli giderecek olan bütün içecekler yasaklanmıştır.

Arpa, mısır, buğday gibi değişik gıdalardan içki yapılmasına rağmen hadisimizde sadece hurma ve üzüm geçmektedir. Muhtemelen içki yapımında en çok bu ikisi kullanıldığı için örnek olarak verilmiştir.

Ancak hadisimizde hurma ve üzümün şarap haline getirilmesi değil, karıştırılması, birleştirilmesi yasaklanmıştır. Bu durum ise âlimler tarafından farklı yorumlar yapılmasına sebep olmuştur.

Gerek hurma olsun gerek üzüm olsun, içki haline dönüşmediği sürece şıralarını içmek caizdir. Fakat hadisimizde görüleceği üzere her iki meyvenin şıralarının birleştirilip içilmesi -içki haline gelmeden önce bile- yasaklanmıştır. Hâlbuki helal olan bir şeyin, yine helal olan başka bir yiyecek veya içeceklerle karıştırılması halinde, bunun da helal olması gerekir. Zira iki helalden bir haram çıkmaz.⁶⁶² Ancak âlimler, bu kıyası kabul etmeyerek şu örnekle itiraz etmişlerdir:

⁶⁵⁸ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 691.

⁶⁵⁹ İbn Hacer, **a.g.e.**, s. 564.

⁶⁶⁰ Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, V, 80.

⁶⁶¹ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VIII, 131-135, hadis no: 24369-24388.

⁶⁶² Sehâranfûrî, **Bezlü'l-Mechûd**, XVI, 38; İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, VIII, 110.

İki kız kardeşin her biri ile ayrı ayrı evlenmek caiz iken, iki kız kardeşi aynı nikâh altında toplamak caiz değildir.⁶⁶³

Dolayısıyla bu konuda iki temel görüş bulunmaktadır.

a. Şıra karışımının haram olduğu görüşü: Atâ b. Ebî Rabah, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ile Şafîî alimlerinin çoğunluğu ile muhaddislerin büyük çoğunluğu hadisin zahiriyle amel ederek –içki haline dönüşmemiş olsa bile- bu iki şıranın karıştırılıp içilmesini haram kabul etmişlerdir. Hatta bu karışımı içen bir kimse hadisdeki yasağı çiğnediği için bir günah işlemiş olur. Bu karışım içki halini aldıysa hem hadisdeki yasağı ihlal ettiği, hem de içki içtiği için iki yönden günah işlemiş olur derler.⁶⁶⁴

İmam Nevevî yukarıdaki görüş sahiplerinin neden haram saydıklarını şu şekilde açıklamaktadır: “Şafîî âlimlerimiz ve diğer âlimler demişler ki, iki maddenin karışım sebebiyle daha çabuk mayalanması, yani sarhoşluk verecek duruma çabuk dönüşmesidir.”

Buhârî şârihi Aynî de hadisdeki yasağın hikmetini şu şekilde açıklar.⁶⁶⁵ “Böyle bir şıra, henüz tadı değişmemiş iken sarhoşluk verebilir. Böyle bir şırayı içen kimse bunun sarhoşluk vermediğini zanneder. Oysa sarhoşluk verecek duruma gelebilir.”⁶⁶⁶

İmam Nevevî ise bu karışımın tenzihen mekruh olduğunu, sarhoşluk verecek duruma gelmeden haram olamayacağı görüşündedir.⁶⁶⁷

b. Şıra karışımının geçici bir döneme ait yasak haram olduğu görüşü: Bu görüşte olan Hanefiler, konu hakkında cumhur-u ulemanın görüşünden farklı olarak bu ve benzeri hadisleri geçici bir döneme ait yasaklar olarak telakki etmişlerdir.

Hanefilere göre; Hadis-i Şerifler’deki söz konusu karışımların içilmesiyle ilgili yasaklar, insanların yiyecek ve içecek bulmada zahmet çektikleri İslâm’ın ilk yıllarına aittir. Müslümanların fakr-u zaruret içerisinde yaşadıkları o dönemde Müslümanların et ve yağ yemeleri bile yasaklanmıştı. Komşusu aç yatıp kalkmakta iken bir kimsenin iki şırayı karıştırıp birden içmesi de bu

⁶⁶³ Sehâranfûrî, **a.g.e.**, XVI, 38.

⁶⁶⁴ Yeniél ve Kayapınar, **Ebû Dâvûd Terc.** XIII, 329.

⁶⁶⁵ Aynî, **Umdetü’l-Kârî**, XXI, 273.

⁶⁶⁶ Yeniél ve Kayapınar, **Ebû Dâvûd Terc.**, XIII, 330.

⁶⁶⁷ Yeniél ve Kayapınar, **a.g.e.**, XIII, 330.

yasaklardandır. Daha sonra Cenab-ı Hakkın Müslümanları bu darlıktan kurtardıktan sonra et ve yağ yemelerinde bir sakınca kalmadığı gibi söz konusu karışımları içmelerinde de bir sakınca kalmamıştır.⁶⁶⁸

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Safiyye bnt. Atıyye'den nakledilen şu Hadis-i Şerif, Hanefilerin görüşünü desteklemektedir:

Abdülkays (oğulların)ın kadınları(ndan bazıları) ile Hz. Âişe'nin yanına girmiştım. Ona kuru hurma ile kuru üzümü (karıştırarak birlikte şıralarını çıkarmanın hükmünü) sorduk. Şöyle cevapladı:

-“Ben bir tutam kuru hurmadan, bir tutam da kuru üzümünden alıp onu (içinde su olan) bir kaba koyardım ve onu (parmaklarımla iyice) ezdikten sonra Peygamber (s.a.v)'e içirirdim.”⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ Yeniel ve Kayapınar, **a.g.e.**, XIII, 330; İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, VIII, 110.

⁶⁶⁹ Ebû Dâvûd, **Sünen**, Eşribe 9, hadis no: 3708.

3.3.12 ONALTINCI HADİS

İkinci Namazından Sonra Nafile Namaz Kılınmaz

a. Metni

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، أَنَّ قُرَّةَ بْنَ أَبِي قُرَّةٍ حَدَّثَنَا أَنَّ أَبَا أُسَيْدٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «لَا صَلَاةَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ». (رواه الطبراني في المعجم الكبير بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “İkinci namazını kıldıktan sonra (nafile) namaz kılmak yoktur.”

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁶⁷⁰ ve İbn Kâni' *Mu'cemü's-Sahâbe*'de⁶⁷¹ Hüdbe b. Hâlid- Ebân b. Yezîd- Yahyâ b. Ebî Kesîr- Kurre b. Ebî Kurre'den o da Ebû Üseyd'den hadisi rivayet etmiştir.

d. Ricali

Zehebî, **Kurre b. Ebî Kurre**'nin “*lâ yu'raf/tanınmayan*” kişi olduğunu söylerken, Ali b. el-Medînî *meçhul* ravi olduğunu belirtir.⁶⁷² Ancak İbn Hibbân *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde onu zikretmektedir.⁶⁷³

Zehebî'nin *imam*,⁶⁷⁴ *hâfiz*,⁶⁷⁵ önde gelen ve güvenilir ravilerden olarak tanıttığı **Yahyâ b. Ebî Kesîr**,⁶⁷⁶ İbn Hibbân'ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde de zikredilmektedir.⁶⁷⁷

⁶⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 268, hadis no: 593.

⁶⁷¹ İbn Kâni', *Mu'cemü's-Sahâbe*, XIII, 4651, hadis no: 1758

⁶⁷² Muhammed b. Abdülvehhâb el-Vassâbî, *Misbâhü'l-Erîb fi Takrîbi'r-Ruvâtillezîne Leysû fi Takrîbi't-Tehzîb*, Mektebetü San'â'î'l-Eseriyye, Yemen, 2005, III, 16.

⁶⁷³ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 320.

İbn Hacer, onu (adaletli olduğuna hükmedilmiş ravinin, hadisleri makbuldür. Dini meselelerde delil olarak kullanılır anlamında)⁶⁷⁸ “*sika*” ve “*sebt*” olarak vasıflamaktadır. Ancak *tedlisi ve mürseli olduğunu* da belirtmektedir.⁶⁷⁹ Sahâbeden sadece Enes b. Mâlik’e yetişmiş başka hiçbir sahâbîyi görmemiştir. Ama buna rağmen sahâbeden –görmediği halde- çok rivayetlerde bulunmuştur.⁶⁸⁰

İbn Hacer’in tedlisle tavsif ettiği Yahya b. Ebî Kesir, hadisimizi tahdis ile naklettiği için burada tedlisten söz edilemez.

İbn Hacer’in “*sika*” olarak vasıflandırdığı,⁶⁸¹ Zehebî’nin ise “*hâfız, sadûk ve imam*” olarak nitelendirdiği⁶⁸² **Ebân b. Yezîd**, İbn Hibbân’ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde de yer almaktadır.⁶⁸³ Ahmed b. Hanbel, bütün meşâyih’in nezdinde “*sebt/sağlam*”dır,⁶⁸⁴ derken, Nesâî,⁶⁸⁵ İbn Maîn⁶⁸⁶ ve İbnü’l-Medîni⁶⁸⁷ onun *sika* olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca İbn Hacer ve Zehebî, İbnü’l-Cevzî’nin *ed-Duafâ* isimli eserinde Ebân b. Yezîd’i zikrettiğini ancak onu *sika* kabul eden kişilerin sözlerini nakletmediği için eleştirir.⁶⁸⁸

İbn Hibbân’ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikredilen⁶⁸⁹ **Hüdbe b. Hâlid**, İbn Hacer tarafından *sika* ve *âbid* olarak tanıtılmıştır.⁶⁹⁰ Zehebî ise *sika, âlim*,⁶⁹¹ *sadûk*⁶⁹² ve *hâfız*⁶⁹³ demektedir. İbn Maîn ve İbnü’l-Cüneyd *sika*, Ebû Hâtim *sadûk*, Nesâî *zayıf* demişlerdir.⁶⁹⁴ İbn Adıyy ise münker bir hadisini görmediğini/bilmediğini söyleyip, *sadûk* ve *lâ be’se bih* şeklinde tavsif ederken,

⁶⁷⁴ Zehebî, **Kâşif**, II, 373.

⁶⁷⁵ Zehebî, **Siyer**, VI, 27.

⁶⁷⁶ Zehebî, **Mizân**, IV, 402.

⁶⁷⁷ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 591.

⁶⁷⁸ Uğur, **Hadis Terimleri**, s. 360.

⁶⁷⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 1065.

⁶⁸⁰ Zehebî, **Kâşif**, II, 373.

⁶⁸¹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 104.

⁶⁸² Zehebî, **Mizân**, I, 16.

⁶⁸³ İbn Hibbân, **Sikât**, VI, 68.

⁶⁸⁴ Mizî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, II, 25; Zehebî, **Kâşif**, I, 207; Zehebî, **Zeylü Mizâni’l-İ’tidâl**, I, 131.

⁶⁸⁵ İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 57; Mizî, **a.g.e.**, II, 25.

⁶⁸⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, I, 56.

⁶⁸⁷ İbn Hacer, **a.g.e.**, I, 57.

⁶⁸⁸ İbn Hacer, **a.g.e.**, I, 57; Zehebî, **Zeylü Mizâni’l-İ’tidâl**, I, 131.

⁶⁸⁹ İbn Hibbân, **Sikât**, IX, 246.

⁶⁹⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 1018.

⁶⁹¹ Zehebî, **Mizân**, V, 296.

⁶⁹² Zehebî, **Kâşif**, II, 334.

⁶⁹³ Zehebî, **Siyer**, XI, 97.

⁶⁹⁴ Mizî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXX, 155; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263; Zehebî, **a.g.e.**, V, 296.

insanların (muhtemelen muhaddisleri kastediyor) onu *sika* olarak kabul ettiklerini de ayrıca belirtmektedir.⁶⁹⁵

e. Derecesi

Heysemî, “**Ferve b. Ebî Ferve**’yi zikreden birini görmedim” derken, diğer ravileri ise “sika” olarak tanımlar.⁶⁹⁶ Bu ravinin isminde **tashîf** (noktalama hatası) olmalıdır. Zira hadisimizin ravileri arasında Ferve b. Ebî Ferve yoktur. Bu isim - senedimizde ve yukarıda belirtildiği üzere diğer kaynaklarda- **Kurre b. Ebî Kurre** olarak yer almaktadır.

Hadisimiz **Kurre b. Ebî Kurre**’nin “*mechul*” olması sebebiyle zayıftır. Bu konuda Ebû Saîd el-Hudrî⁶⁹⁷ ve İbn Abbâs’dan⁶⁹⁸ rivayet edilen şevâhid bulunmaktadır. Ancak onların rivayetlerinde şu ilave de vardır: “**İkindi namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar, sabah namazını kıldıktan sonra da güneş yükselinceye kadar namaz kılmak yoktur.**”

Bu sahih şevâhid dolayısıyla hadisimiz **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

f. Değerlendirme

Müslümanların en önemli ibadetlerinden biri namazdır. Namaz ibadetinin belli vakitlerde kılınması ve bazı vakitlerde ise kılınmaması, İslâm’ın kendine has bir yolu olmakla beraber, diğer bütün dinlerden farklı bir anlam ve ölçü ortaya koymak hikmetini de taşımaktadır. Her duada geçen kelimelerin kendine göre bir anlam ve esrarı olduğu gibi, her vaktin kendine göre bir sır ve hikmeti vardır. Ancak insanların çoğu bunu bilmezler/düşünmezler.⁶⁹⁹

Namazın fikhına dair hadisler incelendiğinde, herhangi bir namazın kılınmasının mekruh olduğu zamanlar olduğu gibi sadece nafile namazın

⁶⁹⁵ İbn Hacer, **a.g.e.** IV, 264.

⁶⁹⁶ Heysemî, **Mecmau’z-Zevâid**, II, 478.

⁶⁹⁷ Abdürrezzâk, **Musannef**, II, 427, hadis no: 3958; Müslim, **Sahih**, Salâtü’l-Misâfirin 51, hadis no: 288; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, III, 344, hadis no: 3353.

⁶⁹⁸ İbn Huzeyme, **Sahih**, III, 310, İmâme fi’s-Salât 193, hadis no: 2146; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 266, hadis no: 110.

⁶⁹⁹ Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslam Fikhi**, I, 193-194.

kılınmasının mekruh olduğu vakitler de vardır. Bunlar günümüzde “ilmihal” diye adlandırılan kitaplarda tek tek belirtilmiştir.

Hadisimizdeki “**İkinci namazını kıldıktan sonra namaz kılmak yoktur**” buyruğu nafil namaz için anlaşılmaktadır. Bir başka rivayette “**Güneş batmaya başladığı andan batıncaya kadar**”⁷⁰⁰ Hz. Peygamber’in namaz kılmayı yasaklaması ise akşam ezanından önce (ortalama) 30 dakika hiçbir namazın kılmadığı vakti beyan etmektedir.⁷⁰¹ Ancak bizim ilgili hadisimizde ikinci namazını kıldıktan sonra akşam namazı için vakit çok olsa da nafil namaz kılmaz, hükmü bulunmaktadır.

⁷⁰⁰ Müslim, **Sahih**, Salâtü'l-Misâfirin 51, hadis no: 293.

⁷⁰¹ Yıldırım, **Kaynaklarıyla İslam Fıkhı**, I, 194.

3.3.13 ONYEDİNCİ HADİS

Ebû Üseyd'in Kahramanlığı ve Hz. Peygamber'in Emrine İtaati

a. Metni

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، أَنَّ أَبَا أُسَيْدٍ كَانَ يَقُولُ: أَصَبْتُ يَوْمَ بَدْرٍ سَيْفَ ابْنِ عَايِدِ الْمَرْزُبَانِ، فَلَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ أَنْ يُؤَدُّوا مَا فِي أَيْدِيهِمْ، أَقْبَلْتُ بِهِ حَتَّى أَلْقَيْتُهُ فِي النَّقْلِ، قَالَ: " وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَمْنَعُ شَيْئًا يُسْأَلُهُ "، قَالَ: فَعَرَفَهُ الْأَرْقَمُ بْنُ أَبِي الْأَرْقَمِ الْمَخْزُومِيُّ فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ . (رواه أحمد بن حنبل في مسنده بهذا السند والمتمن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bedir günü İbn Âyız'ın Merzûbân (isimli) kılıcını ele geçirdim. Allah'ın Rasûlü insanlara; ellerinde bulunan şeyleri getirmelerini emredince, (ele geçirdiğim) kılıcı getirdim. Nihayet Hz. Peygamber'in (öntüne) ganimet olarak bıraktım. Rasûlullâh (o gün) kendisinden istenilen hiçbir şeyi reddetmiyordu. Erkam b. Ebî'l-Erkam el-Mahzûmî, bu durumu anladı ve Hz. Peygamber'den onu (benim ganimet olarak verdiğim kılıcı) istedi. Hz. Peygamber (s.a.v)'de kılıcı ona verdi.

c. Tahrici

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Yezîd b. Hârûn- Muhammed b. İshâk- Abdullah b. Ebî Bekr o da Ebû Üseyd'den hadisimizi rivayet etmiştir.⁷⁰²

Ahmed b. Hanbel, aynı hadisi, ikinci bir senedle aynı hadisin altında zikretmektedir. Şöyleki; Ya'kûb'a, babası (İbrâhîm b. Sa'd b. İbrâhîm ez-Zührî)'nin *Megâzî* (isimli) eseri okunurken veya (o) dinlerken- Muhammed b. İshâk- Abdullah b. Ebî Bekr- Benî Sâide (kabilesinden) biri (veya birkaç kişi) o da Ebû Üseyd'den hadisi rivayet etmiştir.

⁷⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 452, hadis no: 16056.

d. Ricali

Muhammed b. İshâk hakkında Ahmed b. Hanbel *hasenü'l-hadîs*, İbn Maîn *sika*, Şu'be *sadûk*, Ali b. el-Medînî bana göre *hadisi sahih* diyerek olumlu yönde görüşlerini belirtirlerken, Nesâî “*leyse bi-kaviyy/kuvvetli değil*”, Dârakutnî “*lâ yuhteccu bih/kendisiyle ihticac edilemez*” Süleymân et-Teymî “*kezzâb/yalancı*” ifadelerini kullanarak olumsuz şekilde fikirlerini beyan etmişlerdir.⁷⁰³

İbn Hibbân, Muhammed b. İshâk'ı *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrederken,⁷⁰⁴ Zehebî ise *allâme* ve *hâfız* olarak vasıflandırır.⁷⁰⁵ İbn Hacer *sadûk* olarak tanımlamakla birlikte tedlis yapan bir ravi olduğunu da belirtir.⁷⁰⁶ Ancak hadisimizde tahdisle rivayette bulunduğu için tedlisten söz edilemez.

e. Derecesi

Şuayb el-Arnâvût, rivayet edilen bu hadisin iki farklı isnadı olduğunu belirtmektedir. Arnâvût, ilgili hadisin dipnotunda, hadisin iki farklı senedle de zayıf olduğunu belirtmektedir:

Birinci sened: Adı geçen Abdullah b. Ebî Bekr, Ebû Üseyd'i görmemiştir. Dolayısıyla isnadda inkıta/kopukluk olduğu için hadis zayıftır.

İkinci sened: Ebû Üseyd'den hadisi aktaran kişinin bilinmemesi sebebiyle bu isnadla da hadis zayıftır. Arnâvût, ayrıca Ya'kûb'un babası olan Zührî, İbn İshâk'tan bu hadisi işitmediğini belirtmektedir.⁷⁰⁷

Heysemî de bu duruma işaret ederek, senedde ismi zikredilmeyen ravi olduğunu fakat diğer ravilerin ise sika olduğunu söylemektedir.⁷⁰⁸

İki ayrı isnadla rivayet edilen hadisimizin her iki isnadı da Ebû Üseyd'den rivayet eden kişinin cehaleti sebebiyle **zayıftır**. Ancak Erkam b. Ebî'l-Erkam (r.a)'den⁷⁰⁹ rivayet edilen; “Rasûlullah Bedir günü “**yanımızda olan ganimet (mallarını getirip) bırakın**” buyurdu. Ebû Üseyd es-Sâidî, İbn Âiz'in merzûbân

⁷⁰³ Zehebî, *Mizân*, III, 469.

⁷⁰⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 380.

⁷⁰⁵ Zehebî, *Siyer*, VII, 33.

⁷⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 825.

⁷⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 452.

⁷⁰⁸ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 126; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 190.

⁷⁰⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 576, hadis no: 6131; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VI, 143, hadis no: 6032.

(isimli) kılıcını getirip koydu. Erkam b. Ebi'l-Erkam o (kılıcı) tanıdı. Bunun üzerine Ya Rasûlallah onu bana hibe et dedi. Efendimiz (s.a.v) de kılıcı ona verdi" şeklindeki hadis sebebiyle **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

Hatta *Müstedrek*'in tahkikini yapan Mustafa Abdülkâdir Atâ, Erkam b. Ebi'l-Erkam (r.a)'den rivayet edilen hadisin isnadı sahihtir. Ancak *sahihayn*'da bu hadis rivayet edilmemiştir, der.

f. Değerlendirme

İslâm tarihinde, Müslümanların ilk ve en önemli savaşı Bedir Savaşı'dır. Bu savaşa katılanların en küçüğü olarak bildiğimiz Ebû Üseyd (r.a),⁷¹⁰ yaşça küçük olmasına rağmen muhteşem cesaret örneği göstererek savaşa katılmann yanında, nasıl kahramanlık yaptığını da aktardığımız hadisimiz vesilesiyle bize anlatmaktadır.

Rivayetine yer vermiş olduğumuz hadisi, Erkam b. Ebi'l-Erkam (r.a)'da aynı şekilde anlatmaktadır.⁷¹¹ Güzel bir kılıç olduğu anlaşılan Merzubân isimli kılıcı Ebû Üseyd (r.a), savaş esnasında veya savaşın akabinde İbn Âyiz'in elinden ganimet niyetiyle almıştır. Ancak kılıç güzel olsa da Allah Rasûlü'nün emri gereğince ve bununla birlikte; **"Kim ganimet malından aşırırsa, kıyamet günü o aşırıldığı malla (Allah'ın huzuruna) gelir"**⁷¹² ayetini de çok iyi bilen Ebû Üseyd (r.a), bu kılıcı Hz. Peygamber'e vermiştir. Erkam b. Ebi'l-Erkam (r.a) ise kılıcın güzel olması sebebiyle onu Hz. Peygamber'den istemiş, Allah'ın elçisi de kılıcı Erkam (r.a)'a vermiştir.

⁷¹⁰ Buhârî, *et-Târîhu's-Sağîr*, s.108.

⁷¹¹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 126.

⁷¹² Al-i İmran, 3/161.

3.3.14 ONSEKİZİNCİ HADİS

Mekke'nin Muezzini Ebû Mahzûra

a. Metni

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: نَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، عَنِ ابْنِ لُحَيْعَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ، وَنَا عَمْرُو، وَقَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمَرَ الْوَاقِدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْمُنْذِرِ بْنِ أَبِي أُسَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ جَاءَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، انْذَنْ لِي أَنْ أُؤَدِّنَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَذِّنْ، فَكَانَ يُؤَدِّنُ بِلَالٌ، فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَخَلَّفَ أَبُو مُحَمَّدٍ. (رَوَاهُ الْبُزَارُ فِي مَسْنَدِهِ بِهَذَا السَّنَدِ وَالْمَتْنِ)

b. Tercümesi

Münzir b. Ebû Üseyd, babası Ebû Üseyd'den naklediyor: Rasûlullah (s.a.v), Mekke'ye geldiği zaman Ebû Mahzûra, Hz. Peygamber'in yanına geldi ve:

-”Yâ Rasûlallah! Ezan okumam için bana izin verir misin?” dedi. Rasûlullah (s.a.v) ona:

-“**Ezan oku,**” buyurdu. (Ondan önce) Bilal (r.a) ezan okuyordu. Rasûlullah (s.a.v) (Medine'ye) döndüğünde, Ebû Mahzûra (ezan okumak için Medine'ye gitmeyerek Mekke'de) kaldı.

c. Tahrici

Bezzâr *Müsned*'inde Amr- Muhammed b. Ömer el-Vâkidî- Hâlid b. Abdullah- Zübeyir b. Münzir babası Münzir b. Ebû Üseyd'den o da babası Ebû Üseyd'den hadisi rivayet etmiştir.⁷¹³

Bezzâr, aynı hadisi, ayrıca ikinci bir senedle: Amr b. Mâlik- Abdullah b. Vehb- İbn Lehiâ- Ca'fer b. Rebîa- İrâk b. Mâlik o da Ebû Üseyd senediyle nakletmektedir.⁷¹⁴

⁷¹³ Bezzâr, *Müsned*, VI, 265, hadis no: 2297.

⁷¹⁴ Bezzâr, *a.g.e.*, hadis no: 2296.

d. Ricali

Amr b. Mâlik er-Râsibî, İbn Hacer tarafından “*zayıf*” olduğu belirtilmektedir.⁷¹⁵ Ebû Ya’lâ *zayıf*, İbn Adıyy “*hadis çalan kişi/yesrikul-hadis*” olarak tanımlarken, Ebû Zür’a onun hadisini terketmiştir.⁷¹⁶ Ancak Zehebî⁷¹⁷ ve Mizzî,⁷¹⁸ Amr b. Mâlik’in isminin İbn Hibbân’ın *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde geçtiğini belirtmektedirler. Fakat araştırmamız neticesinde İbn Hibbân’ın bu eserinde Amr b. Mâlik’in ismine rastlanmamıştır. Muhtemelen Amr b. Mâlik en-Nükrî ile karıştırılmış olabilir.

Muhammed b. Ömer el-Vâkidî için Ahmed b. Hanbel “*kezzâb*”, Yahyâ b. Maîn “*zayıf*”, Nesâî “*leyse bi-sika*”⁷¹⁹ Buhârî⁷²⁰ ve Ebû Hâtım “*metrûk*”, Müslim “*metrûkü’l-hadîs*”, Dârakutnî “*zayıf*”⁷²¹ ifadelerini kullanmışlardır. Heysemî de ismi geçen muhaddislere katılarak onun “*zayıf*” olduğunu söylemektedir.⁷²² İbn Hacer, “*metrûk*” demektedir.⁷²³

Bununla birlikte onu ta’dil eden rical âlimleri de olmuştur. Meselâ: Onun hakkında Mus’ab ez-Zührî “*sika ve me’mûn*”, Yezîd b. Hârûn ve Ebû Übeyd “*sika*” ifadesini kullanmışlardır.⁷²⁴ Zehebî,⁷²⁵ Mücâhid b. Mûsâ’nın “Vakîdî”den daha hafız olanından hadis yazmadım/rivayet etmedim,” dediğini aktardıktan sonra Vakîdî hakkında nihaî hükmü şöyle vermiştir: “Mücâhid b. Musa’nın bu sözü, hadis dışındaki diğer alanlarda (ahbâr, siyer, megâzî vb.) geçerlidir, hadiste bu şekilde değerlendirilemez.”⁷²⁶

⁷¹⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 744.

⁷¹⁶ Zehebî, *Mizân*, III, 285.

⁷¹⁷ Zehebî, *a.g.e.*, III, 285.

⁷¹⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXII, 208.

⁷¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXVI, 185-188.

⁷²⁰ Zehebî, *Kâşif*, II, 201.

⁷²¹ Zehebî, *Mizân*, III, 664.

⁷²² Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, II, 100.

⁷²³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 882.

⁷²⁴ Zehebî, *Mizân*, III, 665.

⁷²⁵ Zehebî, *a.g.e.*, III, 663.

⁷²⁶ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Rıdvan Yarba, “*Cerh ve Ta’dil Âlimlerine Göre Vâkidî*”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 14, sayı 2, 2014, s. 143-163; Mustafa Fayda, “Vâkidî”, *DİA*, XXXII, 471-475.

İbn Hacer, Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa'nın torunu olan **Zübeyir b. Münzir**'in “*mestur*” olduğunu söylerken.⁷²⁷ Zehebî ise *neredeysse hiç tanınmıyor /la yekâdu yu'raf* olduğunu söylemektedir.⁷²⁸

Hadisin senesinde yer alan **Abdullah b. Lehîa** hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır:

a. Olumsuz görüş bildirenler: Nesâî, Yahyâ b. Maîn, İbn Mehdî, Vekî' ve Ebû Zür'a olumsuz görüş belirtmişlerdir.⁷²⁹

b. Olumlu görüş bildirenler: Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb İbn Lehîa'nın güvenilir bir ravi olduğu kanaatindedir.⁷³⁰ Zehebî *imam, allâme*,⁷³¹ *Mısır'ın kadısı* ve *âlimi* olarak tanımlarken,⁷³² İbn Hacer ise *fakih, kâdi*⁷³³ ve *sadûk*⁷³⁴ olduğunu söylemektedir.

c. Şartlı olumlu görüş bildirenler: Ebû Zür'a ve Ebû Hâtîm⁷³⁵ gibi bazı hadis hafızları, (muhtemelen evi ve kitapları yandıktan sonraki zaman için) şevâhid, i'tibârât, zühd ve melâhîm konularında hadisleri rivayet edilip zikredilebilir demektelerdir.⁷³⁶

Bu üç görüş sonunda her ne kadar Zehebî ve İbn Hacer gibi âlimler tarafından hakkında olumlu görüş belirtilmişse de özellikle hicrî 170 yılında kitapları yandıktan sonra rivayetlerini İbn Maîn ve Nesâî gibi muhaddisler zayıf görmüşlerdir.

İbn Lehîa'nın; Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Vehb, Abdullah b. Yezîd ve Abdullah b. Mesleme tarafından rivayet edilen hadisleri sahihtir. Çünkü bunlar ondan rivayet edilen hadisleri araştırıp sonra yazıyor veya naklediyorlardı. Bu isimlerin dışında, kitapları yanmadan önce kendisinden rivayet eden; Vefîd b. Mezîd, Kuteybe b. Sa'îd, Evzâî, Sevrî, Şu'be, Amr b. Hâris, Abdurrahman b. Mehdî, Velid b. Müslim ve İshâk b. İsa'dan gelen rivayetleri kabul edilmektedir. Ancak bu isimlerin dışında ve kitapları yandıktan sonra ondan hadis rivayeti

⁷²⁷ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 336.

⁷²⁸ Zehebî, **Mizân**, II, 68.

⁷²⁹ Zehebî, **Siyer**, VIII, 20-25; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 412-414.

⁷³⁰ Zehebî, **Siyer**, VIII, 11-20; Ayrıca bkz. Nihat Dalgın, “İbn Lehîa”, **DİA**, XX, 159.

⁷³¹ Zehebî, **a.g.e.**, VIII, 11.

⁷³² Zehebî, **Mizân**, II, 475.

⁷³³ İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 411.

⁷³⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 538.

⁷³⁵ Zehebî, **Mizân**, II, 475.

⁷³⁶ Zehebî, **Siyer**, VIII, 14.

“zayıf” kabul edilirken, şevâhid ve mütâbeât için değerlendirilmeye alınmaktadır.⁷³⁷

e. Derecesi

İki isnadla rivayet edilen hadisimizin birinci isnadı, **Amr b. Mâlik** sebebiyle “zayıf”tır.

Bu isandın şu şekliyle şahidi bulunmaktadır: Ebû Mahzûra (r.a)’dan rivayet edilen: “Nebî (s.a.v) bize insanların en sevimsizi olduğu halde O’nunla birlikte, on gençle Huneyn’e gittim. (Namaz vakti gelince) ezan okudular. Bunun üzerine onlarla alay ederek bizde ezan okuduk. Nebî (s.a.v) (bizim ezan okuduğumuzu duyunca) “**şu gençleri bana getirin**” buyurdu. (bizi O’nun yanına getirdiklerinde) “**ezan okuyun**” dedi. Ezan okudular ben de o gençlerin sonuncusuydum. (En son olarak ben okuduğumda) Nebî (s.a.v) “**Evet işte sesini duyduğum buydu. Git Mekke’nin müezzini sen ol. Ve Attâb b. Esîd’e de ki; Rasûlullah Mekke ehli için ezan okumamı emretti**” buyurdu. (Sonra) başımı mesh etti...⁷³⁸ Bu şahid sebebiyle hadisimizin zayıf olan birinci isandı **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

Hadisimizin ikinci isnadı ise, Amr b. Mâlik’in “zayıf”, Muhammed b. Ömer el-Vâkidî’nin “metrûk” ve Zübeyir b. Münzir’in “mestur” olmaları sebebiyle “çok zayıf”tır. İsnadı çok zayıf olan hadisler şahitle takviye edilememektedir.

f. Değerlendirme

Sözlükte bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak⁷³⁹ anlamlarına gelen ve Müslümanları her gün beş defâ harekete geçiren Ezan-ı Muhammedî/Muhammedî ilan, ibadetlerin en önemlisi olan namaza çağırılmaktadır.

Mekke döneminde farz olan namaz, özellikle Medine’de Müslümanların sayısının artması ve dinlerini rahat bir ortamda yaşama imkânı bulmalarından dolayı, namaz vaktinin ilanı ile ilgili başta Efendimiz (s.a.v) olmak üzere sahâbe

⁷³⁷ Beşşâr, Amavût, **Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb**, II, 258.

⁷³⁸ Abdürrezzâk, **Musannef**, I, 457, hadis no: 1779; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIV, 91, hadis no: 15376.

⁷³⁹ Abdurrahman Çetin, “Ezan”, **DİA**, XII, 36.

aralarında istişare etmişlerdir. Ancak bu istişare de karar alınamamıştı. Nihayet Abdullah b. Zeyd (r.a)'e, rüyada ezan öğretilmiş, o da rüyasını Hz. Peygamber'e anlatınca, Efendimiz (s.a.v) beğenmiş ve Hz. Bilâl'in ezanı okumasını istemişti.

Hz. Peygamber'in Medine de iki tane müezzini vardı. Biri Bilâl-i Habeşî diğeri ise İbn Ümmü Mektûm idi. Mekke feth edildiğinde de Hz. Bilâl ezanları okuyordu. Tâif'in fethinden sonra Hz. Peygamber Cîrâne'ye dönüyordu. Namaz vakti gelince ezan okunmaya başladı. Rasûlullah'a karşı büyük bir kin ve düşmanlık besleyen Ebû Mahzûra ile Kureyşli on genç ezan sesini işitince bir yere gizlendiler ve alaylı bir şekilde müezzini taklit ederek yüksek sesle ezan okudular. İçlerinden birinin güzel sesli olduğunu fark eden Hz. Peygamber onları yanına çağırtdı ve kendilerine birer ezan okuttu. En son okuyan Ebû Mahzûra'nın sesini çok beğenerek ona ezanı öğretti. Ebû Mahzûra bu emri isteksiz bir şekilde yerine getirdikten sonra Hz. Peygamber ona bir miktar gümüş para verdi ve kendisine dua etti. Gönlü İslâmiyete ısınan Ebû Mahzûra, müslüman oldu ve (hadisimizde de gördüğümüz üzere) Hz. Peygamber'den kendisini Mekke'deki Haram-i Şerîf'e müezzin yapmasını istedi. Efendimiz (s.a.v)'de onun bu arzusunu kabul etti.⁷⁴⁰

⁷⁴⁰ Murat Sarıçık, "Ebû Mahzûre", **DİA**, X, 179.

3.3.15 ONDOKUZUNCU HADİS

Hadislerin Değeri ve Uygulanması

a. Metni

حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ، وَأَبِي أُسَيْدٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا سَمِعْتُمْ الْحَدِيثَ عَنِّي تَعْرِفُهُ قُلُوبُكُمْ، وَتَلِينُ لَهُ أَشْعَارُكُمْ وَأَبْشَارُكُمْ، وَتَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْكُمْ قَرِيبٌ، فَأَنَا أَوْلَاكُمْ بِهِ، وَإِذَا سَمِعْتُمْ الْحَدِيثَ عَنِّي تُنْكِرُهُ قُلُوبُكُمْ، وَتَنْفِرُ أَشْعَارُكُمْ وَأَبْشَارُكُمْ، وَتَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْكُمْ بَعِيدٌ فَأَنَا أَبْعَدُكُمْ مِنْهُ.» (رواه أحمد بن حنبل في مسنده بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Humejd ve Ebû Üseyd'den rivayet edildiğine göre Nebî (s.a.v) şöyle buyurdu: “**Benden kalplerinizin kabul ettiği, ruhlarınızı ve bendenlerinizi yumuşatan ve size (gönlünüze) yakın geldiği kanaatine vardığımız (bir) hadis işittiğiniz zaman, iyi bilin ki; ben o hadisi/o ameli uygulamaya sizden daha layığım. Ve (yine) benden kalplerinizin kabul etmediği, ruhlarınız ve bedenlerinizin hoş karşılamadığı ve size (gönlünüze) uzak durduğu kanaatine vardığımız (bir) hadis dinlediğiniz zaman, iyi bilin ki; ben ise böyle bir hadisi/o ameli uygulamaya sizden daha uzağım.**”

c. Tahrici

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,⁷⁴¹ İbn Hibbân *Sahih*'inde,⁷⁴² Bezzâr *Müsned*'inde,⁷⁴³ Tahâvî *Müşkilü'l-Âsâr*'ında⁷⁴⁴ ve Bûsîrî *İthâfû'l-Hıyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşera* isimli eserinde⁷⁴⁵ Ebû Âmir- Süleymân b.

⁷⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 456, hadis no: 16058.

⁷⁴² İbn Hibbân, *Sahih*, I, 264, İlim, hadis no: 63.

⁷⁴³ Bezzâr, *Müsned*, IX, 168, hadis no: 3718.

⁷⁴⁴ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994, XV, 344, hadis no: 6067.

⁷⁴⁵ Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Bûsîrî, *İthâfû'l-Hıyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânidi'l-Aşera*, thk. Ebû Abdîrahmân Âdil b. Sa'd- Ebû İshâk es-Seyyid b. Mahmûd b. İsmâil, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1998, I, 291, hadis no: 507.

Bilâl- Rebîa b. Ebî Abdurrahmân- Abdûlmelik b. Saîd b. Süveyd- Ebû Humejd ve Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmişlerdir.

d. Ricali

Hadisimizin senedinde yer alan ravilerin tamamı sika raviler olup senedde herhangi bir illet tesbit edilememiştir.

d. Derecesi

Hadisimiz, senedimizde yer alan bütün ravilerin sika olması ve diğer sahih hadis şartlarını taşıması sebebiyle **sahih** hadistir. Süyûtî,⁷⁴⁶ ve İbn Arrâk el-Kinânî⁷⁴⁷ bu hadisin sahih olduğunu belirtmişlerdir. Heysemî⁷⁴⁸ ve Hatîb el-Bağdâdî⁷⁴⁹ “ricalinin sahih hadis ricali olduklarını” ifade ederken, Şuayb el-Arnâvût ise hadisin “Müslim’in şartı üzere sahih” olduğunu söylemektedir.⁷⁵⁰ Ancak Elbânî hadisi “hasen” kabul etmiştir.⁷⁵¹ Elbanî’nin bu görüşü isabetli değildir. Çünkü araştırmamız neticesinde senedimizde yer alan bütün raviler, Zehebî ve İbn Hacer gibi otoriteler tarafından sika olarak değerlendirildiğini görmekteyiz.

e. Değerlendirme

İnsan fitrat üzere yaratılmıştır.⁷⁵² Dinde o fitrata uygun şekilde gelmiştir. Kuranî ve Nebevî mesajların ve tavsiyelerin hepsi insanın hayatına, yaşamasına uygun şeyler olup, zorlama olan hiç bir husus yoktur. Çünkü bizi yoktan vareden Rabbimiz, bize kaldıramayacağımız hiçbir şey yüklemeyeceğini ayetiyle bildirmektedir.⁷⁵³

⁷⁴⁶ Ebû'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî eş-Şâfiî, **Teakkubâtü's-Süyûtî alâ Mevzûati İbni'l-Cevzi**, thk. Abdullah Şa'bân, Dar Mekketi'l-Mükerreme, 2004, s. 54.

⁷⁴⁷ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, **Tenzîhü's-Şerîati'l-Merfûati ani'l-Ahbâri's-Şeniati'l-Mevzûa**, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif Abdullah Muhammed es-Sadik el-Çamârî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1981, s. 7.

⁷⁴⁸ Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid**, I, 376.

⁷⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, **Kifâye**, s. 603.

⁷⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 456.

⁷⁵¹ Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, **Sahîhu'l-Câmiu's-Sagîr**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988, s. 166, hadis no: 612.

⁷⁵² Rûm, 30/30.

⁷⁵³ Bakara, 2/286.

“Allah size zorluk dilemez”⁷⁵⁴ ayeti, Hz. Peygamber’in “din kolaylıktır”⁷⁵⁵ buyruğu ve rivayetine yer vermiş olduğumuz ilgili hadis, aslında bize bir ipucu vermektedir. “Nerede ve ne zaman zorluğu emreden, insanın gücünü aşan, -belki- senelerce uğraşsa da yapamayacağı, kalbinizin kabul edemediği ve sizi harekete geçirmeyen bir şey duyarsanız iyi bilin ki; ben bir peygamber olmama rağmen ondan uzağım. Ancak aksi bir söz işiterseniz o ameli yapın zaten ben de o ameli uygulamaya yakınım” buyurmaktadır.

Dinimiz İslâm, rahmet ve merhamet temeli üzerine bina edilmiştir. Hz. Peygamber’in gönderilişi rahmet üzerinedir.⁷⁵⁶ Rahmetin olduğu yerde de zahmet olmayacağı son derece açık bir geçektir.

Bu hadis, Allah’ı bilen ve Allah’ın hükümlerini uygulayan âlimler nezdinde, Peygamberler ile onların dışındaki insanların sözleri arasındaki farkın, çok açık bir şekilde belli olacağına delil teşkil eden bir hadistir.⁷⁵⁷

Dolayısıyla İslâm âlimleri tarafından, Efendimiz (s.a.v)’den gelen hadisler sırasıyla Kur’an’a, sahih sünnete, tarihi verilere, akli çıkarımlar ve nakli deliller vasıtasıyla oluşan temel ilke ve esaslara, son olarak Hz. Peygamber’in gönderiliş gayesine arz edilerek değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.⁷⁵⁸

Ebû Üseyd (r.a)’ın rivayet ettiği bu sahih hadis, hiçbir zaman hadis uydurma için bir bahane olarak kabul edilemez. Zira hadis uydurma, Allah Rasûlü’ne yapılmış büyük bir iftiradır. Bunun için hiçbir gerekçe kabul edilemez.

Bu hadis, aynen; “İnsanlar sana fetva verseler de sen kalbinden fetva iste,”⁷⁵⁹ hadisi gibi, mü’min kulun kalbî tatminkârlığına işaret etmektedir. Bu da ancak kalbi imanla ve akli ilimle dolu olan, sünnet-i seniyyeyi seven ve yaşayan mü’min için söz konusudur. Ya da bu hitap, Allah Rasûlü’nün özel eğitiminden geçen, dolayısıyla hakkı hakikati iyi bilen sahâbe-i kiram içindir.

⁷⁵⁴ Bakara, 2/185.

⁷⁵⁵ Müslim, **Sahih**, İman 29, hadis no: 39.

⁷⁵⁶ Enbiya, 21/107.

⁷⁵⁷ Münâvî, **Feyzu’l-Kadîr**, I, 382.

⁷⁵⁸ Mehmet Görmez vd., **Hadislerle İslam**, DİB, Ankara, 2013, I, 96-99.

⁷⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIX, 533, hadis no: 18006. Şuayb el-Arnâvût bu hadisin zayıf olduğunu söylerken, Elbânî hadisin hasen olduğunu kabul etmektedir bkz. Elbânî, **Sahîhu’l-Câmiu’s-Sagîr**, s. 224, hadis no: 948.

3.3.16 YIRMİNCİ HADİS

Ebû Üseyd'in Katıldığı Gazveler

a. Metni

حَدَّثَنَا عَمْرُو ، قَالَ : حَدَّثَنَا الْوَاقِدِيُّ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِيُّ بْنُ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا أُسَيْدٍ ، يَقُولُ : غَزَوْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِشْرِينَ غَزْوَةً ، غَزْوَةً بَعْدَ غَزْوَةٍ . (رَوَاهُ الْبَزَارُ فِي مَسْنَدِهِ بِهَذَا السَّنَدِ وَالْمَتْنِ)

b. Tercümesi

Abbâs b. Sehl, Ebû Üseyd (r.a)'ın şöyle dediğini naklediyor: “Ben Rasûlullah’la beraber bir biri ardınca yirmi savaşa katıldım.”

c. Tahrici

Bezzâr *Müsned*'inde Amr- el-Vâkidî- Übeyy b. Abbâs b. Sehl b. Sa'd o babası Abbâs'dan o da Ebû Üseyd'den hadisi rivayet etmiştir.⁷⁶⁰

d. Ricali

Muhammed b. Ömer el-Vâkidî'nin *metruk* olduğu ile ilgili bilgi 18. Hadisin “Ricali” bölümünde geçmiştir.⁷⁶¹

Übeyy b. Abbâs'ı İbn Maîn zayıf, Ahmed b. Hanbel münkerü'l-hadîs, Nesâî ve ed-Dûlâbî ise “leyse bil-kaviyy” olarak tanımlamakla birlikte⁷⁶² İbn Hibbân onu *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmektedir.⁷⁶³

e. Derecesi

Hadisimiz isnadındaki Vâkidî'nin “*metrûk*” ve Übeyy b. Abbas'ın *zayıf* olması nedeniyle “çok zayıf” bir hadistir. Ancak bu rivayet, merfû hadis

⁷⁶⁰ Bezzâr, *Müsned*, VI, 266, hadis no: 2298.

⁷⁶¹ Muhammed b. Ömer el-Vâkidî hakkında bkz. s. 135.

⁷⁶² Zehebî, *Mizân*, I, 78.

⁷⁶³ İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 51.

olmayıp meğâzî haberlerinden tarihî bir haber olduğu için değerlendirilmesinde bir sakınca yoktur.

Hadisimizin metninin mevkuf olması, tarihle ilgili olması, ravisi Vakıdî'nin tarihî rivayetlerde makbul⁷⁶⁴ olması sebebiyle değerlendirilmesinde mahzur olmamalıdır.

f. Değerlendirme

İslâm literatüründe, Hz. Peygamber'in katıldığı ve bizzat idare ettiği savaşlara “gazve” terimi kullanılırken,⁷⁶⁵ bizzat kendisi katılmayıp tayin etmiş olduğu kumandanlarla idare ettiği seferlere ise “seriyye” terimi kullanılmıştır.⁷⁶⁶

Berâ' b. Âzîb (r.a) on beş,⁷⁶⁷ Büreyde (r.a) on altı,⁷⁶⁸ Zeyd b. Erkam (r.a) on yedi,⁷⁶⁹ Câbir b. Abdullah (r.a) on dokuz gazaya⁷⁷⁰ katıldıklarını anlatırlarken, Ebû Üseyd (r.a) ise, (ulaşabildiğimiz kadarıyla en yüksek rakamı vererek) Hz. Peygamber'le birlikte –din uğruna yapılan savaş anlamında-⁷⁷¹ yirmi gazaya katıldığını ifade etmektedir. Ancak Zeyd b. Erkam, Efendimiz (s.a.v)'in ondokuz gaza yaptığını söylerken,⁷⁷² buna karşın Câbir b. Abdullah, Hz. Peygamber'le birlikte ondokuz gazaya katıldığını Bedir ve Uhut'a ise babasının izin vermemesi sebebiyle katılmadığını söyler.⁷⁷³ Görüldüğü üzere Cabir (r.a)'ın rivayetiyle Hz. Peygamber'in gaza sayısı yirmibir'e çıkmaktadır. Bu konuda verilen rakamlardaki farklılıklar, yapılan seferin önemli olup olmadığı ile alakalı olduğu gibi çarpışma vuku bulup bulmadığı ile de ilişkilendirilebilir.⁷⁷⁴

İslâm tarihi ile ilgili eserleriyle öne çıkan Vakıdî ve İbn Sa'd, Hz. Peygamberin toplam katıldığı gaza sayısını yirmiyedi olarak belirtirler.⁷⁷⁵ Büreyde (r.a) ise bunların sadece sekiz tanesinde savaş olduğunu rivayet

⁷⁶⁴ Zehebî, **Mizân**, II, 663.

⁷⁶⁵ Hüseyin Algül, “Gazve”, **DİA**, XIII, 488.

⁷⁶⁶ Serdar Özdemir, “Seriyye”, **DİA**, XXXVI, 565.

⁷⁶⁷ Buhârî, **Sahih**, Meğâzî 89, hadis no: 4472.

⁷⁶⁸ Buhârî, **a.g.e.**, Meğâzî 89, hadis no: 4473.

⁷⁶⁹ Buhârî, **a.g.e.**, Meğâzî 89, hadis no: 4471.

⁷⁷⁰ Müslim, **Sahih**, Cihâd 49, hadis no: 1813.

⁷⁷¹ Algül, “Gazve”, **DİA**, XIII, 488.

⁷⁷² Buhârî, **Sahih**, Meğâzî 1, hadis no: 3949.

⁷⁷³ Müslim, **Sahih**, Cihâd 49, hadis no: 1813.

⁷⁷⁴ İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, XIV, 224.

⁷⁷⁵ Algül, “Gazve”, **DİA**, XIII, 488.

etmektedir.⁷⁷⁶ Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in on senelik Medine döneminde gerçekleştirmiş olduğu savaşların neticesinde Müslümanlardan şehit olanların sayısını 138, düşmanların vermiş olduğu zayıtı ise 216 kişi olarak vermektedir.⁷⁷⁷ Her iki taraftanda bu kadar az kayıp verilmesi İslâm'ın barış dini ve Hz. Peygamber'in âlemlere rahmet oluşundan başka hangi şeyle izah edilebilir. Allah Rasûlü, vahşi bir iş olan savaşı bile rahmete dönüştürmüştür. Çünkü O'nun amacı insanları öldürüp imha etmek değil, onları ihya etmek, ebedi güzellikler içinde bir hayata kavuşturmaktır.⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ Müslim, **Sahih**, Cihâd 49, hadis no: 1814.

⁷⁷⁷ İbnü'l-Esîr, **Câmiu'l-Usûl**, XII, 643-644.

⁷⁷⁸ İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, XII, 644.

3.3.17 YİRMİBİRİNCİ HADİS

Melekleri Gören Sahâbî Ebû Üseyd ve Bedir Savaşına Katılan Melekler

a. Metni

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، وَزَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى السَّاجِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزِيزِ الْأَيْلِيِّ، حَدَّثَنَا سَلَامَةُ بْنُ رَوْحٍ، عَنْ عَقِيلٍ، وَخَالِدٍ، عَنْ بِنِ شَهَابٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَالَ لِي أَبُو أُسَيْدٍ السَّاعِدِيُّ بَعْدَمَا ذَهَبَ بَصْرُهُ: "يَا ابْنَ أَخِي، لَوْ كُنْتُ أَنَا وَأَنْتَ الْآنَ بَيْدَرٍ ثُمَّ أَطْلَقَ اللَّهُ لِي بَصْرِي، لَأَرَيْتُكَ الشَّعْبَ الَّذِي حَرَجَتْ عَلَيْنَا مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ غَيْرَ شَكٍّ وَلَا تَمَارٍ". (رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمَعْجَمِ الْكَبِيرِ بِهَذَا السَّنَدِ وَالْمَتْنِ)

b. Tercümesi

Sehl b. Sa'd (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; Ebû Üseyd (r.a) gözleri kör olduktan sonra bana dedi ki: "Ey kardeşimin oğlu! Şayet şimdi ben ve sen Bedir'de olsak, sonra Allah bana gözlerimi geri verse, meleklerin bize -yardım için- çıkıp geldiği dağ yolunu hiç şüphe etmeden kesinlikle sana gösterirdim."

c. Tahrici

Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁷⁷⁹ ve Beyhakî *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde⁷⁸⁰ Muhammed b. Azîz el-Eylî- Selâme b. Ravh- Akîl- Hâlid- İbn Şihâb- Ebû Hâzim o da Sehl b. Sa'd'dan hadisi rivayet etmişlerdir. Ancak Beyhakî Akîl'den sonra Hâlid ismini zikretmemektedir.

d. Ricali

Muhammed b. Azîz kaynaklarda (taşîr sigası ile) **Uzeyz** (عَزِيزٌ) şeklinde işaretlenmiştir.⁷⁸¹ Nispet edildiği **el-Eylî** ise Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, tahkikini yapmış olduğu *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de⁷⁸² ve İbn Hibbân tarafından

⁷⁷⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 260, hadis no: 578.

⁷⁸⁰ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 52.

⁷⁸¹ İbn Hacer, *a.g.e.*, s. 878; Zehebî, *Mizân*, III, 647; Mizzî, *Tehzîbü'l-Ke mâl*, XXVI, 113.

⁷⁸² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 260, hadis no: 578.

Sikât/Güvenilir Raviler isimli eserinde⁷⁸³ el-Ebî olarak zikretmektedirler. Diğer kaynaklarda ise el-Eyfi şeklinde belirtilmiştir.⁷⁸⁴ Nesâî *zayıf*, “*leyse bi-sika, lâ be’se bih* ve *suveylih*”, (salih kelimesinin ismi taşıdığı olup “iyice” manasına gelen)⁷⁸⁵ tanımlamalarında bulunmaktadır.⁷⁸⁶ Hâkim “*fîhi nazar*” derken Abdurrahman b. Ebî Hâtim “*sadûk*” olduğunu düşünmektedir.⁷⁸⁷ Zehebî “*inşallah sadûk*” derken,⁷⁸⁸ İbn Hacer “*zayıf*”,⁷⁸⁹ olarak tavsif etmiştir.

Selâme b. Ravh hakkında Ebû Hâtim “*leyse bil-kaviyy*” derken, Ebû Zür’a “*zayıf* ve *münkeru’l-hadis*” olarak tavsif etmekte, Ancak hadisleri itibar için yazılır der.⁷⁹⁰ İbn Hacer de bu görüşleri “*sadûk lehu evhâm*”⁷⁹¹ (yanlışları çok bir sadûk anlamında)⁷⁹² ifadesiyle özetlemektedir. Ancak İbn Hibbân *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmekte ve “*müstakîmu’l-hadis*” demektedir.⁷⁹³

e. Derecesi

Hadisimiz **Muhammed b. Azîz** (veya **Uzeyz**)’in zayıflığı sebebiyle **zayıftır**. Ayrıca **Selâme b. Ravh** da zabt açısından “**pek kuvvetli bir ravi**” değildir.

Hadisimizin isnadının çok zayıf olmaması, metninin mevkufl olması ve siyerle ilgili olması sebebiyle değerlendirilmesinde mahzur olmamalıdır.

f. Değerlendirme

Hicretin 2. Yılında Ramazan ayında gerçekleşen İslâm’ın en önemli ilk gazası Bedir Savaşı’dır. Müslümanların safında yer alan kişi sayısı (farklı sayılar verilmeyle birlikte) 319, Müşriklerin sayısı ise 1000 kişi idi.⁷⁹⁴

Hz. Peygamber’in önderliğinde -stratejik önemi olan bu savaş için- gerekli bütün adımlar atılmış ve 160 km. uzaklıktaki Bedir Kasabası’na varılmıştı. Hedef

⁷⁸³ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 137.

⁷⁸⁴ Zehebî, *Mizân*, III, 647; Mizzî, *Tehzîbü’l-Ke mâl*, XXVI, 113.

⁷⁸⁵ Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 362.

⁷⁸⁶ Zehebî, *Mizân*, III, 647; Mizzî, *Tehzîbü’l-Ke mâl*, XXVI, 115.

⁷⁸⁷ Zehebî, *a.g.e.*, III, 647.

⁷⁸⁸ Zehebî, *a.g.e.*, III, 647.

⁷⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 878.

⁷⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü’l-Ke mâl*, XII, 305; Zehebî, *Mizân*, II, 183.

⁷⁹¹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 426.

⁷⁹² Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 334.

⁷⁹³ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 300.

⁷⁹⁴ Müslim, *Sahih*, Cihâd 18, hadis no: 1763.

Ebû Süfyân komutasındaki Suriye'den dönen kervanı basmaktı. Ancak işler istenildiği şekilde gitmedi. Bu durumu haber alan Ebû Süfyân yolun güzergâhını değiştirdi ve Mekke'den yardım istedi. Hızlıca hazırlanan Mekkeli Müşrikler Bedir kasabasına geldiler.⁷⁹⁵ Böylece iki ordu karşı karşıya gelmiş oldu. Müslümanlar savaş için yola çıkmadıklarından dolayı savaş anlamında hazır değillerdi. Ayrıca düşman hem kişi sayısı bakımında hem de teçhizat bakımından çok güçlü idi. Kendilerinden çok emin olan Mekkeli Müşrikler, Rabbimizin şu kanununu bilmiyorlardı:

“Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler.”⁷⁹⁶ Ve elbette Cenab-ı Hakkın, Hz. Peygamber'in şu duasına icabet edeceğini de bilmiyorlardı:

“Allah'ım, bana olan sözünü yerine getir, vaad ettiğini ver! Allah'ım eğer şu bir avuç Müslümanı helak edersen, yeryüzünde sana ibadet eden kimse kalmayacak!”⁷⁹⁷

İşte Allah'ın kanunu ve Hz. Peygamber'in duası neticesinde **“Ben size ard arda bin melekle yardım ediyorum”**⁷⁹⁸ müjdesi geldi. Dolayısıyla İslâm ordusunda yer alan 319 kişiden biri olan ve Allah'ın yardımını bir mucize olarak müşahede etmiş Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa, gözlerim kör olmasaydı meleklerin nereden bize yardım için geldiklerini sana gösterirdim demektedir.

Böylece Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa, Allah Rasûlü'nü, O'nun mucizelerini Kur'an'ın nüzûlünü görmüş, Meleklerin indiğine şahit olmuştur. Ayca İslâm'ın sıfır noktasından zirve noktasma yükselirken önemli hissesi bulunan sahâbîlerden biri olma şerefini de elde etmiştir.

Peygamberlerin melekleri görüp seslerini işitmesi tabiidir. Diğer insanların ise melekleri fizikî olarak müşahade etmeleri istisnâî hallerle sınırlı olarak gerçekleşmiştir.⁷⁹⁹ Ebû Üseyd başta olmak üzere Ehl-i Bedr'in melekleri görmeleri bu minvalde değerlendirilmelidir. Ayrıca Ebû Üseyd melekleri aslı hüviyetinde değil, insan suretinde gördüğü kanaatindeyiz.

⁷⁹⁵ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, **DİA**, V, 325-326.

⁷⁹⁶ Enfal, 8/65.

⁷⁹⁷ Müslim, **Sahih**, Cihâd 18, hadis no: 1763.

⁷⁹⁸ Enfal, 8/9.

⁷⁹⁹ M. Sait Özervarlı, “Melek”, **DİA**, XXIX, 41.

3.3.18 YİRMİİKİNCİ HADİS

Ölü Arazinin İhya Edilmesi

a. Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي فَرَوَةَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ، وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ حَقٌّ». (رواه يحيى بن آدم في كتابه الخراج بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd'den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “**Kim ölü araziyi (ekerek) canlandırırsa o toprak onundur. Zalim damar (sahibin)e hak yoktur.**”

c. Tahrici

Yahyâ b. Âdem (ö. 203/818) *el-Harâc*'nda Abdüsselâm b. Harb- İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferme- Abdülâzîz b. Ebî Seleme o da Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmiştir.⁸⁰⁰

d. Ricali

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferme'nin hadislerini yasaklarken, Buhârî *terakûhu/ muhaddisler onun rivayetlerini terk ettiler*, bilgisini vermektedir.⁸⁰¹ Onun hakkında Yahyâ b. Maîn *zayıf* ve İbn Huzeyme “*hadisiyle ihticac olunmaz*” diyerek görüş beyan etmektedirler.⁸⁰²

⁸⁰⁰ Yahyâ b. Âdem el-Kureşî, *Kitâbü'l-Harâc*, thk. Hüseyin Mü'nis, Daru's-Şurûk, 1987, s. 119, hadis no: 276.

⁸⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Ke mâl*, II, 451; Zehebî, *Mizân*, I, 193.

⁸⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-Ke mâl*, II, 451-455.

e. Derecesi

Hadisimiz, isnadında yer alan (**İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve**) hakkında Dâraikutnî, Berkânî *metrûk*, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî *metrûkü'l-hadis*⁸⁰³ ve İbn Hacer⁸⁰⁴ *metrûk* (günlük hayatında yalan söyleyen biri) hükmünü verdiği için “**isnadı çok zayıf**” bir hadistir.

Hadisimizin isnadı gibi “**isnadının zayıflığı şiddetli**” olan bir hadis, başka senedlerle takviye edilemez. Ancak bizi bu hadisten müstağni kılabacak olan Saîd b. Zeyd,⁸⁰⁵ Abdullah b. Ömer⁸⁰⁶ ve Urve'den⁸⁰⁷ rivayet edilen **hasen ve sahih derecesinde hadisler** bulunmaktadır.

Bu hadisler sebebiyle hadisimizin metni hakkında değerlendirme yapılmasında mahzur olmayacaktır.

f. Değerlendirme

Bizi topraktan yaratan Rabbimiz, insanı, yeryüzünü -tarım, sanat, inşaat ve madencilik gibi yollarla- imar etmesi için görevlendirmiştir.⁸⁰⁸ Hiç bir şey ekilmeyip kullanılmayan, insanların istifasına sunulmayan ve sahibi olmayan bir kara parçası “ölü arazi” diye Efendimiz (s.a.v)'in diliyle isimlendirilmektedir.

Kendisinden faydalanılmayan araziler, hiçbir işe yaramadıkları için ölüye benzetilmiş, faydalı bir hale getirmek ise onları tekrar hayata kavuşturmaya benzediği için bu işleme ihya (diriltme) ismi verilmiştir.

Hadisimizde, ölü bir araziye ihya eden kimsenin o araziye sahip olacağı belirtilmektedir. Ancak ölü araziye hangi şekilde bir muamele yapılırsa ihya edilmiş olur, bu âlimler arasında ihtilafıdır.

⁸⁰³ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, II, 451-455

⁸⁰⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 130.

⁸⁰⁵ Ebû Dâvûd, **Sünen**, IV, 680, Harac 37, hadis no: 3073; Nesâî, **Sünen**, V, 325, İhyâü'l-Mevât 2, hadis no: 5729; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VI, 235, İhyâü'l-Mevât 1, hadis no: 11772; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, **es-Sünenü's-Sağîr**, thk. Abdülmü'tî Emin Kala'cî, Câmîatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Pakistan, 1989, II, 325, Buyû 63, hadis no: 2179; Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mavsîlî, **Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed, Daru'l-Me'mûn, Dimeşk, 1990, II, 252, hadis no: 957.

⁸⁰⁶ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, I, 318, hadis no: 601.

⁸⁰⁷ Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, VI, 235, İhyâü'l-Mevât 1, hadis no: 11775; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, I, 318, hadis no: 601.

⁸⁰⁸ Hud, 11/61.

Hanefiler: bir araziyi ihya eden kimse ancak devlet başkanının izni ile oraya sahip olur. İzin olmaksızın araziye ne gibi işlemler yaparsa yapsın o araziye sahip olamaz.

İmam Mâlik, arazinin ihya edilip sahip olunması noktasında devlet başkanının iznine ihtiyaç olmadığını belirtir. Fakat Mâlikî âlimler Ebû Hanîfe gibi düşünmektedirler.

Hanbelilere göre; bir arazinin etrafını duvarla çevirmek, onun ihya edilmiş sayılması için yeterlidir.

Malikiler ve Şafilere: bu hususta önemli olan örfdür. Binaenaleyh hangi beldenin örfünde bir arazinin etrafını duvarla çevirmek, orayı ihya etmek anlamına gelirse, orada bu arazi ihya edilmiş sayılır. Bu örfün geçerli olmadığı yerler de ise ihya edilmiş sayılmaz.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in; **“Zalim damar (sahibin)e hak yoktur”** sözünün anlamı ise başkasının toprağına haksızlıkla dikilen bir ağacın bir damarının bile onu diken kimse için helal olamayacağıdır.⁸⁰⁹

(عرق ظالم) ifadesi, tenvinli ve izafeli şekilde rivayet edilmiştir. Tenvinli olduğunda mana şu şekildedir; **“Zalim damar için hak yoktur.”** Yani kim başkasının arazisine izinsiz olarak bir ağaç dikerse, o kimse için ağacın orada muhafaza hakkı yoktur. Kelimenin izafeli haline gelince; **“Bir damarın zalim olan sahibi için hakkı yoktur.”** Yani bir kimse kendisinden önce başkası tarafından ihya edilen bir araziye sahip olabilmek için oraya ağaç dikerse, bu ağaçların bir damarında bile onu diken bu zalim kimsenin hakkı olmaz.⁸¹⁰ Ancak her iki şekilde de aralarında sadece lafzî farklılık olduğu da açıktır.

⁸⁰⁹ Yeniçel, Kayapınar, **Ebû Dâvûd Terc.**, XI, 403-405; Canan, **Kütüb-i Sitte Terc. ve Şerhi**, II, 411-413.

⁸¹⁰ Aynî, **Umdetü'l-Kârî**, XXII, 246; İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, VI, 137; Yeniçel, Kayapınar, **a.g.e.**, XI, 403-405; Sehâranfûrî, **Bezlü'l-Mechûd**, XIV, 28.

3.3.19 YIRMIÜÇÜNCÜ HADİS

Canlılar Ekinden ve Meyvelerden Yerse, Bahçe Sahibi İçin Sadaka Olarak Yazılır.

a. Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي فَرَوَةَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ زَرَعَ زَرْعًا أَوْ غَرَسَ غَرْسًا فَلَهُ أَجْرٌ مَا أَصَابَتْ مِنْهُ الْعَوَافِي. (رواه يحيى بن آدم في كتابه الخراج بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd'den rivayet olduğuna göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kim bir ekin ekerse veya bir ağaç dikerse, ondan alıp yiyen her canlı (insan ve hayvan) için o kimseye ecir vardır.”

c. Tahrici

Yahyâ b. Âdem *el-Harâc*'ında Abdüsselâm b. Harb- İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve- Abdülazîz b. Ebî Seleme o da Ebû Üseyd kanalıyla hadisi rivayet etmiştir.⁸¹¹

d. Ricali

İshak b. Abdillâh b. Ebî Ferve'nin *metrûk*, olduğu 22. Hadisin “Ricali” bölümünde geçmektedir.⁸¹²

⁸¹¹ Yahyâ b. Âdem, *Harâc*, s. 115, hadis no: 258.

⁸¹² İshak b. Abdillâh b. Ebî Ferve hakkında bkz. s. 147.

e. Derecesi

Hadisimiz isnadındaki (İshâk b. Abdullah b. Ebî Ferve)'nin “metrûk” (günlük hayatında yalan söylemesi) nedeniyle “çok zayıftır. Dolayısıyla şevahidi ile takviye edilemez.

Ancak kaynaklarda hadisimizin manasını teyid eden ve bizi bu hadisten müstağni kılabacak olan Enes b. Mâlik,⁸¹³ Câbir⁸¹⁴ ve Ümmü Mübeşşir⁸¹⁵ rivayetleri de nakledilmektedir.

Bu hasen ve sahih hadisler sebebiyle hadisimizin metni hakkında değerlendirme yapılmasında mahzur olmayacaktır.

f. Değerlendirme

İslâm'ın prensiplerinden ve yeryüzüne hâkim kılmak istediği hususlardan en önemlisi “iyilik” merkezli bir hayat varetmektir. Her ne türden olursa olsun yapılan iyilik, dünya hayatını daha güzel ve daha yaşanır kılarken, “**Her iyilik bir sadakadır**”⁸¹⁶ nebevî ifadesi, ahiret açısından da bize güzellik katacağının işaretidir.

Hadisimizde, ekmiş olduğumuz veya ürettiğimiz herhangi bir şeyden, ne tür bir canlı istifade ederse etsin, bize geri dönüşünün sadaka olacağı ve durumu bu mantıkla değerlendirmemiz gerektiği ifade edilmektedir.

Verilen sadakanın azlığı-çokluğu, küçüklüğü-büyüklüğü önemli değildir. Verilirken kişinin taşıdığı samimiyet ve ihlası önemlidir. Dolayısıyla halis niyetle Allah rızası için verilen her türlü sadaka, Allah katında çok değerli ve mükâfata layıktır. Sadaka verenler ve bu durumu kendilerine ahlak edinenler cennete “*sadaka kapısı*”ndan⁸¹⁷ çağrılacaklardır.

⁸¹³ Buhârî, **Sahih**, Edeb 27, hadis no: 6012.

⁸¹⁴ Müslim, **Sahih**, Müsâkât 2, hadis no: 1552; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIII, 376, hadis no: 15201.

⁸¹⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXIV, 591, hadis no: 27043; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XXV, 100, hadis no: 261.

⁸¹⁶ Buhârî, **Sahih**, Edeb 27, hadis no: 6011.

⁸¹⁷ Müslim, **Sahih**, Zekat 27, hadis no: 1027.

3.3.20 YIRMİDÖRDÜNCÜ HADİS

Dünya Nimetlerini İstemede Orta Yolu Takip Etmek

a. Metni

حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، أَخْبَرَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَجْمَلُوا فِي طَلَبِ الدُّنْيَا، فَإِنَّ كُلًّا مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ مِنْهَا.» (رواه ابن أبي

عاصم في كتابه الزهد بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd'den nakledildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “**Dünya (malını) talep etmekte mu’tedil olun (ıfraz ve tefritten sakınm). Çünkü herkes kendisi için yaratılmış olan (dünyalık)a eriştirilecektir.**”

c. Tahrici

İbn Ebî Âsım (ö. 287/900), *Kitâbü’z-Zühd*’ünde Hişâm b. Ammâr- İsmâîl b. Ayyâş- Umâra b. Ğaziyye- Rebîa b. Ebî Abdirrahmân- Abdülmelik b. Saîd el-Ensârî- o da Ebû Üseyd’den hadisi rivayet etmiştir.⁸¹⁸

d. Ricali

İsmail b. Ayyaş hakkında Nesâî *sâlih*, Yahyâ b. Maîn *leyse bihi be’s*, Ebû Hâtım (*hadiste gevşektir anlamında*) *leyyin* ifadelerini kullanmaktadırlar.⁸¹⁹ Ya’kûb b. Şeybe ve Yahyâ b. Maîn bir başka görüşünde *sika* olduğunu

⁸¹⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım, *Kitâbü’z-Zühd*, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmîd, Daru’r-Reyyân, Kahire, 1987, I, 119, hadis no: 236.

⁸¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 162-164.

belirtmektedirler.⁸²⁰ Zehebî ise *hâfız, imam ve Şam'ın muhaddisi* olarak tanıtılmaktadır.⁸²¹ İbn Hacer İsmâîl b. Ayyâş'ı “*sadûk*” olarak vasıflar.⁸²²

İbn Hibbân, **Umâra b. Ğaziyye**'yi⁸²³ *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikrederken, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Muhammed b. Sa'd *sika*, Yahyâ b. Maîn *sâlih*, Ebû Hâtim *sadûk*, Nesâî *leyse bihî be's* şeklinde onun hakkında olumlu yönde düşüncelerini paylaşırken İbn Hazm *zayıf* olduğunu söylemektedir.⁸²⁴ Zehebî onu *sadûk* olarak nitelemiş ve “İbn Hazm'dan başkasının onu zayıf addeddiğini görmedim,” demiştir.⁸²⁵ İbn Hacer ise *lâ be'se bih* olarak tavsif etmiştir.⁸²⁶

e. Derecesi

Kitâbü'z-Zühd isimli eserin tahkikini yapan Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, **İsmâîl b. Ayyâş**'dan dolayı hadisin “**zayıf**” olduğu kanaatindedir.

Hâlbuki Hişâm b. Ammâr ve İsmâîl b. Ayyâş'ın *sadûk*, Umâra b. Ğaziyye'nin ise *lâ be'se bih* olması sebebiyle hadisimiz zayıf değil, **hasen** derecesindedir.

Hadisimizin Ebu Humeyd es-Saidî'den nakledilen şahidi, İbn Mâce'nin *Sünen*,⁸²⁷ Hâkim'in *Müstedrek*,⁸²⁸ Beyhakî'nin *Şuabü'l-İmân*,⁸²⁹ Bezzâr'ın *Müsned*,⁸³⁰ el-Kudâî'nin *Müsnedü's-Şihâb*,⁸³¹ Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ*⁸³²

⁸²⁰ Mizî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 173-177.

⁸²¹ Zehebî, **Siyer**, VIII, 312.

⁸²² İbn Hacer, **Takrîb**, s. 142.

⁸²³ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 260.

⁸²⁴ İbn Hacer, **Tehzîb**, III, 211; Zehebî, **Mizân**, III, 178; Mizî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 260-261.

⁸²⁵ Zehebî, **a.g.e.**, III, 178.

⁸²⁶ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 713.

⁸²⁷ İbn Mâce, **Sünen**, III, 274, Ticârât 2, hadis no: 2536

⁸²⁸ Hâkim, **Müstedrek**, II, 4, hadis no: 2133

⁸²⁹ Beyhakî, **Şuabü'l-İmân**, V, 434, hadis no: 10403

⁸³⁰ Bezzâr, **Müsned**, IX, 169, hadis no: 3719

⁸³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme el-Kudâî, **Müsnedü's-Şihâb**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985, I, 416, hadis no: 716

⁸³² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü'l-Evliyâ**, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I, 265.

ve İbn Ebî Âsım'ın *Kitâbü's-Sünne*⁸³³ adlı eserlerinde rivayet edilmektedir. Bu şahid sebebiyle hadisimiz **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

f. Değerlendirme

Rabbimiz bizi yaratmış ve yaşamamız için gerekli ne varsa varetmiştir. Bize nimet olarak sunduğu şeyler ahiretimizi kazanmamıza yardımcı olsun diyerdir. Ama bununla birlikte dünyadan da nasibini unutmama⁸³⁴ uyarısında da bulunmaktadır.

Ahiretin tarlası olan yaşadığımız şu dünya hayatı, bir araçtan öteye geçmemelidir. Dünya araç olmaktan çıkıp, amaç halini alırsa o kimse için tehlike çanları çalıyor demektir.

Dünyada nimet adına ne varsa, ahını secdeye götüren, Allah'ın ismini haykıran ve imanını ortaya koyan kimse içindir.⁸³⁵ Bizler Müslümanlar olarak, Kur'an'ın ve sahih sünnetin ortaya koyduğu ölçüyle hareket ederek -hadisimizde de işaret edildiği üzere- dünya nimetlerini istemede orta yolu izlememiz ve aşırı hırs göstermememiz tavsiye edilmektedir. İnsanda kendisi için yaratılana kanaatsizlik ise onları helal kazançtan harama ve haksızlığa/zulme kaydırmaktadır. Zaten insan ne yaparsa yapsın Allah'ın, hakkında kader olarak yazdığı şeyden fazlasını elde edemeyecektir.

⁸³³ Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, thk. Muhammed Nâsırüddîn Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1980, s. 182, hadis no: 418.

⁸³⁴ Kasas, 28/77.

⁸³⁵ Araf, 7/32.

3.3.21 YİRMİBEŞİNCİ HADİS:

Zekât Verenin ve Toplayanın Dürüst Olması

a. Metni

حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ أَنَا أَبُو الْأَسْوَدِ، أَنَا ابْنُ هَيْعَةَ، عَنْ أَبِي يُونُسَ سَلِيمِ بْنِ جُبَيْرِ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ صَاحِبِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَا: "حَقٌّ عَلَى النَّاسِ إِذَا قَدِمَ عَلَيْهِمُ الْمَصَدِّقُ أَنْ يُرْحَبُوا بِهِ وَيُخْبَرُوهُ بِأَمْوَالِهِمْ كُلِّهَا، وَلَا يُخْفُونَ عَنْهُ شَيْئًا مِنْهَا، فَإِنْ عَدَلَ فَبِسَبِيلِ ذَلِكَ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ وَاعْتَدَى، لَمْ يَضُرَّ إِلَّا نَفْسَهُ، وَسَيُخْلَفُهُ اللَّهُ هُمْ." (رواه ابن زنجوية في كتاب الأموال بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Rasûlullah (s.a.v)'in iki sahâbîsi Ebû Hureyre ve Ebû Üseyd (r.anhümâ) şöyle demişlerdir: “İnsanların (zekât verecek müslümanların) zekât toplama memuru geldiği zaman onu hoş karşılamaları, bütün mallarının bilgisini vermeleri ve ondan hiç birşeyi gizlememeleri gerekir. Şayet zekât toplama memuru, (malları zenginlerden alırken) adil davranırsa işte uygun olan yol budur. Şayet adil olmayıp haddi aşarsa (zekât toplama memuru) ancak kendisine zarar verir. Allah, zekât verenlere zararlarının karşılığını verecektir.”

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Zencûye (ö. 251/865) *Kitâbü'l-Emvâl*'inde⁸³⁶ ve Ebû Ubeyd (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Emvâl*'inde⁸³⁷ İbn Lehîa- Ebû Yûnus Süleym b. Cübeyr o da Ebû Hureyre ve Ebû Üseyd kanalıyla mevkuf olarak rivayet etmiştir.

⁸³⁶ Humejd b. Mahled b. Kuteybe Ebû Ahmed ibn Zencûye el-Horasânî, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Şâkir Zeyb Feyyâz, Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsati'l-İslâmiyye, Riyad, 1986, s. 894, hadis no: 1584.

⁸³⁷ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Ebû Enes Seyyid b. Receb, Dârü'l-Hedyî'n-Nebevî ve Darü'l-Fadîle, Riyad, 2007, II, 61, hadis no: 1059.

d. Ricali

Hadisin senesinde yer alan **Abdullah b. Lehîa** hakkındaki görüşler 18. Hadisin ‘Ricali’ bölümünde geçmiştir.⁸³⁸ **Abdullah b. Lehîa’dan** kitapları yandıktan sonra kendisinden hadis rivayet edenlerin hadisleri zayıftır.⁸³⁹

d. Derecesi

Hadisimiz, sahabî sözü olup mevkuf hadistir. **Hadisimizi** İbn Zencûye (ö. 251/865) *Kitâbü’l-Emvâl*’inde⁸⁴⁰ **Ebu’l-Esved**’den ve Ebû Ubeyd (224/838) *Kitâbü’l-Emvâl*’inde⁸⁴¹ **Yahyâ b. Bükeyr**’den nakletmişlerdir. Hadisimizi İbn Lehîa’dan rivayet eden **Ebu’l-Esved ve Yahyâ b. Bükeyr**, İbn Lehîa’nın kitapları yandıktan sonra kendisinden hadis rivayet edenlerden oldukları için hadisimiz ‘‘zayıf’’tır.

Ancak Ebû Ubeyd (224/838) *Kitâbü’l-Emvâl*’inde tamamen farklı bir senedle sadece Ebû Hüreyre’den mevkuf olarak aynı konuda şu şekilde bir hadis nakletmiştir:

Zâhir b. Bernû anlatıyor: Bir adam Ebû Hureyre’ye gelerek; Malımın değerli olanını zekât memurundan gizleyeyim mi? diye sordu. Ebû Hureyre şöyle cevap verdi: (Zekât memurları) Size geldikleri zaman onlara isyan etmeyin. Gittikleri zaman (arkalarından) sövmeyin. Aksi takdirde asi olursun. Zalimin (zulmünü) hafiflet ve ancak; Bu benim malımdır bu da (zekât için verilmesi) hak olandır. Hak olanı al. Batılı bırak, diye söyle. Şayet o, hak olanı alırsa işte uygun olan budur. Eğer onun dışında haddi aşarsa kıyamet günü terazide kendine biriktirmiş olursun.’’⁸⁴²

Bu şahid sebebiyle Ebû Hureyre ile birlikte rivayet eden Ebû Üseyd hadisi, **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

⁸³⁸ Abdullah b. Lehîa hakkında bkz. s. 136.

⁸³⁹ Beşşâr, Amavût, **Tahrîru Takrîbi’t-Tehzîb**, II, 258.

⁸⁴⁰ İbn Zencûye, **Kitâbü’l-Emvâl**, s. 894, hadis no: 1584.

⁸⁴¹ Ebû Ubeyd, **Kitâbü’l-Emvâl**, II, 59, hadis no: 1059.

⁸⁴² Ebû Ubeyd, **a.g.e.**, II, 60, hadis no: 1056.

Böylece İbn Zencûye'nin *Kitabü'l-Emvâl*'inin muhakkıkı Şâkir Zeyb Feyyâz'ın, "Hadis, İbn Lehâ sebebiyle zayıftır," şeklindeki ifadesinin⁸⁴³ isabetli ve dakik olmadığı; Ebû Ubeyd'in *Kitabül-Emval*'inin muhakkıkı Ebû Enes Seyyid b. Receb'in, İbn Lehâ sebebiyle zayıf olan Ebû Üseyd ve Ebû Hureyre hadisinin yukarıdaki Ebû Hureyre hadisinin şahidliğiyle **hasen li-gayrihî** olduğu⁸⁴⁴ şeklindeki ifadesinin daha isabetli ve dakik olduğu görülmektedir.

e. Değerlendirme

İslâm'ın beş temel ilkesinden yani olmazsa olmazlarından biri zekât ibadetidir.⁸⁴⁵ İslâm'ın temel ilkeleri dediğimiz Kelime-i Tevhid,⁸⁴⁶ Namaz,⁸⁴⁷ Oruç,⁸⁴⁸ Hac⁸⁴⁹ ve Zekât⁸⁵⁰ maddelerin her biri aslında insanlık var oluşundan beri ibadet olarak yapılagelmektedir. Bu maddelerin hepsi de Müslümanın hayatını kuşatan ve onunla asla ayrılmaz parçalarını oluşturan ibadetlerdir.

Namaz, oruç vb. ibadetler, birçok hikmetleri içerisinde barındırdığı gibi zekâta, içerisinde muhteşem hikmetler barındıran ve sosyal hayata büyük katkılar sağlayan bir kulluk görevidir.

İnsana vermeyi, cömertliği ve paylaşmayı öğretmek gibi hikmetler içerisinde barındıran zekât ibadeti, insanlar arasında manevi bakımından muhabbeti, kardeşliği tesis eder. Maddi anlamda ise malın tekelleşmesini önler ve zengin ile fakir arasında bir nebze de olsa denge kurulmasını sağlar.

Zekât gelirlerinin -bunlar ister açık malların (emvâl-i zâhire) ister gizli malların (emvâl-i bâtına) zekâtı olsun- Hz. Peygamber döneminden itibaren âmiller vasıtasıyla toplandığı bilinmektedir. Altın-gümüş maden ve paralar için Bilâl-i Habeşî'yi, genel olarak zekât gelirleri konusunda Zübeyr b. Avvâm ve

⁸⁴³ İbn Zencûye, **Kitâbü'l-Emvâl**, thk. Şâkir Zeyb Feyyâz, s. 894, hadis no: 1584.

⁸⁴⁴ Ebû Ubeyd, **Kitâbü'l-Emvâl**, thk. Ebû Enes Seyyid b. Receb, II, 59, hadis no: 1056.

⁸⁴⁵ Müslim, **Sahih**, İman 5, hadis no: 16.

⁸⁴⁶ A'raf, 7/172.

⁸⁴⁷ Yunus, 10/87.

⁸⁴⁸ Bakara, 2/183.

⁸⁴⁹ Âl-i İmrân, 3/96.

⁸⁵⁰ Enbiyâ, 21/73.

Cehm b. Salt'ı, özellikle hurmaların zekâtıyla ilgili olarak da Abdurrahman b. Avf'ı âmil tayin etmiştir.⁸⁵¹

Hadisimizde hem zekât veren hem de zekât toplayan için iki husus ön plana çıkmaktadır:

Birincisi: Zekâtı verecek olan kimseler hiçbir malını gizlemeksizin gerçeği söylemek zorundadırlar.

İkincisi: Zekât toplayan memurlar insanların mallarından kendilerine söylenildiği miktarda zekâtı alacaklar. Her iki tarafın da doğru ve dürüst davranmaları gerektiğini, aksi takdirde kendisine zulmetmiş ve ahiretini mahvetmiş olacağını Hz. Peygamber belirtmektedir.

⁸⁵¹ Mehmet Erkal, “Âmil”, **DİA**, III, 58-59.

3.3.22 YİRMİALTINCI HADİS

Budâa' Kuyusu

a. Metin

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ عِدَّةً مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمْ أَبُو أُسَيْدٍ، وَأَبُو حُمَيْدٍ، وَأَبِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ، يَقُولُونَ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَرِّ بُضَاعَةَ، فَتَوَضَّأَ فِي الدَّلْوِ وَرَدَّهُ فِي الْبَيْتِ، وَمَجَّ فِي الدَّلْوِ مَرَّةً أُخْرَى وَبَصَقَ فِيهَا وَشَرِبَ مِنْ مَائِهَا، وَكَانَ إِذَا مَرَضَ الْمَرِيضُ فِي عَهْدِهِ، يَقُولُ: «اغْسِلُوهُ مِنْ مَاءِ بُضَاعَةَ»، فَيُغْسَلُ، فَكَأَنَّمَا حُلٌّ مِنْ عِقَالٍ. (رواه ابن سعد في الطبقات الكبرى بهذا السند والمتن)

b. Tercüme

Abbâs b. Sehl, Ebû Üseyd, Ebû Humeyd ve Sehl b. Sa'd'ın şöyle dediklerini nakleder: Rasûlullah (s.a.v) Budâa' Kuyusu'na geldi. Kovanın içindeki (su ile) abdest aldı. (sonra) kovayı kuyuya attı. (kovayı çıkartıp) tükürdü tekrar (kuyuya) attı. Daha sonra kuyuya tükürdü ve onun suyunu içti. Rasûlullah (s.a.v), bir kimse hastalandığında;

-“Onu Budâa' Kuyusu'nun suyu ile yıkayın,” derdi. Hasta yıkanrdı da sanki bağından/ipinden çözülmüş gibi olu(p hastalığından kurtulu)rdu.

c. Tahric

İbn Sa'd *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*'sında Muhammed b. Ömer- Übey b. Abbâs- Abbâs b. Sehl o da Ebû Üseyd, Ebû Humeyd ve Sehl b. Sa'd'dan hadisi rivayet etmiştir.⁸⁵²

d. Ricali

Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin *metruk* olduğu ile ilgili bilgi 20. Hadisin “Ricali” bölümünde geçmiştir.⁸⁵³ Übeyy b. Abbâs'ın *zayıf* olduğu bilgisi ise 20. Hadisin “Ricali” bölümünde geçmiştir.⁸⁵⁴

⁸⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 435.

⁸⁵³ Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî hakkında bkz. s. 134.

⁸⁵⁴ Übeyy b. Abbâs hakkında bkz. s. 141.

e. Derecesi

Hadisimiz isandındaki **el-Vâkidî**'nin “metrûk” ve **Übeyy b. Abbas**'ın zayıf olması nedeniyle “**çok zayıf**” bir hadistir.

Ancak hadisimizin metninin mevkuf olması, tarihle ilgili olması, ravisi Vakıdî'nin tarihî rivayetlerde makbul⁸⁵⁵ olması sebebiyle değerlendirilmesinde mahzur olmamalıdır.

f. Değerlendirme

Medine, müminler için çok kıymetli çok değerlidir. Çünkü Hz. Peygamber İslâm devletini orada kurmuş ve orada zirveye taşımıştır. Her karış toprağında Efendimiz (s.a.v) ile sahâbe arasında birçok farklı sahnelerin yaşandığı bir yer olmuştur. “Şerefü'l-Mekân bi'l-Mekân” yani mekânın şerefi orada oturana bağlıdır, sözü tam da yukarıda anlattıklarımızı özetler mahiyette bir cümledir.

Medine de yaşanan sahnelerden biri de “Budâa' kuyusu” ile ilgili yaşanan hadisimizdeki bu hatıradır. Kuşkusuz Hz. Peygamber'in bu tavrı, kuyunun bereketlenmesi için olduğu gibi aynı zamanda bir mucizedir. Hz. Peygamber'in bu uygulaması ilk değildir. Örneğin Hudeybiye de kurmuş bir kuyuya ağzından su püskürtmesi ile birlikte kuyunun su ile dolduğu rivayet edilmektedir.⁸⁵⁶

Ayrıca hadiste geçen Budâa' Kuyusu ile ilgili olarak tezimizin Birinci Bölüm'ünde bilgi verilmişti.⁸⁵⁷

⁸⁵⁵ Zehebî, **Mizân**, II, 663.

⁸⁵⁶ Buhârî, **Sahih**, Menâkib 25, hadis no: 3577.

⁸⁵⁷ Budâa' kuyusu hakkında bkz. s. 38-39.

3.3.23 YIRMIYEDİNCİ HADİS

H. Peygamber'in Hissî Mucizesi

a. Metin

حدثنا ابنُ إسحاق، عن مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ، وَاسْمُهُ رَبِيعَةُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى بَقِيعِ الْعَرْقَدِ، فَإِذَا الدِّئْبُ مُفْتَرِشٌ ذِرَاعِيهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَذَا أُوَيْسٌ يَسْتَنْطَعُمُ". قَالُوا: رَأَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "مِنْ كُلِّ سَائِمَةٍ عَشْرَةٌ." قَالُوا: كَثِيرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ أَنْ خَالِسُهُمْ. (رواه ابن الاثير في أسد الغابة بهذا السند والمتن)

b. Tercüme

Ebû Üseyd'den nakledildiğine göre; bir gün Rasûlullah (s.a.v) Bakî kabristanlığına gitti. O esnada bir kurt ön ayaklarını uzatmış yerde yatıyordu. Rasûlullah (s.a.v),

-“**Bu kurt yiyecek istiyor,**” buyurdu. Sahâbe dedi ki:

-Senin görüşün nedir (yani ne kadar verelim) Yâ Rasûllah? Efendimiz:

-“**Sâimedan (senenin çoğunu meralarda otlayan koyunlardan) on tane (verin),**” buyurdu. Ashab:

-(Bu) çok Yâ Rasûlallah! dediler. Efendimiz (s.a.v) kurta eliyle işaret ederek:

-“**Onların malından gizlice al,**” buyurdu.

c. Tahric

İbnü'l-Esîr *Üsdü'l-Gâbe*'de İbn İshâk- Muhammed b. Hâlid'den, o da Ebû Üseyd'den hadisi rivayet etmiştir.⁸⁵⁸ Daha sonra da hadisi Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ'nın tahric ettiği bilgisini verir.

d. Ricali

Muhammed b. İshâk hakkında bilgi 17. Hadisin “Ricali” bölümünde geçmiştir.⁸⁵⁹

⁸⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, s. 390.

⁸⁵⁹ Muhammed b. İshâk hakkında bkz. 124-125.

Muhammed b. Hâlid, İbn Hibbân tarafından *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserde zikredilmektedir.⁸⁶⁰ Zehebî ise *meçhul* bir ravi olduğunu belirtir.⁸⁶¹

e. Derecesi

Hadisimiz, **Muhammed b. Hâlid**'in “meçhul” ravi olması sebebiyle **zayıf** hadistir.

Ancak Beyhakî,⁸⁶² İbn Ebî Hâtim,⁸⁶³ Makrîzî⁸⁶⁴ ve Süyûtî⁸⁶⁵ hadisimizi, Hamza b. Ebî Üseyd'den rivayet etmektedirler. Dolayısıyla hadisimiz **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmektedir.

f. Değerlendirme

Hamza b. Ebî Üseyd tarikiyle bir adamın cenaze merasimi için bakî kabristanlığına gidildiğini öğrendiğimiz hadisimiz, Hz. Peygamber'in mucizelerinden birini yansıtmaktadır. Peygamberler, hissî, haberî ve akfî mucizelerle Allah'ın elçisi olduklarını kanıtlayacak olağanüstü olaylarla takviye edilmişlerdir.⁸⁶⁶

Hadisimizde Efendimiz (s.a.v)'in; “**Kurt yemek istiyor,**” buyruğu ile hayvanın meramını anlaması ve hayvana işaret ederek onunla konuşması Hz. Sâlih (a.s)'in devesi, Hz. Musa (a.s)'in asası, Hz. İsa (a.s)'in ölülere diriltmesi gibi bu üç grup mucizeden hissî olana örnektir.

Rivayetine yer vermiş olduğumuz hadisimizde sahâbenin; “Ne kadar verelim?” sorusuna Efendimiz (s.a.v)'in “**Sâimedan (koyunlardan) on tane verin,**” buyruğu yer almaktadır.

⁸⁶⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 410.

⁸⁶¹ Zehebî, *Mizân*, III, 535.

⁸⁶² Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 40.

⁸⁶³ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî, *Kitâbü'l-İlel*, thk. Saîd b. Abdullah el-Humeyd – Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüreysî, Mektebetü'l-Mülk, Riyad, 2006, III, 564.

⁸⁶⁴ Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'n-Nebiyyi mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, V, 235.

⁸⁶⁵ Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî eş-Şâfî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Halil Hirâs, Daru'l-Kütübî'l-Hadîse, 1967, II, 270.

⁸⁶⁶ Halil İbrahim Bulut, “Mücize”, *DİA*, XXX, 350.

Sahâbenin bu miktarı çok bulması neticesinde Hz. Peygamber'in "**Onların malından gizlice al,**" buyruğu, aslında sünnetullah (tabiat kanunları) gereği tabî bir durumdur. Kediler, fareleri yiyerek, büyük balıklar, küçük balıkları yutarak hayatlarını devam ettirdikleri gibi kurtlar da koyun yiyerek hayatını idame ettirirler. Hadisimizden anladığımız üzere şayet sahâbe Hz. Peygamber'in; "**Sâimedan (koyunlardan) on tane verin,**" teklifini kabul etselerdi, kurt sadece kendisine verileni –bir mucize olarak- yiyecekti ve daha fazlasını almayacaktı. Çünkü kurt bir sürüye girdiği zaman doyacağı kadarını değil, hepsini telef eder. Sahâbe teklifi kabul etmedikleri için Efendimiz (s.a.v), kurta tabî durumuna dönmesini söylemiştir.

Hadisimizin senedinde Ebû Üseyd (r.a)'ın ismi Rebâ b. Mâlik olarak geçmektedir. Ancak İbnü'l-Esîr, bunun doğru olmadığını ve isminin Mâlik b. Rebâ olduğunu belirtmektedir.⁸⁶⁷

Ayrıca İbnü'l-Esîr'in dışındaki kaynaklarda hadisin Ebû Üseyd (r.a)'den değil de doğrudan tabînden olan oğlu Hamza'dan rivayet edilip sahâbe tabakasının atlanması ile hadisimiz (Mürsel hadis) olmaktadır. Doğal olarak Hamza b. Ebî Üseyd, bu olayı görmemiş ve muhtemelen babasından duyup nakletmiştir.

⁸⁶⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, s. 390.

3.4.0 EBÛ ÜSEYD İLE BİRLİKTE BİR BAŞKA SAHABİDEN ŞEK/VEYA İFADESİYLE RİVAYET EDİLEN HADİSLER

Ebû Üseyd ile birlikte bir başka sahabîden (Ebû Üseyd veya Ebû Esîd b. Sâbit) şeklinde şek (veya) ifadesiyle rivayet edilen bir hadis bulunmaktadır:

3.4.1 YIRMİSEKİZİNCİ HADİS

Zeytinyağının Bereketi

a. Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ رَجُلٌ
كَانَ يَكُونُ بِالسَّاحِلِ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ أَوْ أَبِي أُسَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ -شَكَ سُفْيَانُ- أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «كُلُوا الزَّيْتِ، وَادَّهِنُوا بِالزَّيْتِ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ.» (رواه أحمد بن حنبل
في مسنده بهذا السند والمتن)

b. Tercümesi

Ebû Üseyd (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Zeytinyağı yiyin ve zeytinyağı sürünün!.. Çünkü o, mübarek bir ağaçtır.”

c. Tahrici

Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde,⁸⁶⁸ Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde⁸⁶⁹ ve Hâkim *Müstedrek*'inde⁸⁷⁰ Süfyân- Abdullah b. İsâ- Atâ o da Ebû Üseyd veya Ebû Esîd b. Sâbit kanalıyla hadisi rivayet etmişlerdir.

⁸⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 449, hadis no: 16054.

⁸⁶⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, 269, hadis no: 597.

⁸⁷⁰ Hâkim, *Müstedrek*, II, 432, hadis no: 3504.

Ayrıca yukarıda metnini de paylaştığımız hadisimizin sahâbî ravisi için *Müsned*'de Süfyan es-Sevrî'nin Ebû Üseyd mi yoksa Ebû Esîd b. Sâbit mi olduğu hususunda şek ettiği ifadesine yer verilmiştir.

Hadisin sahabîsi hakkında üç ayrı rivayet bulunmaktadır:

a. Tirmizî,⁸⁷¹ Nesâî,⁸⁷² Dârimî⁸⁷³ ve Beyhakî⁸⁷⁴ aynı hadisi aynı senedle, **Ebû Esîd b. Sâbit**'ten rivayet etmişlerdir. İbnü'l-Esîr'de hadisin Ebû Esîd'e ait olduğu görüşündedir.⁸⁷⁵

b. Ahmed b. Hanbel⁸⁷⁶ **şek ile rivayet** etmiş, *Müsned* tahkikini yapan Şuayb e-İ-Arnâvût Ebû Üseyd'in yanlış olduğunu, doğrusunun Ebû Esîd olduğunu söylemiştir.

c. Taberânî'nin, Ebû Üseyd'in hadisleri bölümünde bu rivayete yer vermesi, *Müstedrek*'in tahkikini yapanlar, sahâbî ravisi üzerinde (Ebû Üseyd veya Ebû Esîd diye) açıklama yapmaması ve senedde ilk önce Ebû Üseyd'in daha sonra şekki ifade eden (أ) harfinden sonra Ebû Esîd'in ismi zikredilmesi sebebiyle, tahricini yapmış olduğumuz yerlerde, hadisin **Ebû Üseyd'e ait** olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla hadisimizin, iki ayrı sahâbîden nakledilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

d. Ricali

İbn Hibbân Atâ'yı⁸⁷⁷ *Sikât/Güvenilir Raviler* isimli eserinde zikretmektedir. İbn Hacer'de Atâ'nın⁸⁷⁸ *makbul* ravi olduğunu söyler. *Şuabü'l-İmân* eserinin tahkikini yapan Muhammed Sa'îd'de, Atâ'nın *makbul* ravi olduğunu ifade etmektedir.⁸⁷⁹ **Atâ** isimli bu zât için, Taberânî rivayetinde “Şam'lı Atâ” derken, Ahmed b. Hanbel rivayetinde “Sâhilli olan Atâ” diyerek tanımlamıştır ki, bu da Şam'lı Atâ demektir.

⁸⁷¹ Tirmizî, **Sünen**, III, 430, At'ime 43, hadis no: 1852.

⁸⁷² Nesâî, **Sünen**, VI, 244, Velîme 60, hadis no: 6669.

⁸⁷³ Dârimî, **Sünen** II, 1303, At'ime, 20, hadis no: 2096.

⁸⁷⁴ Beyhakî, **Şuabü'l-İmân**, VIII, 90, hadis no: 5538.

⁸⁷⁵ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-Ğâbe**, s. 1279.

⁸⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXV, 449, hadis no: 16054

⁸⁷⁷ İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 252.

⁸⁷⁸ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 680.

⁸⁷⁹ Beyhakî, **Şuabü'l-İmân**, VIII, 90.

Zehebî, *Mizân*'da Buhârî'nin Atâ'nın hadisini müsamahakâr karşıladığını, daha sonra da İbn Adî'nin Atâ, Basra ehlinin zâhidlerindedir, dediğini nakletmektedir.⁸⁸⁰

e. Derecesi

Şuayb el-Arnâvût *Müsned* tahkikinde Atâ'nın cehaletinden dolayı hadisin **zayıf** olduğunu söylemektedir.⁸⁸¹ Hâkim ise hadis sahihtir derken, Zehebî de bunu kabul etmektedir. İbn Abdilberr ise senedinde "ıztrab" olduğunu belirtmektedir.⁸⁸² Elbânî ise hadisin "hasen li-gayrihî" olduğunu ifade etmektedir.⁸⁸³

Hadisimiz, Ahmed Muhammed Şâkir'in *Müsned* tahkikinde ifade ettiği gibi;⁸⁸⁴ senedinde yer alan **Atâ** dolayısıyla **hasen** derecesindedir. Ancak Hz. Ömer⁸⁸⁵ (r.a), Hz. Ebû Hureyre⁸⁸⁶ (r.a), Hz. Aişe⁸⁸⁷ (r.anhâ) ve –yukarıda kaynaklarını verdiğimiz- Ebû Esîd (r.a)'den nakledilen şahidler nedeniyle hadisimiz, **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

f. Değerlendirme

Kur'an-ı Kerîm'de ismen zikredilen⁸⁸⁸ ve adına yemin edilen⁸⁸⁹ nadir ağaçlardan biri zeytin ağacıdır. Ayrıca hem bizatihi zeytinin kendisinden hem de

⁸⁸⁰ Zehebî, *Mizân*, III, 77.

⁸⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 449.

⁸⁸² Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 43.

⁸⁸³ Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 498, hadis no: 2126.

⁸⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Daru'l-Hadîs, Kahire, 1995, XII, 433.

⁸⁸⁵ Tirmizî, *Sünen*, III, 429, At'ime 43, hadis no: 1851; İbn Mâce, *Sünen*, IV, 433, At'ime 34, hadis no: 3319; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IX, 84, hadis no: 9196.

⁸⁸⁶ İbn Mâce, *Sünen*, IV, 434, At'ime 34, hadis no: 3320; Bûsîrî, *İthâfü'l-Hiyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânîdi'l-Aşera*, IV, 170, hadis no: 3620.

⁸⁸⁷ Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, V, 100, hadis no: 5540; Bûsîrî, *İthâfü'l-Hiyarati'l-Mehera*, IV, 170, hadis no: 3621.

⁸⁸⁸ Abese, 80/29.

⁸⁸⁹ Tîn, 95/1.

yağından istifade edilebileceği ayet-i kerîme’de belirtilmiştir.⁸⁹⁰ Bu kadar çok üzerinde durulması ve yer yer ondan örnek verilmesi⁸⁹¹ zeytinin insan için çok faydalı ve değerli oluşunu göstermektedir. Zeytinin “bereket” diye isimlendirilmesinin sebebi ise zeytinde bulunan birçok faydalar sebebiyledir.⁸⁹²

Efendimiz (s.a.v)’de zeytinin yenilmesini, onun yağı ile -gerek tedavi gerekse sağlık için olsun- sürünülmesini ve içilmesini tavsiye etmiştir. Hatta Efendimiz (s.a.v), Zeyd b. Erkam (r.a)’dan rivayet edilen hadisi şerifte, zâtülceb (ateşli-titremeli) hastalığı için zeytinyağının kullanılmasının hastaya iyi geleceğini buyurmaktadır.⁸⁹³

⁸⁹⁰ Müminûn, 23/20.

⁸⁹¹ Nur, 24/35.

⁸⁹² Mübârekfûrî, **Tuhfetü’l-Ahvezî**, V, 584; Münâvî, **Feyzu’l-Kadîr**, V, 43.

⁸⁹³ İbn Mâce, **Sünen**, III, 575, Tıb 16, hadis no: 3467.

SONUÇ

Üç bölümden meydana gelen bu tezde, İslâm dininin tarih sahnesindeki yerini aldığı asr-ı saadet döneminde hizmetleriyle, sancaktarlığıyla önemli bir boşluğu dolduran ve ashâbın önde gelen şahsiyetlerinden biri olan seçkin sahâbî Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa es-Sâidî el-Ensârî'nin hayatı ve rivayetleri ele alınmıştır.

Ne zaman ve nasıl Müslüman olduğu ile ilgili kaynaklarımızın bilgi vermediği Ebû Üseyd, Ensâr'ın iki ana kabilesinden biri olan Hazrec kabilesinin Benî Sâide kolundandır.

Doğumu hemen hemen Efendimiz (s.a.v)'in 610 yılında risaletle görevlendirildiği zamana tekabül eden Ebû Üseyd, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle (muhtemelen) 13/14 yaşlarında O'nunla tanışmış ve 23/24 yaşlarına kadar toplam on yıl O'nunla birlikte olmuştur. Bedir ehlinin en küçüğü ve en son vefat edeni gibi özellikleriyle dikkat çeken nadir sahâbîler arasındadır.

Hayatının tamamını Medine'de geçiren Ebû Üseyd, Efendimiz (s.a.v)'le beraber bütün savaflara katılma şerefine nail olmuş, Mekke'nin fethinde kabilesi Sâide Oğulları'nın sancaktarlığını yapmış, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden önce de gözlerini kaybetmiştir. Dört halife döneminde yaşamış olan Ebû Üseyd, daha sonra 25 yıl kadar Emevîler döneminde de yaşamıştır. Böylelikle hem Peygamberimiz hem dört halife hem de Emevîlerin ilk dönemleri boyunca uzun süren bir hayat sonunda 684/685 yıllarında 75 yaşında vefat etmiştir.

Koku sürünen, saçının sakalının temizliğine dikkat eden ve cömert bir kişiliğe sahip olan Ebû Üseyd, fitnelere ve sahâbe arasında çıkan ihtilaflara katılmayan sahâbîlerden biri olmuştur. Hz. Peygamber'in ailesiyle ilgili özel konularda en çok güvendiği kimselerden biri de Ebû Üseyd idi. Hatta o, Âmir b. Sa'saa kabilesinden bir kadını Efendimiz (s.a.v) ile evlendirmiş, ancak kadında baras hastalığı olduğu için Efendimiz (s.a.v) onu boşamıştı.

Yedi hanımı ve altısı erkek olmak üzere toplam on çocuğu olan Ebû Üseyd'in, Hz. Peygamber'le çok sıkı bir birlikteliği vardı. Efendimiz (s.a.v)'le birlikte yarış yapmışlar, Ebu Üseyd, Efendimiz (s.a.v)'in "lizâz" isimli atını geçince ödül olarak Yemen elbisesi almıştır.

Kur'an tilâveti esnasından zayıf ve ince bir ruha sahip olan Ebû Üseyd, aynı zamanda şairane kişiliği de olan bir sahâbî idi. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre; onun Ebû Sa'îd, Ali b. Ubeyd, Seleme b. Meymûn ve Yezîd b. Zeyd isimli dört tane azatlı kölesi vardır.

Buhârî "Kadının, düğününde erkeklere bizzat hizmet etmesi" başlığı altında Ebû Üseyd ile Ümmü Üseyd'in düğün yemeği rivayetine yer vermiştir. Gelin hanımın erkek davetlilere hizmet etmesi caizdir şeklinde fıkıh, hadis ve İslâm tarihi konularında bu rivayete önemli atıflar yapıldığı halde, "gerçekleşen evliliğin hicab ayetinden önce" olduğunu vurgulayan âlimlere işaret edilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülmelidir. Bizim bu konuya temas eden âlimleri bulup bu ilmî tesbite işaret etmemiz, konunun netleşmesi bakımından önemlidir.

Ebû Üseyd'in vefât tarihi hakkında kaynakların vermiş oldukları çelişkili bilgiler tahkik edilmiş ve elde edilen bilgiler değerlendirilerek doğruya en yakın bir sonuca varılmıştır. Bu tesbitimize göre; 608/609 yılında dünyaya gelen, Hz. Peygamber vefât ettiğinde 23/24 yaşlarında olan Ebû Üseyd, hicrî 65, milâdî 684/685 yılında 75 yaşında vefât etmiştir.

Fıkıh, Menâkıb, İslâm Tarihi, Meğâzî, Edeb ve Ticaret konularında hadisler rivayet ederek hadis alanında önemli yeri olan Ebû Üseyd el-Ensârî'den toplam 28 hadis nakledilmiştir. Çok hadis dinleyen bir kişi olduğunu bizzat kendisi söylemesine rağmen, az sayıda hadis rivayet etmiş olması, muhtemelen 48/49 yaşından önce gözlerini kaybetmesinden dolayı sosyal hayattan kopmasıyla bağlantılı olabileceği gibi hadis rivayetinin sorumluluğundan çekinmesi veya hadis rivayetinde insanların daha meşhur olan sahâbîlere rağbet etmeleri ile de izah edilebilir. Bunun neticesi olarak kendisinden rivayet edilen 28 hadisin yarısından fazlasının, yakınları tarafından nakledildiği müşahede edilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde Ebû Üseyd'in rivayet ettiği hadislerin metinleri, tercümeleleri, tahrirleri, ravileri ve dereceleri verilerek değerlendirmeleri yapılmıştır.

Ebû Üseyd'in hadis kitaplarında sadece Bakî b. Mahled tarafından 28 hadis rivayet ettiği bilgisi verilirken, ondan bahseden Tabakât ve Rical kitapları da – muhtemelen Bakî b. Mahled'den alıntı yaparak- aynı sayıyı vermektedirler. Bu rivayetler, ya merfu hadis ya da Ebû Üseyd'in kendi sözleri (Mevkuf Hadis)

olarak kaynaklarımızda yerini almıştır. Böylece 10'un üzerinde hadis rivayet eden 194 sahâbe içerisinde girmiş bulunmaktadır. Ayrıca ondan bazı sahâbiler rivayette bulunurken, o hiçbir sahâbîden rivayette bulunmamıştır.

Ulaştığımız bütün kaynakları taradığımızda bizimde, 28 hadisi olduğunu tespit ettiğimiz Ebû Üseyd'in bu rivayetlerini "Derecesi" başlığı altında incelememiz neticesinde bu hadislerin 7'sinin sahih, 4'ünün sahih li-gayrihî, 1'inin hasen, 8'inin hasen li-gayrihî, 4'ünün zayıf, 4'ünün de çok zayıf hadis olduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle daha önce hiçbir eserde görülmediği halde bu çalışmamızda Ebû Üseyd'e ait hadislerin tamamı toplu olarak dereceleriyle birlikte sunulmuştur.

Hadislerin derecelendirilme hususunda cerh ve ta'dil kaynaklarına başvurulmuş, son tahlilde İbn Hacer ve Zehebî gibi âlimlerinin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Ayrıca Ebû Üseyd'in rivayet ettiği hadisler için şevâhid araması da yapılarak, zayıf olan hadisler, hasen li-gayrihî, hasen olan hadisler ise sahih li-gayrihî derecesine yükseltilmiştir.

"Ricalî" bölümünde ise raviler tek tek incelenmiştir. Ancak hakkında sadece olumsuz görüş bildirilenler veya hem olumlu hem de olumsuz görüş serdedilen ravilere tezimizde yer verilmiştir. Olumlu yönde ittifak edilen raviler ise tezimizde zikredilmemiştir.

Ebû Üseyd Mâlik b. Rebîa es-Sâidî el-Hazrecî el-Ensârî hakkında ülkemizde veya İslâm dünyasında şu ana kadar akademik bir çalışmanın yapılmamış olması tezimizin değerini artırmaktadır.

Bu çalışma ile sahâbe içerisinde çok müstesna bir yere sahip olan Ebû Üseyd'i tanıtmakla sahâbe biyografisi ve rivayetleri alanında mütevazı bir katkı sunmayı nasip ettiğinden dolayı Rabbime hamd ediyorum. Rabbim Ebû Üseyd ve bütün sahâbî arkadaşlarına rahmet eylesin.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM

Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm el-Himyerî es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1972.

Ağırman, Cemal, “*Müksirûn*”, **DİA**, İstanbul, 2006.

Algül, Hüseyin, “*Ensar*”, **DİA**, İstanbul, 1995.

....., “*Ezd*”, **DİA**, İstanbul, 1995.

....., “*Gazve*”, **DİA**, İstanbul, 1996.

Alp, Talha Hakan, “*Sahabe Tanımındaki İhtilafın Sahabe Tasavvuruna Etkisi*”, Rihle dergisi, sayı 7, İstanbul, 2009.

Askerî, Ebû Ahmed el-Hasen b. Abdullah b. Saîd el-Askerî, **Tashîfâtü'l-Muhaddisîn**, thk. Mahmûd Ahmed Mîra, el-Arabiyyetü'l-Hadîse, 1982.

Âşıkutlu, Emin “*Tabaka Kavramı ve Muhaddislerin Tabaka Anlayışı*”, MÜİF Dergisi, sayı 32, İstanbul, 2007.

Avcı, Seyit, “*Hadisçilere Göre Muhadramlar*”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, cilt:18, sayı 2, 2005.

Aydınlı, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, Hadisevi Yayınları, İstanbul, 2006.

Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, **Umdetü'l-Kârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

Azimli, Mehmet, “*Sa'd b. Ubâde*”, **DİA**, İstanbul, 2008.

Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, **el-Kifâye fî İlmî'r-Rivâye**, Daru'l-Kütübî'l-Hadîse, Kahire, 1972.

....., Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, **Şerefü Ashâbi'l-Hadîs**, thk. Muhammed Saîd Hatipoğlu, nşr. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1969.

Bedir, Murteza, **Sünnet Hz. Peygamber'in Evrensel Mesajı**, İSAM Yay. İstanbul, 2006.

Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzürî, **Kitabü'l-Cümel min Ensâbi'l-Eşrâf**, thk. Süheyl Zekkâr Riyâd Zerikfî, Darü'l-Fıkr, Beyrut, 1996.

Benli, Yusuf, “*Ehl-i Sünnet Geleneğinde Sahâbe Algısı*”, İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe –Sahâbe Kimliği ve Algısı- Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

....., Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **es-Sünenü's-Sağîr**, thk. Abdülmu'tî Emin Kala'cî, Câmiatü'd-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Pakistan, 1989.

....., Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **Şuabü'l-Îmân**, thk. Muhammed Saîd, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1410.

....., Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **Delâilü'n-Nübüvve**, thk. Abdülmu'tî Kal'acî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik el-Bezzâr, **Müsned**, thk. Âdil b. Sa'd, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medînetü'l-Münevvere, 2004.

Bilgen, Osman, **Muhadramların Hadis İlmindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 1998.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **es-Sahîh**, Dar İbn Kesîr, Beyrut, 2002.

....., Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **et-Târîhu'l-Kebîr**, thk. Muhammed Abdülmü'd Hân, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

....., Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **et-Târîhu's-Sağîr**, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1986.

....., Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989.

Bulut, Halil İbrahim, "Mûcize", **DİA**, İstanbul, 2005.

Busîrî, Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Busîrî, **Misbâhü'z-Zücâce fî Zevâidi İbni Mâce**, thk. Alî b. Hasan b. Ali b. Abdülhamîd, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1998.

....., Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Busîrî, **İthâfü'l-Hıyarati'l-Mehera bi Zevâidi'l-Mesânîdi'l-Aşera**, thk. Ebû Abdırrahmân Âdil b. Sa'd- Ebû İshâk es-Seyyid b. Mahmûd b. İsmâil, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1998.

Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yay., Ankara, 1984.

....., İbrahim, "Enes b. Mâlik", **DİA**, İstanbul, 1995.

Cilacı, Osman, "Dua", **DİA**, İstanbul, 1994.

Çakan, İsmail Lütfi, "Soruşturma", Rihle dergisi, sayı 7, İstanbul, 2009.

....., İsmail Lütfi, "Ebû Üseyd", **DİA**, İstanbul, 1994.

Çetin, Abdurrahman, "Ezan", **DİA**, İstanbul, 1995.

Çimen, Selim, **İslam Hukukunda Faizin İleti İle İlgili İhtilaflar**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Dağstanî, Ömer Ziyaeddin, **Zübdetü'l Buhârî Tercümesi**, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul, 1977.

Dalgın, Nihat, "İbn Lehîa", **DİA**, İstanbul, 1999.

Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bağdadî ed-Dârakutnî, **Sünen**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Âlî Muhammed Muavvid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2001.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, **Sünen**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Darü'l-Muğnî, Riyad, 2000.

Davudoğlu, Ahmed, **Selâmet Yolları**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, ty.

....., Ahmed, **Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, Sönmez Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1986.

Demir, Mahmut, **Hadis ve İdeoloji**, Otto Yayınevi, Ankara, 2015.

Demirel, Harun Reşit, "**Ehl-i Hadis ve Usûlcüler Arasında Sahâbe Tanımı Tartışması**", İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe –Sahâbe Kimliği ve Algısı- Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013.

Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî, **el-Künâ ve'l-Esmâ**, thk. Nazar Muhammed el-Fâriyâbî Ebû Kuteybe, Dar İbn Hazm, 2000.

Durmuş, İsmail, “*Tabakat*”, **DİA**, İstanbul, 2010.

Ebû Avâne, Ya’kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî, **el-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Müharrac alâ Sahîhi Müslim**, thk. Hanî b. Ahmed b. Ömer, el-Câmiatü’l-İslâmiyye, Medine, 2014.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût, Daru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Dimaşk, 2009.

Ebû Muâz, Târik b. İvadullâh b. Muhammed, **Tehzîbü Takrîbi’t-Tehzîb**, Mektebetür’r-Rüşd, Riyad, 2010.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Ma’rifetü’s-Sahâbe**, thk. Âdil b. Yusûf el-Azâzî, Dar Vatan, 1998.

....., Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Delâilü’n-Nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal’acî – Abdülber Abbâs, Darü’l-Enfâs, Beyrut, 1986.

....., Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Hilyetü’l-Evliyâ’**, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, **Fezâilü’l-Hulefâi’l-Erbaa ve Ğayrihim**, thk. Sâlih b. Muhammed el-Ukayl, Daru’l-Buhârî, el-Medînetü’l-Münevvere, 1997

Ebû Ubeyd, Abdullah b. Abdilâzîz b. Muhammed b. Eyyûb el-Bekrî el-Endelüsî el-Bekrî, **Mu’cemu Me’sta’cem**, thk. Mustafa es-Sekkâ, Kahire 1945.

Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm, **Kitâbü'l-Emvâl**, thk. Ebû Enes Seyyid b. Receb, Dârü'l-Hedyi'n-Nebevî-Darü'l-Fadîle, Riyad, 2007.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Afî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mavsîfî, **Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed, Daru'l-Me'mûn, Dimeşk, 1990.

Ebu'l-Arab, Muhammed b. Ahmed b. Temîm et-Temîmî, **el-Mihan**, thk. Ömer Süleymân el-Ukaylî, Daru'l-Ulûm, Riyad, 1984.

Efendioğlu, Mehmet, "*Sahabe*", **DİA**, İstanbul, 2008.

....., Mehmet, "*Muhadramûn*", **DİA**, İstanbul, 2005.

....., Mehmet, "*Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dînî Hükmü*", Hadis Tetkikleri Dergisi, VIII/I, İstanbul, 2010.

....., Mehmet, "*Sahabeden Bir Kısmı Münafık olabilir mi?*", Rihle dergisi, sayı 7, İstanbul, 2009.

....., Mehmet, **Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler**, İFAV, İstanbul, 2014.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **İrvâü'l-Ğalîl fî Tahrîci Ehâdisi Menâri's-Sebîl**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1979.

....., Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Daifu İbni Mâce**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1997.

....., Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Daifu't-Terğîb ve't-Terhîb**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 2000.

....., Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Sahîhu Süneni Ebî Dâvûd**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 1998.

....., Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Sahîhu't-Terğîb ve't-Terhîb**, Mektebetü'l-Meârif, Riyad, 2000.

....., Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Sahîhu'l-Câmiu's-Sagîr**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988.

Eraslan, Sadık, "**Hz. Peygamber'in Askerî Faaliyetleri Üzerine Bazı Düşünceler**", Diyanet İlmî Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) –Özel Sayı-, Ankara, 2000.

Erkal, Mehmet, "**Âmil**", **DİA**, İstanbul, 1991.

Erten, Mevlüt, "**Tefsirde Sahâbenin Öznelliği**", **Kur'an ve Sahâbe**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2016.

Erul, Bünyamin, **Sahâbenin Sünnet Anlayışı**, TDV Yayınları, Ankara, 2000.

Ençakar, Orhan, "**Fikhî Meselelerde Hüccet Olması Bakımından Sahabe Kavli**", *Rihle* dergisi, sayı 7, İstanbul, 2009.

Engin, Sezai, “*Hadis Rivâyetinde Muksirûn Olgusu ve Ortaya Çıkış Sürecindeki Etkenler*”, **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II –Sahâbe ve Rivâyet İlimleri-** Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2015.

Fayda, Mustafa, “*İbn Sa’d*”, **DİA**, İstanbul, 1999.

....., Mustafa, “*Kahtân*”, **DİA**, İstanbul, 2001.

....., Mustafa, “*Vâkıdî*”, **DİA**, İstanbul, 2012.

....., Mustafa, “*Bedir Gazvesi*”, **DİA**, İstanbul, 1992.

Güler, Zekeriya, “*Soruşturma*”, Rihle dergisi, sayı 7, İstanbul, 2009.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Neysâbûrî, **Ma’rifetü Ulûmi’l-Hadîs**, thk. Ahmed b. Fâris es-Sellûm, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2003.

....., Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, **el-Müstedrek ala’s-Sahîhayn**, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Dar Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

Halîfe, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî, **Tabakât**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Dar Taybe, Riyad, 1982.

Hatipoğlu, Haydar, Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi, Kahraman Neşriyat, İstanbul, ty.

Heysemî, Nûruddîn Alî b. Ebî Bekr el-Heysemî, **Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid**, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

Hökekleli, Hayati, “*Fıtrat*”, **DİA**, İstanbul, 1996.

Görmez, Mehmet, vd., **Hadislerle İslam**, DİB, Ankara, 2013.

İrâkî, Zeynüddîn Ebü'l-Fadl Abdürrahîm b. el-Hüseyin el-İrâkî, **Mehaccetü'l-Kurb ilâ Muhabbeti'l-Arab**, thk. Abdülazîz b. Abdullah b.İbrâhîm Daru'l-Âsime, Riyad, 2000.

Itr, Nureddin, **Bulûğu'l-Merâm Şerhi**, trc. Ahmet Efe vd. Tahlil Yayınları, İstanbul, 2015.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusûf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, **el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, thk. Muhammed Ali el-Becâvî, 1992.

İbn Âdem, Yahyâ b. Âdem el-Kureşî, **Kitâbü'l-Harâc**, thk. Hüseyin Mü'nis, Daru's-Şurûk, 1987.

İbn Ali, Nâsır b. Ali Âid Hasen eş-Şeyh, **Akîdetü Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa fî's-Sahâbeti'l-Kirâm**, nşr. el-Câmiatü'l-İslâmiyye, Medine, 2009.

İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, **Tenzihü's-Şerîati'l-Merfûati ani'l-Ahbâri's-Şenîati'l-Mevzûa**, thk. Abdülvehhâb Abdüllatif Abdullah Muhammed es-Sadîk el-Ğamârî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1981.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfî ibn Asâkir, **Târîhu Medîneti Dimaşk**, thk. Ömer b. Ğarâme el-Amrî, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

İbn Düreyd, Ebubekr Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî, **İştikâk**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun, Daru'l-Cîl, Beyrut, 1991.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbira, Daru'r-Râye, Riyad, 1991.

....., Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım, **Kitâbü'z-Zühed**, thk. Abdülâlî Abdülhamîd Hâmid, Daru'r-Reyyân, Kahire, 1987.

....., Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım, **Kitâbü's-Sünne**, thk. Muhammed Nâsırüddîn Elbânî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1980.

İbn Ebî Hâtimi, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **Kitâbü'l-İlel**, thk. Saîd b. Abdullah el-Humeyyid – Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüreysî, Mektebetü'l-Mülk, Riyad, 2006.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Şeybe, **Musannef**, thk. Hamd b. Abdullâh el-Cüm'ati, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2004.

....., Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Şeybe, **Kitâbü'l-Edeb**, thk. Muhammed Rızâ Kahvecî, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, ty.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvid, Dar Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

....., Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Abdurrahmân b. Nâsir el-Berrâk, Dar Taybe, Riyad, 2005.

....., Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Tehzîb**, thk. İbrâhîm ez-Zeybak, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, ty.

....., Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Lisânü'l-Mîzân**, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Nşr. Mektebü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Beyrut, 2002.

İbn Hanbel, Ahmed, **Kitâbü Fezâili's-Sahâbe**, thk. Vasiyyullâh b. Muhammed b. Abbâs, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Mekke, 1983.

....., Ahmed, **Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaût vd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.

İbn Hayyeveyh, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdillâh b. Zekeriyâ b. Hayyeveyh en-Neysâbûrî, **Men Vâfekat Künyetühû Künyete Zevcihî Mine's-Sahâbe**, Dar İbn Kayyim, el-Arabiyyetü's-Suûdiyye, 1988.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye**, thk. Abdülkerîm Sâmi el-Cündî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

....., Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheratü Ensâbi'l-Arab**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Daru'l-Meârif, Kahire, 1982.

....., Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Sikât**, thk. Muhammed Abdülmü'îd Hân, Meârifü'l-Osmaniyye, 1973.

....., Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, **Sahîh**, thk. Şuayb Arnavût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Neysâbûrî, **Sahîh**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Riyad, 1980.

İbn Kâni', Ebu'l-Huseyn Abdülbakî b. Kâni' b. Mezûk el-Bağdâdî, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Daru'l-Baz, Mekke, 1998.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşki el-Hanbelî, **İ'lâmü'l-Muvakkûn an Rabbi'l-Âlemîn**, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl-i Selmân, Dar İbnü'l-Cevziyye, Riyad, 1423.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, **el-Bâisü'l-Hasîs Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, **Garîbü'l-Hadîs**, thk. Abdullah el-Cebûrî, Matbaatü'l-Ânî, Bağdat, 1977.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvînî, **Sünen**, thk. Şuayb el-Arnâvût, Dar er-Risâletü'l-Âlemiyye, Dimeşk, 2009.

İbn Mahled, Ebu Abdirrahman Bakî b. Mahled el-Kurtubî el-Endelüsî, **Mukaddimetü Müsnedihî (Adedü Mâ Liküllî Vâhidin Mine's-Sahâbe Mine'l-Hadîs)**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, 1.bsk, el-Medînetü'l-Münevvere, 1984.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl İbn Manzûr Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, **Lisânü'l-Arab**, Dâr Sâdır, Beyrut, 1300.

....., Ebu'l-Fazl İbn Manzur Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, **Muhtasaru Târîhi Dimaşk l'ibn Asâkir**, thk. Muhammed Mutî' el-Hâfiz, Daru'l-Fikr, Dimaşk, 1990.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zührî, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kübrâ**, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 2001.

İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed. Osmân b. Şâhin, **Şerhu Mezâhibi Ehli's-Sünne ve Ma'rifeti Şerâi'i'd-Dîn ve't-Temessük bi's-Sünen**, thk. Âdil b. Muhammed, Müessesetü Kurtubâ, 1995.

İbn Tâhir, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir et-Temîmî el-Bağdâdî, **Usûlü'd-Dîn**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Temiyye el-Harrânî, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**, thk. Enver el-Bâz, Âmir el-Cezzâr, Darü'l-Vefâi, 2005.

....., Ahmed b. Abdülhalîm b. Abdüsselâm b. Teymiyye el-Harrânî, **es-Sârimü'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, nşr. Daru'l-Vatan, Riyad, 1983.

....., Ebu'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Temiyye el-Harrânî, **İstikâme**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Dar Hicr, Kahire, 1991.

İbn Zencûye, Humeyd b. Mahled b. Kuteybe Ebû Ahmed ibn Zencûye el-Horasânî, **Kitâbü'l-Emvâl**, thk. Şâkir Zeyb Feyyâz, Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsati'l-İslâmiyye, Riyad, 1986.

İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh Ebubekr İbnü'l-Arabî, **Ahkâmu'l-Kur'an**, Muhammed Abdülkadir Ata Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, **Menâkibü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dar Hicr, Kahire, 1998.

....., Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, **et-Tahkîk fî Ehâdîsi'l-Hilâf**, thk. Mis'ad Abdülhamîd Muhammed es-Sa'denî, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

....., Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-Müşkili min Hadîsi's-Sahîhayn**, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Daru'l-Vatan, Riyad, 1997.

İbnü'l-Esîr, Ebu's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, **Câmi'u'l-Usûl fî Ehâdisü'r-Rasûl**, thk. Abdülkâdir el-Arnâvût, Dar el-Fikr, 1969.

....., Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Câmiu'l-Usûl Tercüme ve şerh**, Kemal Sandıkçı – Muhsin Koçak, Ensar, İstanbul, 2008.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed İbnü'l-Esîr el-Cezerî, **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, Dar İbn Hazm, Beyrut, 2012.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdurrahmân İbnü's-Salâh eş-Şehrazûrî, **Ulûmu'l-Hadîs**, thk. Nureddin Itr, Daru'l-Fikr, Dimeşk, 1986.

İbnü's-Sünnî, Ebû Bekr İbnü's-Sünnî Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî, **Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle**, thk. Abdurrahmân Kevser el-Bernî, Daru'l-Erkam, Beyrut, 1998.

İbn Zebâle, Muhammed b. Hasen b. Zebâle, **Ahbâru'l-Medîne**, thk. Salâh Abdülazîz, Suudi Arabistan, 2003.

Kalkaşendî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, **Nihâyetü'l-Erab fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab**, thk. İbrahim el-Ebyârî, Dar Kitâb, Beyrut, 1980.

Kandemir, Mehmet Yaşar, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2012.

....., M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, **DİA**, İstanbul, 1988.

....., M. Yaşar, Raşid Küçük, İsmail Lütfi Çakan, **Riyâzî's-Sâlihîn / Peygamberimizden Hayat Ölçüleri**, Erkam Yay. İstanbul, 1997.

Karagöz, İsmail, vd., **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

Karaman, Hayreddin, vd., **İlmihal**, İSAM, İstanbul, 1999.

Karataş, Mustafa, “*Mukillûn ve Hadis Sayıları*”, **Diyanet İlmî Dergi**, cilt XXXVII, sayı 2, Ankara, 2001.

Keskin, Yusuf Ziya, “Münzir b. Amr”, **DİA**, İstanbul, 2006.

Kılıç, Sadık, “*Kur'an'da Sahâbe'nin Sunuluşu ve Günümüze Yansımaları*”, **Kur'an ve Sahâbe**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2016.

Köksal, Mustafa Asım, **İslâm Tarihi Hz. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyet**, Şamil Yayınevi, İstanbul, ty.

Kubeysî, İyâde b. Eyyûb el-Kubeysî, **Sahâbetü Rasûlillâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) fi'l-Kitâbi ve's-Sünne**, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1986.

Kudaî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme el-Kudaî, **Müsnedü's-Şihâb**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2006.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "*Sakîfetü Benî Sâide*", **DİA**, İstanbul, 2009.

....., Mustafa Sabri, "*Harre Savaşı*", **DİA**, İstanbul, 1997.

Lâlekâî, Ebu'l-Kâsım Hibetullah b. Hasen b. Mansûr et-Taberî el-Lâlekâî, **Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa**, thk. Ebû Ya'kûb Neş'et b. Kemâl el-Mısrî, Daru'l-Basîra, İskenderiyye, 1411.

Makrîzî, Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, **İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'n-Nebiyyi mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'**, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Ma'rûf, Beşşâr Avvâd, Şuayb el-Arnâvût, **Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1997.

....., Beşşâr Avvâd Ma'rûf vd., **el-Müsnedü'l-Câmi'**, Daru'l-Cîl, Beyrut, 1993.

Matüridî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Matüridî es-Semerkandî, **Te'vîlâtü Ehli's-Sünne**, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1995.

Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, **Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher**, Mektebetü'l-Asriyye, Sayda/Beyrut, 2005.

Meşhûr Hasan, Mahmûd Selmân, **el-Ğûl Beyne'l-Hadîsi'n-Nebeviyy ve'l-Mevrûsü's-Şa'biyy**, Dar İbnü'l-Kayyim, Riyad, 1989.

Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1992.

Mübârekfûrî, Ebü'l-Ali Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî**, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Daru'l-Fikr, Beyrut, ty.

Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, **et-Terğîb ve't-Terhîb**, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Müslim, Eb'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, **Sahîh**, Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

Münâvî, Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağîr**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1994.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **Sünenü's-Suğrâ**, thk. Merkezü'l-Buhûs ve Takniyeti'l-Ma'lûmât, Daru't-Ta'sîl, Kahire, 2012.

....., Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, Ameli'l-Yevm ve'l-Leyle, thk. Fâruk Hamâde, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, ty.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, **Şerhu Sahihi Müslim**, et-Tab'atü'l-Mısriyye, Mısır, 1930.

Nîsâbûrî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî, **el-Keşfü ve'l-Beyân**, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002.

Önkal, Ahmet, "*Hazrec*", **DİA**, İstnabul, 1998.

....., Ahmet, "*Velîd b. Utbe*", **DİA**, İstanbul, 2013.

Özdemir, Serdar, "*Seriyye*", **DİA**, İstanbul, 2009.

Özpinar, Ömer, "*Fedâilü's-Sahâbe Edebiyatının Teşekkülü ve Muhtevasına Etki Eden Sebepler Üzerine*", **İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe – Sahâbe Kimliği ve Algısı**- Sempozyum Kitabı, Sakarya, 2013.

Özsoy, İsmail, "*Faiz*", **DİA**, İstanbul, 1995.

Öztürk, Mustafa, “*Sahâbe Neslinin Kur’an’la İlişkisi ve Bu İlişkinin Tefsir Açısından Önemi*”, **Kur’an ve Sahâbe**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2016.

Özervarlı, M. Sait, “Melek”, **DİA**, İstanbul, 2004.

Rûyânî, Ebû Bekir Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî, **el-Müsned**, Müessesetü Kurtuba, 1995.

Sâbûnî, Muhammed Alî es-Sâbûnî, **Fethü’l-İlâhi’l-Mün’im fî Şerhi Sahîhi Müslim**, Kalkan Matbaacılık, Ankara, ty.

Safedî, Salahaddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, **Nükesü’l-Himyân fî Nüketi’l-Amyân**, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2007

Sarıcık, Murat, “*Ebû Mahzûre*”, **DİA**, İstanbul, 1994.

Sehârenfûrî, Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, **Bezü’l-Mechûd fî Halli Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Muhammed Zekeriyâ b. Yahyâ el-Kandehlevî, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, ty.

Serkustî, Ebû Muhammed Kâsım b. Sâbit el-Avfî es-Serkustî el-Endelüsî, **Kitâbü’l-Delâil fî Ğarîbi’l-Hadîs**, thk. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs, Mektebetü’l-Abîkân, Riyad, 2001.

Sifil, Ebubekir, **İstikamet Yazıları**, Rihlekitap, İstanbul, 2012.

....., Ebubekir, **İslamî Bilincin İhyası**, Rihlekitap, İstanbul, 2016.

Solak, Mustafa, **Hadislerde Sahabe Kavramı**, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.

Süheyfî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah b. Ahmed b. Ebu'l-Hasen el-Has'amî es-Süheyfî, **er-Ravdü'l-Ünüf fî Tefsîri's-Sîrati'n-Nebeviyye**, thk. Mecdî b. Mansûr b. Seyyid eş-Şûrâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî eş-Şâfî, **Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Taqrîbi'n-Nevevî**, thk. Ebû Muâz Tarık b. İvadullâh b. Muhammed, Daru'l-Âsime, Riyad, 2003.

....., Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî eş-Şâfî, **Teakkubâtü's-Süyûtî alâ Mevzûâtî İbni'l-Cevzî**, thk. Abdullah Şa'bân, Dar Mekketi'l-Mükerreme, 2004.

....., Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfî, **el-Hasâisu'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Halîl Hirâs, Daru'l-Kütübi'l-Hadîse, 1967.

Şahyar, Ayşe Esra, "*Zeyneb bint Huzeyme*", **DİA**, İstanbul, 2013.

Şâşî, Ebû Saîd el-Heysen b. Küleyb eş-Şâşî, **Müsned**, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medinetü'l-Münevvere, 1993.

Şâtıbî, Ebu İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî el-Gırnâtî, **el-Muvâfakât**, thk. Ebû Ubeyd Meşhur b. Hasen Âl-i Selman, Dar İbn Affân, 1997.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1397.

....., Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, thk. Târık b. 'Ivadullâh b. Muhammed-Abdülmühsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Daru'l-Harameyn, Kahire, 1995.

....., Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, **Kitabu'd-Dua**, thk. Muhammed Said b. Hasen el-Buhârî, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, I.bsk, 1987.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, **Tehzîbü'l-Asâr ve Tafsîlü's-Sâbit an Rasûlillahi Sallallahü Aleyhi ve Sellem mine'l-Ahbâr**, nşr. Muhammed Mahmûd Şâkir, Matbaatü'l-Medenî, Kahire, 1982.

....., Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, thk. Abdullâh b. Abdülmühsin et-Türkî, Dar Hicr, Kahire, 2001.

Tahâvî, Ebû Cafêr Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **el-Akîdetü't-Tahâviyye**, Dar İbn Hazm, Beyrut, 1995.

....., Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, thk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1994.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, **Müsned**, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, Dar Hicr, 1999.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî, **Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., Dar İhyâü't-Türâsi'l-Arabiyy, Beyrut, 1975.

Uğur, Mücteba, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, TDV Yayınları/202, Ankara, 1996.

....., Mücteba, **Hadis Terimleri Sözlüğü**, TDV Yayınları/76, Ankara, 1992.

Ureler, Aynur, **Sahâbe Uygulaması olarak Sünnete Bağlılık**, Işık Yayınları, İzmir, 2004.

Vassâbî, Muhammed b. Abdülvehhâb el-Vassâbî, **Misbâhü'l-Erîb fî Takrîbi'r-Ruvâtillezhne Leysû fî Takrîbi't-Tehzîb**, Mektebetü San'â'îl-Eseriyye, Yemen, 2005.

Yalçın, İsmail, "Yüzük", **DİA**, İstanbul, 2013.

Yarba, Rıdvan, "*Cerh ve Ta'dil Âlimlerine Göre Vâkıdî*", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 14, sayı 2, 2014.

Yazıcı, Mahmut, “İlahiyat fakültelerinde sahâbîlerle ilgili tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri üzerinde bir incele”, **EKEV Akademi Dergisi**, yıl 18, sayı 59, Erzurum, 2014.

Yeniçel, Necati, Hüseyin Kayapınar, **Sünen-i Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987.

Yıldırım, Muhammed Emin, **Sahabeyi Nasıl Anlamalıyız?**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

....., Muhammed Emin, “*Sahâbenin Fetih Anlayışı ve Bu Anlayışın Temelleri*”, **12. Uluslararası Eyüp Sultan Sempozyumu**, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları No: 81, İstanbul, 2015.

....., Muhammed Emin, **Hz. Peygamber’in (sallahu aleyhi ve sellem) Albümü**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

....., Muhammed Emin, **Sahabe İklimi**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2016.

Yıldırım, Enbiya, **Hadisler ve Zihinlerdeki Sorular –Büyük Muhaddis Şuayb Arnavut’la Söyleşi-**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011.

Yıldırım, Celâl, **Kaynaklarıyla İslam Fıkhı**, Uysal Kitabevi, Konya, 1980.

Yılmaz, Abdulkadir, “*Sebb-i Sahabe Meselesi –Sahabe-i Kiram Hakkında Uygunsuz Konuşmanın Hükmü-*”, Rihle, sayı 7, İstanbul, 2009.

Yücel, Ahmet, **Hadis Tarihi ve Usûlü**, M.Ü. İFAV Yay. No: 228, İstanbul, 2010.

....., Ahmet, "*Makbul*", **DİA**, İstanbul, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Mîzânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, thk. Alî Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1969.

....., Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Siyer A'lami'n-Nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1982.

....., Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **Zeylû Mîzânü'l-İ'tidâl**, thk. Ebû Rizâ er-Rifâî, Daru'l-Kütübi'-İlmiyye, Beyrut, 1995.

....., Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, **el-Kâşif fî Ma'rifeti Men lehû Rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte**, thk. Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Daru'l-Kible, Cidde, 1992.